

AN INTRODUCTION TO PUNJABI

GRAMMER, CONVERSATION AND LITERATURE

**GURINDER SINGH MANN
GURDIT SINGH
AMI P. SHAH
GIBB SCHREFFLER
WITH
ANNE MURPHY**

AN INTRODUCTION TO PUNJABI

GRAMMAR, CONVERSATION AND LITERATURE

GURINDER SINGH MANN

GURDIT SINGH

AMI P. SHAH

GIBB SCHREFFLER

WITH

ANNE MURPHY



**PUBLICATION BUREAU
PUNJABI UNIVERSITY, PATIALA**

©

Department of Development of Punjabi Language
Punjabi University, Patiala
(Established Under Punjab Act No. 35 of 1961)

**AN INTRODUCTION TO PUNJABI
GRAMMAR, CONVERSATION AND LITERATURE**

edited by

Gurinder Singh Mann
Gurdit Singh
Ami P. Shah
Gibb Schreffler
with
Anne Murphy

ISBN 81-302-0296-4

2011
Copies : 1100
Price : 700.00

Type-Setting
S.M.Computer Printing, Patiala

Published by Dr. Manjit Singh, Registrar, Punjabi University, Patiala
and Printed at Pearl Books Pvt. Ltd., Patiala.

FOREWORD

It gives me immense pleasure and satisfaction that we are publishing an outstanding manual for teaching of Punjabi as a foreign language. This standard text-book, *An Introduction to Punjabi-Grammar, Conversation and Literature* is written by eminent Sikh scholar Professor Gurinder Singh Mann and his committed team of young scholars Gurdit Singh, Ami P. Shah, Gibb Schreffler and Anne Murphy. It is encouraging to know that Punjabi is being taught as a foreign language at a number of places abroad especially in U.S.A., Canada, and England but there is hardly any printed material available for teaching of Punjabi as a foreign language. Over the years, Prof. Gurinder Singh Maan and his team of scholars have been developing this material in the process of teaching Punjabi at the University of California, Santa Barbara, Columbia University and the Summer Programme at Chandigarh.

The book is an admirable work of hard labour and meticulous scholarship and deserves all scholarly recognition and encouragement for teaching of Punjabi as a foreign language is a recent phenomena. Fulfilling our statutory duty and obligation for the development and dissemination of Punjabi language, we set up an International Centre for Teaching of Punjabi as a foreign/second language on the campus of our university long time back.

The book comes at the opportune times when most of the Punjabis in India and abroad are realising that by losing their language, they lose their religion and culture. And a people uprooted from their cultural moorings can never become the masters of their destiny.

We place on record our deep sense of appreciation for Professor Gurinder Singh Mann for preparing this valuable work of great significance which will go a long way in the promotion and dissemination of Punjabi language. I am sure that this book will serve as a useful manual for teaching of Punjabi as a foreign language.

Punjabi University,
Patiala

Dr. Jaspal Singh
Vice-Chancellor

DEPARTMENTAL NOTE

Punjabi University Patiala is one of the few universities in the world which have been named after a language. As defined in the Act of the University, it has a statutory obligation for the promotion of Punjabi Language, Literature and Culture.

The University established a multifaculty department, Department of Development of Punjabi Language for the development and promotion of Punjabi Language, Literature and Culture. The production of resource material, translation of important works, promotion of scientific literature in Punjabi, etc. are some of its major academic programmes.

We are publishing an excellent text-book, *An Introduction to Punjabi-Grammar, Conversation and Literature* written by Professor Gurinder Singh Mann and his team of highly competent scholars Gurdit Singh, Ami P. Shah, Gibb Schreffler and Anne Murphy. With long years of hard work, commitment and devotion, Professor Gurinder Singh Mann has emerged as the leading figure in Sikh studies, and has nurtured a large number of scholars. In the wake of wide-spread wave of cultural resurgence all over the world, Punjabis from India and Pakistan living abroad, are trying to learn Punjabi language in their urge to maintain their religion and culture. Moreover, languages of different nations and communities have come to occupy central stage in this era of global communication and understanding.

To meet the needs of foreign students and for the dissemination of Punjabi, we have a Centre for teaching of Punjabi as a foreign/second language. There are a number of Centres for teaching Punjabi in U.S.A., Canada and England but there is very little material for teaching of Punjabi as a foreign language. Most of the Centres for language teaching devise and plan their teaching material keeping in view the needs of the learners, and put it to thorough practice in the classroom before getting it printed. It is note-worthy that Professor Gurinder Singh Mann has developed this material over a fairly long period of teaching Punjabi as a foreign language at the University of California, Santa Barbara, Columbia University and the Summer Programme at Chandigarh. The book is a manual designed for a very *Special Context*, for students on foreign shores trying to learn Punjabi as spoken on both sides of the Punjab, across borders of India and Pakistan.

The first part of the book deals with exposition of all the aspects of grammatical structure of Punjabi through descriptions, exercises and vocabulary lists. On the basis of grammatical structure elucidated with examples in the first part, the second part of the book builds upon the traditionally tested method of language teaching, teaching of language through literature, for the most creative use of language is found in poetry, folk songs and other literary forms. The work is not intended to be a manual of Punjabi grammar or history of Punjabi literature but a manual of Punjabi teaching “to function as a part of class-based setting under the guidance of language instructor” as the author has stated.

I am really grateful to Professor Gurinder Singh Mann and the University of California, Santa Barbara, U.S.A. for giving us the honour to publish this book which will, surely serve as a useful manual for teaching Punjabi as a foreign language.

INTRODUCTION

Punjabi (Panjabi) is spoken in the Punjab, a geographical-cultural region that connects South Asia with the Middle East and Central Asia (Map 1). Bounded by the Himalayan foothills on the north, the region stretches between Delhi, the capital of India, in the southeast, Multan, a major city of Pakistan, in the southwest, and Peshawar, at the gateway to the subcontinent from Afghanistan, in the northwest. The name *punj-ab* (Farsi, five-waters) came into currency during the mid-16th century and refers to the fertile *bāin* of five rivers, traditionally counted as Satluj, Ravi, Chenab, Jehlam, and Sindh/Indus. In addition to these five rivers, there are also other rivers that comprise the region. In the East, the Ghaggar swells up during the rainy season; in the central part, the Beas runs for a hundred miles or so before flowing into the Satluj; and in the Northwest, the Suan eventually merges with the Indus. Thus, the description of Punjab as the 'land of five rivers' is a metaphorical rather than geographic designation.

Historically, the city of Lahore (founded in the 9th century C.E.) on the left bank of the river Ravi served as the political and cultural center of the region. Situated on the primary trade route, Lahore was a thriving city during medieval times (Map 2). In terms of the size of its population and its political, economic, and cultural importance, Lahore was as cosmopolitan as contemporary cities such as London and Paris. Amritsar, established in the 1570s as the seat of the early Sikh community, also developed as a major city in the region by the early 19th century. With the creation of India and Pakistan as independent nation states in 1947, the Punjab was partitioned along religious lines, with Muslims moving to West Punjab (Pakistan) and Hindus and Sikhs coming to East Punjab (India). As a result, Chandigarh (designed by Le Corbusier in the 1950s) became the political center of East Punjab while Lahore remained the political center of West Punjab. Due to internal political developments after 1947, East Punjab was further divided into the Indian states of Haryana and Himachal Pradesh.

Punjabi is a New Indo-Aryan language, a status it shares with other languages such as Bengali, Gujarati, Hindi, Marathi, etc., all of which had reached a comfortable state of evolution by 1000 C.E. The core of these languages had descended from Sanskrit, the Prakrits, and the Apabhramsha languages that developed in North India beginning around 1000 B.C.E.¹ Compared to other modern Indian languages, Punjabi has three distinctive features. First, its lexicon has closer ties with early Vedic Sanskrit that had developed in this region prior to 1000 B.C.E. Secondly, given the Punjab's proximity to the Middle East and Central Asia, and the formative presence of Islam in the region dating from 1000 C.E., Punjabi has absorbed a wide array of words and expressions from Arabic and Farsi. Finally, Punjabi is the only North Indian language that employs tones; the evolution of this linguistic feature has yet to be fully examined.

With the Punjabi-speaking region spreading over 150,000 square miles, an area distinguished by many culturally distinct regions, Punjabi possesses significant dialectical variations. In the East, Puadhi is spoken between the area northwest of Delhi and the Ghaggar; Malwai is spoken between the Ghaggar and the Satluj; Doabi between the

¹ Prakrits are Middle Indo-Aryan languages that began as vernacular dialects and eventually developed distinct literary styles. These dialects were often distinguished by regional names, e.g. Shauraseni and Magadhi. Apabhramsha refers to a literary, primarily poetic language that reflects a late stage of Middle Indo-Aryan.

Satluj and the Beas; Majhi on both sides of the upper Ravi; and Dogri in the northern hills around Jammu. The term Laihindi encompasses a range of dialects in the West Punjab, including Pothohari (spoken in the northwestern Pothohar Plateau), Jhangi (in the western plains), and Multani/Siraiki (in the southwestern areas). The Majhi dialect is generally considered to be the standard Punjabi for written communication, and for this reason the present book is based on it.

A rich tradition in Punjabi literature began to emerge at the turn of the second millennium. The poetry attributed to the Nath Yogis, Gorakh Nath and Charpat Nath, represents early extant examples of this literature.² We have references to bardic literature of this period, but no examples of this oral tradition have survived.³ In an effort to make literature available to a majority of the population, Sufi poets, Shaikh Farid (1175-1266), Shaikh Sharaf (c.1271-1332), Shah Hussain (1539-1599), Bulleh Shah (1680-1758), and Varis Shah (1735-1784), wrote in Punjabi as opposed to Farsi, the language of political administration. Beginning with the compositions of Guru Nanak (1469-1539), the Sikh Gurus, and later Sikh writers, literature written in Punjabi was given even greater emphasis. Some outstanding names among twentieth century Punjabi poets include Bhai Vir Singh (1872-1957), Dhani Ram Chatrik (1876-1954), Mohan Singh (1905-1978), Amrita Pritam (1919-2005), Shiv Kumar Batalvi (1937-1973), and Surjit Patar (1945-) in East Punjab and Ahmad Rahi (1923-2002), Munir Niazi (1928-2006), Najm Hosain Syed (1936-), and Ahmad Salim (1946-) in West Punjab.⁴

The earliest extant Punjabi manuscripts are inscribed in a script named Gurmukhi ('of the Gurmukhs/Sikhs'). The nascent Sikh community systematized the script to record its sacred literature in the early 1500s, and, at present, it is recognized as the official script for Punjabi in East Punjab. However from the early 17th century, there is evidence of Punjabi being written in the Nastaliq script, commonly used for Farsi and Urdu. In recent decades, this script has been modified to fully accommodate Punjabi sounds and is referred to as Shahmukhi ('of the Shahs/Muslims') and is predominantly used in West Punjab. Thus, literature in Punjabi can be found in both Gurmukhi and Shahmukhi scripts. Had the early Punjabi literature created by the Nath Yogis and the bards been ever committed to writing, it would have been in Sharada, Takari, or Devanagari, the scripts in use in medieval North India. However, there is no surviving written tradition of Punjabi literature in these scripts. The present book will teach Punjabi through the Gurmukhi with the intention of providing an edition in Shahmukhi in the future.

There are over 100 million Punjabi speakers at present. Muslims living in West Punjab constitute the largest segment (approximately 60 million) of these people. The remaining speakers include Hindus and Sikhs (around 20 million each), and a small number of Jains and Christians, most of whom live in East Punjab. While the presence of the Hindu, Buddhist, and Jain traditions can be dated prior to the first millennium, Islam achieved a foothold in the area during the early 8th century C.E. and eventually emerged as the faith of majority population by 1500. The Sikhs represent an indigenous Punjabi religious community, and as a result, they have developed a unique bond with both the

² Ujagar Singh Saihgal, *Gorakhbani* (Patiala: Punjabi University, 1989).

³ These comprise references to bards such as Jodha and Vira, Lalla and Behlima, Mahima and Hasana, Rana Kailash and Maldeo, Sikandar and Birham, Tunda and Asraja, etc., who sang these ballads in the pre-16th century Punjab.

⁴ For an introduction to their poetry, see *Journal of Punjab Studies* 13:1-2 (2006).

land and its language. The arrival of the British in the early 19th century introduced Christianity to the region. Like the Jains, the number of Punjabi Christians has remained small, but both of these communities have contributed significantly toward the enrichment of Punjabi culture.

Punjabi traders began to migrate out of the region in medieval times and, as a result, they established settlements over a wide geographical swath, ranging from Assam in the East, Tamil speaking areas in the South, Kashmir in the North, Sindh in the southwest, to Balakh in the Northwest. The post-British period opened further opportunities for Punjabi emigration to the rest of the world. At the turn of the twenty-first century, approximately four million Punjabis have shifted their homes overseas, with pockets of concentration in Australia, New Zealand, Hong Kong, Singapore, Thailand, Iran, Kenya, England, and North America. This movement has interesting implications for the future of Punjabi. First, some of these immigrants have literary interests and Punjabi literature is thus beginning to be created in these newly adopted cultural contexts. Secondly, the teaching of Punjabi language to the children born and brought up outside the Punjab has emerged as the centerpiece of their parents' effort to help them retain cultural roots. Finally, some Western scholars' recognition of the importance of the Punjab and its heritage and their affection for the region has resulted in developments that in all likelihood will have a long-lasting impact on Punjab Studies.⁵

These factors have combined to produce academic initiatives around the teaching of Punjabi language in North American Universities. The University of British Columbia, Vancouver (1987-), the University of Michigan, Ann Arbor (1989-), and the University of California, Santa Barbara (1999-), have established regular positions with the responsibility to teach Punjabi. In addition, classes in Punjabi are also offered at Columbia University, Stanford University, the University of California, Berkeley, the University of Pennsylvania, the University of Washington, Seattle, and Hofstra University. Given the large number of Punjabi speakers in areas such as Queens (New York City), Yuba City (California), and Vancouver (British Columbia), instruction in Punjabi language is now available in high school curricula. Outside of North America, Punjabi is also taught in Hayes and Slough, two suburbs of London, along with some other towns of England, and has been part of school curriculum in Singapore since 1995.

Since the teaching of Punjabi as a foreign language is a relatively recent phenomenon, the materials needed to accomplish this task are yet to be fully developed. This fact dawned on me when I began teaching Punjabi at Columbia University in 1989. The first Summer Program in Punjab Studies, held in Chandigarh in 1997, created the setting for Gurdit Singh, Ami P. Shah, and myself to address this need. During 1997-98, we created a core of lessons. Anne Murphy, then a doctoral student at Columbia University, a participant in the Summer Program in 1998, and a teacher of Punjabi in the Program in 1999, joined us between 1998-2000 in drafting the opening lessons of the book. While she was not able to participate in the subsequent development of the book, we have kept her name in recognition of her early contribution. During 2000-04, Gurdit Singh used these lessons in his teaching at the University of California, Santa Barbara

⁵ Among American scholars who have made significant contribution to the study of the Punjab, Mark Juergensmeyer deserves special mention. His efforts in helping the development of the field include holding conferences at UC Berkeley in 1978 and 1987, and creating a professorship in Sikh and Punjab Studies at UC Santa Barbara in 1997.

and, in the process, strengthened the text considerably. This book is the result of our experiences of classroom teaching for well over a decade at UC Santa Barbara, the Summer Program in the Punjab, and Columbia University.

In 2005, the Punjab Studies Program at UC Santa Barbara, in collaboration with the UC Consortium for Language Learning and Teaching, UC Davis, received a Title VI grant from the U.S. Department of Education to create materials for the teaching of Punjabi on the Internet. This development resulted in my returning to the text and working toward its completion. In the fall of 2005, Gibb Schreffler joined the team and helped us shape the book in its present form. Though each one of us has contributed in our own ways, Gurdit's commitment to this project has been singularly important for its completion and we are very grateful to him for his dedication.

We are indebted to Kulbir Singh Thind of the Bay Area, California, for creating and Gurpreet Singh Lehal of Punjabi University, Patiala, for refining the Gurmukhi-UCSB, a special font that we believe comes closest to the shapes of letters available in the early Gurmukhi manuscripts; to Amarjit Chandan, a Punjabi poet based in London, and H. S. Bhatti of Punjabi University, Patiala, and Om Parkash Vasishta of Panjab University, Chandigarh, for their help with the standardization of spellings; to R.M. Singh of Chandigarh for the sketches that appear in the book; and to Mohan Singh of Panjab University for the maps. Robert Blake and Kathleen E. Dillon of the UC Consortium for Language Learning and Teaching deserve thanks for their support in procuring and then keeping track of the Title VI grant. Ravi Dhillon of Stanford University and Olga Kegan of UC, Los Angeles, provided helpful feedback on the opening section of the book. We are also thankful to Steven M. Poulos and the South Asia Language Resource Center, the University of Chicago, for their encouragement in our creating a Shahmukhi version of this text. We deeply appreciate the thorough and encouraging review of this manuscript by Christopher Shackle, author of seminal works such as *A Guru Nanak Glossary*, *The Sacred Language of the Sikhs*, and *Teach Yourself Punjabi*. And finally, we want to thank all the students who used these lessons at UCSB, Columbia, and the Summer Program in Punjab Studies in Chandigarh during the past years.

The sequence of lessons in this book is intended for two years of class work. Part One of this manual explores the grammatical structure of Punjabi through descriptions, targeted exercises and vocabulary lists. Students should focus on each new lesson while simultaneously continuing to review the previous ones. In addition to the grammatical information provided, every chapter includes dialogues and readings. The dialogues are not designed to solely reflect the grammar covered in any given chapter. Rather, they are an attempt to expose students to the use of Punjabi in plausible real life settings in the Punjab and abroad. Similarly, the expository framework of the reading passages will familiarize students with the historical, religious, and cultural landscape of the Punjab. Through practice and memorization of the grammar, vocabulary, and conversation provided in Part One, students should develop a significant level of confidence and comfort with the language. Part Two builds upon the grammatical structures outlined in Part One by providing students with an opportunity to encounter the language through poetry, short stories, and popular songs in Punjabi. Thus, in addition to teaching Punjabi, we hope that this book will also provide a comprehensive introduction to the history, culture, and literature of the Punjab.

Punjabi orthography is in the process of standardization and, as a result, scholarly consensus on this issue has not yet emerged. In this book, we have spelt the indigenous Punjabi words as they are spoken in the Majhi dialect, which is considered to be the standard for written communication in Punjabi. As for the borrowed words from Sanskrit, Arabic, Farsi, and English, we have recorded them as Punjabis who have some degree of familiarity with their original forms pronounce them. Although every effort is made to explain linguistic concepts, this manual is intended to function as part of a class-based setting under the guidance of a language instructor. Practice, both in the classroom with an instructor *and* with native speakers, will be invaluable for acquiring the correct accent and intonation. We are confident that upon completion of the course, students will be able to read, write, and converse in Punjabi.

Santa Barbara, December 2010

Gurinder Singh Mann

TABLE OF CONTENTS

Foreword	iii
Departmental Note	v
Introduction	vii
Maps	xxi
1. Location of Punjab within India/South Asia	xxii
2. Greater Punjab	xxiii
Abbreviations Used in the Text	xxiii
Part One: Reading, Writing, Speaking, Listening	
Lesson 1 The Gurmukhi Script	3
1.1 The Gurmukhi script	
1.2 Writing Gurmukhi	
Lesson 2 Punjabi Phonology	8.
2.1 Consonants	
2.2 Semi-vowels	
2.3 Vowels	
2.4 Conjunct consonants	
2.5 Nasalization and gemmimation: <i>tippi</i> , <i>bindi</i> , and <i>addhak</i>	
2.6 Dictionary Order	
<i>Dialogue:</i> Greetings (Latin script)	
Lesson 3 Tones	20
3.1 Low tone involving ਅ, ਝ, ਚ, ਧ, and ਤ	
3.2 High tone involving ਅ, ਝ, ਚ, ਧ, and ਤ	
3.3 High tone involving ਹ	
<i>Dialogue:</i> Greetings (Gurmukhi)	
Lesson 4 Personal Pronouns and the Verb ਹੈਂ	25
4.1 Personal pronouns and the present tense of ਹੈਂ	
4.2 Basic syntax	
4.3 Respectful forms of address	
4.4 Plural forms as markers of respect	
4.5 Review: Greetings and courtesy phrases	
<i>Dialogue:</i> Introductions	
Lesson 5 Nouns and Adjectives	35
5.1 Masculine nouns	
5.2 Feminine nouns	
5.3 Nouns with variable gender	
5.4 Adjectives	
5.5 Cardinal numbers	

	5.6 Ordinal numbers	
	5.7 Fractionals	
	<i>Dialogue: Families (1)</i>	
Lesson 6	Postpositions and the Oblique Case	46
	6.1 Postpositions	
	6.2 The oblique case	
	6.3 Adjectives in the oblique case	
	6.4 The possessive postposition ਦਾ	
	6.5 Possessive pronouns	
	<i>Dialogue: Families (2)</i>	
Lesson 7	Interrogatives	55
	7.1 Interrogatives	
	7.2 Oblique forms of interrogatives	
	7.3 Oblique forms of personal pronouns	
Lesson 8	The Present Habitual Tense	59
	8.1 The present habitual	
	8.2 The present habitual of ਹੋਣਾ	
	8.3 Complex postpositions	
	8.4 Using postpositions with personal pronouns	
	8.5 Expressing possession	
	<i>Dialogue: College Life</i>	
Lesson 9	The Past Habitual Tense	72
	9.1 The past tense of ਹੋਣਾ	
	9.2 The past habitual	
	9.3 Indirect verbal constructions	
	9.4 Additional expressions with ਹੋ	
	<i>Dialogue: Taking a Cycle Rickshaw in Chandigarh</i>	
Lesson 10	Imperatives	81
	10.1 Imperatives	
	10.2 Polite imperatives	
	10.3 Verbal infinitives as imperatives	
	10.4 Conveying similarity or 'like'	
	10.5 ਕੇਂਦੀ and ਭੁੱਲ	
	<i>Dialogue: Riding the Punjab Roadways Bus to Wagha</i>	
Lesson 11	The Progressive Tense	87
	11.1 The progressive tense	
	11.2 The present progressive	
	11.3 The past progressive	
	11.4 The suffix ਵਾਲ	

<i>Dialogue:</i> At a <i>Dhābā</i>	
<i>Reading:</i> Punjab	
Lesson 12 The Future Tense and Subjunctive	95
12.1 The future tense	
12.2 The future progressive	
12.3 Additional uses of the -ਗਾ ending	
12.4 The subjunctive	
12.5 ਅੱਪਿ	
12.6 If/then statements: emphatic particles ਤਿ and ਹੀ	
12.7 The conjunction ਪਰ	
<i>Dialogue:</i> Buying Vegetables	
<i>Reading:</i> Hindus	
Lesson 13 The Perfect Tense	106
13.1 The perfect tense	
13.2 Intransitive versus transitive verbs	
13.3 The postposition ਨੂੰ	
13.4 Irregular forms of the perfect participle	
13.5 The present perfect	
13.6 The past perfect	
13.7 The perfect form of ਹੋਣਾ	
13.8 Participial constructions	
<i>Dialogue:</i> At the Tailor Shop	
<i>Reading:</i> Buddhists	
Lesson 14 Auxiliary and Conjunct Verbs	119
14.1 The auxiliary verbs ਸਕਣਾ and ਚੁੱਕਣਾ	
14.2 Conjunct verbs	
14.3 Sequential action: the conjunctive participle ਕੇ	
14.4 Expressing compulsion	
14.5 Negation in Punjabi	
<i>Recipe:</i> <i>Shāhī Panīr</i>	
<i>Dialogue:</i> On the Telephone	
<i>Reading:</i> Jains	
Lesson 15 Time Expressions	131
15.1 Units of time	
15.2 Daily cycle	
15.3 Days of the week	
15.4 Months of the year	
15.5 Seasons	
15.6 Dates	
15.7 Clock time	
<i>Dialogue:</i> <i>Giddhā</i> and <i>Bhangrā</i> at Khalsa College	

Reading: Muslims

Lesson 16	Relative-Correlatives	141
16.1	Relative-correlative constructions	
16.2	Subordinate clauses	
16.3	Colorizing verbs	
<i>Dialogue:</i>	Visākhī	
<i>Reading:</i>	Sikhs	
Lesson 17	Comparison	151
17.1	Comparison	
17.2	Reflexives	
17.3	The ablative case and postpositions	
<i>Dialogue:</i>	Divālī	
<i>Reading:</i>	Christians	
Lesson 18	Vocative and Locative Cases	158
18.1	The vocative case	
18.2	The locative case	
18.3	Repeated action	
18.4	Habits	
18.5	ਕਦੇ	
<i>Dialogue:</i>	Lohrī	
<i>Reading:</i>	The Dawn of the Twenty First Century and Punjabi Life	
Lesson 19	Causatives	165
19.1	Causative verbs	
19.2	The verbs ਮਿਲਨਾ, ਮਿਲਾਉਣਾ, and ਮਿਲਵਾਉਣਾ	
19.3	Expressing ‘to begin’ and ‘to allow’	
19.4	Word repetition and echoing	
<i>Dialogue:</i>	Basant	
<i>Reading:</i>	Rituals and Ceremonies	
Lesson 20	Passive Voice and Complex Verbal Moods	173
20.1	Passive voice	
20.2	Complex verbal moods	
20.3	Additional uses of the infinitive	
20.4	The present adverbial participle	
<i>Reading:</i>	The Green Revolution	

Part Two: Language Through Literature

Poetry

Lesson 21	ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ ਸਰਫ਼: “ਪੰਜਾਬ” Firoz Din Sharaf: “Punjab”	185
Lesson 22	ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ: “ਬਨਾਫਸ਼ੇ ਦਾ ਫੂੱਲ” Bhai Vir Singh: “Banafshe dā Phull”	187
Lesson 23	ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ: “ਪੰਜਾਬ” Dhani Ram Chatrik: “Punjab”	189
Lesson 24	ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ: “ਅੰਬੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ” Mohan Singh: “Ambī de Būṭe Thalle”	197
Lesson 25	ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ: “ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ” Mohan Singh: “Kuṛī Poṭhohār dī”	203
Lesson 26	ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ: “ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ” Amrita Pritam: “Ākhāਂ Vāris Shāh nū”	207
Lesson 27	ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀਂ: “ਦੇਸ਼ ਵਾਲਿਓ” Ahmad Rahi: "Desā vālio"	210
Lesson 28	ਸਿਵ ਬਟਾਲਵੀ: “ਇਸਤਿਹਾਰ” Shiv Batalvi: “Ishtihār.”	213
Lesson 29	ਅਹਿਮਦ ਸਲੀਮ: “ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ” Ahmad Salim: "Des Punjab"	217
Lesson 30	ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ: “ਗੀਤ” Surjit Patar: “Gīt”	221
Lesson 31	ਫੈਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਫੈਜ਼: “ਗੀਤ” Faiz Ahmad Faiz: “Gīt”	223
Lesson 32	ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ: “ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ” Amarjit Chandan: “Pardesiāਂ dā Gīt”	225

Prose

Lesson 33	ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਕਪੂਰ: “ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤ” Prithviraj Kapoor: “Sobhā Singh nū Khat”	229
Lesson 34	ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ: “ਜਿੱਤ” Sukhvant Kaur Mann: “Jitt”	231
Lesson 35	ਮੋਹਨ ਭੰਡਾਰੀ: “ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਹੈ” Mohan Bhandari: “Bāqī Sabh Sukkh Sād Hai”	237
Lesson 36	ਆਜਮੇਰ ਰੋਡੇ: “ਨਿੱਕੀ” Ajmer Rode: “Nikkī”	243
Lesson 37	ਅਫਜ਼ਲ ਅਹਿਸਨ ਰੰਧਾਵਾ: “ਮੁੰਨਾ ਕੋਹ ਲਹੌਰ” Afzal Ahsan Randhawa: “Munnā Koh Lahore”	248
Lesson 38	ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ: “ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ” Sohinder Singh Vanjara Bedi: “Pātshāhṇī”	256
Lesson 39	ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ: “ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਖਾ” Giani Gurdit Singh: “Mere Pind dā Mūh Matthā”	269
Lesson 40	ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ: “ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ” Piara Singh Padam: “Hatth Likhtā”	275

Vernacular Literature

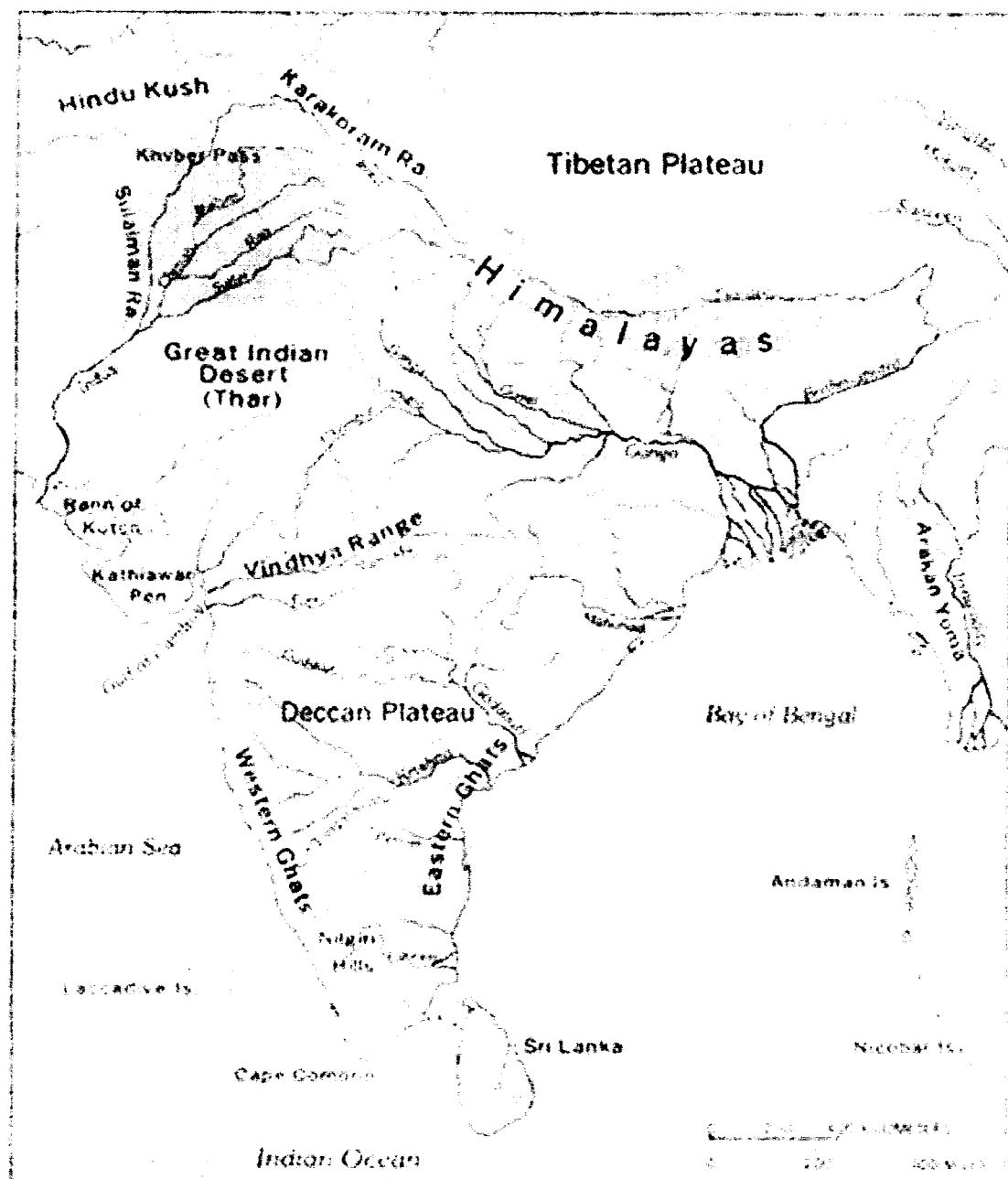
Lesson 41	Songs and Sayings	283
	41.1 Traditional songs	
	41.2 ‘Folk’ songs	
	41.3 Pop songs	
	41.4 ਟੱਪੇ, ਬੋਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਮਾਹੀਆ	
	41.5 ਅਖਾਣ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਤਾਂ	
	41.6 ਕੱਵਾਲੀ	

Appendices	301
I. Names of the Gurmukhi letters	
II. Shahmukhi: Modified Perso-Arabic Script used for writing Punjabi	
III. Family relationships	
IV. Calendar and festivals	
V. Colors	
VI. Foods	
VII. Parts of the body	
VIII. Directions	
IX. Weather	
X. Animals and their sounds	
XI. Well-wishing and sympathy	
XII. Punjabi for travelers	
XIII. Verbs	
Glossary	328
Select Bibliography	354

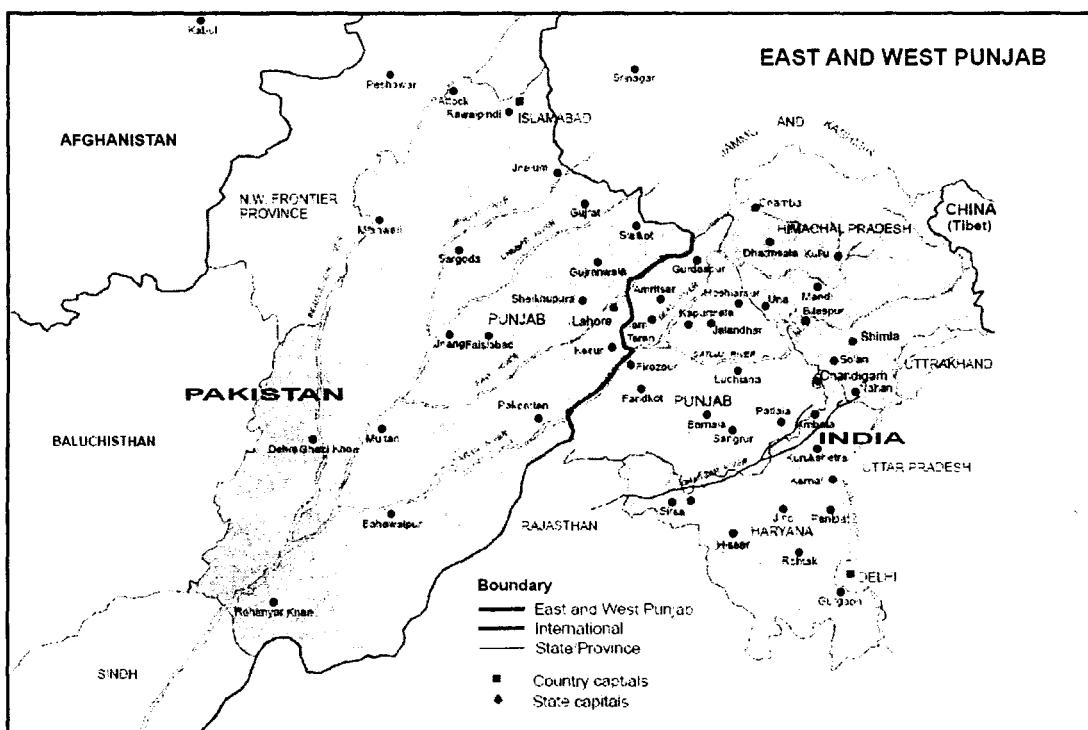
Abbreviations Used in the Text

adj/i	inflecting adjective
adj/u	uninflecting adjective
adv	adverb
f	feminine noun
m	masculine noun
vi	intransitive verb
vt	transitive verb
pp	postposition
voc.	vocative case form
coll.	colloquial form
conj.	conjunction
<i>lit.</i>	literally

Map 1. Location of Punjab within India/South Asia



Map 2. Greater Punjab



ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ

ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ ।
ਇਹੋ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਸਾਡੀ,
ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਸਾਡੀ,
ਹੱਥਾਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।
ਤ੍ਰੀਵਣਾਂ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚ,
ਵੰਝਲੀ ਤੇ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ,
ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸੁਹਾਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।
ਜੋਧ ਤੇ ਕਮਾਈਆਂ ਵਿੱਚ,
ਜੰਗਾਂ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ,
ਇਹੋ ਜਿੰਦ ਪਾਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।
ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਸਾਡੀ,
ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਸਾਡੀ,
ਛੁੱਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਢਾਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।

ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ (੧੮੭੬-੧੯੫੪)

Punjabi Is Our Language

We must never forget, Punjabi is our language.
It is our very life,
Our priceless treasure,
Never to be forsaken, Punjabi is our language.
In gatherings and feasts,
In songs of love and valor,
Sweet and pleasing, Punjabi is our language.
In strivings and success,
In combat and war,
It bestows life, Punjabi is our language.
Our flowering garden,
Our abode of comfort,
Never to be abandoned, Punjabi is our language.

Dhani Ram Chatrik (1876-1954)

Part One

READING, WRITING, SPEAKING, LISTENING

Lesson 1
ਸਿੱਖਨ ੧
The Gurmukhi Script

§ 1.1 The Gurmukhi script¹

Gurmukhi has thirty-five primary letters,² which appear in the following sequence:

ਊ	ਊ	ਊ	ਊ	ਊ
‘u’	‘a’	‘i’	‘sa’	‘ha’
ਕ	ਖ	ਗ	ਘ	(ਙ)
‘ka’	‘kha’	‘ga’	‘gha’	‘nga’
ਚ	ਛ	ਜ	ਯ	(ਯ)
‘cha’	‘chha’	‘ja’	‘jha’	‘nja’
ਤ	ਤ	ਦ	ਧ	ਨ
‘ta’	‘tha’	‘da’	‘dha’	‘na’
ਤ	ਥ	ਦ	ਧ	ਨ
‘ta’	‘tha’	‘da’	‘dha’	‘na’
ਪ	ਫ	ਬ	ਭ	ਮ
‘pa’	‘pha’	‘ba’	‘bha’	‘ma’
ਯ	ਰ	ਲ	ਵ	ੜ
‘ya’	‘ra’	‘la’	‘va’	‘ੜa’

The script provides for three vowel shapes (ਊ, ਊ, ਊ),³ two semi-vowels (ਯ, ਊ), and thirty consonants inclusive of an inherent ਊ (/a/) sound at the end. The letters contained in the rectangle (ਘ, ਯ, ਧ, ਧ, ਧ), along with ਹ in some contexts, represent tonal sounds.⁴ Placed in parentheses, the letters ਊ and ਊ appear in full written form in a limited number of Punjabi words.⁵

¹ These shapes were derived from Sharda and Takari, early scripts recorded in the Punjab.

² For this reason it is often referred to as *Painti* ('thirty-five').

³ Of these three, ਊ can appear independently while others must bear additional vowel markers.

⁴ The sounds associated with these five letters are explained in detail in Lesson 3. In other North Indian languages, these letters represent the aspirated versions of the sounds associated with the letters immediately preceding them.

⁵ There is a tendency among contemporary Punjabi writers to replace ਊ and ਊ with nasalized version of ਗ

§ 1.2 Writing Gurmukhi

Gurmukhi letters are written from left to right and are placed below the line on the page. Inscription begins from the left-hand top corner. Generally a horizontal bar is drawn at the top and the remainder of the letter is printed underneath. The stages in the inscription of each of these letters are as follow:

— ਤ ਚ ਚ	— ਰ ਨ ਜ	— ਟ ਠ
ਨ ਨ ਨ ਨ	ਾ ਕ ਕ ਕ	ੴ ਪ
ਗ ਗ ਗ ਗ	ਵ ਵ ਵ ਵ	ਦ ਦ ਦ
ਸ ਸ ਸ ਸ	ਦ ਦ ਦ	ਬ ਬ ਬ
ਹ ਹ ਹ ਹ	ਟ ਟ ਟ	ਰ ਰ ਰ
ਕ ਕ ਕ ਕ	ਤ ਤ ਤ	ਾ ਮ
ੳ ਪ ਖ	ਕ ਕ ਕ	ਛ ਚ ਚ
ਚ ਚ ਚ ਚ	ਕ ਕ ਕ	ਹ ਹ ਹ
ਖ ਖ ਖ ਖ	ਕ ਕ ਕ	ਣ ਣ ਣ
ਕ ਕ ਕ ਕ	ਕ ਕ ਕ	ਤ ਤ ਤ
ਕ ਕ ਕ ਕ	ਕ ਕ ਕ	ਥ ਥ ਥ
ਕ ਕ ਕ ਕ	ਕ ਕ ਕ	ਤ ਤ ਤ
ਕ ਕ ਕ ਕ	ਕ ਕ ਕ	ਤ ਤ ਤ

Every effort should be made to complete the writing of each letter without lifting the pen from the paper. The size of the letter is slightly smaller than the horizontal line, leaving its ends to join with the previous and subsequent letters. The ends at the top are thus

and ਸ, respectively, but we follow the original usage in this text.

firmly connected in continuous writing.⁶ Note that the top line is absent in the following five letters, yet they have small bars on both ends to link them with other letters.

ਅ

ਖ

ਘ

ਚ

ਹ

Recognition of this formal similarity between certain letters will help in remembering them as well as in learning how to make them. The following sets of letters share the basic shapes, and so must be carefully distinguished:

ਏ	ਟ	ਵ
ਸ	ਗ	ਮ
ਹ	ਰ	
ਖ	ਬ	ਯ
ਚ	ਛ	ਦ
ਵ	ਵ	
ਠ	ਨ	
ਡ	ਤ	ੜ

Exercise 1.1 Practice writing Gurmukhi:

ਊ.....

ਅ.....

ਇ.....

ਸ.....

ਹ.....

ਕ.....

ਖ.....

ਾ.....

⁶ The Gurmukhi style of writing is different from that of the Devanagari script (used for Sanskrit, Hindi, Nepali, etc.). In Devanagari the cluster of letters constituting a word is inscribed first and then a bar is drawn at the top of them to connect them, while in Gurmukhi the bar is created concurrently with the inscription of each individual letter.

ਭ.....

ਮ.....

ਯ.....

ਰ.....

ਤ.....

ਵ.....

ਚ.....

Exercise 1.2 Transliterate the following words into Roman script:

ਅਜ ਕਲ ਗਮ ਚਲ ਜਸ ਤਕ ਦਮ ਪਰ ਬਨ ਲਵ

Exercise 1.3 Transliterate the following words into Gurmukhi:

hasa kama gata chama jala dala tala dasa paka bala

Lesson 2

ਸ਼ਬਦ ੨

Punjabi Phonology

Although the Gurmukhi script includes thirty-five primary letters, Punjabi possesses a total of forty-four sounds. Of these, thirty-two are consonants, two are semi-vowels, and ten are vowel sounds. The place of articulation of these three types of sounds is the key point of reference in describing them. Let us look at each of these categories in detail.

§ 2.1 Consonants

These sounds are articulated when the tongue or the lower lip moves to press against another part of the mouth resulting in complete obstruction in the air passage. The manner of the subsequent release of the air defines the variations within these sounds. These include stops,¹ nasals,² fricatives,³ flaps and trills,⁴ and laterals.⁵ The stillness or vibration of the vocal chords make the sounds unvoiced or voiced, respectively. Additionally, these sounds can be produced with a normal breath of air (unaspirated) or with a strong breath of air (aspirated). A final dimension, that of tones, is discussed in Lesson 3.

The following is a guide to the pronunciation of the Gurmukhi consonants, accompanied by each consonant's transliteration (representation in Roman script). Note that, as per convention, the default vowel sound /a/ is appended to each consonant to aid in articulation of its sound.⁶ In the Gurmukhi system, the letters in rows from two to six (Lesson 1) are stops grouped on the basis of their place of articulation with the corresponding nasal consonant appearing at the end. The groups are as follows:

Velars: the back part of the tongue presses against the velum.

ਕ	<i>ka</i>	As in ‘skim’ or ‘skill.’
ਖ	<i>kha</i>	Aspirated form of ਕ; as in ‘kill,’ with strong aspiration.
ਗ	<i>ga</i>	As in ‘gold.’
ਙ	<i>nga</i>	A velar nasal; as in ‘sing.’

¹ The release of air is sudden.

² The release of air is through the nose.

³ The release of air is through a narrow channel causing friction.

⁴ The air is released with rapid ‘tap’ of the tongue. A single tap results in a flap, while multiple taps constitute a trill.

⁵ The air is released from around the sides of the tongue.

⁶ The ‘inherent a’ vowel, *mukta*, associated with each consonant, is not pronounced at the end of a word. In addition, the syllables of a given word are parsed in its pronunciation in such a way that two consonants ‘run together’ with no ‘a’ vowel in between.

Palatals: the tip of the tongue is pressed against the hard palate.

ਚ	<i>cha</i>	Close to the English affricate ‘ch’ as in ‘patch.’ ⁷
ਛ	<i>chha</i>	Aspirated form of ਚ.
ਯ	<i>ja</i>	Close to ‘j’ as in ‘jasmine’ or ‘judge.’
ਵ	<i>nja</i>	A palatal nasal; as in ‘cringe.’

Retroflexes: the lower tip of the tongue curls upwards to press behind the alveolar ridge.

ਟ	<i>ta</i>	Close to English ‘t,’ but with the tongue in retroflex position.
ਠ	<i>tha</i>	Aspirated form of ਟ.
ਡ	<i>da</i>	Close to English ‘d,’ but with the tongue in retroflex position.
ਣ	<i>na</i>	A retroflex nasal.

Dentals: the tip of the tongue presses against the upper teeth.

ਤ	<i>ta</i>	Like the Spanish ‘t,’ articulated at the teeth.
ਥ	<i>tha</i>	Aspirated form of ਤ.
ਦ	<i>da</i>	Like the Spanish ‘d,’ articulated at the teeth.
ਨ	<i>na</i>	The dental nasal; as in the English ‘no’ and ‘chrysanthemum.’

Bilabials: the lower lip presses against the upper lip.

ਪ	<i>pa</i>	As in ‘span’ or ‘speak.’
ਫ	<i>pha</i>	Aspirated form of ਪ; as in ‘pat,’ with strong aspiration.
ਬ	<i>ba</i>	As in ‘ball’ or ‘bus.’
ਮ	<i>ma</i>	The bilabial nasal; as in ‘mall’ or ‘mass.’

Other Sounds

ਸ	<i>sa</i>	A sibilant involving a hiss in the release of air through a narrow channel; as in ‘soup’ or ‘sit.’
ਹ	<i>ha</i>	A glottal sound created by shrinking the air passage around the glottis. When occurring in the initial position in a word, like the English ‘h’ as in ‘house.’ In the middle and final positions, it marks the tone (see Lesson 3).
ਰ	<i>ra</i>	Produced by the tip of the tongue just behind the front teeth, with a tap or short trill. It is different from the ‘r’ of standard English and must be fully pronounced in all positions of a word.
ਝ	<i>ra</i>	Produced by the tongue curling back as for ਟ or ਡ, then quickly flapping forward. It is an ‘r’ sound produced in retroflex position.

⁷ The Punjabi ਚ and ਛ are stops, while the English /ch/ and /j/ are affricates (i.e. stop + fricative).

- ਲ *la* A voiced lateral produced with the tip of the tongue pressing against the alveolar area; similar to the first ‘l’ in ‘little.’
- ਲ *la* A voiced lateral continuant with retroflex articulation. It can be thought of as a ਲ produced with the tongue curled back as for ਰ and ਱.

Note: The sounds ਲ, ਲ, and ਲ never appear in the initial position of a word/syllable. Moreover, there is a tendency for them not to appear adjacent to one another. This also holds true for the sounds ਰ and ਱, which usually do not appear in combination.

Borrowed sounds from Arabic and Farsi

These sounds are represented by adding a dot underneath the existing consonant signs in Gurmukhi.⁸

- ਕ *qa* A uvular stop, like ਕ produced further back in the mouth.
- ਖ *kha* A velar fricative; ‘ch’ in Scottish ‘loch’ or German ‘auch.’
- ਗ *ga* The voiced equivalent of ਖ.
- ਜ *za* A voiced sibilant; ‘z’ as in ‘zero.’
- ਫ *fa* An unvoiced labio-dental fricative; ‘f’ as in ‘fun.’
- ਸ *sha* An unvoiced palatal sibilant; ‘sh’ as in ‘shore’

While West Punjabis often pronounce these sounds according to the description given above, some East Punjabis replace ਕ, ਖ, ਗ, ਜ, and ਫ with ਕ, ਖ, ਗ, ਜ, and ਵ, respectively. ਸ, being found in both Sanskrit and Arabic-Farsi-derived words, is pronounced consistently by all Punjabis.

§ 2.2 Semi-vowels

- ਯ *ya* A palatal sound as in ‘yet,’ but produced with much less tension in the tongue.
- ਵ *va* A labiodental sound midway between the English ‘v’ and ‘w,’ produced with the lower lip lightly touching the middle of upper teeth.

⁸ In this text, we distinguish these sounds by using these letters as well as ਲ consistently. This is not always the norm in written Punjabi.

Phonetic Placement of Punjabi Consonants and Semi-vowels

Manner of articulation →	Stops			Nasals	Fricatives		Flaps and Trills	Semi-Vowels	Laterals
	Unvoiced		Voiced		Unvoiced	Voiced			
	Unaspirated	Aspirated							
Velar	ਕ	ਖ	ਗ	ਛ	ਭ	ਝ			
Palatal	ਚ	ਛ	ਜ	ਵ	ਸ			ਯ	
Retroflex	ਟ	ਠ	ଡ	ਣ			ڑ		ਲ
Dental	ਤ	ਥ	ਦ	ਨ	ਸ	ਜ	ਰ		ਲ
Bilabial	ਪ	ਫ	ਬ	ਮ					
Labiodental					ਫ			ਵ	
Glottal					ਹ				
Uvular	ਕੁ								

§ 2.3 Vowels

Punjabi has ten vowels, which appear in both independent and dependent forms. The independent forms of vowels are based on three basic letter-shapes carrying additional markers:⁹

ਾ	ਾਂ	ਿ	ਈ	ਊ	ਊਂ	ਏ	ਐ	ਓ	ਐਂ
a	ā	i	ī	u	ū	e	ai	o	au

The dependent forms consist of the markers alone, which are attached to consonants. Nine of the ten vowels have these markers; the /a/ sound, called *mukta*, is left unmarked when appearing between two consonants that do not form a cluster:

ਕ	ਕਾ	ਕਿ	ਕੀ	ਕੁ	ਕੂ	ਕੇ	ਕੈ	ਕੋ	ਕੌ
ka	kā	ki	kī	ku	kū	ke	kai	ko	kau
ਮ	ਮਾ	ਮਿ	ਮੀ	ਮੁ	ਮੂ	ਮੇ	ਮੈ	ਮੋ	ਮੌ
ma	mā	mi	mī	mu	mū	me	mai	mo	mau

The following table gives the approximate English equivalents of Punjabi vowel sounds.

⁹ For the individual names of these markers see Appendix I.

ਾ	/a/ as ‘a’ in ‘about’
ਾਂ	/ā/ as ‘a’ in ‘balm’
ਿ	/i/ as ‘i’ in ‘bit’
ੀ	/ī/ as ‘ea’ in ‘beat’
ੁ	/u/ as ‘u’ in ‘bull’
ੂ	/ū/ as ‘oo’ in ‘boot’
ੇ	/e/ as ‘a’ in ‘bake’
ਐ	/ai/ as ‘a’ in ‘back’
ੋ	/o/ as ‘o’ in ‘boat’
ਐਂ	/au/ as ‘ou’ in ‘bough’

§ 2.4 Conjunct consonants

In the English words ‘brick’ and ‘brain,’ the ‘br’ is an example of a consonant cluster—two consonants without any intervening vowel. In Gurmukhi script, three consonants, ਹ, ਰ, and ਵ, may appear in special conjunct forms when they form a cluster with another consonant. While appearing as conjuncts, their orthographic forms change. For instance: ਨ clustered with ਜ appears as ਨ੍ਯ; ਪ with ਰ appear as ਪ੍ਰ; and ਸ with ਵ appears as ਸ੍ਰ.

Independent forms	Conjunct forms
ਹ ਨਹਾਤਾ	ਨ੍ਯਾਤਾ ¹⁰ ‘bathed’
ਰ ਪਰਕਸ਼	ਪ੍ਰਕਸ਼ ‘rise’
ਵ ਸਵਰਗ	ਸ੍ਰਵਰਗ ‘heaven’

Use of conjunct consonants follows the way these words are spoken and effort should be made to learn them. Non-conjunct spellings, however, are common in Punjabi writing.

§ 2.5 Nasalization and gemmination: *tippi*, *bindi*, and *addhak*

Gurmukhi includes three additional symbols: *tippi* and *bindi* mark nasalization¹¹ and nasal consonants, and *addhak* represents gemmination.

<i>tippi</i>	ਟਿੱਪੀ / ੰ /: ਅੰਗ (parts of body), ਕੰਨ ('ear'), ਦੰਦ ('teeth').
<i>bindi</i>	ਬਿੰਦੀ / ੰਿ /: ਉੰਗਲੀ ('finger'), ਕਿੰ ('uvula'), ਬਾਂਹ ('arm').
<i>addhak</i>	ਅੱਧਕ / ੰਡ /: ਅੱਖ ('eye'), ਹੱਥ ('hand'), ਨੱਕ ('nose'), ਮੱਥਾ ('forehead').

¹⁰ Learn the symbol here; we will deal with its pronunciation in the next lesson.

¹¹ Nasalization, which refers to a marked nasal *quality* added to a vowel, is produced by allowing the sound to resonate more greatly in one's nasal cavity, such as when humming.

The ਟਿੱਪੀ and ਬਿੰਦੀ both represent the same sounds; their usage is determined by orthographic conventions. The ਟਿੱਪੀ appears with the *mukta*, ਿ, ਹ, ਵ, and the ਬਿੰਦੀ with ਾ, ਿ, ਉ/ਊ, ਇ, ਈ, ਏ, ਓ.

ਟਿੱਪੀ and ਬਿੰਦੀ, indicate nasalization in Punjabi. Punjabi nasals are homo-organic in nature. This means that they incorporate the phonetic character of adjacent consonant sounds: preceding velars, like ਛ; palatals, like ਵਿ; retroflexes, like ਣ; dentals, like ਨ; and bilabials, like ਮ. Listen to the following: ਅੰਕੁਰ, ਅੰਜਨ, ਅੰਡਜ, ਅੰਦਰ, ਅੰਬਰ. The ਟਿੱਪੀ in these five words represents the sounds ਛ, ਵਿ, ਣ, ਨ, and ਮ, respectively. Practice pronouncing the ਟਿੱਪੀ and ਬਿੰਦੀ in the following words:

ਅੰ	ਅੰਕੁਰ	ਅੰਜਨ	ਅੰਡਜ	ਅੰਦਰ	ਅੰਬਰ
ਅਂ	ਆਂਗਣ	ਆਂਚਲ	ਆਂਡਾ	ਆਂਦਰ	ਸਾਂਬਰ
ਇੰ	ਇੰਸੀਲ	ਹਿੰਗ	ਚਿੰਤਾ	ਟਿੰਡ	ਲਿੰਬ
ਈੰ	ਮੀਂਣ	ਜੀਂਦ	ਡੀਂਗ	ਛੀਂਬਾ	ਨੀਂਦ
ਊ	ਊਂਜ	ਕੁੰਜੀ	ਖੁੰਬ	ਮੁੰਡਾ	ਮੁੰਦਰੀ
ਊ	ਊਂਗ	ਊਂਠ	ਕੁੰਜ	ਗੁੰਦ	ਟੂਬ
ਏੰ	ਕੇਂਦਰ	ਗੇਂਦ	ਤੇਂਕ	ਪੇਂਜਾ	ਪੇਂਡੂ
ਐੰ	ਕੈਂਚੀ	ਕੈਂਠਾ	ਪੈਂਤੀ	ਬੈਂਕ	ਲੈਂਪ
ਓੰ	ਓਂਕਾਰ	ਹੋਂਠ	ਹੋਂਦ	ਗੋਂਦ	ਰੋਂਦ
ਐੱ	ਮੌਂਡ	ਮੌਂਕ	ਕਲੌੰਜੀ	ਚੌਂਕਾ	ਭੌਂਕ

ਅੱਧਕ, which means emphasized, doubles the length of the consonant sound following it. Proper pronunciation is important because it can determine the semantic import of a word. Listen to and practice pronouncing the following words:

ਸਤ	strength	ਸੱਤ	seven
ਸਦਾ	always	ਸੱਦਾ	invitation
ਕਤ	how	ਕੱਤ	weave
ਕਦ	when	ਕੱਦ	height
ਜਤ	moral strength	ਜੱਤ	coat of fur
ਪਤਾ	address	ਪੱਤਾ	leaf
ਪਿਤਾ	father	ਪਿੱਤਾ	liver

ਪਤੀ husband

ਪੱਤੀ petal

§ 2.6 Dictionary order.

The dictionary order of the Gurmukhi letters starts with /ਥ/ and ends with /ੜ/. The vowels follow the sequence of ਅ, ਆ, ਇ, ਈ, ਉ, ਊ, ਏ, ਔ, ਓ, and ਾ. Letters with dots are interspersed along with their undotted equivalents. The one exception is for words that begin with the letter ਸ, which appear in a section directly after ਸ in modern dictionaries.

Dialogue Greetings

Here you learn the common phrases, and expressions used by Punjabis of different religious persuasions in greeting each other. These exchanges follow this pattern:

Hello,

Hello. How are you?

I am fine. And you?

I am fine too.

OK, see you later.

Goodbye.

L *Hindu and Jain*

Varun: namaste, anītā jī.

Anītā: namaste, varun ī ī kī hāl hai?

Varun: bhagvān dī kirpā hai, tuझ sunāo?

Anītā: mal vī thik hā changā phir milāge

Varun: namaskārl

II Muslim

Salīm: asslām alekum, arfā jī.

Arfā: vālekum salām, salām iī, kī hāl hai?

Salīm: allāh tālā dā shukar hai, tusū sunāo?

Arfā: mañ vī thīk hā, changā jī, phir milāge.

Salīm: khudā hāfiẓ!

III. *Sikh*

- Prītī: sat sri akāl, khushwant jī.
 Khushwant: sat sri akāl, prītī jī. ki hāl hai?
 Prītī: vahigurū dī mihar hai. tuṣl suṇāo?
 Khushwant: maūl vī ṭhīk hā. changā jī, phir milāge.
 Prītī: sat sri akāl!

IV. *Christian*

- Marīam: salām, rashīd jī.
 Rashīd: salām, marīam jī. kī hāl hai?
 Marīam: khudā dā fazal hai. tuṣl suṇāo?
 Rashīd: maūl vī ṭhīk hā. changā jī, phir milāge.
 Marīam: salām!

Exercise 2.1 Practice pronouncing the following words:

ਅ	ਅਮਰ	ਅਮਲ	ਅਕਲ	ਅਮਰ
ਆ	ਆਸ	ਆਸਣ	ਆਮਿੜ	ਆਦਮੀ
ਇ	ਇਸਕ	ਇਖਲਾਕ	ਇਮਾਨ	ਇਲਮ
ਈ	ਈਸਾ	ਈਸਟਰ	ਈਸ਼ਵਰ	ਈਦ
ਊ	ਊਸਤਾਦ	ਊਡੀਕ	ਊਦਾਸ	ਊਪਕਾਰ
ਊ	ਊਜ	ਊਠ	ਊਣਾ	ਊੜਾ
ਏ	ਏਕ	ਏਕਤਾ	ਏਸ	ਏਤਚੀ
ਐ	ਐਮਾ	ਐਤਵਾਰ	ਐਨਕ	ਐਬ
ਓ	ਓਟ	ਓਪਰਾ	ਓਮ	ਓੜਕ
ਐ	ਐਕੜ	ਐਗੁਣ	ਐਰਤ	ਐਣਾ

Exercise 2.2 Practice pronouncing the following pairs:**ਕ/ਗ**

ਕਾਲੀ	ਗਾਲੀ
ਰੋਕੀ	ਰੋਗੀ
ਸੋਕ	ਸੋਗ

ਚ/ਜ

ਚਾਲ	ਜਾਲ
ਮੋਚ	ਮੋਜ
ਕੱਚ	ਕੱਜ

ਟ/ਡ

ਕੈਟ	ਕੋਡ
ਟੋਲ	ਡੋਲ
ਛੱਟ	ਛੱਡ

ਤ/ਤ

ਤਾਲ	ਦਾਲ
ਮੋਤੀ	ਮੋਦੀ
ਸੱਤ	ਸੱਦ

ਪ/ਬ

ਪਾਲ	ਬਾਲ
ਪਪ	ਪਬ
ਚਿਪ	ਚਿਬ

ਚ/ਛ

ਚਾਲ	ਛਾਲ
ਮੱਚੀ	ਮੱਛੀ
ਵਿੱਚ	ਵਿੱਛ

ਟ/ਠ

ਟੀਕਾ	ਠੀਕਾ
ਮੱਟ	ਮੱਠ
ਮਿੱਟੀ	ਮਿੱਠੀ

ਤ/ਥ

ਤਾਲ	ਬਾਲ
ਪੱਤੀ	ਪੱਥੀ
ਰਤ	ਰਥ

ਪ/ਫ

ਪਾਲ	ਫਾਲ
ਮਾਪ	ਮਾਫ
ਲੇਪ	ਲੇਫ

ਤ/ਟ

ਜਤ	ਜਟ
ਤੀਰ	ਟੀਰ

	ਮੌਤੀ	ਮੌਟੀ
ਥ/ਠ		
	ਹੱਥ	ਹੱਠ
	ਥੱਪ	ਠੱਪ
	ਮੱਥਾ	ਮੱਠਾ
ਦ/ਡ		
	ਮਾਦਾ	ਸਾਡਾ
	ਕੰਦ	ਕੰਡ
	ਦਾਰ	ਡਾਰ
ਨ/ਣ		
	ਊਨ	ਊਣ
	ਮਨ	ਮਣ
	ਕਨ	ਕਣ
ਰ/ਝ		
	ਸਰ	ਸੜ
	ਕਰ	ਕੜ
	ਪਾਰ	ਪਾੜ
ਲ/ਝ		
	ਜਲ	ਜਲ
	ਪਾਲ	ਪਾਲ
	ਮਲ	ਮੜ
ਸ/ਸ਼		
	ਸੇਰ	ਸ਼ੇਰ
	ਕਾਸ	ਕਾਸ਼
	ਤਾਸ	ਤਾਸ਼

Exercise 2.3 Extra practice for difficult distinctions. Practice pronouncing the following pairs, to distinguish between ਕ and ਖ, and ਪ and ਫ:

	ਕ/ਖ	
	ਕਮ	ਖਮ
	ਕੱਚ	ਖੱਚ
	ਕੱਟ	ਖੱਟ
	ਪੱਕੀ	ਪੱਖੀ
	ਮੱਕੀ	ਮੱਖੀ
	ਰੁੱਕ	ਰੁੱਖ
ਪ/ਫ		
	ਪੱਟ	ਫੱਟ
	ਪੱਕ	ਫੱਕ
	ਪਨ	ਫਨ
	ਸੱਪ	ਸੱਫ

ਕੱਪ	ਕੱਫ
ਖੱਪਾ	ਖੱਫਾ

Exercise 2.4 Extra practice for difficult distinctions. Practice pronouncing the following minimal pairs, to distinguish between ਨ and ਣ, and ਲ and ਲੰ:

ਨ/ਣ

ਸਨ	ਸਣ
ਹਾਨੀ	ਹਾਣੀ
ਕਾਨਾ	ਕਾਣਾ
ਗਾਨਾ	ਗਾਣਾ
ਜਾਨ	ਜਾਣ

ਲ/ਲੰ

ਗੋਲੀ	ਗੋਲੀ
ਜਾਲ	ਜਾਲ
ਤਲ	ਤਲ
ਪਲ	ਪਲ
ਬੋਲੀ	ਬੋਲੀ

Exercise 2.5 Practice pronouncing the following:

ਕਤ	ਖਤ
ਕਰ	ਖਰ
ਕਾਟ	ਖਾਟ
ਚਰ	ਚੜ
ਟੋਡੀ	ਠੋਡੀ
ਤਾਲ	ਥਾਲ
ਪੇਲ	ਫੇਲ
ਮੋਰ	ਮੋੜ
ਲਰ	ਲੜ
ਬਰਤਨ	ਬਰਕਤ
ਪਰਬਤ	ਮਰਬਤ
ਕਮਰਤ	ਸਰਕਮ
ਗਲਾਮ	ਸਾਬਣ
ਟਮਾਟਰ	ਸਰਦਾਰ
ਅਖਬਾਰ	ਕਾਗਜ਼
ਕਿਤਾਬ	ਕਿਸਾਨ
ਹਾਥੀ	ਸਾਥੀ
ਸ਼ੀਸ਼ੀ	ਬੀਬੀ
ਛਤਰੀ	ਸਬਜ਼ੀ

Exercise 2.6 Write the following words in the order in which they appear in the dictionary:

ਕਾਗਜ਼, ਕਿਤਾਬ, ਕਾਪੀ, ਪੈਨ, ਕਲਾਸ, ਕਮਰਾ, ਬਮਤਾ, ਪੈਨਮਿਲ, ਸਿਆਹੀ, ਅਖਬਾਰ

Lesson 3

ਸਬਕ ਤ

Tones

Punjabi is a *tonal* language, which means that levels or contours of vocal pitch differentiate words from each other.¹ Letters, ਅ, ਝ, ਚ, ਧ, ਤ, and ਤੁ (in some contexts), serve as the tone markers and the placement of these letters within a syllable—at the beginning or the end—determines the nature of the tone. Punjabi employs only low and high tones, which are not too difficult to recognize and then learn.

§ 3.1 Low tone involving ਅ, ਝ, ਚ, ਧ, ਤ, and ਤੁ

The low tone occurs when the pitch of the voice first drops sharply and then rises back to the normal level in the subsequent syllable. To produce the low tone, an initial tightening of the throat and a slight glottal catch in the voice are required.

The sounds ਅ, ਝ, ਚ, ਧ, ਤ, and ਤੁ, when appearing at the beginning of a syllable, carry the low tone. The given letter is pronounced as the unvoiced, unaspirated consonant corresponding in place and manner of articulation to the row of the Gurmukhi alphabet in which it falls (refer to Lesson 1).

ਅ	=	ਕ + low tone
ਗ਼	=	ਕ` ²
ਝ	=	ਚ + low tone
ਜ਼	=	ਚ`
ਚ	=	ਤ + low tone
ਤ	=	ਤ`
ਧ	=	ਤ + low tone
ਤੁ	=	ਤ`
ਤੁ	=	ਪ + low tone
ਭ	=	ਪ`

Listen to the pronunciation of the following minimal pairs:

ਕਰ	ਖਰ	ਕੱਲ	ਖੱਲ
ਚੱਕ	ਝੱਕ	ਚੱਲ	ਝੱਲ

¹ The issues of why and how this feature developed in Punjabi await serious research.

² In ‘phonetic’ description, the low tone is represented by a grave accent (`).

ਟੱਕ	ਛੱਕ	ਟੈਲ	ਛੋਲ
ਤੱਕ	ਧੱਕ	ਤਰ	ਧਰ
ਪੱਜ	ਭੱਜ	ਪਰ	ਭਰ

§ 3.2 High tone involving ਅ, ਇ, ਓ, ਏ, and ਓ

The high tone occurs when the pitch of the voice first rises sharply and then falls to the normal in the subsequent syllable. It appears when letters ਅ, ਇ, ਓ, ਏ, and ਓ occur in the final position within a word. In these occurrences, the sound of these letters is reduced to their voiced, unaspirated analogue, preceded by the high tone. This works as follows:

ਅ = high tone + ਗ
ਘ = 'g³

ਇ = high tone + ਝ
ਯ = 'j

ਓ = high tone + ਢ
ਧ = 'd̥

ਏ = high tone + ਦ
ਧ = 'd

ਓ = high tone + ਬ
ਭ = 'b

Listen to the pronunciation of the following minimal pairs:

ਮਿੰਗ	ਮਿੰਧ	ਬਾਗ	ਬਾਘ
ਸੁੱਜ	ਸੁੱਝ	ਪੰਜੀ	ਪੰਝੀ
ਸਾਡੇ	ਸਾਢੇ	ਵੱਡਾ	ਵੱਢਾ
ਸਾਦ	ਸਾਧ	ਕੰਦ	ਕੰਧ
ਦੱਬ	ਦੱਭ	ਲਾਬ	ਲਾਭ

§ 3.3 High tone involving ਹ

In the initial position in a syllable, ਹ carries full phonetic weight of a glottal fricative and hence does not involve any tonal use. Listen to the following examples:

ਹਾਥੀ ਹਾਜੀ ਹਾਰ ਹਿੰਦ ਹੌਲੀ

³ Phonetically, the high tone is represented as an acute accent (').

In other positions, however, ਹ marks the high tone.⁴ Note that when in the medial position the high tone impacts the vowel sounds around it. The parenthetical transcriptions show the vocalic transformations and the tone.

ਇ → ਔ + ' : when an /i/ precedes a medial /h/, the resultant sound is /ai'/ as in
ਸਹਿਦ (ਸੈ'ਦ), ਸਹਿਰ (ਸੈ'ਰ), ਨਹਿਰ (ਨੈ'ਰ), ਪਹਿਰ (ਪੈ'ਰ)

ਇ→ ਏ + ' : when an /i/ precedes the letter preceding a medial /h/, the resultant sound is /e'/ as in
ਇਹ (ਈ'), ਸਿਹਤ (ਸੇ'ਤ), ਕਿਹੜਾ (ਕੇ'ਡਾ), ਮਿਹਨਤ (ਮੇ'ਨਤ)

ਊ→ ਉ + ' : when a /u/ precedes a medial /h/, the resultant sound is /o'/ as in
ਊਹ (ਊ'), ਸੁਹਣੀ (ਸੋ'ਣੀ), ਕੁਹੜਾ (ਕੋ'ਆਡਾ), ਛੁਹਾਰਾ (ਛੋ'ਆਰਾ)

ਊ→ ਔ + ' : when a /u/ follows a medial /h/, the resultant sound is /au'/ as in
ਸਹੁਰਾ (ਸੈ'ਰਾ), ਬਹੁਤ (ਬੌ'ਤ), ਮਹੁਰਾ (ਮੌ'ਰਾ), ਵਹੁਟੀ (ਵੈ'ਟੀ)

When ਹ occurs in the final position of a word, its phonetic weight is replaced by a high tone with no phonetic transformation of vowel sounds. For example:

ਸਾਹ	=	ਸਾ'
ਗਾਹ	=	ਗਾ'
ਜਾਹ	=	ਜਾ'
ਰਾਹ	=	ਰਾ'
ਲਾਹ	=	ਲਾ'

Listen to the following minimal pairs with the letter ਹ in the final position, then practice pronouncing them on your own.

ਕੀ	ਕੀਹ
ਥੇ	ਥੋਹ
ਚਾ	ਚਾਹ
ਪੀ	ਪੀਹ
ਬਾਂ	ਬਾਂਹ
ਰੋ	ਰੋਹ
ਲਾ	ਲਾਹ
ਵੀ	ਵੀਹ

⁴ As for words of foreign origin, ਸਾਹਿਰ, ਤਹਿਮਤ, ਦਹੇਜ, etc., the response varies. Some Punjabis tend to introduce tone in their articulation but we encourage the original, non-tonal pronunciation of such words.

Dialogue**Greetings**

Here again you practice the common phrases, and expressions used by Punjabis of different religious persuasions in greeting each other. This time, however, they have been written in Gurmukhi script.

I. ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਜੈਨ

ਵਰੁਣ:	ਨਮਸਤੇ, ਅਨੀਤਾ ਜੀ।
ਅਨੀਤਾ:	ਨਮਸਤੇ, ਵਰੁਣ ਜੀ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਵਰੁਣ:	ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ?
ਅਨੀਤਾ:	ਮੈਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਚੰਗਾ ਜੀ, ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਵਰੁਣ:	ਨਮਸਕਾਰ!

II. ਮੁਸਲਮਾਨ

ਸਲੀਮ:	ਅੱਸਲਾਮ ਅਲੈਕਬਮ, ਅਰਦਾ ਜੀ।
ਅਰਦਾ:	ਵਾਲੇਕਬਮ ਸਲਾਮ, ਸਲੀਮ ਜੀ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਸਲੀਮ:	ਅੱਜੂਾ ਤਾਲਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ?
ਅਰਦਾ:	ਮੈਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਚੰਗਾ ਜੀ, ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਸਲੀਮ:	ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼!

III. ਸਿੱਖ

ਪ੍ਰੀਤੀ:	ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਜੀ।
ਖੁਸ਼ਵੰਤ:	ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਜੀ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਪ੍ਰੀਤੀ:	ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ?
ਖੁਸ਼ਵੰਤ:	ਮੈਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਚੰਗਾ ਜੀ, ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਪ੍ਰੀਤੀ:	ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ!

IV. ਇਸਾਈ

ਮਰੀਅਮ:	ਸਲਾਮ, ਰਸੀਦ ਜੀ।
ਰਸੀਦ:	ਸਲਾਮ, ਮਰੀਅਮ ਜੀ। ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਮਰੀਅਮ:	ਖੁਦਾ ਦਾ ਛਜ਼ਲ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ?
ਰਸੀਦ:	ਮੈਂ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਚੰਗਾ ਜੀ, ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਮਰੀਅਮ:	ਸਲਾਮ!

Exercise 3.1 Study Map 2 and write the names of ten cities and/or rivers in the region, in Gurmukhi. As the Anglicized spellings of names often vary, ask your teacher to say the names.

Exercise 3.2 Create a brief conversation with a classmate structured around the variety of greetings prevalent within different Punjabi communities.

Lesson 4

ਸਥਾਨ ੪

Personal Pronouns and the Verb ਹੋਣਾ

§ 4.1 Personal pronouns and the present tense of ਹੋਣਾ

The personal pronouns (I, you, s/he, we, etc.), accompanied by the appropriate present tense forms (is, am, are) of the verb ਹੋਣਾ, ‘to be’ are given below. Common colloquial forms of the verb conjugations are given in parentheses.

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
1st Person	ਮੈਂ ... ਹਾਂ। (ਅਵ)		ਆਮੀਂ ... ਹਾਂ। (ਅਵ)
	I ... am.		We ... are.
2nd Person	ਤੁਸੀਂ ... ਹੈਂ। (ਏ)		ਤੁਸੀਂ ... ਹੋ। (ਓ)
	You ... are.		You ... are.
3rd Person			
<i>Proximate:</i>	ਇਹ ... ਹੈ। (ਏ)		ਇਹ ... ਹਨ। (ਨੇ)
	He/she/it/this . . . is.		They/these . . . are.
<i>Remote:</i>	ਉਹ ... ਹੈ। (ਏ)		ਉਹ ... ਹਨ। (ਨੇ)
	He/she/it/that . . . is .		They/those . . . are.

§ 4.2 Basic syntax

Word order. The typical word order in a sentence is: subject — object — verb.

Subject	Object	Verb	
ਮੈਂ	ਹਿੰਦੂ	ਹਾਂ।	I am a Hindu.
ਤੁਸੀਂ	ਮੁਸਲਮਾਨ	ਹੈਂ।	You are a Muslim.
ਉਹ	ਸਿੱਖ	ਹੈ।	He/she is a Sikh.
ਇਹ	ਇਸਾਈ	ਹੈ।	He/she is a Christian.
ਆਮੀਂ	ਹਿੰਦੂ	ਹਾਂ।	We are Hindus.
ਤੁਸੀਂ	ਮੁਸਲਮਾਨ	ਹੈ।	You are Muslim.
ਉਹ	ਸਿੱਖ	ਹਨ।	They are Sikhs.
ਇਹ	ਇਸਾਈ	ਹਨ।	They are Christians.

More examples:

ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਂ।	I am Indian.
ਤੁੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹੈ।	You are Pakistani.
ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ।	He/she is Punjabi.
ਇਹ ਸਿੰਧੀ ਹੈ।	He/she is Sindhi.

ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਹਾਂ।	We are Indians.
ਤੁਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹੋ।	You are Pakistanis.
ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ।	They are Punjabis.
ਇਹ ਸਿੰਧੀ ਹਨ।	They are Sindhis.

ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਣ ਹਾਂ।	I am American.
ਤੁੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹੈਂ।	You are British.
ਉਹ ਕਨੇਡੀਅਨ ਹੈ।	He/she is Canadian.
ਇਹ ਜਰਮਨ ਹੈ।	He/she is German.

ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਣ ਹਾਂ।	We are Americans.
ਤੁਸੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਹੋ।	You are British.
ਉਹ ਕਨੇਡੀਅਨ ਹਨ।	They are Canadians.
ਇਹ ਜਰਮਨ ਹਨ।	They are Germans.

Questions. Questions can be asked by introducing a rising intonation at the end of the sentence while keeping the same word order as a statement.

ਤੁੰ ਯਹੂਦੀ ਹੈ?	Are you Jewish?
ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਮੀ ਹੋ?	Are you Zoroastrian?
ਉਹ ਬੋਧੀ ਹੈ?	Is he a Buddhist?
ਉਹ ਸੈਨੀ ਹਨ?	Are they Jain?

Negation. The negative of the present tense is formed by adding ਨਹੀਂ at the end of the sentence and without the conjugated forms of the verb in the present tense.

ਮੈਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਨਹੀਂ।	I am not French.
ਅਸੀਂ ਰੂਸੀ ਨਹੀਂ।	We are not Russians.
ਤੁੰ ਜਪਾਨੀ ਨਹੀਂ।	You are not Japanese.
ਤੁਸੀਂ ਚੀਨੀ ਨਹੀਂ।	You are not Chinese.
ਉਹ ਅਫਰੀਕਣ ਨਹੀਂ।	He/she is not African.
ਉਹ ਅਸਟਰੇਲੀਅਨ ਨਹੀਂ।	They are not Australians.

Affirmation. Affirmation is expressed through the use of ਹੈਂ:

ਹੈਂ, ਅੱਜ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹੈ।
ਹੈਂ ਜੀ, ਅੱਜ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹੈ।

Yes, today is Tuesday.
Yes, today is Tuesday. (Respectful form, see below).

In colloquial form, ਆਹੋਂ is also used:

ਆਹੋਂ! or ਆਹੋਂ, ਅੱਜ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹੈ।

Yeah! or Yeah, today is Tuesday.

Articles. Punjabi does not use a definite article such as ‘the’. When one needs to emphasize the indefinite article ‘a,’ then ਇੱਕ, which also means ‘one,’ can be used.

§ 4.3 Respectful forms of address

When addressing or referring to individuals older in age or of honored status, such as in the case of elder relatives and religious figures, one may add the marker ਜੀ:

ਮਾਤਾ ਜੀ	mother
ਪਿਤਾ ਜੀ	father
ਭੈਣ ਜੀ	elder sister
ਭਾਅ ਜੀ	elder brother
ਪੰਡਿਤ ਜੀ	Hindu
ਮੌਲਦੀ ਜੀ	Muslim
ਭਾਈ ਜੀ	Sikh
ਪਾਦਰੀ ਜੀ	Christian

One can also affix the title ਸਾਹਿਬ (m) or ਸਾਹਿਬਾ (f), which translate as ‘sir’ or ‘madam’ and are used in the following manner:

ਸਾਹਿਬ/ਸਾਹਿਬਾ	Sir/Madam
ਮੌਲਦੀ ਸਾਹਿਬ	Muslim
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ	Sikh
ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ	Christian

ਸ੍ਰੀ/ਸ੍ਰੀਮਤੀ, ਸਰਦਾਰ/ਸਰਦਾਰਨੀ, ਸਾਹਿਬ/ਸਾਹਿਬਾ are generally used with proper names as ‘Sir’ and ‘Madam’ in Hindu, Sikh, and Muslim contexts, respectively.

§ 4.4 Plural forms as markers of respect

Plural forms of verbs, adjectives, nouns, and pronouns are also used to convey respect to both an individual and a group of people.

In Punjabi, the 2nd person singular pronoun ਤੁੰਹੈ is only used in situations of familiarity such as communication between a parent and a child and between close friends. For example,

ਤੁੰਹੈ ਸਰਾਰਤੀ ਬੱਚਾ ਹੈ।	You are a mischievous child.
ਤੁੰਹੈ ਆਲਿਮ ਹੈ।	You are a scholar (of religious literature).
ਤੁੰਹੈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ।	You are an intelligent person.

ਤੁਸੀਂ, the 2nd person plural pronoun (equivalent to ‘you all’), is used as a respectful marker of the 2nd person singular.¹

ਤੁਸੀਂ ਆਲਿਮ ਹੋ।	You are a scholar. /
ਤੁਸੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ।	You (all) are scholars.
	You are intelligent. /
	You (all) are intelligent.

The 3rd person plural pronouns, along with their corresponding verb forms, are also used as a measure of respect for a single individual.

ਉਹ ਆਲਿਮ ਹਨ।	He/she is a scholar. /
	They are scholars.
ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਨ।	He/she is an intelligent person. /
	They are intelligent.

Honorific suffixes like ਜੀ and ਸਾਹਿਬ appear only with ‘plural’ verb forms.

ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ/ਸਾਹਿਬਾ ਹਨ।	He/she is the President.
ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ/ਸਾਹਿਬਾ ਹਨ।	He/she is the Prime Minister.
ਉਹ ਸਦਰ ਅਜਾਦ ਸਾਹਿਬ ਹਨ।	He is President Azad.
ਉਹ ਮਨਮੋਹਨ ਮਿੰਡ ਸਾਹਿਬ ਹਨ।	He is the Honorable Manmohan Singh.
ਇਹ ਨੂਰ ਜਹਾਨ ਸਾਹਿਬਾ ਹਨ।	She is the Honorable Noor Jahan.

¹ When in doubt, it is always better to address someone by using ਤੁਸੀਂ.

§ 4.5 Review

Greetings

ਨਮਸਤੇ/ਨਮਸਕਾਰ
ਅੱਸਲਾਮ ਅਲੈਕੁਮ
ਵਾਲੇਕੁਮ ਸਲਾਮ
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
ਸਲਾਮ
ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼
ਰੱਬ ਰਾਖਾ
ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ

Salutations, goodbye (Hindu and Jain)
Salutations ['Peace be upon you'] (Muslim)
'And peace be upon you' (response)
Salutations, goodbye ['God is truth'] (Sikh)
Salutations ['peace'] (Christian)
Goodbye ['May God protect you'] (Muslim/Christian)
Goodbye ['May God protect you'] (all communities)
We'll meet again

Courtesy Phrases

ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ
ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ!
ਧੰਨਵਾਦ!
ਸ਼ੁਭਚਿੰਨਾ!
ਮਿਹਰਬਾਨੀ
ਬੈਠੋ; ਤਸਰੀਫ ਰੱਖੋ
ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਭ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?²
ਤੁਹਾਡਾ ਇਸਮ-ਏ-ਸਰੀਫ ਕੀ ਹੈ?

How are you?; 'What's your condition?'
I am fine.
Welcome!
Thank you!
Thank you!
Thank you!
Please sit down
What's your 'good' name? (E. Punjab)
What's your 'honorable' name? (W. Punjab)

² For name, ਨਾਂ is popular in East Punjab and Arabic ਇਸਮ is used in West Punjab. While ਸੁਭ (auspicious) serves as an appropriate prefix with ਨਾਂ, ਸ਼ਰੀਫ (respected) is suffixed to ਇਸਮ.

Dialogue Introductions³
ਗੱਲ-ਬਾਤ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

I. Sima and Ajit meet at the new student orientation.

ਸੀਮਾ:	ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੀਮਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
ਅਜੀਤ:	ਨਮਸਤੇ, ਸੀਮਾ ਜੀ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਅਜੀਤ ਹੈ।
ਸੀਮਾ:	ਮੈਂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਹੋ?
ਅਜੀਤ:	ਮੈਂ ਸਟਾਕਟਨ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਜਰ ਕੀ ਹੈ?
ਸੀਮਾ:	ਬਾਇਆਲੋਜੀ, ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ?
ਅਜੀਤ:	ਸੋਸਿਆਲੋਜੀ।
ਸੀਮਾ:	ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋ?
ਅਜੀਤ:	ਹਾਂ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਹਨ।
ਸੀਮਾ:	ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਅਜੀਤ:	ਰੱਬ ਰਾਖਾ!

II. Another meeting, between Amrik and Salma.

ਅਮਰੀਕ:	ਅੱਸਲਾਮ ਅਲੇਖਮ! ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਅਮਰੀਕ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
ਸਲਮਾ:	ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਅਮਰੀਕ ਜੀ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸਲਮਾ ਹੈ।
ਅਮਰੀਕ:	ਮੈਂ ਐਲ ਸੈਂਟਰੋ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਹੋ?
ਸਲਮਾ:	ਮੈਂ ਯੂਬਾ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਮੇਜਰ ਕੀ ਹੈ?
ਅਮਰੀਕ:	ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਾਇੰਸ, ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ?
ਸਲਮਾ:	ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ।
ਅਮਰੀਕ:	ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋ?
ਸਲਮਾ:	ਹਾਂ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲਹੌਰ ਤੋਂ ਹਨ।
ਅਮਰੀਕ:	ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ।
ਸਲਮਾ:	ਰੱਬ ਰਾਖਾ!

³ Please notice the variation in dialogues I and II, which results from the fact that Sima is a Hindu, Salma is a Muslim and Ajit and Amrik are Sikhs. Furthermore, these dialogues mention several cities. Lahore and Amritsar are two prominent cities in the Punjab, and places such as Vancouver, Stockton, El Centro, and Yuba City in North America have a long history of Sikhs/Punjabis living there.

III. Pal and Vina run into each other.

ਪਾਲ:	ਹੈਲੋ, ਵੀਨਾ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ ਕਿੱਥੇ ਹੋ?
ਵੀਨਾ:	ਮੈਂ ਨਿਉ ਯੌਰਕ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੋ?
ਪਾਲ:	ਮੈਂ ਬੈਸਟਨ ਹਾਂ। ਨਿਊ ਯੌਰਕ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ?
ਵੀਨਾ:	ਹਾਂ ਜੀ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ ਕਾਫ਼ੀ ਨੰਬਰ ਹੈ। ਬੈਸਟਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?
ਪਾਲ:	ਬੈਸਟਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ।
ਵੀਨਾ:	ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿ ਹੋਈ।
ਪਾਲ:	ਰੱਬ ਰਖਾ।

Exercise 4.1 Match the pronoun with the appropriate verb and an object, to create sentences:

1. ਮੈਂ	ਕਨੇਡੀਅਨ	ਹੈਂ
2. ਤੂੰ	ਅਮਰੀਕਣ	ਹੋ
3. ਇਹ	ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼	ਹੈ
4. ਅਸੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਨ
5. ਤੁਸੀਂ	ਚੀਨੀ	ਹਾਂ
6. ਉਹ	ਅਫਰੀਕਣ	ਹਾਂ

Exercise 4.2 Fill in the blanks with appropriate pronouns and/or present tense forms of the verb ਹੋਣਾ:

1. ਮੈਂ ਜਰਮਨ _____।
2. ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ _____।
3. ਤੂੰ ਆਇਲਮ _____।
4. ਅਸੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ _____।
5. ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਧੀ _____?

Exercise 4.3 Translate:

1. He is Japanese.
2. We are Pakistani.
3. Are you Sikh?
4. No, I am Christian.
5. Are you Chinese?
6. No, I am from Singapore.
7. Are you Jewish?
8. Yes, I am Jewish.
9. Hello, I am Indian. Are you Pakistani?
10. My father is not a Hindu. He is a Sikh.

Exercise 4.4 Compose a short dialogue with another classmate introducing yourselves to one another. Incorporate the terms of religious and national identity learned in this lesson.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕੌਮੀਅਤ

Nationality

ਪੰਜਾਬ	Punjab (m)
ਪੰਜਾਬੀ	Punjabi (adj/u)
ਪੰਜਾਬੀ/ਪੰਜਾਬਨ	Punjabi person (m/f)
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ	India (m)
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ	Indian (adj/u)
ਪਾਕਿਸਤਾਨ	Pakistan (m)
ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ	Pakistani (adj/u)
ਸਿੰਧ	Sindh (SE Pakistani province) (m)
ਸਿੰਧੀ	Sindhi (adj/u)
ਗੁਜਰਾਤ	Gujarat (W Indian state) (m)
ਗੁਜਰਾਤੀ	Gujarati (adj/u)
ਬੰਗਲ	Bengal (NE Indian state) (m)
ਬੰਗਲੀ	Bengali (adj/u)
ਇੰਗਲੈਂਡ	England (m)
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ	English (adj/u)
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼	English person (m/f)
ਕਨੇਡਾ	Canada (m)
ਕਨੇਡੀਅਨ	Canadian (m/f, adj/u)
ਅਰਬ	Arabia (m)
ਅਰਬੀ	Arab (adj/u)
ਈਰਾਨ	Iran (m)
ਈਰਾਨੀ	Persian (adj/u)
ਚੀਨ	China (m)
ਚੀਨੀ	Chinese (adj/u)
ਜਪਾਨ	Japan (m)
ਜਪਾਨੀ	Japanese (adj/u)
ਜਰਮਨੀ	Germany (m)
ਜਰਮਨ	German (adj/u)
ਫਰਾਂਸ	France (m)
ਫਰਾਂਸੀਸੀ	French (adj/u)
ਰੂਸ	Russia (m)
ਰੂਸੀ	Russian (adj/u)
ਅਮਰੀਕਾ	America (m)

ਅਮਰੀਕਣ	American (m/f, adj/u)
ਧਰਮ	<i>Religion</i>
ਧਰਮ	religion, faith, duty (m)
ਮੁਸ਼ਵਰ	religion (m)
ਇਸਾਈ	Christian (m/f, adj/u)
ਪਾਦਰੀ	Christian priest (m)
ਸਿੱਖ	Sikh (m/f, adj/u)
ਭਾਈ, ਗ੍ਰੰਥੀ	generic title for a Sikh pastor (m)
ਹਿੰਦੂ	Hindu (m/f, adj/u)
ਪੰਡਿਤ	generic title for a Hindu priest (m)
ਮੁਸਲਮਾਨ	Muslim (m/f, adj/u)
ਮੌਲਵੀ, ਇਮਾਮ	generic titles for Muslim clerics (m)
ਜੈਨ; ਜੈਨੀ	Jain (m/f, adj/u)
ਮੁਨੀ	Jain monk (m)
ਪਾਰਸੀ	Zoroastrian/Parsi (m/f), adj/u)
ਮੁਬਾਦ	Zoroastrian cleric (m)
ਬੋਧੀ	Buddhist (m/f, adj/u)
ਲਾਮਾ	Buddhist monk (m)
ਯਹੂਦੀ	Jew (m), Jewish (adj/u)
ਰੈਬਾਈ	Rabbi (m)
ਪਰਿਵਾਰ	<i>Family</i>
ਭਰਾ; ਭਾਅ ਜੀ	brother (m); form of address for elder brother (m)
ਭੈਣ	sister (f)
ਪਿਤਾ, ਪਿਤਾ, ਅੱਬਾ; ਦਾਰ ਜੀ	father (m); form of address for father
ਮਾਂ, ਮਾਤਾ, ਅੰਮੀ, ਬੀਜੀ	mother (f)
ਮਾਪੇ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	parents (m pl)
ਥਾਵਾਂ	<i>Places</i>
ਕਿੱਥੋਂ	from where?
ਤੋਂ	from
ਵਿੱਚ	in
ਲੋਕ	<i>People</i>
ਆਲਿਮ	scholar (m)
ਸਰਦਾਰ/ਸਰਦਾਰਨੀ	chief/chief's wife (m/f); titles generally used for Sikh men/women

ਸਾਹਿਬ/ਸਾਹਿਬਾ	sir/madam (m/f)
ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮਦਰ	president, head (m/f)
ਬੇਗਮ	madam (f)

ਹੋਰ ਫਾਈਲੋਵਰ ਸ਼ਬਦ *Other Useful Words*

ਇੱਕ	one; a
ਕੀ	what?
ਨਾਂ	name (m)
ਫਿਰ	then, again (conj.)
ਵੀ	also, as well
ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ	nowadays (adv)
ਹਾਲ	condition, state (m)
ਖੁਸ਼ੀ	joy, happiness (f)
ਠੀਕ	fine, O.K. (adj/u)

Lesson 5

ਸਥਾਨ ਪ

Nouns and Adjectives

Punjabi nouns are either masculine and feminine and have both singular and plural forms. In general, a noun with an **ਾ** ending usually marks a masculine (singular) noun and an **ੀ** ending often marks a feminine (singular) noun. However, there are many exceptions to this rule and the grammatical gender of each noun must be learned.

§ 5.1 Masculine nouns

Masculine nouns are of the following types.

1. Nouns that end in **-ਾ**, which change to **-ਏ** in the plural:

Singular	Plural
ਕਮਰਾ	ਕਮਰੇ
ਦਰਵਾਜ਼ਾ	ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਪੱਖਾ	ਪੱਖੇ
ਪੜਦਾ	ਪੜਦੇ
ਬੂਹਾ	ਬੂਹੇ

Note: A few masculine nouns that end in **-ਾ**, such as **ਦਰਿਆ** (river) and **ਭਰਾ** (brother), are irregular in that they do not change in the plural direct form.

2. Nouns that end in consonants and other vowels, which remain unchanged in the plural:

Singular	Plural
ਉਸਤਾਦ	ਉਸਤਾਦ
ਸਥਾਨ	ਸਥਾਨ
ਕਾਗਜ਼	ਕਾਗਜ਼
ਫਰਸ਼	ਫਰਸ਼
ਮੇਜ਼	ਮੇਜ਼
ਆਦਮੀ	ਆਦਮੀ
ਸਾਥੀ	ਸਾਥੀ
ਕਵੀ	ਕਵੀ
ਰਾਨੀ	ਰਾਨੀ
ਲਿਖਾਰੀ	ਲਿਖਾਰੀ

ਅੱਥਰੂ	tear	ਅੱਥਰੂ	tears
ਗੁਰੂ	teacher	ਗੁਰੂ	teachers
ਖ੍ਰਿਧਰੂ	small bell	ਖ੍ਰਿਧਰੂ	small bells
ਚਾਕੂ	knife	ਚਾਕੂ	knives
ਚੁਗਨੂੰ	firefly	ਚੁਗਨੂੰ	fireflies

§ 5.2 Feminine nouns

Feminine nouns are of the following types.

1. Nouns that end in -ਈ, which change to -ਈਆਂ in the plural:

Singular		Plural	
ਕਾਪੀ	notebook	ਕਾਪੀਆਂ	notebooks
ਕੁਰਮੀ	chair	ਕੁਰਮੀਆਂ	chairs
ਖਿੜਕੀ	window	ਖਿੜਕੀਆਂ	windows
ਘੜੀ	clock	ਘੜੀਆਂ	clocks
ਬਾਰੀ	window	ਬਾਰੀਆਂ	windows

2. Nouns that end in a consonant, which add -ਾਂ in the plural:

Singular		Plural	
ਕੰਧ	wall	ਕੰਧਾਂ	walls
ਕਲਮ	pen	ਕਲਮਾਂ	pens
ਕਿਤਾਬ	book	ਕਿਤਾਬਾਂ	books
ਛੱਤ	ceiling	ਛੱਤਾਂ	ceilings
ਤਸਵੀਰ	picture	ਤਸਵੀਰਾਂ	pictures

3. Nouns that end in all other vowels, which add ਾਂ or ਣਾਂ in the plural:

Singular		Plural	
ਗਊ	cow	ਗਊਆਂ	cows
ਬਹੂ	daughter-in-law	ਬਹੂਆਂ	daughters-in-law
ਹਵਾ	wind	ਹਵਾਵਾਂ	winds
ਗਾਂ	cow	ਗਾਂਵਾਂ	cows
ਮਾਂ	mother	ਮਾਂਵਾਂ	mothers

§ 5.3 Nouns with variable gender

Masculine nouns that refer to either human beings or animals can be modified into feminine nouns.

1. With masculine nouns ending in ਾ, the feminine counterpart is created by replacing the vowel ਾ with ਈ:

Masculine	Feminine
ਕੁੱਤਾ	dog
ਚਿੜਾ	male sparrow
ਤੋਤਾ	parrot
ਬਿੱਲਾ	male cat
ਮੁਰਗਾ	chicken
ਕੁੱਤੀ	female dog
ਚਿੜੀ	female sparrow
ਤੋਤੀ	female parrot
ਬਿੱਲੀ	female cat
ਮੁਰਗੀ	female chicken

2. With masculine nouns ending in ਈ, the feminine counterpart is created by replacing the vowel ਈ with ਣ:

Masculine	Feminine
ਸਾਬੀ	companion
ਹਾਬੀ	elephant
ਧੋਬੀ	washerman
ਪਰਦੇਸੀ	foreigner
ਮਾਲੀ	gardener
ਸਾਬਣ	companion
ਹਾਬਣ	elephant
ਧੋਬਣ	washerwoman
ਪਰਦੇਸਣ	foreigner
ਮਾਲਣ	gardener

3. With masculine noun ending in a *consonant*, the feminine counterpart is created by the addition of ਈ, ਨੀ, or ਣੀ:

Masculine	Feminine
ਹਿਰਨ	deer
ਕਬੂਤਰ	pigeon
ਜੱਟ	farmer
ਤਰਖਾਣ	carpenter
ਬਾਹਮਣ	high-caste Hindu
ਸੱਪ	snake
ਸ਼ੇਰ	lion
ਸਰਦਾਰ	chief; Sikh man
ਮੇਰ	peacock
ਹਿਰਨੀ	female deer
ਕਬੂਤਰੀ	female pigeon
ਜੱਟੀ	farmer's wife
ਤਰਖਾਣੀ	carpenter's wife
ਬਾਹਮਣੀ	high-caste Hindu woman
ਸੱਪਣੀ	female snake
ਸ਼ੇਰਨੀ ¹	lioness
ਸਰਦਾਰਨੀ	chief's wife; Sikh woman
ਮੇਰਨੀ	peahen

¹ See note on ਣ, ਝ, and ਝੁ in Lesson 2.1.

ਵਕੀਲ

lawyer

ਵਕੀਲਣੀ

lawyer's wife

§ 5.4 Adjectives

In Punjabi there are two types of adjectives: inflecting and uninflecting.

1. Inflecting adjectives change according to the gender and number of the nouns they qualify.

Singular

ਸੁਹਣਾ ਪੱਖਾ	beautiful fan(s)
ਛੋਟਾ ਬੂਹਾ	small door(s)
ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ ਪੜਦਾ	colorful curtain(s)
ਲੰਬਾ ਲੜਕਾ	tall boy(s)
ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ	big room(s)

Plural

ਸੁਹਣੇ ਪੱਖੇ
ਛੋਟੇ ਬੂਹੇ
ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਪੜਦੇ
ਲੰਬੇ ਲੜਕੇ
ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ

ਊੱਚੀ ਛੱਤ	high ceiling(s)
ਸੁਹਣੀ ਭੁਰਮੀ	beautiful chair(s)
ਛੋਟੀ ਬਾਰੀ	small window(s)
ਲੰਬੀ ਲੜਕੀ	tall girl(s)
ਵੱਡੀ ਘੜੀ	big watch(es)

2. Uninflecting adjectives remain the same regardless of the gender and number of the nouns they qualify. These adjectives often end in a consonant or ਈ.

Singular

ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੜਕਾ	handsome boy(s)
ਹੁਕਿਆਰ ਲੜਕੀ	intelligent girl(s)
ਗੁਲਾਬੀ ਕਾਪੀ	pink notebook(s)
ਕ੍ਰੀਮਤੀ ਤਸਵੀਰ	valuable painting(s)
ਲਾਲ ਕਿਤਾਬ	red book(s)

Plural

Analyze and compare the following examples.

ਉਹ ਚੰਗਾ ਲੜਕਾ ਹੈ।
ਉਹ ਚੰਗੇ ਲੜਕੇ ਹਨ।

He is a good boy.
They are good boys.

ਉਹ ਲੰਬਾ ਆਦਮੀ ਹੈ।
ਉਹ ਲੰਬੇ ਆਦਮੀ ਹਨ।

That is a tall man.
Those are tall men.

ਉਹ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।	That is a valuable painting.
ਉਹ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ।	Those are valuable paintings.
ਉਹ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਹੈ।	She is a small girl.
ਉਹ ਛੋਟੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਹਨ।	They are small girls.
ਉਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਔਰਤ ਹੈ।	That is a beautiful woman.
ਉਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਔਰਤਾਂ ਹਨ।	Those are beautiful women.

§ 5.5 Cardinal numbers

੦	ਸਿਫਰ/ਜ਼ੀਰੋ	੧੦	ਦਸ	੨੦	ਵੀਹ	੩੦	ਤੀਹ	੪੦	ਚਾਲੀ
੧	ਇੱਕ	੧੧	ਗਿਆਰਾਂ	੨੧	ਇੱਕੀ	੩੧	ਇਕੱਤੀ	੪੧	ਇਕਤਾਲੀ
੨	ਦੋ	੧੨	ਬਾਰਾਂ	੨੨	ਬਾਈ	੩੨	ਬੱਤੀ	੪੨	ਬਤਾਲੀ
੩	ਤਿੰਨ	੧੩	ਤੇਰਾਂ	੨੩	ਤੇਈ	੩੩	ਤੇਤੀ	੪੩	ਤਰਤਾਲੀ
੪	ਚਾਰ	੧੪	ਚੌਦਾਂ	੨੪	ਚੌਵੀ	੩੪	ਚੌਤੀ	੪੪	ਚੁਤਾਲੀ
੫	ਪੰਜ	੧੫	ਪੰਦਰਾਂ	੨੫	ਪੰਝੀ	੩੫	ਪੈਂਤੀ	੪੫	ਪੰਜਤਾਲੀ
੬	ਛੇ	੧੬	ਸੋਲਾਂ	੨੬	ਛੱਬੀ	੩੬	ਛੱਤੀ	੪੬	ਛਤਾਲੀ
੭	ਸੱਤ	੧੭	ਸਤਾਰਾਂ	੨੭	ਸਤਾਈ	੩੭	ਸੈਂਤੀ	੪੭	ਸੰਤਾਲੀ
੮	ਅੱਠ	੧੮	ਅਠਾਰਾਂ	੨੮	ਅਠਾਈ	੩੮	ਅਠੱਤੀ	੪੮	ਅਠਤਾਲੀ
੯	ਨੌ	੧੯	ਉੱਨੀ	੨੯	ਉਣੱਤੀ	੩੯	ਉਣਤਾਲੀ	੪੯	ਉਣਤੰਜਾ
੫੦	ਪੰਜਾਹ	੬੦	ਸੱਠ	੭੦	ਸੱਤਰ	੮੦	ਅੱਮੀ	੯੦	ਨੱਬੇ
੫੧	ਇਕਵੰਜਾ	੬੧	ਇਕਾਹਠ	੭੧	ਇਕਹੱਤਰ	੮੧	ਇਕਾਮੀ	੯੧	ਇਕਾਨਵੇਂ
੫੨	ਬਵੰਜਾ	੬੨	ਬਾਹਠ	੭੨	ਬਹੱਤਰ	੮੨	ਬਿਆਮੀ	੯੨	ਬਾਨਵੇਂ
੫੩	ਤਰਵੰਜਾ	੬੩	ਤਰੇਹਠ	੭੩	ਤਿਹੱਤਰ	੮੩	ਤਰਿਆਮੀ	੯੩	ਤਰਿਆਨਵੇਂ
੫੪	ਚੁਰੰਜਾ	੬੪	ਚੌਹਠ	੭੪	ਚਹੱਤਰ	੮੪	ਚੁਰਾਮੀ	੯੪	ਚੁਰਾਨਵੇਂ
੫੫	ਪਚਵੰਜਾ	੬੫	ਪੈਂਹਠ	੭੫	ਪੈਂਝੱਤਰ	੮੫	ਪੰਜਾਮੀ	੯੫	ਪਚਾਨਵੇਂ
੫੬	ਛਪੰਜਾ	੬੬	ਛਿਆਹਠ	੭੬	ਛਿਹੱਤਰ	੮੬	ਛਿਆਮੀ	੯੬	ਛਿਆਨਵੇਂ
੫੭	ਸਤਵੰਜਾ	੬੭	ਸਤਾਹਠ	੭੭	ਸਤੱਤਰ	੮੭	ਸਤਾਮੀ	੯੭	ਸਤਾਨਵੇਂ
੫੮	ਅਠਵੰਜਾ	੬੮	ਅਠਾਹਠ	੭੮	ਅਠੱਤਰ	੮੮	ਅਠਾਮੀ	੯੮	ਅਠਾਨਵੇਂ
੫੯	ਉਣਵੰਜਾ	੬੯	ਉਣਾਹਠ	੭੯	ਉਣੱਤਰ	੮੯	ਉਣਾਮੀ	੯੯	ਨਾਈਨਵੇਂ
੧੦੦		(ਇੱਕ) ਸੌ		੧੦	(one) hundred				
੧,੦੦੦		(ਇੱਕ) ਹਜ਼ਾਰ		੧੧	(one) thousand				
੧੦,੦੦੦		ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ		੧੨	ten thousand				
੧੦੦,੦੦੦		(ਇੱਕ) ਲੱਖ		੧੩	(one) <i>lakh</i> (= one hundred thousand)				
੧੦,੦੦,੦੦੦		ਦਸ ਲੱਖ		੧੪	ten <i>lakh</i> (= one million)				
੧,੦੦,੦੦,੦੦੦		(ਇੱਕ) ਕਰੋੜ		੧੫	one <i>crore</i> (= ten million)				

§ 5.6 Ordinal numbers

The first four ordinal numbers are irregular. After that the suffix $-ੰਵਾਂ$ is regularly added:

1 st	ਪਹਿਲਾ	7 th	ਸਤਵਾਂ
2 nd	ਦੂਜਾ/ਦੂਜਾ	8 th	ਅਠਵਾਂ
3 rd	ਤੀਜਾ/ਤੀਜਾ	9 th	ਨੌਵਾਂ
4 th	ਚੌਥਾ	10 th	ਦਸਵਾਂ
5 th	ਪੰਜਵਾਂ	11 th	ਗਿਆਰਵਾਂ
6 th	ਛੇਵਾਂ	12 th	ਬਾਰਵਾਂ

Ordinal numbers inflect like adjectives:

ਪਹਿਲਾ ਸਕੂਲ	first school
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ	first time

§ 5.7 Fractionals

The following terms for parts of a number may be noted. They often feature when telling time.

ਅੱਧਾ	1/2
ਡੇਢ	1 1/2
ਛਾਈ	2 1/2
ਸਾਡੇ #	# + 1/2, for numbers 3 and higher
ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ	3 1/2
ਪਾਈਆ	1/4
ਸਵਾ #	# + 1/4,
ਸਵਾ (ਇੱਕ)	1 ¼
ਸਵਾ ਦੋ	2 1/4
ਪੌਣੇ #	#—1/4
ਪੌਣੇ ਦੋ	1 3/4
ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ	1/3
ਦੋ-ਤਿਹਾਈ	2/3
ਤਿੰਨ-ਚੁਥਾਈ	3/4

Dialogue **Families (1)**
ਗੱਲ-ਬਾਤ **ਪਰਿਵਾਰ (੧)**

ਸ਼ਾਅਲਾ: ਰਿਹਾਨਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ/ਟੱਬਰ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ?

ਰਿਹਾਨਾ: ਮੇਰੇ ਅੱਬਾ ਜੀ ਸਾਹੀਵਾਲ ਤੋਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਮੀ ਜੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਤੋਂ।

ਸ਼ਾਅਲਾ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਹਨ?

ਰਿਹਾਨਾ: ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਨੌ ਲੋਕ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ, ਨਾਨੀ ਤੇ ਨਾਨਾ ਜੀ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਭੈਣ ਭਰਾ।

ਸ਼ਾਅਲਾ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿੱਥੇ ਹਨ?

ਰਿਹਾਨਾ: ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨਿਉ ਜਰਮੀ ਵਿੱਚ, ਨਾਨੀ ਤੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਨਿਉ ਯੋਰਕ ਵਿੱਚ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਿਸ਼ਨਿਗਨ ਵਿੱਚ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ।

ਸ਼ਾਅਲਾ: ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਹੈ?

ਰਿਹਾਨਾ: ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆਂ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਾਅਲਾ: ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ।

Exercise 5.1 Change the following from singular to plural and translate into English:

1. ਛੋਟੀ ਬੱਚੀ
2. ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਤਾਬ
3. ਕੀਮਤੀ ਮਕਾਨ
4. ਸੁਹਣੀ ਗਾਂ
5. ਮਾਸੂਮ ਹਿਰਨ
6. ਵੱਡੀ ਭੈਣ
7. ਛੋਟਾ ਭਰਾ
8. ਟੁੱਟੀ ਕੁਰਮੀ
9. ਚੰਗਾ ਉਸਤਾਦ
10. ਛੋਟਾ ਕਮਰਾ

Exercise 5.2 Change the following from plural to singular and translate into English:

1. ਬੂਰੀਆਂ ਮੱਝਾਂ
2. ਜਹਮੀ ਗਾਂਵਾਂ
3. ਸਾਵੇ ਵਹਿੜਕੇ
4. ਕਾਲੇ ਹਿਰਨ
5. ਸੁਹਣੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ
6. ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਤਿਤਲੀਆਂ
7. ਟਿਮ-ਟਿਮਾਉਂਦੇ ਚੁਗਨੂੰ
8. ਅਰਥੀ ਘੋੜੇ
9. ਸਫੈਦ ਮੋਰ
10. ਸੁਹਣੇ ਜਾਨਵਰ

Exercise 5.3 Translate:

1. ਇਹ ਮੰਡਾ ਤਗੜਾ ਨਹੀਂ।
2. ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਹਨਤੀ ਨਹੀਂ।
3. ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ।
4. ਇਹ ਸੁਹਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ।
5. ਇਹ ਕੁਰਮੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਨਹੀਂ।
6. ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ।
7. ਇਹ ਨਵਾਂ ਸ਼੍ਰੂਲ ਹੈ।
8. ਇਹ ਰੰਗ-ਬਰੰਗ ਪੜਦਾ ਹੈ।
9. ਉਹ ਛਰਜ ਪੱਧਰਾ ਨਹੀਂ।
10. ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੇ ਉਸਤਾਦ ਹੋ।

Exercise 5.4 Translate:

1. You are not a hard working girl.
2. Those boys are not intelligent.
3. This is a red car.
4. The store is not small.
5. Those rooms are big.
6. Are these ceilings high?
7. Are these fans good?
8. These buffaloes are black.
9. Are these windows big?
10. This floor is cold.

Exercise 5.5 Translate:

1. five expensive paintings
2. ten small houses
3. six beautiful tables
4. one new room
5. seven colorful books
6. three big notebooks
7. four men
8. eighth child
9. second woman
10. blue fan

ਯਾਦਾਵਲੀ**Vocabulary**

ਥਾਵਾਂ

*Places*ਥਾਂ, ਜਗ੍ਹਾ
ਉੱਥੇplace (f)
there

ਇੱਥੇ	here
ਕਿੱਥੇ	where?
ਇਮਾਰਤ	building (f)
ਘਰ	home, house (m)
ਮਕਾਨ	house (m)
ਦੁਕਾਨ	shop, store (f)
ਖੇਤ	field (m)
ਬਾਗ	garden (m)

ਪੜ੍ਹੇ *Professions*

ਉਸਤਾਦ/ਉਸਤਾਨੀ, ਗੁਰੂ	teacher(m/f), guru (m/f)
ਵਿਦਿਆਰਥੀ	student (m)
ਲਿਖਾਰੀ	writer (m)
ਕਵੀ, ਮਾਈਰ	poet (m)
ਕਵਿਤਾ, ਮਾਈਰੀ	poetry (f)
ਕਿਸਾਨ	farmer (m)
ਜੱਟ	Jatt, agriculturalist (m)
ਡਾਕਟਰ	doctor (m/f)
ਵਕੀਲ	lawyer (m)
ਤਰਖਾਣ	carpenter (m)
ਪੋਬੀ	washerman (m)
ਮਾਲੀ	gardener (m)
ਬਾਹਮਣ	Brahman (m)

ਲੋਕ *People*

ਔਰਤ	woman (f)
ਆਦਮੀ	man (m)
ਕੁੜੀ	girl (f)
ਮੁੜਾ	boy (m)
ਲੜਕਾ/ਲੜਕੀ	boy/girl (m/f)
ਬੱਚਾ/ਬੱਚੀ	child (m/f)
ਸਾਥੀ	companion, friend (m)
ਪਰਦੇਸੀ	foreigner (m); foreign (adj/u)
ਪਰਿਵਾਰ, ਟੱਬਰ, ਖਾਨਦਾਨ	family (m)
ਬਹੁ	daughter-in-law (f)

ਜਾਨਵਰ *Animals*

ਜਾਨਵਰ	animal (m)
ਚਿੜੀਆ-ਘਰ	zoo (m)

ਮੇਰ	tiger (m)
ਚੀਤਾ	cheetah (m)
ਬਿੱਲਾ	cat (m)
ਕੁੱਤਾ	dog (m)
ਹਾਥੀ	elephant (m)
ਗਾਂ, ਗਊ	cow (f)
ਮੱਛ	buffalo (f)
ਵਹਿੜਕਾ	young bullock (m)
ਹਿਰਨ	deer (m)
ਪੋੜਾ	horse (m)
ਜੁਗਠੂ	firefly (m)
ਤਿਤਲੀ	butterfly (f)
ਪੰਛੀ	bird (m)
ਤੌਤਾ	parrot (m)
ਚਿੜਾ	sparrow (m)
ਕਬੂਤਰ	pigeon (m)
ਮੁਰਗਾ	chicken (m)
ਮੋਰ	peacock (m)
ਬਾਂਦਰ	monkey (m)
ਲੰਗੂਰ	lemur (m)
ਸੱਪ	snake (m)
ਮਗਰਮੱਛ	crocodile (m)
ਮੱਛੀ	fish (f)
ਰਿੱਛ	bear (m)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ*Adjectives*

ਚੰਗਾ	good (adj/i)
ਮੰਦਾ	bad (adj/i)
ਵੱਡਾ	big (adj/i)
ਨਿੱਕਾ	small (adj/i)
ਲੰਬਾ, ਲੰਮਾ	tall; long (adj/i)
ਛੋਟਾ	small; short (adj/i)
ਉੱਚਾ	high; loud (adj/i)
ਨੀਵਾਂ	low (adj/i)
ਸੁਹਣਾ	beautiful, handsome (adj/i)
ਖੂਬਸੂਰਤ	beautiful (adj/u)
ਬਦਸੂਰਤ	ugly (adj/u)
ਗਰਮ	warm, hot (adj/u)
ਠੰਢਾ	cold (adj/i)
ਨਵਾਂ	new (adj/i)
ਪੁਰਾਣਾ	old (of things) (adj/i)

NOUNS AND ADJECTIVES

ਤਗੜਾ	strong (adj/i)
ਕਮਜ਼ੋਰ, ਮਾੜਾ	weak (adj/u)
ਕੀਮਤੀ	expensive (adj/u)
ਮਹਿੰਗਾ	expensive (adj/i)
ਸਮਤਾ	inexpensive, cheap (adj/i)
ਪਹਿਲਾ	first (adj/i)
ਆਖੀਰਲਾ	last, final (adj/i)
ਟਿਮ-ਟਿਮਾਉਂਦਾ	twinkling, flickering (adj/i)
ਟੁੱਟਾ	broken (adj/i)
ਤਿਆਰ	ready (adj/u)
ਪੱਧਰਾ	flat, smooth (adj/i)
ਮਾਸੂਮ	innocent (adj/u)
ਮਿਹਨਤੀ	hard-working (adj/u)

ਰੰਗ

Colors

ਰੰਗ	color (m)
ਰੰਗ-ਬਰੰਗ	colorful (adj/i)
ਮੰਤੂਰੀ	orange (adj/u)
ਸਫੈਦ, ਚਿੱਟਾ	white (adj/u)
ਮਾਵਾ	green; (for cattle) grey (adj/i)
ਹਰਾ	green (adj/i)
ਕਾਲਾ	black (adj/i)
ਗੁਲਾਬੀ	pink (adj/u)
ਨੀਲਾ	blue (adj/i)
ਪੀਲਾ	yellow (adj/i)
ਬੂਰਾ, ਭੂਰਾ	light brown (adj/i)
ਲਾਲ	red (adj/u)

ਹੋਰ ਡਾਇਕੋਮੰਡ ਸ਼ਬਦ Other Useful Words

ਅਤੇ, ਤੇ	and
ਆਜ	today (m)
ਕਾਫੀ	enough, plenty of (adj/u)
ਬਹੁਤ	many (adj/u); very (adv)
ਵਰਗਾ	like (pp-adj/i)
ਸ਼ੱਕ	doubt, suspicion (m)
ਵਾਰ, ਵਾਰੀ	turn, time (f)

Lesson 6
ਸਬਕ ਵੇਖਣਾ
Postpositions and the Oblique Case

§ 6.1 Postpositions

In Punjabi, postpositions are functionally equivalent to English prepositions (in, to, from, etc.), but they are placed after pronouns, nouns, and verbs. Some common one word postpositions are:

ਉੱਤੇ, ਤੇ ¹	on; at
ਤੱਕ	up to, until
ਤੋਂ	from
ਦਾ	of
ਵਿੱਚ	in

Examples using postpositions:

ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਚਾਰ ਪਲੇਟਾਂ ਹਨ।	There are four plates on the table.
ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਮੰਗਲਵਾਰ ਤੱਕ ਬੰਦ ਹੈ।	That shop is closed until Tuesday.
ਇਹ ਮਕਾਨ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ।	That house is far from the ocean.
ਗੀਤਾ ਦਾ ਘਰ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਹੈ।	Gita's home is very beautiful.
ਬਿਏਟਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਹਨ।	There are many people in the theater.

Note these common conjunct forms with ਤੋਂ:

ਇੱਥੇ	+	ਤੋਂ	=	ਇੱਥੋਂ
here				from here
ਊੱਥੇ				ਊੱਥੋਂ
there				from there
ਕਿੱਥੇ				ਕਿੱਥੋਂ
where?				from where?
ਦਿੱਲੀ ਇੱਥੋਂ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਹੈ?				How far is Delhi from here?
ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ?				Where are you from?
ਘਰ ਊੱਥੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ।				The house is close from there.

¹ One must not confuse this short form of ਉੱਤੇ with another ਤੇ, which is the short form of ਅਤੇ ('and').

§ 6.2 The oblique case

In Punjabi, the noun can be in either the direct or oblique case. In the direct case, the noun is the subject of sentence and the verb agrees with the noun in gender and number. In the oblique case, a noun is followed by a postposition and must be modified. These modifications are as follows:

TYPE I: Regular masculine nouns ending in **-ਾ**

Singular: change **-ਾ** to **-ਦੇ**

Singular Direct	ਕਮਰਾ	room
Singular Oblique	ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ	in the room

Plural: change **-ਦੇ** to **-ਿਆਂ**

Plural Direct	ਕਮਰੇ	rooms
Plural Oblique	ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ	in the rooms

TYPE II: All other masculine nouns

Singular: no change

Singular Direct	ਘਰ	house
Singular Oblique	ਘਰ ਵਿੱਚ	in the house

Plural: add **-ਆਂ**

Plural Direct	ਘਰ	houses
Plural Oblique	ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ	in the houses

TYPE III: Regular feminine nouns ending in **-ਈ**

Singular: no change

Singular Direct	ਕੋਠੀ	cottage
Singular Oblique	ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ	in the cottage

Plural: no change

Plural Direct	ਕੋਠੀਆਂ	cottages
Plural Oblique	ਕੋਠੀਆਂ ਵਿੱਚ	in the cottages

TYPE IV: All other feminine nouns

Singular: no change

Singular Direct	ਤਸਵੀਰ	painting
Singular Oblique	ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ	in the painting

Plural: no change

Plural Direct	ਤਸਵੀਰਾਂ	paintings
Plural Oblique	ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ	in the paintings

§ 6.3 Adjectives in the oblique case

In the oblique case, inflecting adjectives must change to reflect the effects of the oblique case on the nouns they qualify while uninflecting adjectives remain unaffected. The following chart summarizes the various possibilities of inflection associated with the oblique case, using the four types of nouns given above with the inflecting adjective ਵੱਡਾ (big).

	TYPE I Noun	TYPE II Noun	TYPE III Noun	TYPE IV Noun
Singular Direct	ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ	ਵੱਡਾ ਘਰ	ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ	ਵੱਡੀ ਕਿਤਾਬ
Singular Oblique	ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ	ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿੱਚ	ਵੱਡੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ
Plural Direct	ਵੱਡੇ ਕਮਰੇ	ਵੱਡੇ ਘਰ	ਵੱਡੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ	ਵੱਡੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ
Plural Oblique	ਵੱਡਿਆਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ	ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ	ਵੱਡੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ	ਵੱਡੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ

From the chart one can see that in the case of feminine nouns, whether singular or plural, no change occurs in the oblique case. It is recommended therefore, that the student remember this rule of thumb and concentrate on TYPE I and TYPE II nouns.

With regard to adjectives and the oblique case, the following may be noted:

- While TYPE II nouns do not change in the singular oblique, any adjective preceding them, if it is an inflecting adjective, must change.
- For TYPE I and TYPE II nouns in the plural oblique, it is important to use the adjectival inflections.²

² Contemporary speakers sometimes replace forms such as ਵੱਡਿਆਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ and ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ with ਵੱਡੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ and ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ.

§ 6.4 The possessive postposition ਦਾ

The possessive postposition ਦਾ and its variant forms ਦੇ, ਦੀ, ਦੀਆਂ are used to describe possession. ਦਾ means “of” and it inflects like an adjective, agreeing in number and gender with the object(s) possessed. The use of this postposition also requires the noun/adjective that precedes it to be in the oblique case. The construction works as follows:

Possessor	Possessive Postposition	Possessed
ਬੱਚੇ child (masc. sing., oblique)	ਦੀ of (inflected for fem. sing.)	ਕਿਤਾਬ book (fem. sing., direct)

‘The book of the child’ or ‘The child’s book’

The following demonstrate the use of the possessive postposition in various scenarios.

ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਘਰ	the boy’s house
ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਘਰ	the boy’s houses
ਭੜੀ ਦਾ ਭਰਾ	the girl’s brother
ਭੜੀ ਦੇ ਭਰਾ	the girl’s brothers
ਮੋਹਣ ਦੀ ਚਿੱਠੀ	Mohan’s letter
ਮੋਹਣ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ	Mohan’s letters
ਕਮਲਾ ਦੀ ਭੈਣ	Kamla’s sister
ਕਮਲਾ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ	Kamla’s sisters
ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਭਰਾ	the girls’ brothers
ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ	the girls’ sisters
ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਘਰ	the boys’ houses
ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ	the boys’ sisters

§ 6.5 Possessive pronouns

ਮੇਰਾ	my
ਤੇਰਾ	your (sing.)
ਇਸ ਦਾ / ਇਹਦਾ	her, his, its
ਉਸ ਦਾ / ਉਹਦਾ	her, his, its
ਸਾਡਾ	our
ਤੁਹਾਡਾ	your (plural.)
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ	their
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ	their

The possessive pronouns function as adjectives. They inflect according to the number and gender of the thing possessed. Possessive pronouns also inflect for the oblique case. The following charts demonstrate the use of the possessive pronouns in all possible grammatical contexts.

Possessive Pronoun	Masculine Sing. Direct	Masculine Sing. Oblique	Masculine Plural Direct	Masculine Plural Oblique
my	ਮੇਰਾ ਘਰ	ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਮੇਰੇ ਘਰ	ਮੇਰਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
your (sing.)	ਤੇਰਾ ਘਰ	ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਤੇਰੇ ਘਰ	ਤੇਰਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
her, his, its	ਇਸ ਦਾ ਘਰ	ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਇਸ ਦੇ ਘਰ	ਇਸ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
her, his, its	ਉਸ ਦਾ ਘਰ	ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਉਸ ਦੇ ਘਰ	ਉਸ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
ours	ਸਾਡਾ ਘਰ	ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਸਾਡੇ ਘਰ	ਸਾਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
your (plural)	ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ	ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ	ਤੁਹਾਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
their (proximate)	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ
their (remote)	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ

Possessive Pronoun	Feminine Sing. Direct	Feminine Sing. Oblique	Feminine Plural Direct	Feminine Plural Oblique
my	ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ	ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
your (sing.)	ਤੇਰੀ ਸਹੇਲੀ	ਤੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਤੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਤੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
her, his, its	ਇਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ	ਇਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
her, his, its	ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ	ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
ours	ਸਾਡੀ ਸਹੇਲੀ	ਸਾਡੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਸਾਡੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਸਾਡੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
your (pl.)	ਤੁਹਾਡੀ ਸਹੇਲੀ	ਤੁਹਾਡੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
their (proximate)	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ
their (remote)	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ

Examples:

ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਬਿਲਕੀਸ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਘਰ ਮਹੱਿਗਾ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਉਸਤਾਦ ਕੌਣ ਹੈ?

My name is Bilqis.

Our house is expensive.

Who is your teacher?

ਤੁਹਾਡਾ ਸੂਟ ਸੁਹਣਾ ਹੈ।
 ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਕ੍ਰੀਮਤੀ ਹੈ।
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।
 ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹਨ।
 ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹਨ।

Your suit is beautiful.
 Her/his car is expensive.
 There is a party at their house.
 My brothers are very rich.
 Your pictures are beautiful.

Dialogue Families (2)

ਗੱਲ-ਬਾਚ **ਪਰਿਵਾਰ (2)**

ਪੰਮੀ: ਨਮੀਬ, ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?
 ਨਮੀਬ: ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਉ ਜਰਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਿਉ ਯੋਰਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।
 ਪੰਮੀ: ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਵੀ ਨਿਉ ਜਰਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ
 ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?
 ਨਮੀਬ: ਮੇਰੇ ਬੀਜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹਨ।
 ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹਨ।
 ਉਹ ਵੀ ਨਿਉ ਜਰਮੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨਿਉ ਯੋਰਕ ਵਿੱਚ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਪੰਮੀ: ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਹੈ। ਅਮੀਂ ਦੋ ਭੈਣ ਭਰਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦੇ
 ਹਨ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਿਉ ਜਰਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ਨਮੀਬ: ਮੇਰੇ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਸਾਰੇ ਆਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ
 ਅਮੀਂ ਨਿੱਕੇ ਸਾਂ, ਅਮੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ। ਸਾਨੂੰ
 ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।
 ਪੰਮੀ: ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
 ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ਨਮੀਬ: ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ।

Exercise 6.1 Translate:

1. the girl's brother
2. the boy's sister
3. her picture
4. the farmer's market
5. today's news
6. his name
7. the men's house
8. the women's job
9. father's books
10. mother's car

Exercise 6.2 Translate:

1. in the boy's car
2. in the house
3. until Tuesday

4. from Boston
5. on the table
6. on the wall
7. the children's notebooks
8. the writer's poetry
9. the streets of Ludhiana
10. the heat of Multan

Exercise 6.3 Substitute the given phrases and translate the resultant sentences on the model given:

Model:

These fruits are in the basket. ਇਹ ਫਲ ਟੋਕਰੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

1. on the table
2. from the store
3. on the floor
4. in the room
5. from Kabul

Exercise 6.4 Translate:

1. These are our clothes.
2. Are those your shoes?
3. This is her shirt.
4. Her father is a tailor.
5. His sister's brother is a shoemaker.
6. These are our trousers.
7. Is this your turban?
8. Is this your shawl?
9. These are his sister's son's boots.
10. Her watch is very expensive.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਪੜੇ	<i>Clothing</i>
ਕਪੜਾ, ਕਪੜੇ	cloth (m); clothes (m pl)
ਦਰਜ਼ੀ	tailor (m)
ਸੂਟ	suit (m)
ਕੁੜਤਾ	shirt (m)
ਕੁੜਤਾ-ਪਜਾਮਾ	long loose shirt-pants (m)
ਕ੍ਰਮੀਜ਼	shirt (f)
ਸਲਵਾਰ-ਕ੍ਰਮੀਜ਼	loose pants-shirt (f)
ਪੈਂਟ	pants (f)

ਜੋਬ	pocket (f)
ਦਸਤਾਰ, ਪੱਗ	turban (f)
ਦੁਪੱਟਾ	ladies' veil, scarf (m)
ਸ਼ਾਲ	shawl (f)
ਜੁੱਤੀ	shoe(s) (esp. traditional Punjabi style) (f, s or pl)
ਬੂਟ	boots, shoes (m, s or pl)
ਮੋਚੀ	shoemaker, cobbler (m)

ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ *People and Family*

ਲੋਕ	people (m pl)
ਜੀਅ	person, being (m)
ਦਾਦਾ/ਦਾਦੀ	paternal grandfather/grandmother (m/f)
ਨਾਨਾ/ਨਾਨੀ	maternal grandfather/ grandmother (m/f)
ਦੋਸਤ	friend (m)
ਸਹਲੀ	friend (of a female) (f)

ਥਾਂਵਾਂ *Places*

ਜਗ੍ਹਾ	place (f)
ਖੇਤਰ	region (m)
ਇਲਾਕਾ	area (m)
ਪੁਆਧ	region east of Satluj (m)
ਦੁਆਬਾ	region between Satluj and Beas (m)
ਮਾੜਾ	region around Ravi (m)
ਮਾਲਵਾ	region south of Satluj (m)
ਪੱਠੋਹਾਰ	region between Jehlam and Sindh (m)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ *Adjectives*

ਅਮੀਰ	rich (adj/u)
ਗਰੀਬ	poor (adj/u)
ਦੋਵੇਂ	both (m pl)
ਸਾਰਾ	all, entire, whole (adj/i)
ਜ਼ਿਆਦਾ	more, many (adj/u)
ਥੋੜ੍ਹਾ	little, less (adj/i)
ਦੂਰ	far (adj/u)
ਨਜ਼ਦੀਕ	near (adj/u)
ਖੁੱਲ੍ਹਾ	open (adj/i)
ਬੁੰਦ	closed (adj/u)

Postpositions

ਉੱਤੇ, ਤੇ	on; at
ਤੋਂ	from
ਦਾ/ਦੇ/ਦੀ/ਦੀਆਂ	of
ਨਾਲ	with
ਦੌਰਾਨ	during

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ Other Useful Words

ਕੋਈ	some, someone, any
ਗਰਮੀ	heat (f)
ਠੰਡ	cold (f)
ਛਲ	fruit (m)
ਛੱਲ	flower (m)
ਟੋਕਰਾ	basket (m)
ਕਾਰ, ਗੱਡੀ	car (f)
ਮੁਕਾਬਲਾ	comparison, competition (m)
ਇਤਿਹਾਸ	history (m)
ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ	program, schedule (m)
ਅਜੇ	yet, still (adv)
ਸਰਦੀ	winter (f)

Lesson 7
ਸਥਕ ੭
Interrogatives

§ 7.1 Interrogatives

Most interrogatives in Punjabi begin with the letter ‘ਕ’ and are listed below:

ਕੀ	what?
ਕੌਣ	who?
ਕਿਵੇਂ	how?
ਕਦੋਂ	when?
ਕਿੱਦਾਂ	how?
ਕਿਉਂ	why?
ਕਿੰਨਾ*	how much/many?
ਕਿੱਥੇ	where?
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	in what way? how?
ਕਿਹੜਾ*	which?
ਕਿਸ ਦਾ/ ਕਿਹਦਾ*	whose?
ਕਾਹਦਾ*	of what?
ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ*	of what sort?

Note: The words marked with an asterisk inflect for gender and number.

Examples:

ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ?	Who is s/he?
ਇਹ ਕੀ ਹੈ?	What is this?
ਮੇਜ਼ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?	Where is the table?
ਇੱਥੇ ਕਿੰਨੇ ਮੁੰਡੇ ਹਨ?	How many boys are here?
ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ?	How is that man?
ਪਾਰਟੀ ਕਦੋਂ ਹੈ?	When is the party?
ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?	How are you?
ਟੁੱਟੀ ਭਰਸੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?	Which one is the broken chair?
ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਹੈ?	Why is the door closed?
ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?	What's the matter?
ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਾ ਕੀ ਹੈ?	What is your address?

ਕੀ is sometimes used as an emphatic interrogative marker at the beginning of yes/no sentences. However, its usage in this context is entirely optional.

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਹੋ?

Are you from Vancouver?

§ 7.2 Oblique forms of interrogatives

Interrogatives ਕੀ, ਕੌਣ, and ਕਿਹੜਾ appear in special forms in the oblique case.

	Direct Case	Oblique Case (e.g. with ਨੂੰ)
Sing.	ਕੀ, ਕੌਣ, ਕਿਹੜਾ/ਹੀ what, who, which	ਕਿਸ / ਕਿਹ (ਨੂੰ) (to) what, (to) whom, (to) which
Pl.	ਕੀ, ਕੌਣ, ਕਿਹੜੇ/ਹੀਆਂ what, who, which	ਕਿਨ੍ਹਾਂ (ਨੂੰ) (to) what, (to) whom, (to) which

Examples:

ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਘਰ ਹੈ?	Whose house is this?
ਇਹ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਨ?	Whose houses are these?
ਉਹ ਕਿਹੜੀ/ਕਿਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਹੈ?	Which film is he in?
ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਹੜੀਆਂ/ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ?	In which books is this information?

§ 7.3 Oblique forms of personal pronouns

Personal pronouns have the following forms in the oblique when followed by the postpositions ਨੂੰ and ਤੋਂ.

Direct	Oblique with ਨੂੰ	Oblique with ਤੋਂ
ਮੈਂ	ਮੈਨੂੰ	ਮੈਂਥੋਂ
ਤੁਸੀਂ	ਤੈਨੂੰ	ਤੈਥੋਂ
ਇਹ	ਇਸ ਨੂੰ / ਇਹਨੂੰ	ਇਸ ਤੋਂ
ਉਹ	ਉਸ ਨੂੰ / ਉਹਨੂੰ	ਉਸ ਤੋਂ
ਅਸੀਂ	ਸਾਨੂੰ	ਸਾਥੋਂ
ਤੁਸੀਂਾਂ	ਤੁਹਾਨੂੰ	ਤੁਹਾਥੋਂ
ਇਹ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ	ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
ਉਹ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ	ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ

Exercise 7.1 Translate:

1. Where is Ram?
2. When is your class?
3. How are you?
4. Why are you angry?
5. Who is she?
6. Where is your sister?
7. When is your birthday?
8. How is the new film?
9. How much is this suit?
10. Whose car is this?

Exercise 7.2 Translate the following sentences into English and *answer* them in Punjabi:

1. ਅੱਜ ਕੀ ਦਿਨ ਹੈ?
2. ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ?
3. ਅੱਜ ਕੀ ਤਾਰੀਖ ਹੈ?
4. ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕੀ ਤਾਰੀਖ ਹੈ?
5. ਅੱਜ ਹੋਲੀ ਹੈ?
6. ਨਹੀਂ ਜੀ, ਅੱਜ ਵਿਸਾਖੀ ਹੈ।
7. ਕਲਾਸ ਕਢੋਂ ਹੈ?
8. ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?
9. ਉਹ ਕੁਝੀ ਕੌਣ ਹੈ?
10. ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?

Exercise 7.3 Introduce different members of your family using five to ten family photographs.**ਯਾਬਦਾਵਲੀ****Vocabulary**

ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਅਵਸਰ	<i>Dates and Occasions</i>
ਤਾਰੀਖ	date (f)
ਦਿਨ	day (m)
ਜਨਮ-ਦਿਨ	birthday (m)
ਤਿਉਹਾਰ, ਉਤਸਵ	festival (m)
ਹੋਲੀ	festival of colors (f)
ਵਿਸਾਖੀ	spring harvest festival (f)
ਦਿਵਾਲੀ	festival of lights (f)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ**Adjectives**

ਆਖਾ	difficult (adj/i)
-----	-------------------

ਸੈਖਾ	easy (adj/i)
ਅਸਾਨ (ਆਸਾਨ)	easy (adj/u)
ਸਖਤ	hard; strict (adj/u)
ਨਰਮ	soft; lenient (adj/u)
ਗੁੱਸੇ	angry (adj/u)
ਜ਼ਰੂਰੀ	necessary, important, essential (adj/u)
ਬੜਾ	very (adv/i)

ਹੋਰ ਫਾਈਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ *Other Useful Words*

ਸਭ	all (adj/u)
ਕੁੱਝ	some, something
ਗੱਲ	matter, issue, thing (f)
ਚੀਜ਼	thing, object (f)
ਤਕਲੀਫ਼	trouble, hardship (f)
ਜ਼ੋਰ	strength; pressure, stress (m)
ਤਰ੍ਹਾਂ	like, in the manner of

Lesson 8

ਸਥਾਨ ੮

The Present Habitual Tense

§ 8.1 The present habitual

Punjabi verbs are conjugated from their infinitive forms, e.g. ਖਾਣਾ/to eat, or ਪੀਣਾ/to drink. In order to conjugate a verb, the verbal root must be identified by eliminating the ਣਾ (or ਨਾ)¹ ending. For example the root of the verb ਪੜ੍ਹਨਾ is ਪੜ੍ਹ, of ਬੋਲਣਾ is ਬੋਲ, of ਲਿਖਣਾ is ਲਿਖ, etc.

The present habitual is used to express habitually performed actions and to indicate general statements about the present. It consists of two parts:

1. The imperfect participle, which marks the habitual aspect of the verb. It is created by adding appropriate endings to the root.

Roots ending in a consonant (e.g. ਖਰੀਦ, ਵੇਚ, ਕਰ):

Add -ਦਾ, -ਦੇ, -ਦੀ, or -ਦੀਆਂ

Roots ending in a vowel (ਖਾ, ਪੀ, ਰਹਿ):

Include a ਥਿੰਦੀ or ਟਿੱਪੀ before the above forms, e.g. -ਥਿੰਦਾ, -ਟਿੱਪੀ, -ਥਿੰਦੀ and -ਟਿੱਪੀਆਂ.

2. The present tense (auxiliary) form of ਹੋਣਾ (i.e. ਹਾਂ, ਹੈ, ਹੈਂ, ਹੋ, or ਹਨ).

It is imperative that both the imperfect participle and the auxiliary verb agree in number and gender with the subject (doer of the action).

The forms of the imperfect participle will vary slightly depending on the form of the root of the verb being conjugated. The paradigms of these variations are exemplified as follows:

I. Verbs whose root ends in a consonant (ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ).

Masculine	Feminine	
ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ	ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹਾਂ	I read
ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ	ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈਂ	You read (informal)
ਉਹ/ਇਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ	ਉਹ/ਇਹ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ	S/he reads
ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ	ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਾਂ	We read
ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ	ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹੋ	You read (plural)
ਉਹ/ਇਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ	ਉਹ/ਇਹ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ	They read

¹ See Lesson 2.1, note concerning the sounds ਣ, ਝ, and ਤ.

II. Verbs whose root ends in a vowel (e.g. ਖਾਣਾ, ਜਾਣਾ, ਪੀਣਾ, ਸੋਣਾ).

ਮੈਂ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ	ਮੈਂ ਖਾਂਦੀ ਹਾਂ	I eat
ਤੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ	ਤੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈਂ	You eat
ਉਹ/ਇਹ ਖਾਂਦਾ ਹੈ	ਉਹ/ਇਹ ਖਾਂਦੀ ਹੈ	S/he, it eats
ਅਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ	ਅਸੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਾਂ	We eat
ਤੁਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋ	ਤੁਸੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹੋ	You eat
ਉਹ/ਇਹ ਖਾਂਦੇ ਹਨ	ਉਹ/ਇਹ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ	They eat

III. Verbs whose root ends in ਹਿ (e.g. ਕਹਿਣਾ, ਬਹਿਣਾ, ਰਹਿਣਾ) use a ਟਿੱਪੀ in their conjugations.

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ	ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ	I say
ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ	ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਂ	You say
ਉਹ/ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ	ਉਹ/ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ	S/he, it says
ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ	ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਾਂ	We say
ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ	ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋ	You say
ਉਹ/ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ	ਉਹ/ਇਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ	They say

IV. Verbs whose root appears to end with the vowel combination ਾਉ (ਆਉਣਾ, ਗਾਉਣਾ, ਪਕਾਉਣਾ, ਪੜਾਉਣਾ, ਬਣਾਉਣਾ). In this type of verb, the ਉ is a sort of filler that does not properly belong to the root. Hence their true roots are, respectively, ਆ, ਗਾ, ਪਕਾ, ਪੜਾ, ਬਣਾ. Nonetheless, the filler ਉ does remain with the root when conjugation for the present habitual takes place.²

ਮੈਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ	ਮੈਂ ਗਾਉਂਦੀ ਹਾਂ	I sing
ਤੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈਂ	ਤੂੰ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈਂ	You sing
ਉਹ/ਇਹ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ	ਉਹ/ਇਹ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ	S/he, it sings
ਅਸੀਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ	ਅਸੀਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਾਂ	We sing
ਤੁਸੀਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ	ਤੁਸੀਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋ	You sing
ਉਹ/ਇਹ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ	ਉਹ/ਇਹ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ	They sing

Negation. The negative in the present habitual is formed by adding the word ਨਹੀਂ just before the verb. The auxiliary form of ਹੋਣਾ is dropped in the negative.

ਤੁਸੀਂ ਖਤ ਲਿਖਦੇ ਹੋ।	You write letters.
ਤੁਸੀਂ ਖਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ।	You do not write letters.
ਮੈਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ।	I know English.
ਮੈਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ।	I do not know English.

² The ਉ is interpolated only in the imperfect participle and adverbial participle forms.

More examples of the present habitual:

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੀ ਹਾਂ।	I speak Punjabi.
ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।	I go to school daily.
ਤੁਸੀਂ ਸੁਹਣੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ।	You sing beautiful songs.
ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋ?	What language do you speak?
ਉਹ ਰੋਜ਼ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?	She comes here daily.
ਇਹ ਕੁਝੀ ਕੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ?	What does this girl read?
ਕੁਝੀਆਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।	The girls sing songs.
ਉਹ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੀ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?	What does he do these days?

§ 8.2 The present habitual of ਹੋਣਾ

In the present habitual, ਹੋਣਾ has an irregular conjugation:

ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ	ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ	I am
ਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	ਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	You are
ਉਹ/ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	ਉਹ/ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	S/he, it is
ਅਸੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ	ਅਸੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਾਂ	We are
ਤੁਸੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋ	ਤੁਸੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋ	You are
ਉਹ/ਇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	ਉਹ/ਇਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ	They are

Note that when ਹੋਣਾ is conjugated in the present habitual it tends to emphasize a state of being over time, as opposed to the stative sense of the present tense auxiliary forms of 'to be' learned earlier. This form of ਹੋਣਾ is used to express a greater sense of certainty and existence, for statements of generally valid facts.

ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। There are seven days in a week.

vs.

ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਮਿੱਕੇ ਹਨ। There are seven coins in the box.

ਪੰਜਾਬ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। Punjab is very hot in June.

vs.

ਅੱਜ ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਠੰਢਾ ਹੈ। Today the weather is very cold.

§ 8.3 Complex postpositions

The complex postpositions listed below function just like the postpositions introduced in Lesson 6. They follow the nouns and pronouns they govern and require them to be in the oblique case. Most postpositions (important exceptions are ਨੂੰ and ਤੋਂ) can be stated as a two-word phrase including an auxiliary postposition such as ਦੇ (the inflected form of ਦਾ). The auxiliary postpositions ਤੋਂ and ਦੀ are also found in certain phrases (indicated in parentheses, below).

ਊੱਪਰ	above, upon
ਬੱਲੇ	below
ਐੰਦਰ	inside, in, within
ਵਿੱਚ	in, between, among
ਵਿਚਾਲੇ, ਵਿਚਕਾਰ	in the middle of
ਵਿਚੋਂ	from among, through, along
(ਤੋਂ/ਦੇ) ਬਾਹਰ	outside
ਅੱਗੇ, ਅਗਾਂਹ, ਮੋਹਰੇ	ahead of
ਪਿੱਛੇ, ਮਗਰ	behind
ਸਾਮੁਣੇ	across from, facing
ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ	in and around
ਲਾਗੇ	near
ਕੋਲ	by
ਨਾਲ	with, along with, along side
ਨਾਲ ਦਾ, ਨਾਲ ਲੱਗਵਾਂ	adjacent to (adjectival usage/i)
ਬਾਣੀਂ	through
(ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ	before
(ਤੋਂ) ਬਾਅਦ, ਮਗਰੋਂ	after
ਲਈ, ਵਾਸਤੇ, ਖਾਤਿਰ	for, for the sake of
ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਤਾਬਿਕ	according to
(ਤੋਂ) ਇਲਾਵਾ	besides/in addition to
(ਦੇ) ਕਾਰਨ, (ਦੇ) ਸਦਕ੍ਰੇ ³ , (ਦੀ) ਵਜਾ	due to
ਦੁਆਰਾ, ਰਾਹੀਂ, ਜ਼ਰੀਏ	by means of
ਬਦਲੇ, (ਦੀ) ਬਜਾਏ	instead of
ਬਾਵਜੂਦ	despite
ਬਾਰੇ, ਬਾਬਤ	about, regarding
(ਤੋਂ) ਸਿਵਾਏ, (ਤੋਂ) ਬਿਨਾਂ, (ਤੋਂ) ਬਗੈਰ	without, except for
ਵਿਰੁੱਧ, ਖਿਲਾਫ	against, in opposition to

Examples:

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ
ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ।
ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੜਤਰ ਗਿਰਜੇ ਐੰਦਰ ਹੈ।
ਬੇੜੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ।
ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੱਗੇ ਦਰਖਤ ਹਨ।
ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਛੁੱਲ ਹਨ।
ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਹਨ।
ਮਿਹਨਤ ਸਦਕੇ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਵਜੀਡਾ

According to Punjabi people, no city
can compare with Lahore.
The priest's office is inside the church.
The boat is in the middle of the river.
There are trees in front of the Sikh temple.
There are flowers all around the temple.
Due to the rain the stores were closed.
Due to hard work, she wins a scholarship

³ ਸਦਕੇ is always used in a positive sense, whereas ਕਾਰਨ is neutral in connotation.

لے دیتی ہے।

گرੂ دوآرਾ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
 ਲੋਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਲਾਗੇ ਪੁਰਾਣੀ ਮਮੀਤ ਹੈ।
 ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੁਰਪਸਨ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੀਆਂ ਹਨ।
 ਸਰੀਫ਼ ਲੋਕ ਵਧੀਕੀ ਮਿਲਾਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ਅਸੀਂ ਰੋਟੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚੌਲ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਹਨ।
 ਉਹ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਮਿਵਾਏ/
 ਬਾਗੀਰ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ।
 ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਵੀਂ ਜਾਇਦਾਦ
 ਇੱਕ ਜੈਨ ਮੰਦਰ ਦੀ ਹੈ।

every year.

By means of the Guru one finds liberation.
 People travel to Punjab by plane.
 Near his/her house is an old mosque.
 Governments fight against corruption.
 Decent people are against vile behavior.
 We eat rice instead of bread.
 There are some people outside the temple.
 She does not eat anything except fruit on
 Tuesdays.
 The property next to the gurdwara belongs
 to a Jain temple.

§ 8.4 Using postpositions with personal pronouns

With the exception of some special cases (postpositions ਨੂੰ and ਤੋਂ as in ਮੈਨੂੰ and ਮੈਂਥੋਂ), when postpositions are used with the personal pronouns the pronouns appear as possessives, inflected to ਦੇ. For example, to express ‘according to me,’ one should not say

ਮੈਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ

instead, you say

ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਬਿਕ

Note that the auxiliary word ਦੇ may never be used in these situations, except for in the 3rd person forms:

ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ

according to him/her
 according to them

The word ਦੇ is, in a sense, already contained within the possessive forms, and its usage is therefore redundant.

More examples:

ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ

behind you

ਉਸ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ

facing him/her

ਮਾਡੇ ਅੱਗੇ

ahead of us

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ

with you

ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ

against me

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ

for them

§ 8.5 Expressing possession

The possession of objects, persons, ideas, etc. is expressed indirectly, as there is no verb ‘to have’ in Punjabi. Depending on the nature of the thing possessed, there are two ways of expressing this.

1. Using possessive pronouns

For animate objects, large property, intangible concepts, and so forth, only the possessive pronouns are used:

ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਹੈ?	Do you have a house?
ਮੇਰੇ ਦੋ ਭਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭੈਣ ਹੈ।	I have two brothers and one sister.
ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?	Do you have any view about this matter?

2. Using ਕੋਲ

For physical, inanimate objects that one can grasp or carry, or that one has ‘with’ or ‘near’ oneself, the postposition ਕੋਲ is used in conjunction with possessive pronouns:

ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਈਕਲ ਹੈ।	S/he has a cycle. (Near him, there is a cycle.)
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ।	I have three books.

Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

College Life ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

I. Manoj and Rekha meet en route to the canteen at Punjabi University, Patiala

ਮਨੋਜ:	ਨਮਸਤੇ, ਰੇਖਾ। ਕੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ?
ਰੇਖਾ:	ਨਮਸਤੇ, ਮਨੋਜ। ਮੈਂ ਕੈਂਟੀਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਆ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੇ ਚਾਹ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏ!
ਮਨੋਜ:	ਸਮੌਨਿਆਂ ਤੇ ਚਾਹ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਸੁਣਾ, ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ੀ।
ਰੇਖਾ:	ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨਹੀਂ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹਿਜਾਬ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਜੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤੂੰ ਸੁਣਾ, ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ?
ਮਨੋਜ:	ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਦੋ ਲੰਬੀਆਂ ਲੈਬ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਮਿਰ ਤੇ ਹਨ।
ਰੇਖਾ:	ਸੁਕਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਤੇ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਮੁੱਕਣੀਆਂ ਤੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਾਰਣੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਘਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰੋਗਾ?
ਮਨੋਜ:	ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਪਟਿਆਲੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਅਗਲੇ ਸਮੈਟਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਾਂਗਾ।

II. Sam and Kristin meet at the University Center at UC Santa Barbara

- ਸੈਮ: ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ?
- ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ: ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ, ਸੈਮ। ਕੈਮਿਸਟਰੀ ਦੇ ਮਿਡ-ਟਰਮ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ 'ਏ' ਮਿਲਿਆ ਹੈ!
- ਸੈਮ: ਇਹ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿਡ-ਟਰਮ ਇਮਾਰਿਹਾਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ?
- ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ: ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੇਰੀ ਯੋਗ ਕਲਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖਾਣ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਂ।
- ਸੈਮ: ਤੂੰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੈਸਟੋਰਾਂ ਗਈ ਹੈਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਲਡ ਤੇ ਸੂਪ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਮੌਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਆ ਜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ।
- ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ: ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੇ ਇਹ ਨਵਾਂ ਰੈਸਟੋਰਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖਾਹਿਜ਼ ਮੀ।
- (ਰੈਸਟੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ)
- ਸੈਮ: ਖਾਣਾ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਿਆ, ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ?
- ਕ੍ਰਿਸਟਿਨ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਜ਼ਰ ਸੈਲਡ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਾਜ਼ਾ ਤੇ ਸਵਾਦਲਾ ਮੀ... ਮਜ਼ਾ ਆ ਗਿਆ! ਤੇਰਾ ਕਲੈਮ ਚਾਊਡਰ ਕਿਵੇਂ ਸੀ?
- ਸੈਮ: ਬੜਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸੀ! ਚਾਊਡਰ ਦੇ ਜਾਇਕੇ ਨੇ ਬੌਮਟਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

Exercise 8.1 Make Punjabi sentences in the present habitual, for both masculine and feminine subjects, using the given phrases:

Example:

ਰੋਟੀ ਖਾਣਾ

to eat bread

: ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

1. ਅੱਗ ਬਾਲਨਾ to make a fire
2. ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਾ to knead flour
3. ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣਾ to make bread
4. ਖਾਣਾ ਲਗਾਉਣਾ to serve food on the table
5. ਢੁੱਧ ਪੀਣਾ to drink milk
6. ਗਾਣਾ ਗਾਉਣਾ to sing a song
7. ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣਾ to drive a car
8. ਚਾਹ ਬਣਾਉਣਾ to make tea
9. ਕ੍ਰਿਕਟ ਖੇਡਣਾ to play cricket
10. ਫਿਲਮ ਵੇਖਣਾ to watch a film

Exercise 8.2 Translate:

1. ਮੈਂ ਖਰਬੂਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।
2. ਅਸੀਂ ਅਨਾਨਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।
3. ਤੁਸੀਂ ਤਾਜ਼ੇ ਸੇਬ ਵੇਚਦੇ ਹੋ?
4. ਉਹ ਅੰਬ ਖਰੀਦਦੀ ਹੈ।

5. ਮੈਂ ਕੇਲੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
6. ਮੈਂ ਗਰਮ ਚਾਹ ਪੀਂਦੀ ਹਾਂ।
7. ਤੁਸੀਂ ਨੌਜਵਾਨ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਹੋ।
8. ਉਹ ਲੱਮੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
9. ਤੁਸੀਂ ਕਦੇਂ ਨਾਮਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋ?
10. ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

Exercise 8.3 Translate:

1. I read daily.
2. Do you knit?
3. She prepares food.
4. He writes a letter.
5. I drink warm milk.
6. He speaks English and Hindi.
7. He goes to the market.
8. She buys medicines.
9. There are twelve months in a year.
10. They work in the fields.

Exercise 8.4 Make the underlined portions (and the words that must agree with them) plural. Make sure the whole sentence makes sense!

1. ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।
2. ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੀਂਦੇ ਹੋ?
3. ਹਲਵਾਈ ਮਿਠਿਆਈ ਵੇਚਦਾ ਹੈ।
4. ਉਹ ਬਰਫੀ ਖਰੀਦਦੀ ਹੈ।
5. ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੁੱਧ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।
6. ਮੈਂ ਤਾਜ਼ੀ ਸਬਜ਼ੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
7. ਉਹ ਆਲੂ ਉਬਾਲਦੀ ਹੈ।
8. ਮੈਂ ਟਮਾਟਰ ਤੋੜਦਾ ਹਾਂ।
9. ਉਹ ਆਦਮੀ ਕੀ ਵੇਚਦਾ ਹੈ?
10. ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

Exercise 8.5 Fill in the blanks with the appropriate (imperfect participle) form of the verb in parentheses:

1. ਮੈਂ ਖਾਣਾ _____ ਹਾਂ। (ਪਕਾਉਣਾ)
2. ਬੀਜੀ ਖਾਣਾ _____ ਹਨ। (ਬਣਾਉਣਾ)
3. ਮੈਂ ਅੰਥ _____ ਹਾਂ। (ਚੂਪਣਾ)
4. ਉਹ ਬੈਂਗਣ ਨਹੀਂ ____। (ਖਾਣਾ)
5. ਮੁੰਡੇ ਜੂਸ _____ ਹਨ। (ਪੀਣਾ)
6. ਮੈਂ ਛੁਰੈਂਚ _____ ਹਾਂ। (ਸਿੱਖਣਾ)
7. ਤੂੰ ਅਖਬਾਰ _____ ਹੈ? (ਪੜ੍ਹਨਾ)
8. ਉਹ ਖਤ _____ ਹੈ। (ਲਿਖਣਾ)

9. ਉਹ ਜਰਮਨ ਨਹੀਂ _____। (ਬੋਲਣਾ)
 10. ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ _____ ਹੈ। (ਲਿਖਣਾ)

Exercise 8.6 Translate:

- | | |
|----------------------|----------------------|
| 1. ਮੇਜ਼ ਤੇ | 2. ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ |
| 3. ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਲਈ | 4. ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ |
| 5. ਸਕੂਲ ਨੌਜਵਾਨ | 6. ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ |
| 7. ਮਕਾਨ ਪਿੱਛੇ | 8. ਅੱਜ ਤੱਕ |
| 9. ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ | 10. ਉਸ ਖਾਤਿਰ |
| 11. ਮੇਰੇ ਕੋਲ | 12. ਕਲਾਸ ਬਾਅਦ |
| 13. ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ | 14. ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ |
| 15. ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ | 16. ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ |
| 17. ਵਾਲਾ, ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ | 18. ਨਿਊ ਯੋਰਕ ਤੋਂ ਦੂਰ |

Exercise 8.7 Make Punjabi sentences using the given phrases:

1. in the cars
2. far from the school
3. with my sister
4. behind the house
5. in front of the school
6. in the middle of the village
7. in addition to the book
8. for my friend
9. on my chair
10. for my mother's sake

Exercise 8.8 ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ: Describe your classroom using as many postpositions as possible:**Exercise 8.9** ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ: Write 10-12 sentences, describing your family and yourself, using the grammar and vocabulary you have learned thus far. For example: Who is in your family? What do they do? Where do they live? Where were you born?**ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ****Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ****Verbs**

ਉਣਨਾ	to knit, weave (vt)
ਉਬਾਲਨਾ	to boil (vt)
ਆਉਣਾ	to come (vi)
ਸਹਿਣਾ	to bear, endure (vi)
ਸਿੱਖਣਾ	to learn (vt)

ਸੌਣਾ	to sleep (vi)
ਹੋਣਾ	to be (vi)
ਕਹਿਣਾ	to say (vt)
ਕਰਨਾ	to do (vt)
ਖਰੀਦਣਾ	to buy (vt)
ਖਾਣਾ	to eat (vt)
ਗਾਊਣਾ	to sing (vt)
ਚੂਪਣਾ	to suck juice out of a fruit (mango/sugarcane) (vt)
ਜਾਣਨਾ	to know (vi)
ਜਾਣਾ	to go (vi)
ਨਾਮਤਾ ਕਰਨਾ	to have breakfast (vt)
ਪਸੰਦ ਕਰਨਾ	to like (vt)
ਪਕਾਉਣਾ	to prepare, cook (food, etc.) (vt)
ਪੜ੍ਹਨਾ	to read, study (vt)
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ	to teach (vt)
ਪੀਣਾ	to drink (vt)
ਬਣਾਉਣਾ	to make (vt)
ਬੋਲਣਾ	to say (vi)
ਮਿਲਨਾ	to meet, be met (vi)
ਰਹਿਣਾ	to stay, reside (vi)
ਲੜਨਾ	to fight (vi)
ਲਿਆਉਣਾ	to bring (vi)
ਲਿਖਣਾ	to write (vt)
ਲੈਣਾ	to take (vt)
ਵੇਚਣਾ	to sell (vt)

ਕੰਮ*Work*

ਕੰਮ	work, deed (m)
ਮਿਹਨਤ	hard work, labor (f)
ਨੌਕਰੀ	job (f)
ਅਖਬਾਰ	newspaper (f)
ਖਤ, ਚਿੱਠੀ	letter (m, f)
ਛੁੱਟੀ; ਛੁੱਟੀਆਂ	break; vacation (f)
ਦਫਤਰ	office (m)

ਕਲਾਸਰੂਮ*The Classroom*

ਸਕੂਲ	school (m)
ਸਥਾਨ	lesson (m)
ਕਲਾਸ	class (school) (f)
ਕਮਰਾ	room (m)

ਕਲਮ	pen (f)
ਕਾਗਜ਼	paper (m)
ਕਾਪੀ	notebook (f)
ਕਿਤਾਬ	book (f)
ਕੁਰਸੀ	chair (f)
ਘੜੀ	clock, watch (f)
ਛੱਤ	ceiling, roof (f)
ਫਰਸ਼	floor (m)
ਵੰਡ	wall (f)
ਤਸਵੀਰ	picture, portrait (f)
ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਬੂਹਾ	door (m)
ਬਾਰੀ, ਖਿੜਕੀ	window (f)
ਪੜਦਾ	curtain (m)
ਪੱਥਰ	fan (m)
ਬੋਲੀ, ਸ਼ਬਾਨ, ਭਾਸ਼ਾ	language (f)
ਮਤਲਬ	meaning (m)
ਤਰਜੁਮਾ, ਉਲਥਾ, ਅਨੁਵਾਦ	translation (m)
ਇਮਤਿਹਾਨ	test, exam (m)
ਨਤੀਜਾ	outcome, result (m)

ਜਿੰਦਗੀ*Life*

ਉਮਰ	age (f)
ਪੈਦਾ; ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ	born (adj/u); to be born (vi)
ਸ਼ਾਦੀ, ਵਿਆਹ	wedding (f)
ਸ਼ਾਦੀ-ਸ਼ੁਦਾ	married (adj/u)
ਇਕੱਲਾ	alone; single (adj/i)

ਧਰਮ*Religion*

ਗਿਰਜਾ	church (m)
ਗੁਰਦੁਆਰਾ	Sikh place of worship (m)
ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ	the 'Golden Temple' complex, Amritsar (m)
ਲੰਗਰ	free community meal/kitchen (m)
ਮੰਦਰ	temple (m)
ਮਸੀਤ	mosque (f)
ਰੱਬ	God (m)

ਸਮਾਂ/ਵਰਤ*Time*

ਸਮਾਂ, ਵਰਤ	time (m)
ਚਿਰ	duration, time (m)

ਮਾਲ	year (m)
ਹਫਤਾ	week (m)
ਦੈਨੀ	daily (adv)
ਅਜੇ	yet, still (adv)

ਖਾਣਾ *Food*

ਖਾਣਾ	food (m)
ਰੋਟੀ	bread; food or meal generally (f)
ਚੌਲ	rice (m pl)
ਸਬਜ਼ੀ	vegetable (f)
ਆਲੂ	potato (m)
ਟਮਾਟਰ	tomato (m)
ਬਤਾਊਂ	eggplant (m)
ਫਲ	fruit (m)
ਅਨਾਨਸ	pineapple (m)
ਅੰਬ	mango (m)
ਸੇਬ	apple (m)
ਕੇਲਾ	banana (m)
ਖਰਬੂਜਾ	cantaloupe (m)
ਮਿੱਠਿਆਈ	sweet(s) (f)
ਹਲਵਾਈ	confectioner (m)
ਬਰਢੀ	a type of milk cake (f)
ਲੱਡੂ	ball-shaped sweet made of chickpea flour (m)
ਪਾਣੀ	water (m)
ਚਾਹ	tea (f)
ਜੂਸ, ਰਸ	juice (m)
ਦੁੱਧ	milk (m)
ਤਾਜ਼ਾ	fresh (adj/i)
ਰਸੋਈ	kitchen (f)
ਸਮੋਸਾ	a stuffed pastry filled with spiced potatoes (m)
ਕੈਟੀਨ	cafeteria (f)
ਸੁਆਦ	taste (m)

ਥਾਵਾਂ *Places*

ਸ਼ਹਿਰ	city (m)
ਮਰਕਜ਼	center (m)
ਪਿੰਡ	village (m)
ਸੁਲਕ, ਦੇਸ਼, ਦੇਸ਼	country, land (m)
ਸਰਕਾਰ	government (f)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ*Adjectives*

ਖੁਸ਼	happy (adj/u)
ਦੁਖੀ	sad (adj/u)
ਹੋਰ	more (adj/u)
ਘੱਟ	less (adj/u)

ਹੋਰ ਫਾਈਦੇਮੰਦ ਸਥਾਨ *Other Useful Words*

ਹਰ	every, each
ਸਿਰਫ਼	only, simply (adv)
ਦੁਆਈ, ਦਵਾਈ	medicine (f)
ਸਾਹਿਤ	literature (m)
ਨਜ਼ਰ	glance, vision (f)
ਪਰ	but (conj.)
ਮਜ਼ਾ	fun (m)
ਮਜ਼ੇਦਾਰ	enjoyable, fun (adj/u)
ਮਿਹਰ	grace, kindness (f)
ਸ਼ੁਕਰ	thanks (m)

Lesson 9
ਸਥਾਨ ਦੇ
The Past Habitual Tense

§ 9.1 The past tense of ਹੋਣਾ

	Singular	Plural
1st Person	ਮੈਂ ... ਸਾਂ। I ... was.	ਆਸੀਂ ... ਸਾਂ। We ... were.
2nd Person	ਤੁਸੀਂ ... ਸੈਂ। You ... were.	ਤੁਸੀਂ ... ਸੋ। You ... were.
3rd Person		
Proximate:	ਇਹ ... ਸੀ। He/she/it/this ... was.	ਇਹ ... ਸਨ। They/these ... were.
Remote:	ਊਹ ... ਸੀ। He/she/it/that ... was.	ਊਹ ... ਸਨ। They/those ... were. ¹

Examples:

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਘਰ ਸਾਂ।	I was at home yesterday.
ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਸੋ।	You were at the party.
ਕਾਰ ਗਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸੀ।	The car was in the garage.

Negation. The negative of the past tense is formed by placing the word ਨਹੀਂ right before the verb. Unlike with the present tense, the auxiliary form of ਹੋਣਾ is not dropped with the past tense.

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ।	I was not at home yesterday.
ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੋ।	You were not at the party.
ਕਾਰ ਗਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।	The car was not in the garage.

§ 9.2 The past habitual

The past auxiliary of the verb ਹੋਣਾ is used with the imperfect participle (introduced in Lesson 8) to create the past habitual. The past habitual consists of two parts:

1. The imperfect participle
2. The past tense (auxiliary) form of ਹੋਣਾ

¹ In spoken Punjabi, ਸੀ is sometimes used as a default form in every case.

This form is used to express habitual behavior in the past, and is translated in English as ‘used to.’ For example, ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਸਾਂ can be translated as, ‘I used to go to school.’

Masculine	Feminine	
ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਸਾਂ	ਮੈਂ ਕਰਦੀ ਸਾਂ	I used to do
ਤੂ ਕਰਦਾ ਸੈਂ	ਤੂ ਕਰਦੀ ਸੈਂ	You used to do
ਉਹ/ਇਹ ਕਰਦਾ ਸੀ	ਉਹ/ਇਹ ਕਰਦੀ ਸੀ	S/he, it used to do
ਅਮੀਂ ਕਰਦੇ ਸਾਂ	ਅਮੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਾਂ	We used to do
ਤੁਮੀਂ ਕਰਦੇ ਸੋ	ਤੁਮੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੋ	You used to do
ਉਹ/ਇਹ ਕਰਦੇ ਸਨ	ਉਹ/ਇਹ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ	They used to do

Examples:

ਤੂ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੈਂ।
ਅਮੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ ਸਾਂ।

You used to work at the office.
We used to eat at their house.

Negation. The negative in the past habitual tense is formed by reversing the order of the imperfect participle and the past auxiliary and preceding this by the word ਨਹੀਂ.

ਮੈਂ ਨਿਊ ਯੋਰਕ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਮੈਂ ਨਿਊ ਯੋਰਕ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾਂਦਾ।

I used to go to New York.
I did not use to go to New York.

ਅਮੀਂ ਰੋਜ਼ ਕਾਲਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਂ।
ਅਮੀਂ ਰੋਜ਼ ਕਾਲਜ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

We used to go to college everyday.
We did not use to go to college everyday.

ਉਹ ਫਿਲਮਾਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ।
ਉਹ ਫਿਲਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖਦੇ।

They used to watch movies.
They did not use to watch movies.

§ 9.3 Indirect verbal constructions

In Punjabi, various indirect verbal constructions are used to express wants and needs, likes and dislikes, states of being and knowing. Some of these expressions utilize the postposition ਨੂੰ, while others use the possessive forms. The use of indirect verbal constructions requires the use of the oblique case. Whereas in the direct case the subject and verb are in agreement, in indirect verbal constructions, the placement of a postposition following the subject reflects that the action is happening to the subject and the postposition blocks agreement between the subject and verb of the sentence. As a result, the verb does not agree with the subject but rather the object of the sentence.

The basic structure of the indirect verbal construction is:

Logical Subject ਨੂੰ + Direct Object (Grammatical subject) + Verb.

1. S ਨੂੰ X ਪਸੰਦ ਹੈ। = ‘S likes X’

‘S’ is the one who is doing the liking (the logical subject) and ‘X’ is the object liked. The verb ਹੋਣਾ conforms to the object X (the grammatical subject) and is conjugated accordingly:

ਮੈਨੂੰ ਫਿਲਮਾਂ ਪਸੰਦ ਹਨ ।	I like films. (‘Films are pleasing to me’).
ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਟਕ ਪਸੰਦ ਹਨ।	You like plays.
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਬਟਾਲਵੀ ਦੇ ਗੀਤ ਪਸੰਦ ਹਨ।	They like the songs of Shiv Batalvi. ²

Note that the object of liking can be an action described by a verb.

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਣਾ ਪਸੰਦ ਹੈ।	They like to play.
ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਸੰਦ ਹੈ।	My sister likes to read.

2. S ਨੂੰ X ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ। = ‘S is fond of X’ or ‘S likes X’

This construction is widely used to express hobbies and interests. ‘X’ is the object and/or activity of liking. Because verbal infinitives in this construction are followed by a postposition (ਦਾ), they must appear in their oblique case form, in which the final / ਏ / is dropped.

ਸਾਨੂੰ ਟੀ. ਵੀ. ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ।	We like to watch TV.
ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ।	S/he likes to write plays.
ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ।	I like to listen to Punjabi songs.
ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਜ ਖੇਡਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ?	Do you like to play cards?

3. S ਨੂੰ X ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। = ‘S needs/wants X.’ (Where ‘X’ is a noun)
= ‘S needs to/should X.’ (Where ‘X’ is a verb)

ਚਾਹੀਦਾ (wanted, needed), which derives from the verb ਚਾਹੁੰਦਾ (to want), functions like an adjective and is inflected according to the gender and number of the object, ‘X.’ This form is used to express general needs.

ਮੈਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।	I need a computer.
ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?	What do you need?
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਮਰੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?	Do they need cameras?
ਮੈਨੂੰ ਖੱਤ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।	I should write the letter.
ਤੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।	You should read the book.

4. S ਨੂੰ X ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। = ‘S needs X.’

ਲੋੜ means ‘need.’

ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।	S/he needs a house.
ਮੈਨੂੰ ਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।	I need a car.

§ 9.4 Additional expressions with ਨੂੰ

1. ਨੂੰ appears with motion verbs to express various feelings and phenomena. S ਨੂੰ X ਚੜਨਾ, for example, can be used to express the feeling of getting tipsy after drinking alcohol, using the verb ਚੜਨਾ (to climb/rise):

ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਾਬ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।	S/he gets tipsy quickly.
or	
ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਾਬ ਦਾ ਨਮਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।	

In the first sentence, ਸਰਾਬ ('alcohol') is the grammatical subject, and in the second, ਨਮਾ ('intoxication') is the grammatical subject.

ਨੂੰ is sometimes used with ਆਉਣਾ to express an ability to do things. Note that in the sentences below, the grammatical subjects of the sentences are again different in Punjabi than they are in English. In the second and third sentences, the verbs ਪੜ੍ਹਨਾ and ਬੋਲਣਾ are inflected to make them agree with ਪੰਜਾਬੀ.

ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।	I don't know Punjabi. ('To me Punjabi doesn't come.')
ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?	Can you read Punjabi?
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।	Students can speak Punjabi

'S ਨੂੰ X ਆਉਣਾ' is also used to express other meanings. Think of the way in English one says 'He gets angry,' or, 'She gets sick.' One does not actually 'get' these things; that is just how the phenomena are expressed idiomatically. In Punjabi, one says that these phenomena 'come' (ਆਉਣਾ).

ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।	I miss him/her.
ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।	You are very irritable.
ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਸਫਰ ਵਿੱਚ ਉਲਟੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।	S/he throws up during travel in the hills.

2. 'S ਨੂੰ X ਲੱਗਣਾ' is used to express feelings and effects, where 'X' is a feeling or quality. ਲੱਗਣਾ literally means 'to seem,' 'to strike,' or 'to attach.' With ਨੂੰ it enables one to express how one feels, or how things seem.

ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਣਾ	to look beautiful
ਚੰਗਾ ਲੱਗਣਾ	to seem good

ਭੁੱਖ ਲੱਗਣੀ
ਗਰਮੀ ਲੱਗਣੀ

to feel hungry
to feel hot

ਮੈਂਹੂੰ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈਂ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਤਸਵੀਰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ?
ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹੋ।

You look very beautiful. ('You seem to me to be very beautiful').
Do you like that painting?
S/he likes you very much.

3. ਨੂੰ can be used to express knowledge through the construction 'S ਨੂੰ [X] (ਦਾ) ਪਤਾ ਹੋਣਾ' (where 'X' is the object known):

ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।
ਮੈਂਹੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ।

He doesn't know. ('To him there is not knowledge').
I do not know anything.
They know about your arrival.

4. ਨੂੰ is used to mark the objects of transitive verbs. In the case of indirect objects it acts like 'to' in English.

ਮੈਂ ਸਬੀਨਾ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

I give books to Sabina.

ਨੂੰ is used with direct objects if they are animate (i.e. people and, often, other animals). When used with inanimate direct objects, ਨੂੰ marks them as definite (specific). It is not translated *per se*; it functions merely as a grammatical marker.

ਮੈਂ ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਆਮ ਮਿਲਦੀ ਹਾਂ।
ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?

I meet brother often.
Do you read this book everyday?

Note: Although ਨੂੰ can indicate movement 'to' a place, in such contexts it is generally omitted. However, the noun (place) is required to be in the oblique case to reflect its grammatical position. For example:

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਲਹੌਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

My sister goes to Patiala.
We go to Lahore.

Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

Taking a Cycle Rickshaw in Chandigarh ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਾਈਕਲ ਰਿਕਸ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਹਾਂ ਜੀ, ਕਿੱਥੇ ਚੱਲੋਗੇ?

ਜੈਫ਼: ਹੋਟਲ ਮਿਵਾਲਿਕ ਵਿੱਚੁ। ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ?

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਪੰਜਾਹ ਰੂਪਏ।

ਜੈਫ਼: ਪੰਜਾਹ ਰੂਪਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ। ਮਿਵਾਲਿਕ ਵਿੱਚੁ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਆ ਰਿਹਾ ਸੈਕਟਰ ੧੨.

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕਾਛੀ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ।

ਜੈਫ਼: ਚੱਲ, ਤੀਹ ਲੈ ਲਈਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਚਲੋ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਆਉ ਬੈਠੋ ਸਾਹਿਬ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਮੁਲਕ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ?

ਜੈਫ਼: ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚੰਗੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ?

ਜੈਫ਼: ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਸੀ, ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੇੜਾ ਹੈ?

ਜੈਫ਼: ਨਹੀਂ, ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਸਾਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਉਸ ਵਕਤ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸੋ?

ਜੈਫ਼: ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਪਟਿਆਲੇ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਓਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ?

ਜੈਫ਼: ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਸਾਂ।

ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ: ਲਓ ਜੀ, ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੋਟਲ ਆ ਗਿਆ।

ਜੈਫ਼: ਇਹ ਲਓ ਪੈਂਤੀ ਰੂਪਏ, ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ।

Exercise 9.1 Translate:

- They used to buy clothes from this shop.
- He used to live in Punjab.
- My friend used to play the *tabla*.
- We used to see many Hindi films.
- I used to work in New York.
- The people were hungry. (Phrase as, 'The people used to be hungry.')
- The children used to read books.
- Their house used to be in the middle of the city.
- Did the professor (used to) know Arabic and Farsi?
- Did you (used to) go to the market?

Exercise 9.2 Translate:

- ਬੱਚੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੇ ਸਨ।
- ਮੌਸਮ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਸੀ।
- ਚੰਬੇਲੀ ਦੇ ਛੁੱਲ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਸਨ।
- ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬੋੜ੍ਹੇ ਦਾ ਦਰਖਤ ਸੀ।
- ਮੁੰਡੇ ਹਰ ਸਾਮ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

Exercise 9.3 Negate the sentences:

1. ਆਇਸ਼ਾ ਸਿਲਾਈ ਮਿੱਖਦੀ ਸੀ।
2. ਮੈਂ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸਾਂ।
3. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਂਦੀ ਸੀ।
4. ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।
5. ਮੈਨੂੰ ਰਾਤਾਂ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

Exercise 9.4 Translate:

1. ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ।
2. ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।
4. ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
5. ਤੈਨੂੰ ਟੈਨਿਸ ਖੇਡਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ?

Exercise 9.5 Create a 10-12 sentence dialogue about your hobbies and interests, likes and dislikes.

ਜਾਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਿਰਿਆਵਾਂ

Verbs

ਚਲਾਉਣਾ	to drive (vt)
ਚੜ੍ਹਨਾ	to climb, rise (vi)
ਦੇਣਾ	to give (vt)
ਲੱਗਣਾ	to seem, attach, apply (vi)
ਵੇਖਣਾ	to see, watch (vt)
ਵਿਖਾਉਣਾ	to show (vt)
ਸੁਣਨਾ	to hear, listen (vt)
ਦੱਸਣਾ	to tell (vt)
ਖੇਡਣਾ	to play (sport, game, etc.) (vt)
ਵਜਾਉਣਾ	to play (instrument) (vt)
ਬਿਤਾਉਣਾ	to spend, pass (time) (vt)

ਪਸੰਦਾਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ

Interests and Needs

ਪਸੰਦ	liking, preference (f)
ਚਾਹੁਣਾ	to want (vt)
ਚਾਹੀਦਾ	wanted, required (adj/i)
ਲੋੜ	need (f)
ਜ਼ਰੂਰਤ	necessity, requirement (f)

ਮੌਕ, ਮੌਕ	hobby, interest (m)
ਸੰਗੀਤ	music (m)
ਗੀਤ	song (m)
ਤਬਲਾ	<i>tabla</i> , pair of drums in Indian music (m)
ਸਫਰ	travel, journey (m)
- ਕਰਨਾ	to travel (vt)
ਸਿਲਾਈ	sewing (f)
- ਕਰਨਾ	to sew (vt)
ਖੇਡ; ਖੇਡਾਂ	game (f); sports (f pl)
ਤਾਜ	cards (f)
ਟੈਨਿਸ	tennis (f)
ਨਾਟਕ	drama, play (m)
ਫਿਲਮ	film (f)

ਭਾਵ ਤੇ ਹਾਲ*Feelings and States*

ਗੁੱਸਾ	anger (m)
ਨੀਂਦ	sleep (f)
ਬੀਮਾਰੀ; ਬੀਮਾਰ	illness (f); ill (adj/u)
ਜ਼ਿਆਮ	cold (illness) (m)
ਬੁਝਾਰ	fever (m)
ਭੁੱਖ	hunger (f)
ਯਾਦ	memory (f)

ਕੁਦਰਤ*Nature*

ਕੁਦਰਤ	nature (f)
ਕੁਦਰਤੀ	natural (adj/u)
ਜ਼ਮੀਨ	ground, land, soil (f)
ਦਰਿਆ	river (m)
ਸਮੁੰਦਰ	ocean (m)
ਛੱਪੜ	pond (m)
ਝੀਲ	lake (f)
ਬਨਾਸਪਤੀ	vegetation, flora (f)
ਦਰਖਤ	tree (m)
ਬੋਢੂ	banyan tree (m)
ਚੰਬੇਲੀ	jasmine (f)
ਮੌਸਮ	weather (m)
ਮੀਂਹ	rain (m)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

Adjectives

ਆਮ	general, ordinary, common (adj/u)
ਖਾਸ	special, particular (adj/u)
ਵਧੀਆ	great, excellent (adj/u)
ਖਰਾਬ	bad; messed-up (adj/u)
ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ	fragrant (adj/u)
ਹਲਕਾ	light (adj/i)
ਗੂੜ੍ਹਾ	dark (color) (adj/i)
ਫਾਖਤਾ	dove-colored (adj/i)
ਇਕੱਠਾ	all together (adj/i)
ਅਲੱਗ	separate (adj/u)
ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ	various, separate (adj/u)

ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ

Transport

ਸਾਈਕਲ	cycle (m)
ਰਿਕਸ਼ਾ	rickshaw (m)
ਟੈਕਸੀ	taxi (f)
ਬੱਸ	bus (f)
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼	airplane (m)
ਟੇਲ-ਗੱਡੀ	train (f)
ਸਟੇਸ਼ਨ	station (m)
ਗੇੜਾ	turn, circuit (m)

ਸਮਾਂ/ਵਕਤ

Time

ਕੁਝ	tomorrow; yesterday (m)
ਸਾਮ	evening (f)
ਰਾਤੀਂ	'at night'

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਥਦ

Other Useful Words

ਰੂਪਈਆ	name used for Indian currency, <i>rupee</i> (m)
ਪੈਸਾ	money; <i>paisa</i> , one 100 th of a rupee (m)
ਬਜ਼ਾਰ, ਮਾਰਕੀਟ	market (m, f)
ਪਤਾ	information; address (m)

Lesson 10

ਸਾਬਕ ੧੦

Imperatives

§ 10.1 Imperatives

Imperatives are used to express orders and requests. Usage of specific forms is determined by a speaker's desired tone of voice and the context. There are two different forms of the regular imperative:

1. *Informal Singular*: When addressing someone as ਤੁਸੀਂ, the imperative consists of simply the root of the verb.

ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ।	Do this work.
ਖਤ ਛੇਤੀ ਲਿਖ।	Write the letter quickly.
ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣੀ ਮਿਥਾ।	Learn to speak Punjabi.

2. *Formal Singular/Plural*: When addressing someone as ਤੁਸੀਂ, the imperative is formed by adding ਓ (or in some cases, ਵੋ) to the root.

ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਮੀ ਤੇ ਬੈਠੋ।	Please/kindly sit on the chair.
ਖਾਣਾ ਖਾਓ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪੀਓ/ਪੀਵੋ।	Eat food and drink milk.
ਤੇ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀਰ ਸੁਣਾਓ।	And recite Varis Shah's <i>Hir</i> .

In imperative phrases the pronoun (ਤੁਸੀਂ or ਤੁਸੀਂਾਂ) is generally omitted.

Some verbs take irregular imperative forms for ਤੁਸੀਂ. The most common of these are:

ਦੇਣਾ:	ਦਿਓ
ਲੈਣਾ:	ਲਓ
ਮੌਣਾ:	ਮਾਓ

Negation. To negate the imperative, place ਨਾ before the verb.

ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ।	Don't do this work.
ਕਿਤਾਬ ਛੇਤੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹ।	Don't read the book fast.
ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਮੀ ਤੇ ਨਾ ਬੈਠੋ।	Please don't sit on the chair.

§ 10.2 Polite imperatives

To make a request it is sufficient to use the ਤੁਸੀਂ form of the regular imperative. However, some dialects include additional forms that suggest an added ‘please.’

1. With ਤੂੰ, the imperative consists of the root + ਈਂ (or ਵੀਂ).

ਬੋੜੀ ਰੋਟੀ ਖਾਈਂ।	Eat less food.
ਚਿੱਠੀ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਲਿਖੀਂ।	Write the letter next week.
ਸਾਮਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆਈਂ।	Come to the railway station in the evening
ਪਾਣੀ ਪੀਈਂ/ਪੀਵੀਂ।	Drink water.

Variant forms:

ਦੇਣਾ: ਦੇਈਂ, ਦੇਵੀਂ

ਲੈਣਾ: ਲਈਂ, ਲਵੀਂ

ਸੌਣਾ: ਸੋਈਂ, ਸਵੀਂ

2. With ਤੁਸੀਂ, the imperative consists of the root + ਇਓ.

ਕਾਰ ਤੇਜ਼ ਨਾ ਚਲਾਇਓ।	Don't drive the car fast.
ਖਾਣਾ ਹੌਲੀ ਖਾਇਓ।	Eat the food slowly.
ਮਕਡਨਲਡਜ਼ ਨਾ ਜਾਇਓ।	Don't go to McDonald's.
ਕਾਫੀ ਨਾ ਪੀਇਓ।	Don't drink coffee.

§ 10.3 Verbal infinitives as imperatives

The verbal infinitive can also be used as an imperative, especially common in public notices and official instructions:

ਇੱਧਰ ਚੱਲਣਾ	Walk here.
ਪਰਮੋਂ ਆਉਣਾ	Come day after tomorrow.
ਚਰਵਾਜਾ ਬੰਦ ਰੱਖਣਾ	Keep the door closed.
ਛੇਤੀ ਕਰਨਾ	Please hurry.

ਨਾ is used for negative constructions:

ਮਾੜਾ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਣਾ!	Don't eat bad food!
ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ!	Don't forget your luggage!

§ 10.4 Conveying similarity or ‘like’

There are several ways of expressing similarity. The inflecting postposition ਵਰਗਾ is used to compare objects or people with one another in terms of size, color, quality, etc.

ਤੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਵਰਗੀ ਹੈ।
ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

Your friend resembles my brother.
There is nobody like you in the world.

Other terms for expressing equality or likeness are:

ਜਿਹਾ
ਵਾਂਝ/ਵਾਂਝੂ
[ਦੀ] ਤਰ੍ਹਾਂ

like/-ish
like
like

ਜਿਹਾ is a suffix that inflects to agree in number and gender with what follows, while the postpositions ਵਾਂਝ, ਵਾਂਝੂ, and ਤਰ੍ਹਾਂ remain invariable.

ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੱਪੜੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ।
ਅਮੀਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਵਾਂਝ ਚੰਗੀ ਪੰਜਾਬੀ
ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ।
ਉਹ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਵਾਂਝ ਲਿਖਦੀ ਹੈ।
ਮੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡ!

Your clothes and our clothes are alike.
Like the teacher, we speak Punjabi well.

That girl writes like her sister.
Play like me!

§ 10.5 ਕੋਈ and ਕੁੱਝ

ਕੋਈ and ਕੁੱਝ translate as ‘someone’/‘some’ and ‘something’/‘some’ respectively. In questions, ਕੋਈ and ਕੁੱਝ translate as ‘anyone’ and ‘anything’/‘any’, while in negative sentences, they correspond to ‘no one’ and ‘nothing.’ Generally, when ਕੋਈ is used as a pronoun or as an adjective it refers to an animate objects while ਕੁੱਝ refers to an inanimate objects.

ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੈ।
ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਓ।
ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੁੱਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ।

Someone is in the bus.
Tell me some other story.
There are some paintings in our house.

ਤੇਰੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੈ?
ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹੈ?

Is there anyone in your apartment?
Do you have anything in your room?

ਮੇਰੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ।

There is no one in my apartment.
There is nothing in my room.

The oblique form of ਕੋਈ is ਕਿਸੇ. It should not be confused with ਕਿਸ, the oblique form of ਕੋਈ. Note the difference between the two below.

ਉਹ ਕਿਸ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ?
 ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ।
 ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹੈ।
 ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਟਿਕਟ ਹੈ?
 ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਆਉਣਾ।

Whose friend is he?
 He is not anyone's friend.
 Someone's car is in front of your house.
 Does anyone on the bus have a ticket?
 Please come some other day.

Additional expressions using ਕੋਈ and ਕੁੱਝ

ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ
 ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ
 ਕੋਈ ਹੋਰ
 ਕੁੱਝ ਹੋਰ

someone or the other
 something or the other
 some other; some(one) else
 something else

ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।
 ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਦੱਸੋ।
 ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਾਜ਼ਾ ਖਬਰ?

Something or the other is certainly the matter.
 Please tell us something or the other.
 Any other new news?

Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

Riding the Punjab Roadways Bus to Wagha ਵਾਪੇ ਜਾਂਦੀ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀ ਬੱਸ ਤੇ

A conversation between Mary, a passenger and the bus conductor.

- ਮੇਰੀ: ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਇਹ ਬੱਸ ਵਾਪੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
- ਕੰਡਕਟਰ: ਇਹ ਬੱਸ ਅਟਾਰੀ ਤੱਕ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਥੋਂ ਵਾਧਾ ਚੂਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਰਿਕਮਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਨਵੇਂ ਲੱਗਦੇ ਹੋ? ਵਾਪੇ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?
- ਮੇਰੀ: ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹਾਂ ਤੇ ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਆਈ ਹਾਂ। ਵਾਪੇ ਦੇ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਸਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡੇ ਤਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਕੰਡਕਟਰ: ਵਾਹ ਬਈ ਵਾਹ! ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਣ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਵਾਧਾ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਾਢੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਉਂ (ਯਾਨੀ ਲਹਿੰਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ) ਲੋਕ ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਇਸ ਰਸਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਪੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਓਗੇ?
- ਮੇਰੀ: ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਹੌਰ ਰਹਿ ਚੱਕੀ ਹਾਂ ਤੇ ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਦੋਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਣ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਛਾਇਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਲਹੌਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਕੰਡਕਟਰ: ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਬੀਬਾ ਜੀ। ਮਾਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵੀਜੇ ਲਈ ਕਈ ਪਾਪੜ ਵੇਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਚਲੋ, ਮੁਸ਼ਕਿਆਂ ਮਾਣੋ! ਰੱਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬਖਸ਼ੇ।
- ਮੇਰੀ: ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਜੀ। ਰੱਬ ਰਾਖਾ!

Exercise 10.1 Write 10 sentences in the imperative using formal and informal tones of voice. Then negate them.

Exercise 10.2 Translate the following sentences into Punjabi. Use both the informal and formal/plural imperatives for each sentence.

1. Please speak with her.
2. Tell me his name.
3. Put that book on this table.
4. Do not drink that dirty water.
5. Tell me the price of these flowers.
6. Do not ask me difficult questions.
7. Please take that book.
8. Sing a lullaby to the children.
9. Please bring me the newspaper.
10. Come back soon.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਿਰਿਆਵਾਂ

Verbs

ਸੁਣਾਉਣਾ	to tell, recite (vt)
ਗੱਲ ਕਰਨੀ	to talk, converse (vt)
ਚੱਖਣਾ	to taste (vt)
ਚੱਲਣਾ	to move (vi)
ਤਹਿ ਕਰਨਾ	to fold (vt)
ਬੈਠਣਾ	to sit (vi)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਤੋਂ

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ

Adjectives and Adverbs

ਅਗਲਾ	next (adj/i)
ਪਿਛਲਾ	last, previous (adj/i)
ਹੋਸੀ	slowly; gently (adv)
ਛੇਤੀ, ਜਲਦੀ	quickly, early (adv)
ਦੇਰ, ਦੇਰ ਨਾਲ	lateness, delay (f); late (adv)
ਤੇਜ਼	fast, swift (adj/u)
ਇੱਧਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	this direction (adv)
ਉੱਧਰ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	that direction (adv)
ਵਾਪਸ	back (adv)
ਸਾਫ਼	clean (adj/u)
ਗੰਦਾ	dirty (adj/i)
ਮੈਲਾ	soiled (adj/i)

ਹੁਣੈ	right now, immediately (adv)
ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ	in large numbers (adv)
ਮਸ਼ਹੂਰ	famous (adj/u)

ਹੋਰ ਫਾਇਦਮੰਦ ਸਥਤ *Other Useful Words*

ਸੁਆਲ, ਸਵਾਲ	question (m)
ਜੁਆਬ, ਜਵਾਬ	answer (m)
ਕ੍ਰੀਮਤਿ	price, cost (f)
ਸਭਿਆਚਾਰ	culture (m)
ਲੋਰੀ	lullaby (f)
ਜ਼ਰਾ	just, a little bit (adv)
ਯਾਨੀ	that is, meaning (adv)
ਚੜ੍ਹਦਾ ਪੰਜਾਬ	East (Indian) Punjab
ਲਹਿੰਦਾ ਪੰਜਾਬ	West (Pakistani) Punjab
ਪਾਪੜ ਵੇਲਨਾ	to run about doing things without much result (vt)
ਕਾਮਯਾਬੀ	success (f)

Lesson 11

ਸਬਕ ੧੧

The Progressive Tense

§ 11.1 The progressive tense

The progressive tense indicates action in progress, past or present. Its construction consists of three parts:

1. The root of the main verb.
2. The particle ਰਿਹਾ, ਰਹੇ, ਰਹੀ, or ਰਹੀਆਂ, chosen so as to agree in number and gender with the subject.
3. The appropriate present auxiliary or past auxiliary form of the verb ਹੋਣਾ.

§ 11.2 The present progressive

The present progressive conveys action in progress in the present. Using the verb ਕਰਨਾ as an example, the conjugations of the present progressive are:

Masculine

ਮੈਂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
 ਤੂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ
 ਉਹ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ
 ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਾਂ
 ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋ
 ਉਹ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ

Feminine

... ਰਹੀ ਹਾਂ
 ... ਰਹੀ ਹੈਂ
 ... ਰਹੀ ਹੈ
 ... ਰਹੀਆਂ ਹਾਂ
 ... ਰਹੀਆਂ ਹੋ
 ... ਰਹੀਆਂ ਹਨ

I am listening
 You are listening
 S/he listening
 We are listening
 You are listening
 They are listening

Examples:

ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ।
 ਬੱਚੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਮੈਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵੱਚ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।
 ਮੈਂ ਲੰਡਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ।
 ਤੁਸੀਂ ਪਸਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ?

We are reading Punjabi.
 The kids are singing songs
 I am going to Punjab in the summer.
 I am not going to London.
 Are you speaking Pashto?

Negation. ਨਹੀਂ is placed before the main verb. As with the simple present and the present habitual, the present tense auxiliary form of ਹੋਣਾ is dropped when negating.

ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਮਿੰਧੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਾਂ।

No, we are speaking Sindhi.

ਉਹ ਦੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀ ਰਹੇ।

They are not drinking milk.

§ 11.3 The past progressive

The past progressive conveys action in progress in the past. Using the verb ਖਾਣਾ as an example, the conjugations of the past progressive are:

Masculine	Feminine	
ਮੈਂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ	... ਰਹੀ ਸਾਂ	I was eating
ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੈਂ	... ਰਹੀ ਸੈਂ	You were eating
ਉਹ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ	... ਰਹੀ ਸੀ	S/he was eating
ਅਸੀਂ ਖਾ ਰਹੇ ਸਾਂ	... ਰਹੀਆਂ ਸਾਂ	We were eating
ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਰਹੇ ਸੋ	... ਰਹੀਆਂ ਸੋ	You were eating
ਉਹ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ	... ਰਹੀਆਂ ਸਨ	They were eating

Examples:

ਪਰਮੋਂ ਮੈਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।	The day before yesterday, I was buying things in the market.
ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਸੈਂ?	What were you thinking?
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸੋ।	You were laughing at my work.
ਪਿਛਲੇ ਮੰਗਲਵਾਰ, ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ?	What were they doing last Tuesday?

Negation. ਨਹੀਂ is placed before the main verb. In this case the auxiliary cannot be dropped, as it marks the action as happening in the past.

ਪਰਮੋਂ ਉਹ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ।	The day before yesterday, they were not buying things in the market.
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸੋ।	You were not laughing at my work.

§ 11.4 The suffix ਵਾਲਾ

The suffix ਵਾਲਾ roughly conveys the sense of ‘that which pertains to’ and can be added to wide range of nouns, adverbs, adjective, and verbs. It functions like a postposition and puts the preceding phrase in the oblique case. It is also can be declined like an adjective and must inflect according to gender and number. It appears in the following ways:

1. Nouns and Adjectives: It indicates a ‘possessor’ of some thing or attribute and it also indicates someone who does something in particular.

ਕੱਪੜੇ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ	the cloth shop
ਘਰ ਵਾਲੇ	one's household members, family
ਟੈਕਮੀ ਵਾਲਾ	taxi-driver
ਫੁਹਾਇਆਂ ਵਾਲੀ ਪਾਰਕ	park with fountains
ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲਾ	rickshaw-driver

ਲਾਲ ਸੂਟ ਵਾਲੀ ਔਰਤ
ਬਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ

the woman with the red suit
the room with windows

2. Verbal Infinitives: It may indicate the doer of an action. In these constructions, the infinitive form is used in its oblique form (i.e. without the final ਅ).

ਮੱਛੀ ਤਲਨ ਵਾਲਾ	fish-frier
ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ	vegetable-sellers
ਰੱਦੀ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ	recycler, buyer of old newspapers
ਫੁੱਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ	flower-seller
ਫਲਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ	fruit-seller

3. Intention: It may indicate the intention to perform a particular action or impending action.

ਉਹ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੀ।	She was about to go.
ਕੁੱਝ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।	Something is about to happen.
ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।	It is about to rain.

4. Descriptive: It may indicate that something is worth doing, seeing, etc.

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ।	Amritsar is a city worth seeing.
ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।	This work is/needs to be done.
ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।	This book is worth reading.

Note in this context the similar use of the postposition ਲਾਇਕ.

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੇਖਣ ਲਾਇਕ ਹੈ।	Amritsar is worth seeing.
ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਾਇਕ ਹੈ।	That work is worth doing.
ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾਇਕ ਹੈ।	This book is worth reading.

Dialogue

ਗੱਲ-ਬਾਤ

At a Dhaba

ਇੱਕ ਢਾਬੇ ਤੇ

ਗਾਹਕ: ਭਾਅ ਜੀ, ਖਾਣ ਲਈ ਕੀ ਕੁੱਝ ਹੈ?
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ: ਇਹ ਮੈਨਿਉ ਵੇਖੋ ਜੀ:

ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ	੨੦ ਰੁਪਈਏ।
ਆਲੂ ਗੋਡੀ	੨੫ ਰੁਪਈਏ।
ਮਟਰ ਪਨੀਰ	੩੦ ਰੁਪਈਏ।
ਸਲਾਦ	੧੦ ਰੁਪਈਏ।
ਤੰਦੂਰੀ ਰੋਟੀ	੫ ਰੁਪਈਏ।
ਦਹੀਂ ਦੀ ਲੱਮੀ	੧੦ ਰੁਪਈਏ।

ਗਾਹਕ:	ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਦਾਲ ਦੀ ਪਲੇਟ, ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ, ਤੇ ਸਲਾਦ ਦਿਓ।
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ:	ਠੀਕ, ਪੀਣ ਲਈ ਕੁੱਝ?
ਗਾਹਕ:	ਮਿੱਠੀ ਲੱਮੀ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਾਸ।
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ:	ਤੁਸੀਂ ਥੈਠੋ ਤੇ ਖਾਣਾ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹਿਆਇਆ।
ਗਾਹਕ:	ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ।
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ:	ਹੋਰ ਕੁੱਝ?
ਗਾਹਕ:	ਬੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਅਚਾਰ ਵੀ ਦਿਓ।
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ:	ਇਹ ਲਈ ਜੀ ਤੇ ਇਹ ਅੰਬ ਦੀ ਚਟਣੀ ਵੀ ਵੇਖੋ...ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਹੈ!
ਗਾਹਕ:	ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਬਣੇ, ਭਾਅ ਜੀ?
ਢਾਬੇ ਵਾਲਾ:	੫੦ ਰੁਪਈਏ।
ਗਾਹਕ:	ਇਹ ਲਈ ਜੀ।

Reading: Punjab

ਪਾਠ: ਪੰਜਾਬ

ਪੰਜਾਬ ਛਾਰਸੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਦੋ ਲਫਜ਼ਾਂ ‘ਪੰਜ’ ਤੇ ‘ਆਬਾਦ’ (ਪਾਣੀ/ਦਰਿਆ) ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ, ਮਤਲੁਜ, ਰਾਵੀ, ਚਨਾਬ, ਜਿਹਲਮ, ਤੇ ਸਿੰਧ, ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਥੇ ਬਿਆਸ ਤੇ ਸੁਆਂ ਵੀ ਵਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਢੀ ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਗ ਮੀਲ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰਬੇਜ਼ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਛਾਈ ਹੈ ਤੇ ਸਿੰਜਾਈ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਸਿਆਂ ਤੇ ਭੁਦਰਤੀ ਸਰਹੱਦਾਂ ਹਨ, ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹਿਮਾਣੀਆ ਪਰਬਤ, ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਰਾਜਮਥਾਨ ਦਾ ਮਾਰੂਬਲ, ਤੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਮਿੰਧ ਦਰਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ ਜੋ ਦਰਿਆ ਯਮੁਨਾ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੋਣ-ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਵੀ ਕਾਢੀ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ ਤੇ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਪਮਾਨ ਜ਼ੀਰੋ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੱਕਰ ਤੇ ਧੂੰਧ ਆਮ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਈ ਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਹਰਾਰਤ ਸੰਤਾਲੀ ਡਿੱਗਰੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬਨਸਪਤੀ ਬਿੱਲਕੁਲ ਛੁਲਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੁਲਾਈ ਤੇ ਅਗਸਤ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ ਵੀਹ ਇੰਚ ਬਰਸਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਰਿਆਵਲ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਰਬੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਦਰਖਤ, ਜਾਨਵਰ, ਤੇ ਪੰਛੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਨਾਜ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਦਰਿਆ ਵਗਦੇ ਹਨ?
2. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਭੁਦਰਤੀ ਸਰਹੱਦਾਂ ਹਨ?
3. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਉੱਗਦੀ ਹੈ?

Exercise 11.1 Make sentences in the present and past progressive using the following verbs:

1. ਸੁਣਨਾ - to hear
2. ਮਿੱਥਣਾ - to learn
3. ਮੌਚਣਾ - to think
4. ਕਹਿਣਾ - to say
5. ਜਾਗਣਾ - to wake up
6. ਟੋਲਣਾ - to search, to look for
7. ਤੋਲਣਾ - to weigh
8. ਪਹਿਨਣਾ - to wear
9. ਫੜਨਾ - to hold
10. ਬੀਜਣਾ - to sow

Exercise 11.2 Translate the sentences and then negate them:

1. ਅਸੀਂ ਖਤ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।
2. ਤੁਸੀਂ ਫਿਲਮ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ।
3. ਉਹ ਸ਼ੁਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
4. ਮੈਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
5. ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।
6. ਮੁੱਝਨ ਅਜਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।
7. ਪੰਡਤ ਜੀ ਹਵਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
8. ਭਾਈ ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
9. ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਗਿਰਜੇ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।
10. ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਛੱਥ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Exercise 11.3 Translate:

1. Amarjit was reading in the park
2. What are you doing at home?
3. What were you doing last Saturday.
4. Last Wednesday she was cooking pasta.
5. This morning, I was eating bread with yoghurt.
6. I am listening to Hindi film music.
7. Kiran is dancing.
8. She is not going home. She is going to Jasjit's house.
9. We are not speaking Urdu; we are speaking Punjabi.
10. What are you saying?

Exercise 11.4 Create a 10-12 sentence dialogue on the topic of ‘What are you doing?’ In the dialogue, use as much of the present progressive as possible.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ****Verbs**

ਮੈਚਣਾ	to think (vi)
ਹੱਸਣਾ	to laugh (vi)
ਜਾਗਣਾ	to wake up (vi)
ਝੁਲਸਣਾ	to scorch, burn (vi)
ਟੋਲਣਾ	to search for (vt)
ਠਹਿਰਨਾ	to stay (vi)
ਡੁੱਬਣਾ	to drown; to go down, to set (the sun) (vi)
ਤਲਨਾ	to fry (vt)
ਤੇਲਣਾ	to weigh (vt)
ਨੱਚਣਾ	to dance (vi)
ਪਹਿਨਣਾ	to wear, put on (vt)
ਪਹੁੰਚਣਾ	to arrive (vi)
ਪੈਣਾ	to fall, to lie down (vi)
ਫੜਨਾ	to grab, grasp (vt)
ਬੀਜਣਾ	to sow (vt)
ਰੱਖਣਾ	to keep, put (vt)
ਵਗਣਾ	to flow (vi)
ਵਿਛਾਊਣਾ	to spread (vt)

ਰਸਮੇ-ਰਿਵਾਜ**Customs and Rituals**

ਹਵਨ	fire sacrifice (m)
ਅਰਦਾਸ	Sikh prayer (f)
ਆਜ਼ਾਨ	Islamic call-to-prayer (f)
ਮੁਅੜਨ	person who calls <i>azan</i> or Muslim call to prayer (m)

ਸਮਾਂ/ਵਕਤ**Time**

ਸਵੇਰੇ	in the morning
ਪਰਮੋਂ	day before yesterday; day after tomorrow
ਗਰਮੀਆਂ	summer (f pl)
ਬਸੰਤ	spring (season) (f)
ਮੰਗਲਵਾਰ	Tuesday (m)
ਬੁੱਧਵਾਰ	Wednesday (m)
ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ; ਹਫਤਾ	Saturday (m)

ਆਵਾਜ਼***Food***

ਢਾਬਾ	roadside restaurant, diner (m)
ਹੈਮਟੋਰੈਂਟ, 'ਹੋਟਲ'	restaurant (m)
ਅਚਾਰ	pickle (m)
ਅੰਬ ਦੀ ਚਟਣੀ	mango chutney (f)
ਸਲਾਦ	salad (m)
ਗੋਭੀ	cauliflower (f)
ਦਾਲ	pu...ses, lentils (f)
ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ	black lentils (f)
ਪਨੀਰ	a type of soft cheese (m)
ਮੱਟਰ	peas (m pl)
ਭਿੰਡੀ	okra (f)
ਟੀਂਡਾ	squash gourd (m)
ਕਰੇਲਾ	bitter gourd (m)
ਘੀਆ	bottle gourd (m)
ਲੱਸੀ	buttermilk drink (f)
ਪਰੋਠਾ	fried flat-bread (m)
ਦਹੀ	yoghurt, curd (m)
ਤੰਦੂਰ	clay oven (m)
ਤੰਦੂਰੀ	cooked in a clay oven (adj/u)
ਮਿੱਠਾ	sweet (adj/i)
ਲਸਣ	garlic (m)
ਗੰਢੀ	bulb or piece (of garlic, ginger, turmeric) (f)
ਧਨੀਆ	cilantro, coriander (m)
ਗਲਾਸ	glass (m)
ਪਲੇਟ	plate (f)

ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ***Land and Climate***

ਧਰਤੀ	land; earth (f)
ਬਰਸਾਤ	rain, rainy season (f)
ਮਿੱਟੀ	dirt, soil (f)
ਜ਼ਰਖੇਜ਼	fertile (adj/u)
ਕਾਸ਼ਤ	farming, cultivation (f)
ਮਿੰਜਾਈ	irrigation (f)
ਮੈਦਾਨ; ਮੈਦਾਨੀ	plain, field (m); level (adj/u)
ਸਰਹੱਦ	border (f)
ਪਰਬਤ	hill (m)
ਮਾਰੂਥਲ	desert (m)
ਤਾਪਮਾਨ	temperature (m)
ਹਰਾਚਤ	heat (f)

ਸੂਰਜ	sun (m)
ਕੱਕਰ	frost (m)
ਧੂੰਘ	fog (f)
ਹਰਿਆਉਲ, ਹਰਿਆਵਲ	greenery (f)
ਅਨਾਜ	grain (m)

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ *Other Useful Words*

ਲਡੜ	word (m)
ਤਕਰੀਬਨ	approximately (adv)
ਵਰਗ	square (m)
ਮੇਲ	union, coming together (m)
ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ	interchange (f)
ਤਹਿ	layer; fold (f)
ਵੱਲ	on the side of, in the direction of, towards (adv, pp)
ਗਾਹਕ	customer (m)

Lesson 12
ਸਥਾਨ ੧੨
The Future Tense and Subjunctive

§ 12.1 The future tense

The future tense indicates actions that will take place or actions that are assumed to be definite. It is formed by adding the following endings to the root of the verb.

Masculine	Feminine
ਮੈਂ . . . -ਅਂਗਾ	. . . -ਅਂਗੀ
ਤੂੰ . . . -ਏਂਗਾ	. . . -ਏਂਗੀ
ਉਹ/ਇਹ . . . -ਏਗਾ	. . . -ਏਗੀ
ਅਸੀਂ . . . -ਅਂਗੇ	. . . -ਅਂਗੀਆਂ
ਤੁਸੀਂ . . . -ਓਗੇ	. . . -ਓਗੀਆਂ
ਉਹ . . . -ਣਗੇ(/ਨਗੇ). . . -ਣਗੀਆਂ(/ਨਗੀਆਂ)	¹

With ਬੈਠਣਾ, these forms would appear as follows:

Masculine	Feminine	
ਮੈਂ ਬੈਠਾਂਗਾ	ਬੈਠਾਂਗੀ	I will sit
ਤੂੰ ਬੈਠੋਂਗਾ	ਬੈਠੋਂਗੀ	You will sit
ਉਹ ਬੈਠੇਗਾ	ਬੈਠੇਗੀ	S/he, it will sit
ਅਸੀਂ ਬੈਠਾਂਗੇ	ਬੈਠਾਂਗੀਆਂ	We will sit
ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋਂਗੇ	ਬੈਠੋਂਗੀਆਂ	You will sit
ਉਹ ਬੈਠਣਗੇ	ਬੈਠਣਗੀਆਂ	They will sit

In the case of verbs whose root ends in a vowel, a ਵ੍ਵ may be inserted between the root and the appropriate ending (except in the 3rd person plural form). The example of ਜਾਣਾ follows:

ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ	ਜਾਵਾਂਗੀ	I will go
ਤੂੰ ਜਾਵੋਂਗਾ	ਜਾਵੋਂਗੀ	You will go
ਉਹ ਜਾਵੇਗਾ	ਜਾਵੇਗੀ	S/he, it will go
ਅਸੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ	ਜਾਵਾਂਗੀਆਂ	We will go
ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋਂਗੇ	ਜਾਵੋਂਗੀਆਂ	You will go
ਉਹ ਜਾਣਗੇ	ਜਾਣਗੀਆਂ	They will go

¹ In the case of verbs whose root ends in ਣ, ਰ, ਲ, or ਝ, a ਨ is added in the 3rd person masculine and feminine plurals. ਤਰਨਾ - to swim, ਉਹ ਤਰਨਗੇ/ਤਰਨਗੀਆਂ; ਲੜਨਾ - to fight, ਉਹ ਲੜਨਗੇ/ਲੜਨਗੀਆਂ; ਗਿਣਨਾ - to count, ਉਹ ਗਿਣਨਗੇ/ਗਿਣਨਗੀਆਂ.

Also note the case of the verb ਲੈਣਾ, which is irregular in its future tense conjugation:

ਮੈਂ ਲਵਾਂਗਾ	ਲਵਾਂਗੀ	I will take
ਤੂੰ ਲਵੇਂਗਾ	ਲਵੇਂਗੀ	You will take
ਉਹ ਲਵੇਗਾ	ਲਵੇਗੀ	S/he, it will take
ਅਸੀਂ ਲਵਾਂਗੇ	ਲਵਾਂਗੀਆਂ	We will take
ਤੁਸੀਂ ਲਵੋਗੇ	ਲਵੋਗੀਆਂ	You will take
ਉਹ ਲੈਣਗੇ	ਲੈਣਗੀਆਂ	They will take

Examples:

ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ।
 ਦਿਵਾਲੀ ਤੇ ਲੋਕ ਦੀਵੇ ਜਗਾਉਣਗੇ।²
 ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੌਰਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੋਜ਼ ਰੱਖਣਗੇ।
 ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਵਾਂਗੇ।
 ਵਿਸਥੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਣਗੇ।
 ਉਹ ਇਸ ਸਾਲ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।
 ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੋਵੇਗਾ।

Ram Lila will begin in October.
 People will light lamps on the Diwali.
 During Ramadan, Muslims will observe fasts.
 We will go to Amritsar on the *gurpurab*.
 The boys will dance on Visakhi.
 They will not go on vacation this year.
 Her wedding will take place next year.

Negation. Add ਨਹੀਂ before the conjugated verb.

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ/ਜਾਵਾਂਗੀ।
 ਉਹ ਇਸ ਸਾਲ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।

I will not go.
 They will not go on vacation this year.

§ 12.2 The future progressive

The future progressive conveys assumed action that will be in progress in the future. It is formed by using the future form of ਹੋਣਾ with the progressive construction.

Using the verb ਜਾਣਾ:

Masculine	Feminine	
ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ	... ਰਹੀ ਹੋਵਾਂਗੀ	I will be going
ਤੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਂਗਾ	... ਰਹੀ ਹੋਵੇਂਗੀ	You will be going
ਉਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ	... ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ	S/he, it will be going
ਅਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ	... ਰਹੀਆਂ ਹੋਵਾਂਗੀਆਂ	We will be going
ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ	... ਰਹੀਆਂ ਹੋਵੋਗੀਆਂ	You will be going
ਉਹ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ	... ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ	They will be going

² In the case of verbs containing an intervening ਉ in the infinitive form, the ਉ remains in the 3rd person plural conjugations.

Examples:

ਉਹ ਕੱਲ੍ਹੁ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।
 ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ।
 ਪਰਸੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ।

They will be traveling in the ocean tomorrow.
 Next week, we will be buying a new car.
 The day after tomorrow, you will be taking the exam.

§ 12.3 Additional uses of the -ਗਾ ending

The verb endings -ਗਾ, -ਗੇ, -ਗੀ, ਗੀਆਂ (characteristic of the future tense) are used in Punjabi (in the Malwa and Doaba dialects) with the auxiliary verb ਹੈ to form: ਹੈਗਾ, ਹੈਗੇ, ਹੈਗੀ, ਹੈਗੀਆਂ। While often the use of these forms is merely incidental, they may add a subtle sense of surety.

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੈਗੀ।	This book is in my house.
ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਛਾਈਲ ਹੈਗੀ।	That file is there in my office (for sure).
ਪੈਂਨ ਹੈਗਾ?	Got a pen?
ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਹੈਗੇ?	How many people are there in your class?
ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰਮੀਆਂ ਹੈਗੀਆਂ।	The office has many chairs.

The past tense auxiliary form of ਹੋਣਾ, ਸੀ, can also be used with these endings.

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਮਾਡਾ ਗੁਆਂਢੀ ਮੀਗਾ।	Last year, he was our neighbor.
ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਸੀਗੇ।	There were many friends of mine there.
ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਮੀਗੀ।	In the school there was a party.
ਝੀਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਿਸਤੀਆਂ ਮੀਗੀਆਂ।	There were many boats in the lake.

§ 12.4 The subjunctive

The subjunctive covers a wide semantic range that expresses intention, possibility, wishes, suggestions, requests, and questions. It conveys the sense of ‘may’ and ‘should’ and is often indicated by the use of additional qualifications such as ਸਾਇਦ (perhaps).

The subjunctive is formed by adding the following endings to the root of the verb. Forms are the same for masculine and feminine subjects.

ਮੈਂ	... -ਾਂ
ਤੂੰ	... -ਏ
ਉਹ/ਇਹ	... -ਏ
ਅਸੀਂ	... -ਏਏ
ਤੁਸੀਂ	... -ਓ
ਉਹ/ਇਹ	... -ਣ(/ਨ)

Using the verb ਬੈਠਣਾ as an example:

ਮੈਂ ਬੈਠਾਂ	I may/should sit
ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋ	You may/should sit
ਉਹ ਬੈਠੇ	S/he may/should sit
ਅਸੀਂ ਬੈਠੀਏ	We may/should sit
ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋ	You may/should sit
ਉਹ ਬੈਠਣ	They may/should sit

In the case of verbs whose root ends in a vowel, a ਵਿੰ is inserted between the root and the appropriate ending (except in the 3rd person plural form). This is omitted in some spoken dialects.

Using the verb ਜਾਣਾ:

ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ	I may/should go
ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋ	You may/should go
ਉਹ ਜਾਵੇ	S/he may/should go
ਅਸੀਂ ਜਾਏਂਏ	We may/should go
ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ	You may/should go
ਉਹ ਜਾਣ	They may/should go

Note that in all conjugations except the 1st person plural, the subjunctive is formed in the same way as the future minus the -ਗਾ, -ਗੇ, -ਗੀ, and -ਗੀਆਂ endings of that tense.

Negation. The subjunctive is negated by the particle ਨਾ, placed before the verb.

Examples:

ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਆਵਾਂ?	May I come in?
ਉਹ ਸਾਇਦ ਕੱਲ੍ਹੁ ਪਾਰਕ ਜਾਣ।	They might go to the park tomorrow.
ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਾ।	He doesn't know if he should go or not.
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ	I ask our teacher if we could come inside.
ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਆਈਏ।	
ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੁਣ ਖਤਮ ਕਰੀਏ।	We should finish this work now.

Differences between the future and subjunctive can be discerned in the following examples:

ਉਹ ਕੱਲ੍ਹੁ ਆਵੇਗੀ।	She will come tomorrow.
ਉਹ ਕੱਲ੍ਹੁ ਆਵੇ।	She may come tomorrow.
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਾਂਗਾ।	I will tell you a story.
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਾਂ।	May I tell you a story.

ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ?
ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਈਏ?

Where will we go?
Where should we go?

§ 12.5 ਆਪਾਂ

Colloquial Punjabi often utilizes the special pronoun ਆਪਾਂ. While ਆਪਾਂ can be translated as ‘we,’ it includes the 2nd person (i.e. ‘you’). Use of this pronoun is especially common with the subjunctive, where it is conjugated the same as for ਅਸੀਂ and gives the sense ‘let us (all)’:

ਆਪਾਂ ਬੈਠੀਏ।
ਆਪਾਂ ਚੱਲੀਏ?

Let's sit.
Shall we go?

§ 12.6 If/then statements: emphatic particles ਤਾਂ and ਹੀ

1. One common type of sentence that uses the subjunctive is the ‘if/then’ statement. ਜੇ means ‘if,’ and is used in the first clause. ਤਾਂ, which means ‘then,’ is used in the second clause.

ਜੇ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ।
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਓ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।

If [you] should get hungry, then tell me.
If you come to my house, then I will be very pleased.

2. If/then statements that suggest an impossible or unlikely condition are expressed by using the imperfect participle alone.

ਜੇ ਡਾਕਟਰ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਲੈ ਆਉਂਦੀ।
ਜੇ ਅਸੀਂ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣਦੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਠੰਢ ਹੋਵੇਗੀ।

If she were a doctor, then she would bring her family to America.
If we listened to the radio, then we would have known today was going to be very cold.

3. ਤਾਂ functions as a connective particle between clauses in constructions like ‘if . . . then;’ ‘when . . . then’:

ਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ‘ਹਾਂ’ ਕਹਾਂਗੀ।
ਜੇ ਖਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।
ਜੇ ਨੀਂਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਓ ਚਾਹ ਪੀਵੀਏ।
ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਪਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਜਾਵਾਂਗੇ।

If she asks me, then I will definitely say yes.
If the issue is one of eating, then I am ready.
If (you) are falling asleep, then let's drink tea.
When it rains, then we will go inside.

4. ਤਾਂ can also be used as an emphatic particle, in which case it has the meaning ‘after all,’ ‘then’ ‘as for,’ ‘actually,’ or ‘in that case’:

ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿੰਧੀ ਹੈ।
ਓਹੋ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਲਹੌਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣਗੇ।

She's not Punjabi. Actually she is Sindhi.
Oh! [As for me,] I thought she lives in Lahore
and must be Punjabi.

5. ਤਾਂ is also used in the following set phrases:

ਤਾਂ ਕਿ
ਫਿਰ ਤਾਂ

ਮੈਂ ਫਾਰਸੀ ਮਿੱਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਈਰਾਨ
ਜਾ ਸਕਾਂ।
ਆਏ ਅੰਦਰ ਚੱਲੀਏ ਤਾਂ ਕਿ ਬਰਮਾਤ ਤੋਂ
ਬਚ ਸਕੀਏ।
ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਰਮੋਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

So that . . .
If that is the case, then . . .

I learn Farsi so that I can go to Iran.

Let us go inside so that we can be protected
from the rain.
If your exam is on the day after tomorrow,
then you should study.

6. Another emphatic particle is ਹੀ, which directly emphasizes the word preceding it. It can also give the sense of ‘only,’ or ‘just.’ In colloquial speech it is usually pronounced ਈ.

ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਦੋ ਰੂਪਈਏ ਹੀ ਹਨ।
ਸਾਡਾ ਘਰ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ।

I have only two rupees in my pocket.
Our house is just nearby.

§ 12.7 The conjunction ਪਰ

ਪਰ generally functions just like ‘but’ in English:

ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ
ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ।
ਮੈਂ ਇਹ ਡਿਲਮ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ।

I want to go, but my health won't allow me
to go.
I want to see this film, but I do not have time.

Dialogue

ਗੱਲ-ਬਾਤ

Buying Vegetables

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਰੀਦਣਾ

- ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ: ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਲਓ! ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਲਓ!...ਭਿੰਡੀ, ਟੀਂਡੇ, ਕਰੋਲੇ, ਘੀਆ...ਆਓ
ਬੀਬੀ ਜੀ, ਦੱਸੋ ਕੀ ਲਵਾਗੇ?
- ਬੀਬੀ: ਭਲਾ, ਭਿੰਡੀ ਦਾ ਕੀ ਭਾਅ ਹੈ?
- ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ: ਤੀਹ ਰੁਪਏ ਕਿੱਲੋ, ਬੀਬੀ ਜੀ।
- ਬੀਬੀ: ਹਾਏ ਹਾਏ, ਇੱਡੀ ਮਹਿੰਗੀ! ਤੇਰੀਆਂ ਫ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਮਮਾਨ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦੀਆਂ ਨੇ। ਚੱਲ, ਅੱਧਾ
ਕਿੱਲੋ ਦੇ ਦੇ।
- ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ: ਕੀ ਕਰੀਏ, ਬੀਬੀ ਜੀ। ਢੁਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਹਰ ਸਾਲ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਹੋਰ ਦੱਸੋ, ਕੀ ਦਿਆਂ? ਘੀਆ ਲੈ ਲਉ ... ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵੀਹ
ਰੁਪਏ ਕਿੱਲੋ ਲਾਵਾਂਗਾ।
- ਬੀਬੀ: ਚੰਗਾ ਫੇਰ, ਇੱਕ ਕਿੱਲੋ ਘੀਆ ਵੀ ਦੇ ਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਗੰਢੀਆਂ ਲਮਣ ਦੀਆਂ ਵੀ। ਅਤੇ
ਧਨੀਆਂ ਦੇਣਾ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ।
- ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ: ਇਹ ਲਓ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ, ਬੀਬੀ ਜੀ।

Reading: Hindus

ਪਾਠ: ਹਿੰਦੂ



ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ੧੫੦੦ ਬੀ. ਮੀ. ਈ. ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਸਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ, ਰਿੱਗ ਵੇਦ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਪਾਣਿਨੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਖੇ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਤਿੰਨ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਮਿਵ ਜੀ ਦੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ਨੂ ਭਗਵਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੰਦਿਰ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣਿਆਂ ਇਸ਼ਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਛਤ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਭਜਨਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ/ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਮੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਤੀਰਥ ਅਮਥਾਨ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਮਾਲਾਨਾ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਕਮੇਤਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨੰਬਰ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੋਈ ਮੀ। ਦੇਵੀ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਮੰਦਿਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮਿਕ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਵਰਾਤਰੀ, ਜਨਮ ਅਮਟਮੀ, ਦਸਹਿਰਾ, ਦਿਵਾਲੀ, ਆਦਿ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ, ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ, ਤੇ ਇੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਗੁਜਰਾਲ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਰੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਤੇ ਸਿਵ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਿਆ ਗਿਆ?
2. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ।
3. ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖਾਸ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥ ਅਮਥਾਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

THE FUTURE TENSE AND SUBJUNCTIVE

Exercise 12.1 Fill in the blanks with the future form of the verb in parentheses:

1. ਇਸ ਸਾਲ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਜਾਣਾ _____। (to start)
2. ਪਰਮੋਂ ਉਹ ਪੀਤਸਾ _____। (to eat)
3. ਉਹ ਪਤਨੀ ਵਾਸਤੇ ਛੁੱਲ _____। (to buy)
4. ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ _____। (to meet)
5. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ _____। (to teach)
6. ਮੇਰੀ ਭੈਟਾ ਵਕੀਲ _____। (to become)
7. ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਟੈਕਮੀ _____। (to drive)
8. ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਪਤੰਗ _____। (to fly)
9. ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਰ ਵਿੱਚ _____। (to find)
10. ਆਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ _____। (to give)

Exercise 12.2 Translate the following short sentences into English and convert them into their plural forms in Punjabi:

1. ਉਹ ਲੱਭੇਗੀ।
2. ਤੂੰ ਗਾਵੇਂਗੀ।
3. ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ?
4. ਤੂੰ ਦੌੜੇਗਾ।
5. ਉਹ ਬੈਠੇਗੀ।
6. ਮੈਂ ਬਦਲਾਂਗਾ।
7. ਤੂੰ ਧੋਵੇਂਗੀ।
8. ਤੂੰ ਨੁਵੇਂਗਾ।
9. ਉਹ ਰੋਵੇਗਾ।
10. ਉਹ ਕੰਮ ਕਰੇ।

Exercise 12.3 Translate the following short sentences into English and convert them into their singular forms in Punjabi:

1. ਅਸੀਂ ਦੌੜਾਂਗੇ।
2. ਉਹ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨਗੇ।
3. ਤੁਸੀਂ ਖੇਡੋਗੇ।
4. ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ।
5. ਉਹ ਹਾਰਨਗੇ।
6. ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤੋਗੇ।
7. ਚਾਹਵਾਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।
8. ਭੰਗੜੇ ਪੈਣਗੇ।
9. ਮੌਜਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।
10. ਕੁਰਮੀਆਂ ਟੁੱਟਣਗੀਆਂ।

Exercise 12.4 Create a 10-12 sentence dialogue on your upcoming holiday plans—where you plan to go, whom you will visit, etc. Incorporate the future and subjunctive as much as possible.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਿਰਿਆਵਾਂ

Verbs

ਉਡਾਉਣਾ	to fly (vt)
ਸਿਖਾਉਣਾ	to teach (vt)
ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ	to start, begin (vi)
ਖਤਮ ਕਰਨਾ	to finish (vt)
ਗਿਣਨਾ	to count (vt)
ਚਮਕਣਾ	to shine, sparkle (vi)
ਜਗਾਉਣਾ	to light, ignite (vt)
ਫੁੱਟਣਾ	to break (vi)
ਜਿੱਤਣਾ	to win (vi)
ਹਾਰਨਾ	to lose, be defeated (vi)
ਪੁੱਛਣਾ	to ask (vi)
ਬਣਨਾ	to be made, become (vi)
ਬਦਲਨਾ	to change (vi, vt)
ਮਾਰਨਾ	to hit, to kill (vt)
ਰੁੱਝਣਾ	to get busy (vi)
ਰੈਣਾ	to cry, weep (vi)
ਲੱਭਣਾ	to seek; to find (vt)

ਰਿਸਤੇਦਾਰ

Relatives

ਰਿਸਤੇਦਾਰ	relative (m, f)
ਪਤਨੀ	wife (f)
ਪਤੀ	husband (m)

ਤਿਤ੍ਤੁਹਾਰ

Festivals

ਗੁਰਪੁਰਬ	festival associated with Sikh Gurus (m)
ਰਾਮ ਲੀਲਾ	stage play on the life of the Hindu deity Ram (f)
ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ	festival celebrating the Hindu deity Shiva (f)
ਜਨਮ ਅਸਟਮੀ	festival celebrating the birth of the Hindu deity Krishna
ਦਮਹਿਰਾ	Hindu festival celebrating the conquest of evil (m)
ਪੂਜਾ	worship, offering (f)
ਰਮਜ਼ਾਨ	Islamic month of fasting (m)
ਰੋਜ਼ਾ	daily fast (m)

ਪਰਮ*Religion*

ਯਾਤਰਾ	pilgrimage (f)
ਬੀਰਤਨ	hymn singing (m)
ਤੀਰਥ	pilgrimage center (m)
ਅਵਤਾਰ	incarnation (m)
ਇਸਟ	deity, spiritual guide (m)
ਨੇਤਾ	leader (m)
ਫਿਰੜਾ	sect (m)
ਮਿਥਿਹਾਸ	mythology (m)
ਵਿਸ਼ਵਾਸ	belief, trust (m)

ਹੋਰ ਛਾਇਦੇਮੰਦ ਸਥਦ*Other Useful Words*

ਸਾਇਦ	perhaps, maybe
ਜ਼ਰੂਰ	for sure, definitely (adv)
ਬਿਲਕੁਲ	entirely, completely (adv)
ਸਿਹਤ	health, fitness (f)
ਮੌਜ	enjoyment, delight; wave, surge (of emotion) (f)
ਪਤੰਗ	kite (m)
ਛਾਲ	jump, leap (f)
ਭੰਗੜਾ	a men's folk dance (m)
- ਪਾਉਣਾ	to do <i>bhangra</i> (vt)
ਕਹਾਣੀ	story (f)
ਕਥਾ	story, tale (f)
ਸਾਹਿਤਕ	literary (adj/u)
ਆਦਿ	et cetera (adv)
ਲਗਾਤਾਰ	continuously (adv)
ਪੁਰਾਤਨ	old, ancient (adj/u)
ਸੁਰੂਆਤ	beginning (f)
ਅਮੁੱਲਾ	invaluable (adj/i)
ਭਾਅ	rate, price (m)
ਵਧੇਰਾ	more (adj/i)
ਕਿਲੋ	kilogram (m)

Lesson 13
ਮਰਕ ੧੩
The Perfect Tense

§ 13.1 The perfect tense

The perfect tense designates action that has been completed. Unlike the imperfect past tense (ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ) and the past progressive tense (I was going - ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ), the perfect tense refers to a one time action completed in the past. It is formed by adding the following endings to the root of the verb.

	Masculine	Feminine
Singular	... -ਇਆ	... -ਈ
Plural	... -ਏ	... -ਈਆਂ

Using the verb ਲਿਖਣਾ as an example:

	Masculine	Feminine
Singular	ਲਿਖਿਆ	ਲਿਖੀ
Plural	ਲਿਖੇ	ਲਿਖੀਆਂ

When the perfect participle is used alone, without any additional auxiliary forms of ਹੋਣਾ, it conveys the simple past tense, for example:

ਲਿਖਣਾ – to write	
ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ	I wrote
ਆਉਣਾ – to come	
ਅਸੀਂ ਆਏ	We came

§ 13.2 Intransitive versus transitive verbs

Note that, unlike in other verb constructions, gender and number are the only relevant parameters in the conjugation of the perfect; Person (1st, 2nd, 3rd) has no bearing. However, when using the perfect one must also consider whether its conjugation agrees with the gender and number of the subject or the object (or with neither). The rules governing this agreement depend on whether a verb is intransitive or transitive.

1. Intransitive verbs: Intransitive verbs do not take an object and the verb is in agreement with the subject of the sentence.

ਮੁੰਡਾ ਦੌੜਿਆ।
ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਸੀਆਂ।

The boy ran.
The girls laughed.

1. Transitive verbs¹: Transitive verbs take an object and can be conjugated in two different ways, depending on whether the object is marked with a postposition or not.

- a. Transitive verbs without postpositions: When the object is not marked with a postposition, the verb agrees with the object of the sentence.

ਮੈਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵੇਖੀਆਂ।
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭੇਜੋ।

I watched films.
We sent gifts.

- b. Transitive verbs with postpositions: When the object is marked with the postposition ਨੂੰ, the verb takes the default conjugation of the masculine singular.

ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ ਸਮੁੱਛੇ ਵੇਖਿਆ।
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆਂ।

I saw the children in front of the library.
We sent the gifts.

§ 13.3 The postposition ਨੇ

In the case of a 3rd person (singular or plural) subject and a transitive verb, the subject must be followed by ਨੇ. The postposition ਨੇ, which indicates the agent of the sentence, places that noun/pronoun in the oblique case.

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਾਈਂਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ।
ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਖਾਈ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਖਰੀਦੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਲਮ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਵੇਖੀ।

The boy read the science books.
He/she showed me his/her book.
They bought a picture.
They saw the film last night.

§ 13.4 Irregular forms of the perfect participle

Several verbs have irregular conjugations:

		Masculine	Feminine
ਕਰਨਾ (to do, vt)	Singular Plural	ਕੀਤਾ ਕੀਤੇ	ਕੀਤੀ ਕੀਤੀਆਂ

¹ A few verbs that might seem to be transitive operate as intransitive verbs in Punjabi. Some of these are: ਬੋਲਣਾ (to speak), ਮਿਲਨਾ (to meet), ਸਮਝਣਾ (to understand), ਲਿਆਉਣਾ (to bring), and ਭੁੱਲਣਾ (to forget).

ਪੀਣਾ (to drink, vt)	ਪੀਤਾ ਪੀਤੇ	ਪੀਤੀ ਪੀਤੀਆਂ
ਮਿਉਣਾ (to stitch, vt)	ਸੀਤਾ ਸੀਤੇ	ਸੀਤੀ ਸੀਤੀਆਂ
ਦੇਣਾ (to give, vt)	ਦਿੱਤਾ ਦਿੱਤੇ	ਦਿੱਤੀ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਸੌਣਾ (to sleep, vi)	ਸੁੱਤਾ ਸੁੱਤੇ	ਸੁੱਤੀ ਸੁੱਤੀਆਂ
ਧੋਣਾ (to wash, vt)	ਧੋਤਾ ਧੋਤੇ	ਧੋਤੀ ਧੋਤੀਆਂ
ਨੁਹੂਣਾ (to bathe, vi)	ਨੁਹਾਤਾ ਨੁਹਾਤੇ	ਨੁਹਾਤੀ ਨੁਹਾਤੀਆਂ
ਬੈਠਣਾ (to sit, vi)	ਬੈਠਾ ਬੈਠੇ	ਬੈਠੀ ਬੈਠੀਆਂ
ਖਾਣਾ (to eat, vt)	ਖਾਧਾ ਖਾਧੇ	ਖਾਧੀ ਖਾਧੀਆਂ
ਕਹਿਣਾ (to say, vt)	ਕਿਹਾ ਕਹੇ	ਕਹੀ ਕਹੀਆਂ
ਰਹਿਣਾ (to stay, vi)	ਰਿਹਾ ਰਹੇ	ਰਹੀ ਰਹੀਆਂ
ਜਾਣਾ (to go, vi)	ਗਿਆ ਗਏ	ਗਈ ਗਈਆਂ
ਲੈਣਾ (to take, vt)	ਲਿਆ ਲਏ	ਲਈ ਲਈਆਂ
ਪੈਣਾ (to fall, vi)	ਪਿਆ ਪਏ	ਪਈ ਪਈਆਂ

Examples:

With intransitive verbs

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਕਨੇਡਾ ਗਈ ।

Last year I went to Canada.

ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹੇ।
ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਬੈਠੇ।

My brothers lived in the U.S.
All the people sat on the floor.

With transitive verbs

ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।
ਧੋਬੀ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਤੇ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਲ ਖਾਧੀ।

I worked at school.
The washerman washed the clothes.
They ate lentils.

§ 13.5 The present perfect

The present perfect indicates action that ‘has’ been completed, with respect to the present. It is formed by combining the perfect participle of a verb with the appropriate present tense auxiliary form of ਹੋਣਾ. In the case of intransitive verbs (which agree with the subject) all the personal forms of the auxiliary are possible. For transitive verbs the only possible auxiliary forms are the generic singular (ਹੈ) and plural (ਹਨ).

The paradigm for intransitive verbs is as follows:

Masculine	Feminine
ਮੈਂ . . . -ਇਆ ਹਾਂ	. . . -ਈ ਹਾਂ
ਤੁਸੀਂ . . . -ਇਆ ਹੈਂ	. . . -ਈ ਹੈਂ
ਉਹ/ਇਹ . . . -ਇਆ ਹੈ	. . . -ਈ ਹੈ
ਅਸੀਂ . . . -ਏ ਹਾਂ	. . . -ਈਆਂ ਹਾਂ
ਤੁਸੀਂ . . . -ਏ ਹੋ	. . . -ਈਆਂ ਹੋ
ਉਹ/ਇਹ . . . -ਏ ਹਨ	. . . -ਈਆਂ ਹਨ

Using the verb ਆਉਣਾ as an example:

Masculine	Feminine
ਮੈਂ ਆਇਆ ਹਾਂ	ਆਈ ਹਾਂ I have come
ਤੁਸੀਂ ਆਇਆ ਹੈਂ	ਆਈ ਹੈਂ You have come
ਉਹ ਆਇਆ ਹੈ	ਆਈ ਹੈ S/he, it has come
ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ	ਆਈਆਂ ਹਾਂ We have come
ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਹੋ	ਆਈਆਂ ਹੋ You have come
ਉਹ ਆਏ ਹਨ	ਆਈਆਂ ਹਨ They have come

Examples:

ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁੱਤੇ ਹਨ।
ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਈ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

Dad went to sleep five minutes ago.
My girlfriend has gone to Amritsar.
We have just sat down.

The paradigm for transitive verbs is as follows:

	Masculine	Feminine
Singular	... -ਇਆ ਹੈ	... -ਈ ਹੈ
Plural	... -ਏ ਹਨ	... -ਈਆਂ ਹਨ

Using the verb ਲਿਖਣਾ as an example:

	Masculine	Feminine
Singular	ਲਿਖਿਆ ਹੈ	ਲਿਖੀ ਹੈ
Plural	ਲਿਖੇ ਹਨ	ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ

Examples:

ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਹੈ।	I have drunk water.
ਮੈਂ ਰਣਬੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।	I saw Ranbir.
ਤੁੰਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ?	Have you told her about me?
ਕੰਪ ਤੇ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੈ।	A picture has been hung on the wall.
ਉਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ।	S/he has read both books.

§ 13.6 The past perfect

The past perfect, in a strict sense, indicates action that ‘had’ been completed, with respect to a past point of reference. However, it is also used merely to emphasize that the action happened in the past, in which case it may be translated similarly to the simple past tense. It is formed by combining the perfect participle with the past tense auxiliary form of ਹੋਣਾ. Its paradigms are exactly parallel to the present perfect, but with the substitution of past auxiliary forms.

Using the intransitive verb ਤੁਰਨਾ as an example:

	Masculine	Feminine	
ਮੈਂ	ਤੁਰਿਆ ਸਾਂ	ਤੁਰੀ ਸਾਂ	I had walked
ਤੁੰਹ	ਤੁਰਿਆ ਸੈਂ	ਤੁਰੀ ਸੈਂ	You had walked
ਉਹ	ਤੁਰਿਆ ਸੀ	ਤੁਰੀ ਸੀ	S/he, it had walked
ਅਸੀਂ	ਤੁਰੇ ਸਾਂ	ਤੁਰੀਆਂ ਸਾਂ	We had walked
ਤੁਸੀਂ	ਤੁਰੇ ਸੈਂ	ਤੁਰੀਆਂ ਸੈਂ	You had walked
ਉਹ	ਤੁਰੇ ਸਨ	ਤੁਰੀਆਂ ਸਨ	They had walked

Using the transitive verb ਵੇਖਣਾ as an example:

	Masculine	Feminine
Singular	ਵੇਖਿਆ ਮੀ	ਵੇਖੀ ਮੀ
Plural	ਵੇਖੇ ਸਨ	ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ

Examples:

ਉਹ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਗਿਆ ਮੀ।	He had gone to the U.S. before the Partition.
ਉਸ ਨੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਸਭ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ।	She had put all the books on the table. or She put all the books on the table.
ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮੀਰਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਮੀ।	I saw Mira in town yesterday.
ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਅਸੀਂ ਛੋਲੇ ਭਠੂਰੇ ਖਾਧੇ ਸਨ।	Last week, we ate chick peas with puffy fried bread.

§ 13.7 The perfect form of ਹੋਣਾ

The perfect form of ਹੋਣਾ is used to indicate a change in state that is complete. In this way, it is distinct from the auxiliary past tense of ਹੋਣਾ that you have learned earlier (ਸਾਂ, ਸੈਂ, ਸੀ, ਸੈ, ਸਨ), which merely marks a past time. The forms are:

	Masculine	Feminine
Singular	ਹੋਇਆ	ਹੋਈ
Plural	ਹੋਏ	ਹੋਈਆਂ

Examples:

ਮੁੰਡਾ ਦੂਖੀ ਹੋਇਆ।	The boy became sad.
ਕੀ ਹੋਇਆ?	What happened?

§ 13.8 Participial constructions

The perfect form of ਹੋਣਾ can be used to create verbal adjectives. For example:

ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ	running man
ਟੱਟੀ ਹੋਈ ਭਰਮੀ	broken chair

In these constructions, the perfect participle of ਹੋਣਾ (agreeing with the noun being modified) follows either the imperfect participle or the perfect participle. In the examples above, ਦੌੜਦਾ

is the imperfect participle of ਦੌੜਨਾ (to run), and ਫੁੱਟੀ is the perfect participle of ਫੁੱਟਣਾ (to break). Distinguish:

ਮਰਦਾ ਹੋਇਆ ਫੌਜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ।
ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫੌਜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ।

The dying soldier fell to the earth.
The dead soldier fell to the earth.

Dialogue At the Tailor Shop

ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦਰਜੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ

ਤੂਪ: ਨਮਸਤੇ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ! ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਆਈ ਸਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ... ਉਹ ਕੁੱਝ ਮੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈਣ ਆਈ ਸੀ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਹਾਂ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਯਾਦ ਹੈ। ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਮੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

ਤੂਪ: ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੂਟ (ਸਲਵਾਰ ਕਮੀਜ਼) ਤੇ ਇੱਕ ਲਹਿੰਗਾ ਮਿਵਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੇਖੋ, ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਰੰਗ ਹੈ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਹਾਂ ਜੀ, ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਤੁਮੀਂ ਸੂਟ ਕਿਹੜੇ ਸਟਾਈਲ ਵਿੱਚ ਮਿਵਾਉਣਾ ਹੈ?

ਤੂਪ: ਕਮੀਜ਼ ਪੂਰੀ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਲਵਾਰ ਪਟਿਆਲੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਟਾਈਲ ਵਿੱਚ। ਲਹਿੰਗੇ ਲਈ, ਮੈਂ ਟਾਪ ਸਲੀਵ-ਲੈਸ ਚਾਹੀਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਸੁਹਣਾ ਜਿਹਾ ਬਾਰਡਰ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੀ! ਇਹ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਲਈ ਹੈ?

ਤੂਪ: ਹਾਂ ਜੀ, ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬਰਾਤ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਟਾਪੋ-ਟਾਪ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹਾਂ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਚੰਗਾ, ਤੁਮੀਂ ਦੋ ਮਿੰਟ ਬੈਠੋ ਤੇ ਮੈਂ ਬਿੱਟੂ (ਸਹਾਇਕ ਦਰਜੀ) ਕੋਲੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਪ ਲਿਖਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਕੁੱਝ ਠੰਢਾ-ਮੰਡਾ ਪੀਉਗੇ ਜਾਂ ਚਾਹ ਮਗਵਾਂਦਾ?

ਤੂਪ: ਠੰਢਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ।

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਬਿੱਟੂ, ਨਾਪ ਲਿਖੀ ਤਾਂ :

ਮੌਰ ੧੯
ਛਾਤੀ ੩੬
ਬਾਂਹ ੧੭
ਗੁੱਟ ੫
ਕਮਰ ੨੭
ਲੱਕ ੩੬
ਲੰਬਾਈ ੩੮
ਚਾਕ ੧੪
ਘੇਰਾ ੨੬
ਮੁਹਰੀ ੧੨

ਤੂਪ : ਕੱਪੜੇ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਮਾਸਟਰ ਜੀ?

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਣਗੇ।

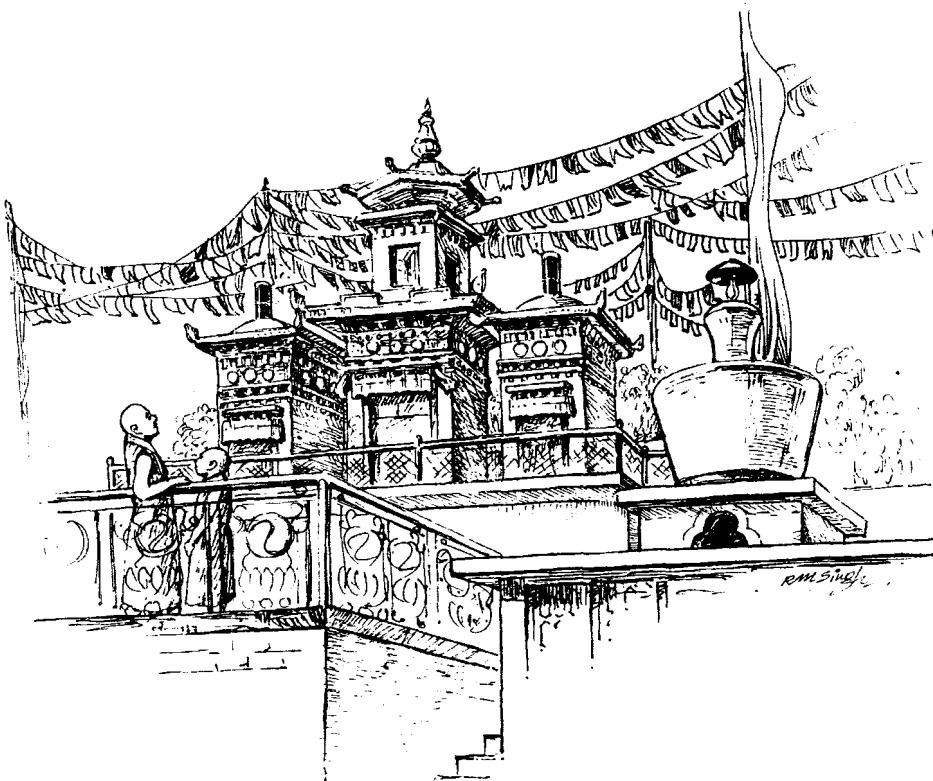
ਤੂਪ : ਚੰਗਾ। ਤੁਮੀਂ ਬਿੱਟੂ ਦੇ ਹੱਥ ਕੱਪੜੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਭਿਜਵਾ ਦਿਓਗੇ?

ਮਾਸਟਰ ਜੀ: ਹਾਂ ਜੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

² Tailors are often referred to with the generic title of 'ਮਾਸਟਰ ਜੀ'.

Reading: Buddhists

ਪਾਠ: ਬੋਧੀ



ਬੋਧੀ ਮੱਠ, ਧਰਮਸਾਲਾ

ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਗੰਗਾ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸੌ ਬੀ. ਮੀ. ਈ. ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਰਦਰਾਂ-ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਕਨਿਲਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀਆਂ ਦੇ ਮੱਠ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਡਰ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ ਲੋਕ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਲੀ ਹੋਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ, ਅਲ-ਬਿਰੂਨੀ, ਦੀ ਲਹੌਰ ਦੇ ਆਸ਼-ਦੁਆਲੇ ਬੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ। ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮਕਲ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੯੫੮ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ ਰਹਿਨੁਮਾ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਨੂੰ ਤਿੱਬਤ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਿਛਲਿਆਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸਾਲਾ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੋਧੀ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਜੁਲਾਈ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਬੋਧੀ ਲੋਕ ਦਲਾਈ ਲਾਮਾ ਦੇ ਦਰਮਨਾਂ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪਤਨ ਕਢੋਂ ਹੋਇਆ?
2. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ/ਮਨ?
3. ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ?

Exercise 13.1 Fill in the blanks with the appropriate form of the perfect participle of the verbs given in parentheses. Then, translate the sentences into English:

1. ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ _____। (to go)
2. ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ _____। (to listen/hear)
3. ਪੰਜ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ _____। (to come)
4. ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਖਾਣਾ _____। (to make/cook)
5. ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਨ _____। (to come)
6. ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਫਾ _____। (to buy)
7. ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਲਈ ਮੈਂ ਕੇਕ _____। (to make)
8. ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਫਰੀਨਾ ਨੇ ਕਹਾਣੀ _____। (to tell)
9. ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀਰ _____। (to read)
10. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਕੋੜੇ _____। (to cook)

Exercise 13.2 Fill in the blanks with the appropriate form of the perfect participle of the verbs given in parentheses. Then, translate the sentences into English:

1. ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ _____। (to bathe)
2. ਕੱਲ੍ਹੇ ਰਾਤ ਮੈਂ ਬੀਜੀ ਨਾਲ ਫੌਨ ਤੇ ਗੱਲਾਂ _____। (to do)
3. ਉਸ ਨੇ _____ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਹੈਂ। (to say)
4. ਮੀਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ _____ ਸਨ। (to buy)
5. ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਫਾ _____ ਸੀ। (to give)
6. ਉਸ ਨੇ ਅਖਬਾਰ _____। (to read)
7. ਉਹ ਮੰਡਾ ਉਸ ਕੜੀ ਨੂੰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿੱਚ _____ ਸੀ। (to meet)
8. ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਾਚੇ _____। (to go)
9. ਤੁਸੀਂ ਤਾਜ ਮਹਿਲ _____। (to see)
10. ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖਤ _____। (to write)

Exercise 13.3 Translate the following sets of sentences into English using appropriate forms of the perfect tense:

1. I drank milk. I have drunk milk. I had drunk milk.
2. I went to Delhi. I have gone to Delhi. I had gone to Delhi.
3. He saw her. He has seen her. He had seen her.
4. They did a lot of work. They have done a lot of work. They had done a lot of work.
5. She came home. She has come home. She had come home.

Exercise 13.4 Create a 10-12 sentence dialogue involving what you did yesterday. For example: Where did you go? Whom did you meet? What did you eat?

Exercise 13.5 Translate the following passage into English:

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ

ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਨੇਕ ਚੰਦ, ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਭੂੜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੇ ਇਨਸਾਨਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਭੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੰਡਾਂ ਤੇ ਖਾਲੀ ਬੋਲਿਆਂ, ਆਦਿ ਵਰਤੀਆਂ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਲੂਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾਤਮਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਗੀਚਾ ਸੁਖਨਾ ਝੀਲ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਸੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੀ ਕਿ ਨੇਕ ਚੰਦ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਗੀਚਾ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖੀ। ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਕਟ ਦਾ ਭੇਦ ਬੇਲੂਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਜਤ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਕਟ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਕਟ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਿਰਤ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਬਗੀਚੇ ਤੋਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੁਣ 24 ਕਿੱਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਹੂਰ ਟੂਰਿਸਟ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਿੱਧ ਹੈ। ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਾਲਤੂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਪਗਡੀਆਂ, ਤੇ ਛਰਨਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਹਨ। ੧੯੯੩ ਵਿੱਚ, ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੂੰ ਇਸ ਵਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ, ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਮੀ-ਗਰਮੀ ਹਮਤੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਉਣਾ।

ਯਾਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਿਰਿਆਵਾਂ

Verbs

ਫਿੱਗਣਾ	to fall (vi)
ਤੁਰਨਾ	to walk (vi)
ਲੁਕਣਾ	to hide (vi)
ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣਾ	to keep something hidden/concealed (vt)
ਨਿਵਾਜਣਾ	to honor, patronize (vt)
ਸਿਰੇ ਲਾਉਣਾ	to complete or finish something (vt)
ਫੈਲਣਾ	to spread, disperse (vi)
ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨਾ	to honor (vt)
ਇਸਤਿਆਰ ਕਰਨਾ	to adopt, follow (vt)

ਵਿਸਤੇਸ਼ਣ

Adjectives

ਮਿਆਮੀ	political (adj/u)
ਸਰਕਾਰੀ	governmental (adj/u)
ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ	illegal (adj/u)
ਪ੍ਰਮਿੱਧ	famous, well-known (adj/u)
ਵਡਮੁੱਲਾ	precious (adj/i)
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ	international (adj/u)

ਨਾਮੀ, ਨਾਮੀ-ਗਰਾਮੀ	famous, well-known (adj/u)
ਪੂਰਾ	complete, full (adj/i)
ਛੜ੍ਹਲ	useless, worthless (adj/u)
ਦਿਲਚਸਪ	interesting (adj/u)
ਛਾਲਤੂ	spare, extra, excess, useless (adj/u)
ਸਥਿਤ	located, situated (adj/u)
ਬੁਨਿਆਦੀ	fundamental , basic (adj/u)
ਦਾਖਲ	entered, admitted (adj/u)

ਮਾਪ*Measurement*

ਗਣਤੀ	count, total (f)
ਮਾਪ, ਨਾਪ	measurement (m)
ਲੰਬਾਈ	length, height (f)
ਚੌੜਾਈ	width (f)
ਚੌੜਾ	wide (adj/i)
ਤੰਗ	narrow (adj/u)
ਵਜ਼ਨ	weight (m)
ਪਤਲਾ	thin, slender (adj/i)
ਹੋਲਾ	lightweight (adj/i)
ਭਾਰਾ	heavy (adj/i)
ਮੌਰ	shoulder blade (m)
ਛਾਤੀ	chest (f)
ਗੁੱਟ	wrist (m)
ਲੱਕ	hip (m)
ਚਾਕ	the side seams on a shirt/ਕਮੀਜ਼ (m)
ਘੇਰਾ	circumference (of the bottom of the shirt) (m)
ਮੁਹਰੀ	circumference of the bottom openings of loose pants/ਮਲਵਾਰ (f)
ਪਟਿਆਲਾ-ਸਾਹੀ	a style emanating from Patiala, an erstwhile princely city (adj/u)

ਧਰਮ*Religion*

ਮੂਰਤੀ	image, icon, sculpture (f)
ਅਹਿਸਾ	non-violence (f)
ਨੈਤਿਕ	moral, ethical (adj/u)
ਕ੍ਰਦਰਾਂ-ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ	values, norms (f pl)
ਪੈਰੋਕਾਰ	follower, devotee (m)
ਰਹਿਨੁਮਾ	leader, guide (m)
ਮੱਠ	monastery (m)
ਡੇਰਾ	camp, lodging, monastery (m)

ਕੰਮ*Work*

ਮੌਕਾ	opportunity (m)
ਕਰਮਚਾਰੀ	worker, official, employee (m)
ਸਹਾਇਕ	assistant (adj/u; m)
ਕਰਤਾ	creator (m)
ਕਿਰਤ	work, occupation; creation (f)
ਤੁਸਾਰੀ	construction (f)
ਕਲਾ	art, craft (f)
ਕਲਾਤਮਕ	artistic (adj/u)
ਖੋਜ	research (f)
ਇੱਜ਼ਤ	honor (f)
ਇਨਾਮ	reward, prize (m)
ਸਾਧਨ	means (m)
ਸੇਵਾ	service (f)
ਕੋਸ਼ਿਸ਼	try, attempt (f)
ਕਾਮਯਾਬ	successful (adj/u)
ਨਾਕਾਮ	unsuccessful (adj/u)

ਥਾਂਵਾਂ*Places*

ਕੇਂਦਰ	center (m)
ਵਾਦੀ	valley (f)
ਖੰਡਰ	cave (m)
ਖਿੱਤਾ	region, territory (m)
ਬਗੀਚਾ	small garden (m); diminutive of ਬਾਗ (garden)
ਆਜਾਇਬ ਘਰ	museum (m)

ਸਮਾਂ/ਵਕਤ*Time*

ਵੇਲਾ	period in time (m,
ਦਹਾਕਾ	decade (m)
ਹਮੇਸ਼ਾਂ	forever, always (adv)

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ*Other Useful Words*

ਹਮਤੀ	person; existence, being, life (f)
ਤੁਹਡਾ	gift (m)
ਕੁੜਾ	trash, waste (m)
ਨਜ਼ਾਰਾ	sight, scene (m)
ਕਾਇਆ	body, constitution; appearance (f)
- ਪਲਟਣਾ	to change the face, appearance of

ਭੇਦ/ਭੇਤ	secret, mystery (m)
- ਖੇਲਣਾ	to discover, divulge or reveal a secret (vt)
ਕਿੱਲਾ	acre (m)
ਪੱਥਰ	stone (m)
ਪਗਡੀ	footpath, pathway (f)
ੜਰਨਾ	fountain, stream (m)
ਪੱਧਰ	level, plane, standard (f)
ਚੱਕਰ	circle, rotation, revolution (m)
- ਲਾਉਣਾ/ਮਾਰਨਾ	to journey to and back
ਪਤਨ	decline, downfall (m)
ਵਾਰਤਾ	story, account (f)
ਹਾਲਾਂ ਕਿ	though, although, even though (conj)

Lesson 14
ਸਬਕ੍ਰ ۹۸
Auxiliary and Conjunct Verbs

§ 14.1 The auxiliary verbs ਸਕਣਾ and ਚੁੱਕਣਾ

In auxiliary verb constructions, a main verb determines the primary semantic import of the sentence, and an auxiliary verb supplies additional meaning. Auxiliary verbs can never be used as independent verbs. Here we look at two auxiliary verbs: ਸਕਣਾ ‘to be able to’ and ਚੁੱਕਣਾ ‘to have finished doing.’

1. The verb ਸਕਣਾ is used to convey ability, in the following structure:

Verbal root + ਸਕਣਾ (conjugated appropriately)

Examples:

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਹਾਂ।	I am able to speak Punjabi.
ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।	My wife cannot go with me.
ਮੈਂ ਸਾਮ ਤੱਕ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।	I can finish the work by evening.
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖਤ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹੋ?	Can you write a letter for me?

2. The verb ਚੁੱਕਣਾ is used to convey that an action has finished. It occurs in the following structure:

Verbal root + ਚੁੱਕਣਾ (conjugated appropriately)

Examples:

ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।	He has already eaten food.
ਮੈਂ ਖਤ ਲਿਖ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ।	I have already written the letter.
ਤੁਸੀਂ ਮੌਡਾ ਪੀ ਚੁੱਕੇ ਹੋ?	Have you already drunk the soda?

Note that both ਸਕਣਾ and ਚੁੱਕਣਾ are intransitive verbs and so the agentive postposition ਨੇ is never used with them, even if the main verb is transitive.

§ 14.2 Conjunct verbs

Conjunct verbs can be formed by combining nouns and adjectives with a verbal infinitive to create unique verbal meanings. The verb mostly combined with nouns and adjectives is ਕਰਨਾ. Examples of such conjunct verbs follow.

ਕੰਮ ਕਰਨਾ

to work

ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ

to refuse

ਠੀਕ ਕਰਨਾ	to fix
ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ	to make happy
ਬੰਦ ਕਰਨਾ	to close, shut
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ	to begin
ਮਤਮ ਕਰਨਾ	to finish
ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ	to clean
ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ	to prepare
ਯਾਦ ਕਰਨਾ	to remember, memorize
ਯਾਦ ਆਉਣਾ	to remember
ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ	to deceive
ਧੋਖਾ ਖਾਣਾ	to be deceived
ਸੁਆਖ ਦੇਣਾ	to give an answer
ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਣਾ	to ask a question
ਮੌਰ ਮਚਾਉਣਾ	to make noise/trouble
ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ	to plough

Some constructions require a postposition to link them to their object (represented by 'X').

X ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ/ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ	to use, to employ X
X ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ	to cure X
X ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ	to wait for X
X ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ	to try to do X
X ਦੀ ਤਲਾਜ਼ ਕਰਨੀ	to search for X
X ਦੀ ਤਾਰੀਝ ਕਰਨੀ	to praise X
X ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ	to help X
X ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨੀ	to look after X, to take care of
X ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਣੀ	to miss X
X ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ	to attack X

Examples:

ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ।
 ਕਾਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਕੈਨਿਕ ਚਾਬੀ ਤੇ
 ਪੇਚਕਮ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 ਅਸੀਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ।
 ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਕਮਰਾ ਸਾਫ਼ ਕਰ।
 ਸਾਢੇ ਛੇ ਵਜੇ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ
 ਕਰਨਗੇ।
 ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਮੌਰ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।
 ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭਾਣਜੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦਾ
 ਹਾਂ।

Assist me.
 To fix the car the mechanic uses a wrench and
 a screwdriver.
 We waited two hours for you.
 Shut the door and clean the room.
 They will begin to eat dinner at 6:30.

Kids make a lot of noise in the park.
 I look after my niece well.

§ 14.3 Sequential action: the conjunctive participle ਕੇ

Sequential actions are expressed with the help of ਕੇ appended to the verbal root. The conjunctive particle followed by another verb links action together in a sequence. The conjunctive particle can be loosely translated as ‘having done X.’ For example:

ਲਿਖ ਕੇ	having written
ਖਾ ਕੇ	having eaten
ਕਰ ਕੇ	having done

Examples:

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਕੇ ਸਕੂਲ ਗਈ।

My sister came to the U.S. and went to school.
(Having come to the U.S., my sister went to school).

ਮੇਰੀ ਧੀ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗੀ।

My daughter will start going to school after getting older.

ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ, ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ,
ਤੇ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਸੌਦਾ ਹਾਂ।

Everyday, I go to sleep after having eaten food, done my homework, and bathed.

Additional uses of the conjunctive particle:

1. ਕਰ ਕੇ

After nouns and pronouns it means ‘because of’ or ‘due to’:

ਇਸ ਕਰ ਕੇ
ਬਰਫ ਕਰ ਕੇ

because of this; therefore; so
due to the snow

After some adjectives it forms adverbs:

ਆਮ general ਆਮ ਕਰ ਕੇ generally

2. ਰਲ ਕੇ

From ਰਲਨਾ ('to meet, mix'), it means 'together':

ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗਾਵਾਂਗੇ।

We will sing together with them.

3. ਜਾਣ ਕੇ

From ਜਾਣਨਾ ('to know'), it means 'knowingly':

ਉਹ ਜਾਣ ਕੇ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

He did not go to school knowingly.

4. ਛੱਡ ਕੇ

From ਛੱਡਣਾ ('to leave'), it means 'leaving aside,' 'apart from':

ਬੰਗਾਲੀ ਛੱਡ ਕੇ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ
ਜੁਥਾਨਾਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹਨ।

Leaving aside Bengali, I have learned all other
Indian languages.

§ 14.4 Expressing compulsion

To express compulsion, there are two constructions in Punjabi.

1. Using ਪੈਣਾ

ਪੈਣਾ means to fall. In this indirect construction, it is as if one is saying that it 'falls upon' someone to do something. ਪੈਣਾ, like ਚਾਹੀਦਾ, must agree with the action that has to be done and is used to express a strong sense of compulsion:

ਮੈਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

I have to write the letter.

ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਰ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

('Writing the letter falls to me.')

You will have to come again.

2. Using a verbal infinitive, followed by an auxiliary form of ਹੋਣਾ.

This construction has a wide range of use beyond just expressing compulsion.

This form is used to describe a planned action, something that is 'to be' done. Relative to the previous construction, it is used to express a milder sense of compulsion, or a one-time/immediate obligation. It consists of the infinitive followed by an auxiliary form of the verb ਹੋਣਾ:

ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

I am to read. / I have to read.

ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਸੀ?

Where were you to go?

Intransitive examples:

ਅਸੀਂ ਮੁਲਤਾਨ ਜਾਣਾ ਹੈ।

We are to go to Multan.

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਾਨੋਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

They are to go to Kalahari.

ਤੁਸੀਂ ਨਿਉ ਯੋਰਕ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਹੈ?

Why do you have to go to New York?

Transitive examples:

ਮੈਂ ਅੱਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ।

I am to read the newspaper.

ਮੈਂ ਰਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਹਨ।

I am to read the magazines.

ਮੈਂ ਨਾਟਕ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

I am to read the play.

ਮੈਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਹਨ।

I am to read the poems.

As with the perfect form, if the object of a transitive verb is a definite object marked with ਨੂੰ, the verb takes the default, masculine singular form:

ਅਸੀਂ ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਸੀ।

We are to read the new book.
I was to see the old buildings.

Similar to and yet, distinct from the perfect, this construction uses the agentive postposition ਨੇ when the (implied) subject of a sentence is a 3rd person noun or pronoun. This holds true both for transitive and intransitive verbs.

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣਾ ਸੀ।
ਉਸ ਨੇ ਖਤ ਲਿਖਣਾ ਸੀ।
ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਮੌਛਾ ਸੀ।
ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣਾ ਸੀ।

The boy was going to work a lot.
They were to cook for us.
She was to write a letter.
The kids were to sleep early.
The foreigners were to come via Delhi.

§ 14.5 Negation in Punjabi

Though negation has been covered earlier, a summary of its various uses is provided here. Sentence negation in Punjabi is expressed with two negating particles, ਨਾ and ਨਹੀਂ. ਨਾ is used with the subjunctive and imperative forms of verbs. It is also used in if/then and neither/nor statements, along with some types of infinitive phrases. ਨਹੀਂ is used in most other cases. The different uses of both these negating particles are exemplified below.

ਨ

Subjunctive:

ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਜਾਵੇ।
ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਜਾਈਏ ਕਿ ਨਾ (ਜਾਈਏ)?

I want that s/he should not go.
Should we go there or not?

Imperative:

ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੋਲ!
ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨਾ ਪੜ੍ਹੋ!

Do not speak in class!
Do not read this book!

If/then:

ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੈਂਟਾ ਬਾਰਬਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ
ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣਦੇ?
ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ
ਵੀ ਕਾਰ ਨਾ ਖਰੀਦ ਸਕਦੀ।

If we were not in Santa Barbara, then how
could we enjoy the beauty of the ocean?
If she did not have the money, then she would
never have been able to buy a car.

Neither/Nor:

ਮੈਂ ਨਾ ਲਹੌਰ ਗਿਆ ਨਾ ਕਸੂਰ।
ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖੀ ਨਾ ਹਿੰਦੀ।

I went neither to Lahore nor to Qasur.
You learned neither Punjabi nor Hindi.

Infinitive Phrases:

ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ।
ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਾ ਖਾਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ।

Not doing work is a bad thing.
Not eating at proper times is not good.

ਨਹੀਂ:

ਨਹੀਂ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ।
ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡੀ¹ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

No, we don't eat meat.
Do you plan to go to Pindi or not?

Recipe	Shahi Panīr
ਤਰੀਕਾ	ਸ਼ਾਹੀ ਪਨੀਰ

ਸਮਾਂਗਰੀ:

੨੫੦	ਗਰਾਮ ਪਨੀਰ
੧	ਵੱਡਾ ਪਿਆਜ਼
੧	ਅਧਰਕ ਦਾ ਛੋਟਾ ਟੁਕੜਾ
੪	ਤੁਰੀਆਂ ਲਸਣ
੨	ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ
੧/੨	ਚਮਚਾ (ਟੀ ਸਪੂਨ) ਪੀਸੀ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ
੧	ਚਮਚਾ ਪੀਸੀ ਹਲਦੀ
੧/੨	ਚਮਚਾ ਲੂਣ
੧/੨	ਚਮਚਾ ਗਰਮ ਮਸਾਲਾ
੪	ਵੱਡੇ ਚਮਚੇ ਮਲਾਈ
੧੫-੨੦	ਕਾਜੂਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਲੂਣ, ਸੁਆਦ ਮੁਤਾਬਿਕ

ਤਰੀਕਾ:

1. ਕੜਾਈ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਚਮਚੇ ਤੇਲ ਗਰਮ ਕਰੋ।
2. ਪਨੀਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਕੇ ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਤਲ ਲਿਓ।
3. ਮਸਾਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ: ਪਿਆਜ਼, ਅਧਰਕ, ਤੇ ਲਸਣ ਕੱਟ ਕੇ ਗਰਮ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਭੁੰਨੋ। ਜਦੋਂ ਤੇਲ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਲੂਣ, ਮਿਰਚਾਂ ਤੇ ਹਲਦੀ ਪਾਓ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਜੂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਪਾ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਅੱਗ ਤੇ ਪਕਾਓ।
4. ਤਲੇ ਹੋਏ ਪਨੀਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਇੱਕ ਚਮਚਾ ਮਲਾਈ, ਤੇ ਮਸਾਲਾ ਰਲਾ ਦਿਓ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪ ਸਿੰਟ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਅੱਗ ਤੇ ਪਕਾਓ।
5. ਬਚੀ ਹੋਈ ਮਲਾਈ ਤੇ ਕਾਜੂਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰੱਖੋ।

¹ The short name for Rawalpindi, a city in West Punjab.

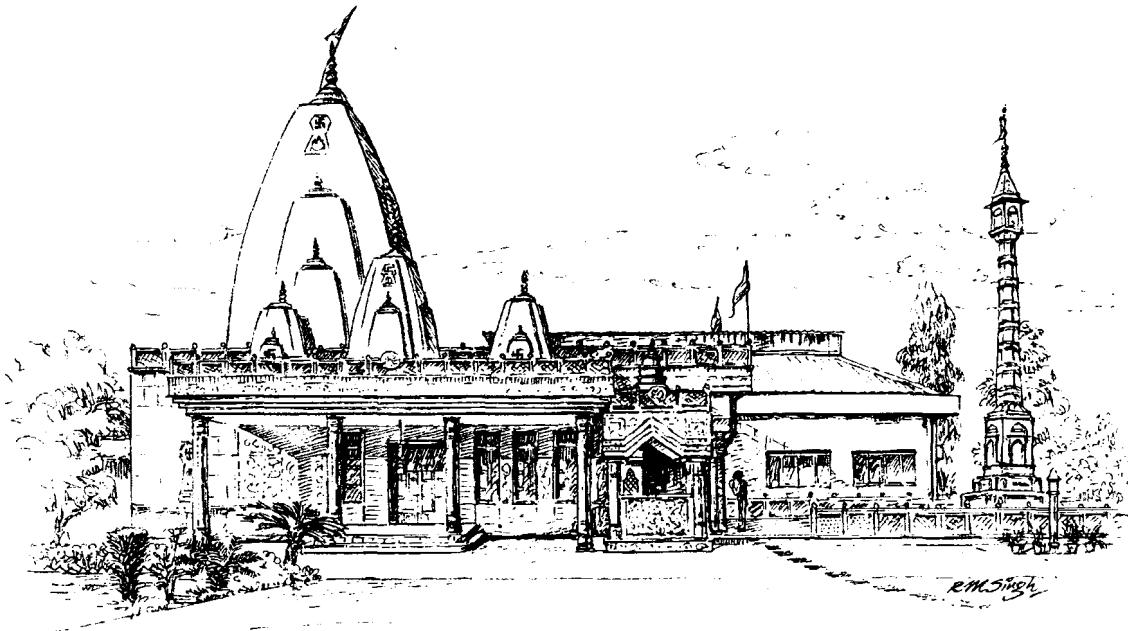
Dialogue
ਗੱਲ-ਬਾਤ

On the Telephone
ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ

- ਬੀਜੀ: ਹੈਲੋ...?
- ਮੰਨੀ: ਬੀਜੀ, ਮੈਂ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ।
- ਬੀਜੀ: ਬੇਟਾ, ਸਭ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਤਾਂ ਹੈ? ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਛੋਨ ਕੀਤਾ।
- ਮੰਨੀ: ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ, ਬੀਜੀ, ਮੈਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਸਾਂ। ਦਾਰ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਹਨ।
- ਬੀਜੀ: ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਹੋਲਡ ਰੱਖ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ।
- ਦਾਰ ਜੀ: ਹੈਲੋ, ਬੇਟਾ! ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ?
- ਮੰਨੀ: ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਦਾਰ ਜੀ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਠੀਕ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗੀ।
- ਦਾਰ ਜੀ: ਬੇਟਾ, ਸੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਇਆ।
- ਮੰਨੀ: ਬੀਜੀ ਲਈ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਵਾਂ?
- ਦਾਰ ਜੀ: ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਮੰਨੀ: ਠੀਕ ਹੈ, ਦਾਰ ਜੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਾਂਗੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੱਲ੍ਹੁ ਦੱਸਾਂਗੀ।
- ਦਾਰ ਜੀ: ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਤੇ ਮਿਲਾਂਗਾ। ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ!

Reading: Jains

ਪਾਠ: ਜੈਨੀ



ਜੈਨ ਮੰਦਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਾਂਕ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਅਤੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਰਹੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਇਲਾਜੇ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛਲੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਂਗੜਾ, ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਬਾਨੇਮਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਜੈਨ ਲੋਕ ਸਾਲਾਨਾ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਜੈਨ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਆਦਿ ਨਾਥ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਦਸਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਬਣੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਨ ਲੋਕ ਜਿਆਦਾਤਰ ਵਪਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ੯੦% ਸਵੈਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਪਾਰ ਜੈਨ ਪਾਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੈਨ ਮੁਨੀ, ਅਚਾਰੀਆ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਜੀ (੧੯੨੯-੧੯੯੪), ਪਹਿਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ੧੯੭੫ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਊ ਜਰਮੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਕ੍ਰਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਨਾਂ ਮਿਥਾਚਲਮ ਰੱਖਿਆ। ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤਿਉਹਾਰ ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੈਸੰਤੀ (ਅਪਰੈਲ) ਤੇ ਪਰਯੂਸ਼ਨਾ (ਸਤੰਬਰ) ਹਨ। ਵੱਲਭ ਸਮਾਰਕ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੈਨ ਮੰਦਿਰ, ਇੱਲੀ ਤੋਂ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?
2. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁੱਖ ਵਪਾਰ ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ?
3. ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਨਾਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ?

Exercise 14.1 Translate:

1. मैं धीमार हां, इस कर के मैं कँसु मङ्गल नहीं जा सकदा।
2. उह अंगूजी थोड़ा सकदा है।
3. अमीं दिली जा सकदे हां।
4. की तुमीं गुजराती दी किताब पहुँच सकदे हो?
5. तुमीं कँसु कानमरट ते आ सकदे हो?
6. की तुमीं उह क्रैम कर सकदे हों?
7. मैं पनीर बछा सकदी हां।
8. मैं छिलम नहीं वेख सकदा।
9. मैं इह किताब नहीं पहुँच सकदा।
10. इह झमीज बहुउ महिंगी है, मैं नहीं खरीद सकदी।

Exercise 14.2 Translate:

1. I can cook Mexican food.
2. My friend can play the tabla.
3. She can speak Hindi.
4. Can you sing that song?
5. He can work today.
6. I can read Urdu.
7. They are able to come to our party.
8. He can drink a lot of alcohol.
9. I cannot come to your house.
10. Can you do this work for me?

Exercise 14.3 Translate each sentence into Punjabi in two ways: 1. Using the present perfect; 2. Using the verb ਚੁੱਕਣਾ.

Example:

She has [already] eaten food.
ਉਸ ਨੇ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਹੈ। ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

1. He has [already] gone to the office.
2. She has [already] written the letter.
3. We have [already] seen this foreign film.
4. We have [already] visited the Darbar Sahib in Amritsar.
5. Have you [already] finished your work?
6. He has [already] arrived home.
7. I have [already] read this story.
8. They have [already] had tea.

Exercise 14.4 Translate:

1. I cannot fix your car.
2. When will you clean your room?
3. Who are you waiting for?

4. Perhaps I will finish my work before the party.
5. How can I refuse your request?
6. They praised you highly.
7. I am looking for a new job.
8. Who looks after their children?
9. Rich people should help poor people.
10. Punjabi students should try to speak Punjabi everyday.

Exercise 14.5 Fill in the blanks with the appropriate forms of the verbs given below:

1. ਤੂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ _____ ਹੈ।
2. ਬੱਚਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਹੋਮਵਰਕ _____ ਹੈ?
3. ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਦੇ _____ ਨਹੀਂ _____।
4. ਛੋਟੀਆਂ ਨੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਤੇ _____।
5. ਤੁਹਾਡੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ _____ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ _____।
6. ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੁਣੇ _____।
7. ਉਸ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ _____।
8. ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਅਜੇ _____ ਰਹੀ ਹੈ।
9. ਤੂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੂ ਮੈਨੂੰ _____ ਹੈ।
10. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ _____ ਨਹੀਂ _____।

ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ, ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਬੰਦ ਕਰਨਾ, ਯਾਦ ਆਉਣਾ, ਧੋਖਾ ਖਾਣਾ
ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ, ਚੁਆਬ ਦੇਣਾ, ਮੁਰੂ ਕਰਨਾ, ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕਣਾ

Exercise 14.6 Translate:

1. My friend Aman went to the store and bought some chickpeas.
2. My sister Shalini goes to school and works in the library.
3. Shahla stayed in Lahore and studied Urdu and Punjabi literature.
4. Today I made breakfast, ate, and went to school.
5. Pritam went to the store yesterday and bought a book about Punjabi music.
6. Each morning my grandfather gets up and bathes.
7. I went to the library and looked for a book.
8. Having arrived at Coney Island we ate hot dogs.

Exercise 14.7 Write a recipe in Punjabi for your favorite food item (appetizer, entrée, dessert, etc.). Utilize imperative forms as well as the conjunctive participle. Some verbs that may be useful are ਮਿਲਾਉਣਾ (to mix), ਕੱਟਣਾ (to cut), ਡਾਹੁਣਾ (to place), ਰਗੜਨਾ (to grind, mash), ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ (to knead), ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ (to cook).

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ****Verbs**

ਸਕਣਾ	to be able to (vi)
ਚੁੱਕਣਾ	to have finished doing something (vi)
ਸਜਾਊਣਾ	to decorate, adorn (vt)
ਛੱਡਣਾ	to give up, leave off, let go (vt)
ਬਚਣਾ	to avoid, be saved (vi)
ਡਾਹਣਾ	to put, place, set
ਕੱਟਣਾ	to cut (vt)
ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ	to knead (vt)
ਮਿਲਾਉਣਾ, ਰਲਾਉਣਾ	to mix (vt)
ਰਲਨਾ	to mix, mingle, combine (vi)
ਪੱਕਣਾ	to ripen, get cooked (vi)
ਭੁੰਨਣਾ	to roast (vt)
ਰਿੰਨ੍ਹਣਾ	to cook (vt)
ਪੀਸਣਾ	to grind (vt)
ਰਗੜਨਾ	to grind, mash (vt)

ਸਾਹਿਤ/ਅਦਬ**Literature**

ਸਾਹਿਤ/ਅਦਬ	literature (m)
ਨਜ਼ਮ	poem (f)
ਕਿੱਮਾ	tale, story (m)
ਵਾਰ	heroic ballad (f)
ਰਸਾਲਾ	magazine (m)

ਖਾਣਾ**Food**

ਸਮੱਗਰੀ	ingredients (f)
ਛੋਲੇ	chickpeas (m pl)
ਪਿਆਜ਼	onion (m)
ਤੂਰੀ	clove (of garlic, etc.)
ਮਸਾਲਾ	spice (m)
ਅਧਰਕ	ginger (m)
ਹਲਦੀ	turmeric (f)
ਮਿਰਚ	chili pepper (f)
ਕਾਜੂ	cashew (m)
ਮਾਸ	meat (m)
ਸ਼ਰਾਬ	alcohol (f)
ਤੇਲ	oil (m)

ਮਲਾਈ	cream (f)
ਚਮਚਾ	spoon (m)
ਕੜਾਹੀ	wok (f)
ਚਾਕੂ	knife (m)

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ *Other Useful Words*

ਅੱਗ	fire, flame (f)
ਬਰਫ	ice, snow (f)
ਸੌਰ	noise, clamor (m)
ਹਮਲਾ	attack, invasion (m)
ਤਰੀਕਾ	method, way (m)
ਬਾਕੀ	remaining (adj/u); remainder (m)
ਟੁਕੜਾ	piece, portion (m)
ਅਤੁੱਟ	plentiful (adj/u)
ਉਡੀਕ	wait (f)
ਅਨੰਦ	joy, pleasure (m)
ਪਿਆਰ	love (m)
ਮੁਹੱਬਤ	love (f)
ਇਸਤੇਮਾਲ, ਵਰਤੋਂ	use (m, f)
ਇਲਾਜ	cure, treatment (m)
ਤਲਾਸ	search (f)
ਤਾਰੀਝ, ਸਿਫਤ	praise (f)
ਤਿਆਰੀ	readiness, preparation (f)
ਚੇਖ-ਭਾਲ	care, maintenance (f)
ਧੋਖਾ	deception, deceit (m)
ਮਦਦ	help (f)
ਬੇਨਤੀ	request (f)
ਮੁੱਖ	face; main, chief (m)
ਕਾਇਮ	established, existing (adj/u)

Lesson 15
ਸਬਕ ੧੫
Time Expressions

§ 15.1 Units of time

ਸਕਿੰਟ	second (m)
ਮਿੰਟ	minute (m)
ਘੰਟਾ	hour (m)
ਫਲ	a unit of time comprising a moment (m)
ਘੜੀ	a unit of time comprising a few minutes; watch/clock (f)
ਪਹਿਰ	a unit of time comprising about three hours (m)
ਆਜ	today (m)
ਆਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ	these days (adv)
ਕੱਲ੍ਹੁ	yesterday; tomorrow (m)
ਭਲਕੇ	tomorrow (adv)
ਪਰਮੋਂ	day after tomorrow or day before yesterday (m)
ਹਫਤਾ	week (m)
ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ	next week (adv)
ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ	last week (adv)
ਮਹੀਨਾ	month (m)
ਸਾਲ/ਵਰ੍਷	year (m)
ਦਹਾਕਾ	decade (m)
ਸਦੀ	century (f)

§ 15.2 Daily cycle

ਸਵੇਰ	morning (f)
ਸਵੇਰੇ	in the morning (adv)
ਦੁਪਹਿਰ	noon (f)
ਦੁਪਹਿਰੇ	at noon (adv)
ਦਿਨ	day (m)
ਦਿਨੇ	during the day (adv)
ਸ਼ਾਮ	evening (f)
ਸ਼ਾਮੀਂ	in the evening (adv)
ਰਾਤ	night (f)
ਰਾਤੀਂ	at night (adv)

§ 15.3 Days of the week

ਸੋਮਵਾਰ, ਪੀਠ*	Monday
ਮੰਗਲਵਾਰ	Tuesday
ਬੁੱਧਵਾਰ	Wednesday
ਵੀਰਵਾਰ, ਜੁੱਮੇਰਾਤ	Thursday
ਸੁੱਕਰਵਾਰ, ਸੁੱਮਾ	Friday
ਸਨਿਚਰਵਾਰ, ਹਫਤਾ	Saturday
ਐਤਵਾਰ	Sunday

* The italicized names are used in West Punjab.

§ 15.4 Months of the year

The Gregorian calendar is in common use in Punjab today, with the names of its months derived from English. Months of the native Punjabi lunar calendar, used mainly to determine seasonal festivals, are given in Appendix III.

ਜਨਵਰੀ	January (f)
ਫਰਵਰੀ	February (f)
ਮਾਰਚ	March (f)
ਅਪ੍ਰੈਲ	April (f)
ਮਈ	May (f)
ਜੂਨ	June (f)
ਜੁਲਾਈ	July (f)
ਅਗਸਤ	August (m)
ਸਤੰਬਰ	September (m)
ਅਕਤੂਬਰ	October (m)
ਨਵੰਬਰ	November (m)
ਦਸੰਬਰ	December (m)

§ 15.5 Seasons

ਰੁੱਤ, ਮੌਸਮ	season (f, m)
ਬਸੰਤ, ਬਹਾਰ	spring (f)
ਗਰਮੀ, ਹੁਨਾਲ	summer (f)
ਬਰਸਾਤ	rainy season, monsoon (f)
ਪਤੜੜ, ਸ਼ਿਜ਼ਾਂ	fall (f)
ਸਰਦੀ, ਸਿਆਲ	winter (f, m)

§ 15.6 Dates

For the 1st day of the month, the ordinal number, ਪਹਿਲੀ, is used, whereas for all the following days the cardinal numbers are used.

ਪਹਿਲੀ ਮਈ	1 May
ਮਈ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ	the first of May
ਦੋ ਅਕਤੂਬਰ	2 October
ਤਿੰਨ ਦਸੰਬਰ	3 December

Other time expressions involving the word ਤਾਰੀਖ (date) are as follows:

ਅੱਜ ਕੀ ਤਾਰੀਖ ਹੈ?	What is the date today?
ਜਨਮ ਦੀ ਤਾਰੀਖ	date of birth
ਮਰਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ	date of death

The postposition ਨੂੰ expresses ‘on’ a date, as in:

ਸੱਤ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ	or	
ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸੱਤ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ		on 7 January
ਤੇਰਾਂ ਜੂਨ ਨੂੰ	or	
ਜੂਨ ਦੀ ਤੇਰਾਂ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ		on 13 June

§ 15.7 Clock time

Clock time is expressed using perfect forms of the verb ਵੱਜਣਾ, ‘to strike’ or ‘to sound.’ Accordingly, one o’clock is ਇੱਕ ਵੱਜਿਆ ਹੈ (one has struck) and two o’ clock is ਦੋ ਵੱਜੇ ਹਨ (two have struck). The terms used to express quarter, half, and three-quarter hours are ਸਵਾ, ਸਾਢੇ, and ਪੌਣੇ respectively. The 1:30, ਡੇਢ, and 2:30, ਚਾਈ are the only ‘half-hour’ time expressions that do not use ਸਾਢੇ, and hence are irregular.

X ਵੱਜੇ ਹਨ।	It is X o’ clock (for all times except those involving ਇੱਕ)
X ਵੱਜੇ . . .	At the strike of X (for all times)
ਅੱਠ ਵੱਜੇ ਹਨ।	It is 8.
ਅੱਠ ਵਜੇ, ਮੈਂ ਉਠਿਆ ਸਾਂ।	At 8, I had gotten up.
ਪੌਣਾ ਇੱਕ ਵੱਜਿਆ ਹੈ	12:45
ਇੱਕ ਵੱਜਿਆ ਹੈ	1:00
ਸਵਾ ਇੱਕ ਵੱਜਿਆ ਹੈ	1:15
ਡੇਢ ਵੱਜਿਆ ਹੈ	1:30
ਪੌਣੇ ਦੋ ਵੱਜੇ ਹਨ	1:45

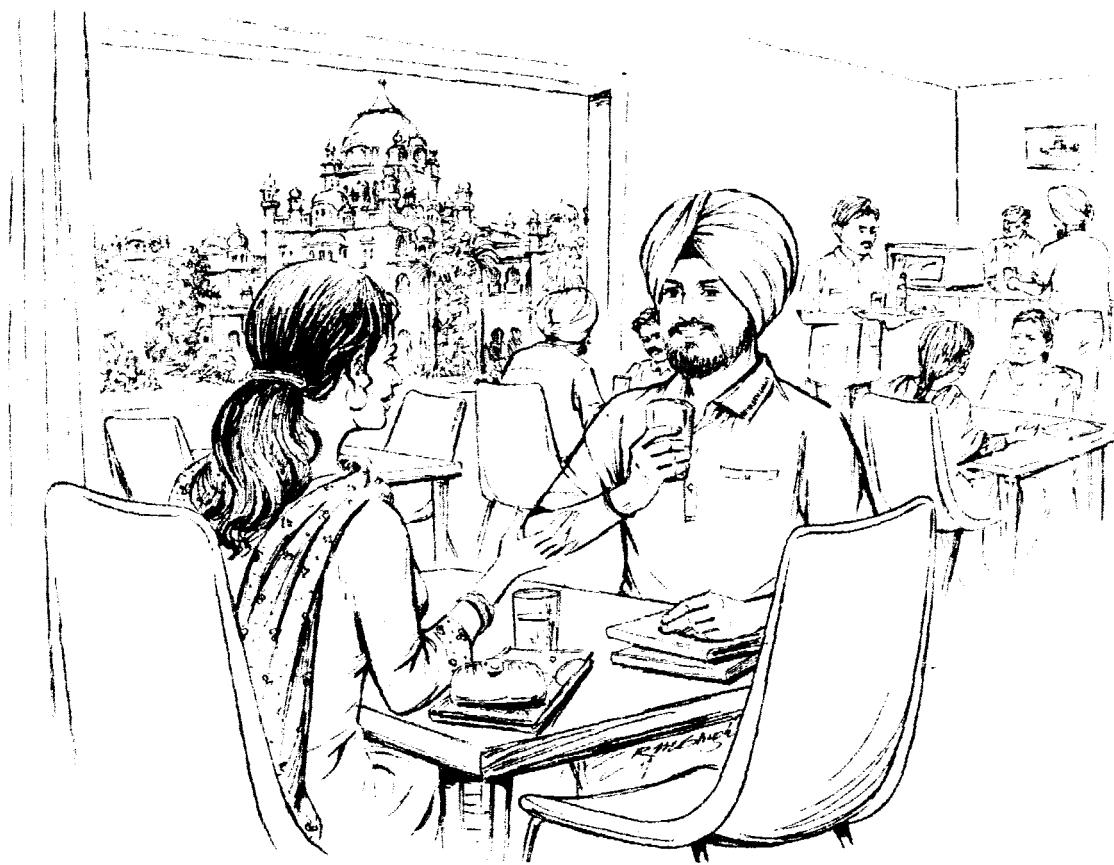
ਸਵਾ ਦੋ ਵੱਜੇ ਹਨ	2:15
ਛਾਈ ਵੱਜੇ ਹਨ	2:30
ਪੈਣੇ ਤਿੰਨ ਵੱਜੇ ਹਨ	2:45
ਤਿੰਨ ਵੱਜੇ ਹਨ	3:00
ਸਵਾ ਤਿੰਨ ਵੱਜੇ ਹਨ	3:15
ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਵੱਜੇ ਹਨ	3:30
ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਵੱਜੇ ਹਨ	3:45
ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਵੱਜਿਆ ਹੈ	It's 1:00 sharp
ਪੂਰੇ ਸੱਤ ਵੱਜੇ ਹਨ	It's 7:00 sharp
ਕਿੰਨੇ ਵੱਜੇ ਹਨ?	What time is it?
ਕੀ ਵੱਜਿਆ ਹੈ?	What time is it?
ਟਾਈਮ/ਵਰਤ/ਸਮਾਂ ਕੀ ਹੈ?	What time is it?

Time expressions indicating minutes before the hour are expressed using the oblique infinitive form, ਵੱਜਣ, followed by ਵਿੱਚ or ਨੂੰ. Time expressions indicating minutes past the hour are expressed using the conjunctive participle ਵੱਜ ਕੇ and the auxiliary present or present perfect conjugation of ਹੋਣਾ.

ਅੱਠ ਵੱਜਣ ਵਿੱਚ/ਨੂੰ ਦਸ ਮਿੰਟ ਹਨ or ਅੱਠ ਵੱਜਣ ਵਿੱਚ/ਨੂੰ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬਾਕੀ ਹਨ	7:50
ਅੱਠ ਵੱਜਣ ਵਿੱਚ/ਨੂੰ ਦਸ ਮਿੰਟ ਤੇ or ਅੱਠ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ	At 7:50
ਅੱਠ ਵੱਜ ਕੇ ਦਸ ਮਿੰਟ ਹੋਏ ਹਨ	8:10
ਅੱਠ ਵੱਜ ਕੇ ਦਸ ਮਿੰਟ ਤੇ	At 8:10
ਛੇ ਵੱਜ ਕੇ ਛੋਲੀ ਮਿੰਟ ਹੋਏ ਹਨ	6:24

Distinctions between ‘a.m.’ and ‘p.m.’ can be made by referring to the part of the day (morning, afternoon, evening, night).

ਸਵੇਰ ਦੇ ਯਾਰਾਂ ਵੱਜੇ ਹਨ।	11 a.m. (in the morning)
ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵੱਜੇ ਹਨ।	12 p.m. (noon)
ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਛੇ ਵੱਜੇ ਹਨ।	6 p.m. (in the evening)
ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵੱਜੇ ਹਨ।	10 p.m. (at night)



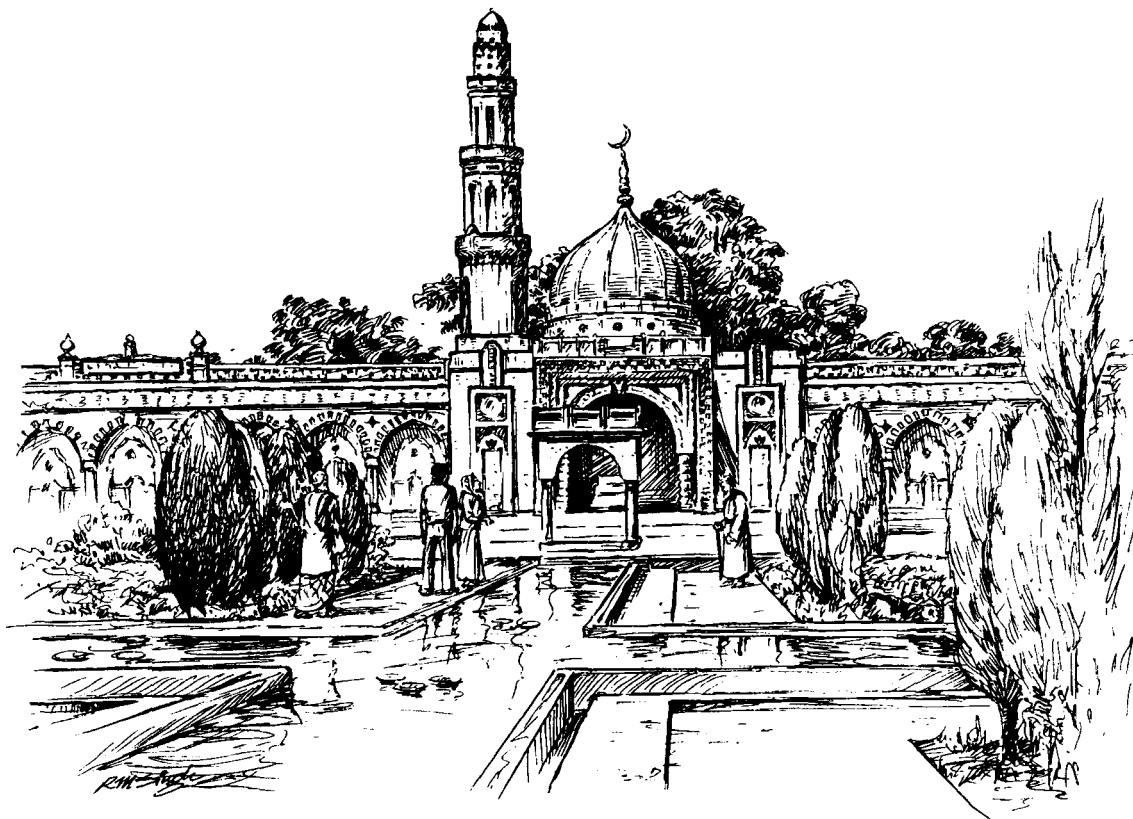
Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

Giddha and Bhangra at Khalsa College ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਿੱਧਾ ਅਤੇ ਭੰਗੜਾ

- ਅਮਰ: ਸ਼ਮੀਨਾ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲੀ ਹੈਂ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ?
- ਸ਼ਮੀਨਾ: ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਕਾਢੀ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲੇ ਹਾਂ। ਦਰਅਮਲ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਮਸਰੂਫ਼ ਹਾਂ।
- ਅਮਰ: ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੀਆਂ?
- ਸ਼ਮੀਨਾ: ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਵੀਕੈਂਡ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਪਟਿਆਲਾ), ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ), ਤੇ ਜੀ. ਐਨ. ਡੀ. ਯੂ. (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਿੱਧਾ ਤੇ ਭੰਗੜਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।
- ਅਮਰ: ਮੇਰਾ ਕਜ਼ਨ ਸਰਬਜੀਤ ਵੀ ਭੰਗੜੇ ਦਿਆਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਟੀਮ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਮੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਵੀ ਲੋਕ ਭੰਗੜਾ ਬਹੁਤ ਪਮੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਨ ਵੀ ਟੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
- ਸ਼ਮੀਨਾ: ਵਾਹ! ਇਹ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ।
- ਅਮਰ: ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਬਜੀਤ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਘੱਲੇ।
- ਸ਼ਮੀਨਾ: ਮਿਹਰਬਾਨੀ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਅਮਰ: ਚੰਗਾ ਸ਼ਮੀਨਾ, ਤੇਰੀ ਟੀਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾਵਾਂ।
- ਸ਼ਮੀਨਾ: ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਅਮਰ! ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Reading: Muslims

ਪਾਠ: ਮੁਸਲਿਮਾਨ



ਈਦਗਾਹ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮਾਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਬਿਨ ਕਾਸਿਮ ਦੀ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿੱਚ ۱۳۰ ਈਸਵੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਉਸਾਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਦਸਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਧੀਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਰਥੀ, ਈਰਾਨੀ, ਤੇ ਹੋਰ ਆਫੇ-ਦੁਆਫੇ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮਾਨ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਾਂਸੀ, ਪਾਕਪਟਨ, ਪਾਣੀਪਤ, ਮੁਲਤਾਨ, ਲਹੌਰ, ਵਗੈਰਾ ਸਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਸਜਿਦਾਂ ਤੇ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਲੱਗਦਾ' ਹੈ ਕਿ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮੰਦਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮਾਨ ਸੀਨੀ, ਸੀਆ, ਤੇ ਸੂਫੀ ਛਿਰਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਤਿਉਹਾਰ ਈਦ ਉਲ-ਫਿਤਰ ਤੇ ਈਦ ਉਲ-ਅਦਾਹ ਹਨ ਤੇ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਤੇ ਸੂਫੀ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਉਰਮ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੋਕਤ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮਾਨ ਚਿੱਤਕਾਂ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲੀ ਹੁਜਵੀਰੀ, ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹਿੰਦੀ, ਅਤੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਗੁਲਾਮ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਸਿਰਕੱਢ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਫੀ ਸ਼ਾਇਰ, ਬਾਬਾ ਛਰੀਦ, ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸਾਹ, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ, ਆਦਿ, ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਤੁੱਟ ਅੰਗ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਮੁਲਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਇਨਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਾਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ?
2. ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਅਹਿਮ ਛਿਰਕੇ ਹਨ?
3. ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਮੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ?

Exercise 15.1 Write out in Punjabi:

1. 3:00 p.m.
2. 4:15 p.m.
3. 7:02 a.m.
4. 10:00 p.m.
5. 6:45 a.m.
6. 1:30 a.m.
7. 5:50 p.m.
8. 8:30 a.m.
9. 11:20 p.m.
10. 2:30 p.m.

Exercise 15.2 Translate:

1. What day is today?
2. My birthday is on June 7th.
3. Today's date is December 15th.
4. Everyday I work from 8:30 a.m. to 6 p.m.
5. I will come to your house tomorrow morning.
6. Are you going to Amritsar next week?
7. In autumn it is difficult to buy fresh mangoes in the market.
8. Every Friday, Muslims pray together in mosques.
9. What was the day before yesterday?
10. Summer holidays begin in the third week of June.

Exercise 15.3 Conjugate each of the verbs given below in all the forms you have learned so far, for a given person. Provide English translations for your conjugations.

ਭਰਨਾ	to fear
ਤੁਰਨਾ	to walk
ਦੱਸਣਾ	to tell
ਖੋਣਾ	to wash
ਗਾਊਣਾ	to sing

Example, using ਕਹਿਣਾ (to say):

ਉਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ	They (f) say
ਉਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ	They (f) used to say
ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ	They (f) are saying
ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ	They (f) were saying
ਉਹ ਕਹਿਣ	They should say
ਉਹ ਕਹਿਣਗੀਆਂ	They (f) will say
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ	They said
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ	They have said
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ	They had said

Exercise 15.4 Write a 10-12 sentence essay on your favorite season. Why is this season your favorite? What do you enjoy about it?

Exercise 15.5 Translate the following passage into English:

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ (ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਰਿਆਦਾ

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮਿੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਬੰਦਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਮਾਰਧਾਲੂ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਿਆਂ ਦਰਮਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਉਤਾਰ ਕੇ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਯੋ ਕੇ, ਸਿਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਢਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਸ਼ਾਸ਼ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਵਜੇ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਵਜੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਪਾਲਕੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸਵੇਰੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਲੋਕ ਦਰਮਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੜਾਹ ਪਰਮਾਦ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੌਦਰੂ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸੂਰਜ ਛੁਪਣ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸਾਡੇ ਨੌ ਵਜੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੈਣੇ ਦਮ ਵਜੇ, ਸੁਖਾਸਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਤੀਂ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਸ-ਭਿੰਨੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਖੁਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ, ਸੱਤੇ ਦਿਨ, ਪੂਰਾ ਸਾਲ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਰਮਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਅਤੁੱਤ ਭੇਜਨ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਦੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਛਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਟਾਈਮ, ਗਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ

Vocabulary

ਕਿਰਿਆਵਾਂ

Verbs

ਜੁੜਨਾ	to join (vi)
ਡਰਨਾ	to fear (vi)
ਉਲੀਕਣਾ	to plan; to draw, delineate (vt)
ਘੱਲਣਾ	to send (vt)
ਢਕਣਾ	to cover (vt)
ਛੁਪਣਾ	to hide (vi)
ਛਕਣਾ	to eat (vt)
ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ	to accept (vt)
ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ/ਰੱਖਣਾ	to continue (vt)

ਸਮਾਂ/ਵਕਤ

Time

ਅੱਧੀ ਰਾਤ	midnight (f)
ਮਿਥਰ ਦੁਪਹਿਰ	high noon (f)

ਅਖੀਰ, ਸਮਾਪਤੀ	end, conclusion (m, f)
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ	early morning (m)
ਰੋਜ਼ਾਨਾ	daily (adv)
ਆਗਾਜ਼	beginning (m)

ਧਰਮ/ਮਿਥੁਨ

ਧਾਰਮਿਕ	religious, spiritual (adj/u)
ਮਜ਼ਬੀ	religious (adj/u)
ਸੂਫੀ	Sufi (m), the mystical dimension of Islam
ਖਾਨਗਾਹ	Sufi hospice/retreat (f)
ਮਜ਼ਾਰ, ਰੋਜ਼ਾ	tomb of a Sufi saint (m)
ਸਤਿਕਾਰ	respect, honor (m)
ਮਰਿਆਦਾ	tradition, practice (f)
ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ	to pray (Muslim), to read <i>namaz</i> (vi)
ਪਵਿੱਤਰ	sacred, pure (adj/u)
ਬੰਦਗੀ	worship, prayer (f)
ਸ਼ਰਧਾਈ	devotee (m)
ਅਕਾਲ ਤਖਤ	“throne of the Timeless,” a seat of temporal authority in Sikhism (m)
ਹੁਕਮਨਾਮਾ	order of the day (m)
ਸੁਖਾਸਨ	comfortable posture/seat; closed position of Sikh scripture (m)
ਭੇਟਾ	offering (f)
ਕੜਾਹ ਪਰਸਾਦ	consecrated food (m)

ਜ਼ਿਗਰਾਫੀਆ

ਭੂਗੋਲ, ਜੁਗਰਾਫੀਆ	geography (m)
ਅਮਥਾਨ, ਥਾਂ	place (m, f)
ਦੁਨੀਆ	world (f)
ਪੂਰਬੀ, ਮੱਝਾਂਕੀ	eastern (adj/u)
ਪੱਛਮੀ, ਮਾਹਾਂਕੀ	western (adj/u)

ਹੋਰ ਫਾਈਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ

Other Useful Words

ਅਹਿਮੀਅਤ	importance, significance (f)
ਮੌਜੂਦ	present, available (adj/u)
ਕਿਵਾੜ	door(s) (m)
ਖੁਸ਼ਨਸੀਬੀ, ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ	good fortune (f)
ਸਵਾਰੀ	conveyance, ride (f)
ਪਾਲਕੀ	palanquin (f)
ਬਖ਼ਮਿਸ਼	gift, blessing (f)
ਰਸ-ਭਿੰਨਾ	enjoyable, tasteful; melodious (adj/i)

ਸੁਰ	note; tone, pitch (f)
ਦਰਅਸਲ	in fact, actually (adv)
ਭਾਈਚਾਰਾ	brotherhood, fraternity (m)
ਬਹੁਸੰਮਤੀ	majority opinion (adj/u) (f)
ਚਿੰਤਕ	intellectual, thinker (m)
ਸਿਰਕੱਢ	prominent, distinguished (adj/u)
ਮਸ਼ਰੂਦ	busy (adj/u)

Lesson 16
ਸਬੰਧ ੧੬
Relative-Correlatives

§ 16.1 Relative-correlative constructions

These constructions are made up of two related clauses connected by particular relative-correlative pairs. The clauses have a somewhat parallel structure. Oftentimes the coordinating element of the pair, which occurs in the correlative clause, goes unstated.

Relative clause: ਜੋ ਆਦਮੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ... The man who is in the room...

Correlative clause: ...ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ...he is very famous.

‘The man who is in the room is very famous.’

The following table gives some of the frequently used sets of relative-correlatives.

Correlative (Proximate)	Correlative (Remote)	Relative	Interrogative
ਇਹ it, s/he, this	ਉਹ it, s/he, that	ਜੋ, ਜਿਹੜਾ (ਜਿਸ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ) who, which, what,	ਕੌਣ, ਕੀ, ਕਿਹੜਾ who? what? which?
ਇੱਡਾ ¹ this much	ਉੱਡਾ that much	ਜਿੱਡਾ/ਜੇਡਾ as much	ਕਿੱਡਾ/ਕੇਡਾ how much?
ਇੰਨਾ this much	ਉੱਨਾ that much	ਜਿੰਨਾ as much	ਕਿੰਨਾ how much?
ਇੱਥੇ here	ਉੱਥੇ there	ਜਿੱਥੇ where	ਕਿੱਥੇ where?
ਇੱਥੋਂ from here	ਉੱਥੋਂ from there	ਜਿੱਥੋਂ from where	ਕਿੱਥੋਂ from where?
ਇੱਧਰ to here	ਉੱਧਰ to there	ਜਿੱਧਰ to where	ਕਿੱਧਰ to where?
ਇਵੇਂ this way	ਉੱਵੇਂ that way	ਜਿਵੇਂ how	ਕਿਵੇਂ how?
ਇੰਜ this way	ਉੱਜ that way	-	ਕਿੰਜ how?
ਹੁਣ now	ਓਦੋਂ then	ਜਦੋਂ/ਜਦ when	ਕਦੋਂ/ਕਦ when?
ਹੁਣ ਤੋਂ henceforth	ਓਦੋਂ ਦੇ since then	ਜਦੋਂ ਦੇ since when	ਕਦੋਂ ਦੇ since when?
ਇਹੋ ਜਿਹਾ this kind	ਉੱਹੋ ਜਿਹਾ that kind	ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ which kind	ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ what kind?

¹ The characteristic ਇੰ vowel of the proximate correlative forms may vary with the vowels ਐ or ਏ. Similarly, the initial vowel in the remote correlative forms may vary between ਉ, ਓ, and ਐ.

ਇਸ ਵੇਲੇ at this time	ਉਸ ਵੇਲੇ at that time	ਜਿਸ ਵੇਲੇ at which time	ਕਿਸ ਵੇਲੇ at what time?
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ in this way	ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ in that way	ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ in which way	ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ in what way?

Examples:

ਜੋ ਮੁੰਡਾ ਨਿਉ ਯੋਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰਾ
�ਰਾ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ,
ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਕੋਲ ਹਨ।

ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਂ ਆਈ ਸਾਂ, ਉਹ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਮੇਰੀ
ਸਹੇਲੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਨੀਮਤੀ ਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ
ਮੇਰਾ ਗੁਆਂਢੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਅਮੀਂ ਆਏ ਸਾਂ, ਉਹ ਕੰਮ ਹੋ
ਗਏ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਊ ਯੋਰਕ
ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਸਾਡਾ ਮਕਾਨ ਹੈ, ਉੱਡਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ
ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਇੰਨਾ
ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੀ।

ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਮਿਛਤ ਕਰੋ, ਉੱਨੀ ਹੀ ਘੱਟ
ਹੈ।

ਜਿੱਧਰ ਇਹ ਸੜਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਧਰ ਸੁਹਣਾ
ਬਾਗ ਹੈ।

ਕ੍ਰਲਮ ਨੂੰ ਉੱਜ ਨਾ ਫੜੋ, ਇੰਜ ਫੜੋ!
ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਸਾਂ, ਓਦੋਂ ਸਾਡੇ

ਕੋਲ ਇੱਕ ਸੌ ਡਾਲਰ ਸਨ।

ਮਾਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ
ਅੱਠ ਜੁਬਾਨਾਂ ਬੋਲਦਾ ਹੋਵੇ।

The boy who lives in New York is my brother.
The boy who lives in New York is my brother.

My (female) friend has those books which are
not in the library.

The work for which I came got done.

The girl to whom you gave the book is my
(female) friend.

The man who has a really expensive car is my
neighbor.

The tasks for which we came got done.

People who have money don't leave New
York.

There is no house as big as ours.

As much time as you spend on every task, I
can never spend.

However much you praise a good person, it's
not enough.

The place where this road goes to has a
beautiful garden.

Don't hold the pen that way, hold it this way!

When we came to America, we had one
hundred dollars.

We need the kind of teacher who speaks eight
languages.

Some sets of relative-correlatives use a special coordinating element which is used only in introducing a second clause. These are variants which, unlike the correlatives listed above, usually cannot be used without their relative counterparts.

ਜੋ . . . ਸੋ

ਜਿਵੇਂ . . . ਤਿਵੇਂ

ਜਦੋਂ . . . ਤਦੋਂ

that which . . . so

as . . . like that

when . . . at that time

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਤਦੋਂ ਅਰਫ਼ਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।	When I go to Chandigarh, Arfa takes care of my house.
ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।	When the kids come from school, they are very hungry.
ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ, ਤਦੋਂ ਮੈਂ ਮਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।	Whenever I listen to Sufi music, I forget everything.
ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।	As soon as we came out of the airport, he arrived there.

§ 16.2 Subordinate clauses

Subordinate clauses are phrases which cannot stand on their own and are only meaningful in relation to the main part of the sentence. For example, in English:

Even though he liked the movie, he didn't want to see it again.

The second part stands on its own, but the first—which is preceded by a subordinating conjunction (even though)—cannot. Common subordinating conjunctions are:

ਭਾਵੇਂ	Although, even though
ਹਾਲਾਂ ਕਿ	Although, even though
ਕਿਉਂਕਿ	Because
ਇਸ ਲਈ	For this reason, therefore
X ਦੇ ਕਾਰਨ	Because of X, due to X
X ਦੀ ਵਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ	Because of X, due to X

Examples:

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।	Although she is intelligent, she was not able to pass the exam.
ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਲਜ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।	I am sick, so I cannot go to college.
ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਰੁਕੋ।	Because it is raining, please wait a little while.
ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਚੌਲ ਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।	Even though I like <i>roti</i> a lot, I want to eat rice today.
ਮੈਂ ਮੌਸਮ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੋਸਟਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।	Due to the bad weather, I did not go to Boston.

§ 16.3 Colorizing verbs

As seen earlier, auxiliary verbs can be used in conjunction with a main verb to create a variety of meanings. In these constructions, the main verb carries the core semantic or meaningful content of the structure and the auxiliary verb adds nuance. Recall the form of auxiliary verb constructions:

Main verb root + auxiliary verb (conjugated appropriately)

Some of the most common colorizing auxiliary verbs, with a description of their nuance, are as follows:

1. ਜਾਣਾ

This verb is used to emphasize completion of a change in state. Often it does not add significantly to the meaning of the verb.

ਚੌਲ ਬਣ ਗਏ।	The rice became cooked.
ਉਹ ਹਾਰ ਗਿਆ।	He lost.
ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ।	He died.

2. ਲੈਣਾ, ਦੇਣਾ

These verbs are used to suggest directionality with respect to whom an action benefits. For example, ਦੇਣਾ indicates an action performed for someone else.

ਮੈਂ ਖਤ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ।	I wrote a letter (for someone else).
ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਥਾ ਦਿੱਤੀ।	The teacher taught us Punjabi.

On the other hand, ਲੈਣਾ indicates an action performed for one's own sake.

ਉਸ ਨੇ ਨਾਸਤਾਕਰ ਲਿਆ।	He had breakfast.
ਮੈਂ ਖਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।	I made food (for myself)

3. ਆਉਣਾ, ਚੱਲਣਾ

These verbs are used, in a limited number of contexts, in conjunction with ਲੈਣਾ. ਆਉਣਾ is used with ਲੈਣਾ to indicate to bring.

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਕੁੱਝ ਖਾਣਾ ਲੈ ਆਇਆ।	I brought some food to your house.
---------------------------------	------------------------------------

ਚੱਲਣਾ is used with ਲੈਣਾ to mean to take along (ਲੈ ਜਾਣਾ is used in a similar way).

ਮੈਂ ਗਿੱਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।	I am taking Gibb to my house.
--------------------------------------	-------------------------------

4. ਛੱਡਣਾ

This verb is used to indicate disinterested action.

ਮੁੱਕਰਵਾਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ I always finish my work by Friday.

ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਢੂਧ ਭੋਲ੍ਹ ਛੱਡਿਆ। Having gotten upset, she spilt all the milk.

5. ਸੁੱਟਣਾ

This verb, less commonly used, indicates forceful or sudden action:

ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦਾ
ਕੰਮ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਹੀ ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ।

ਮੜਾਨਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਵਿਹੜਾ
ਪੁੱਟ ਸੁੱਟਿਆ।

Waiting for you, he finished the whole day's
work by noon.

In order to find the treasure, he dug up the
whole yard.

6. ਰੱਖਣਾ

This verb indicates concerned action:

ਅਸੀਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਲਈ ਸਾਲਗਿਰੂ ਦੀ
ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰੱਖਾਂਗੇ।

We will make preparations for the teacher's
birthday party.

7. ਬੈਠਣਾ, ਪਹੁੰਚਣਾ

The use of these verbs is idiomatic and, therefore, less predictable.

ਲੈ ਬੈਠਣਾ - to bring down with oneself

ਉਸ ਦੀ ਮੁਰਖਤਾ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਬੈਠੀ। His foolishness brought us all down.

ਲੈ ਪਹੁੰਚਣਾ - to take to a higher point

ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

With his hard work, [one] doesn't know where
he will take (his) family.

Dialogue

ਗੱਲ-ਬਾਤ

Visakhi

ਵਿਸਾਖੀ



ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

ਮੋਹਣ: ਜਸਜੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ?

ਜਸਜੀਤ: ਮੋਹਣ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਕਰਕ ਦੀ ਫਸਲ ਦੇ ਪੱਕਣ ਤੇ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਣਕ ਸਰਦੀਆਂ (ਰਥੀਹ) ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਫਸਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ।

ਮੋਹਣ: ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਹੈ?

ਜਸਜੀਤ: ਹਾਂ, ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾ-ਯੁਆ ਕੇ ਆਪ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸਜ-ਧਜ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਪਹੰਚੁਦੇ ਹਨ।

ਮੋਹਣ: ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

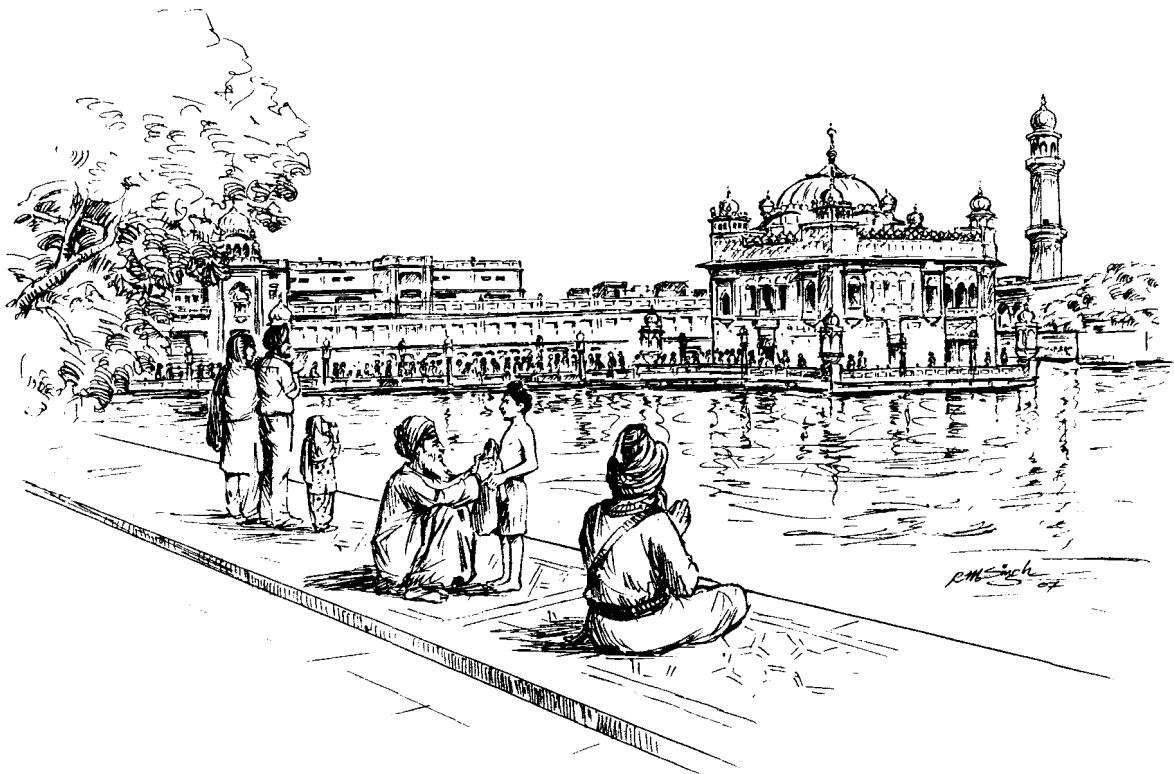
ਜਸਜੀਤ: ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ, ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਬੈਲ-ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ, ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

ਮੋਹਣ: ਮਿੱਖ ਮਜ਼ਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਕੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ?

ਜਸਜੀਤ: ੧੯੮੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਮਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਨੇ ਮਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਾਖੀ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਜਨਮ ਉਤਸਵ ਬਣ ਗਈ। ਮਿੱਖ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਆਤਮਸ਼ਾਸ਼ੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ।

Reading: Sikhs

ਪਾਠ: ਮਿੱਖ



ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਚੁਸ਼ਰਾ ਧਰਮ ਮਿੱਖ ਪੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ (੧੪੬੯-੧੫੩੭) ਨੇ ਰੱਖੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਾਨੀਨਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨਮਾਈ ਹੇਠ ਇਹ ਵਧਿਆ ਛੁੱਲਿਆ। ਮਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਾਜ ਕ੍ਰਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ੧੮੪੯ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਮਾਡਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਸਾਮੀ ਮਜ਼ਬੂਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਰੱਬ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਇੱਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ਼ਲਾਕੀ ਕੁਦਰਾਂ-ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਕ੍ਰੋਮ, ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਕ੍ਰੋਮੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਪੁਰਬ, ਸਿੱਖ ਤਿਉਹਾਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੋਈ ੨੫ ਮਿਲੀਅਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੨੩ ਮਿਲੀਅਨ ਤਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਆਮਤੌਰੀਆ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਮਿੰਗਾਪੁਰ, ਕੀਨੀਆ, ਯੂਰਪ, ਅਮਰੀਕਾ, ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਆਦਿ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
2. 'ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ' ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?
3. ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?

Exercise 16.1 Join the following pairs of sentences using relative-correlatives:

1. ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਖਤ ਲਿਖਿਆ।
2. ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਹੈ।
3. ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਬੀਜੀ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
4. ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ।
5. ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।

Exercise 16.2 Translate:

1. When I arrive in Delhi, she will not be there.
2. Whenever I go to the gurdwara, I help out in the *langar*.
3. As soon as I came home, my husband made tea.
4. As long as I eat well, I will stay healthy.
5. I gave my friend a book, which I bought in the United States.
6. I like that girl, who lives in New York City.
7. I live in an apartment, which is very small.
8. Where there is a flower, there is also a thorn.
9. By the time I arrived, she had already gone.
10. As soon as I get your letter, I will reply.

Exercise 16.3 Translate the sentences into English and, where applicable, answer them in Punjabi:

1. ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਵੇ।
2. ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਖਾਣੇ ਪਸੰਦ ਹਨ ਤੇ ਕਿਉਂ?
3. ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ?
4. ਤੁਮੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ? ਕਿੰਨੀ ਢੂਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ?
5. ਸਾਡੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਸੈਂਟਾ ਬਾਰਬਰਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?
6. ਅਮੀਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ?
7. ਤੂੰ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਕੁਰਮੀਆਂ ਕਿੰਜ ਬਣਾਵੇਂਗਾ?
8. ਉਹ ਉਵੇਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ?
9. ਅਮੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮਿਲੇ ਹਾਂ, ਉੱਨ੍ਹੀਂ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
10. ਜਿੱਧਰ ਤੁਮੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਉੱਧਰ ਕਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ****Verbs**

ਸੁੱਟਣਾ	to throw (vt)
ਝੁਕਣਾ	to bend (vi)
ਡੋਲ੍ਹਣਾ	to pour, spill (vt)
ਪੁੱਟਣਾ	to pull out (vt)
ਖੱਲਰਨਾ	to spread (vi)

ਜਿਵਨੀ**Life**

ਪੈਦਾਇਸ਼	birth (f)
ਜੀਵਨ	life (m)
ਮੌਤ	death (f)
ਸਾਲਗਿਰੂ	anniversary, birthday (f)
ਜਸ਼ਨ	celebration (m)
ਜੁਆਨ, ਜਵਾਨ	young (adj/u); young man (m)
ਜੋਬਨ, ਜੁਆਨੀ, ਜਵਾਨੀ	youth (m, f)
ਬਜ਼ੁਰਗ	elderly (adj/u); elder person (m)
ਬੁੱਢਾ/ਬੁੱਢੀ	old man/woman
ਬੁੱਢੇਪਾ, ਬੁੱਢਾਪਾ	old age (m)

ਗੁਆਂਢ**Neighborhood**

ਵਿਹੜਾ	courtyard (m)
ਮਹੱਲਾ, ਗੁਆਂਢ	neighborhood (m)
ਗੁਆਂਢੀ	neighbor (m)

ਕਾਲਜ**College**

ਕਾਲਜ	college (m)
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ	university (f)
ਮਜ਼ਮੂਨ, ਵਿਸ਼ਾ	subject (m)
ਹਿਮਾਬ	mathematics (m)
ਜਾਣਕਾਰੀ	knowledge, information (f)
ਪੜਾਈ	education, study (f)
ਤਾਲੀਮ	education, instruction (f)
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ	professor (m/f)

ਮੇਲੇ*Country Fairs*

ਮੇਲਾ	country fair (m)
ਫਸਲ	crop (f)
ਆਤਮਖਾਜ਼ੀ	fireworks (f)
ਪਟਾਕਾ	firecracker; explosion (m)
ਸਜ-ਧਜ ਕੇ/ਨਾਲ	with pomp and show (adv)
ਕੁਸਤੀ	wrestling (f)
ਘੋਲ	a wrestling match (m)
ਪਹਿਲਵਾਨ, ਭਲਵਾਨ	wrestler (m)
ਕਬੱਡੀ	a Punjabi tackle sport (f)
ਦੌੜ	race (f)
ਬੈਲ-ਗੱਡੀ	bullock-cart (f)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ*Adjectives*

ਸਿਹਤਮੰਦ	healthy (adj/u)
ਸੁਭਾਵਿਕ	natural, normal (adj/u)
ਨਾਰਾਜ਼	angry (adj/u)
ਭੁੱਖਾ	hungry (adj/i)
ਸ਼ਰੀਫ	noble, honorable (adj/u)
ਸ਼ਾਨਦਾਰ	glorious (adj/u)
ਇਕਲਾਕੀ	moral, ethical (adj/u)
ਨਿਰਭਰ	dependant (adj/u)
ਸਰਬਤ	all (adj/u)
ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ	omnipresent (adj/u)
ਪਾਵਨ	sacred, holy (adj/u)

ਹੋਰ ਫਾਈਦੇਮੰਦ ਸਥਦ*Other Useful Words*

ਨੀਂਹ	foundation (f)
ਜਾਨਸ਼ੀਨ	successor (m)
ਅਗਵਾਈ	leadership (f)
ਕਬਜ਼ਾ	possession, seizure (m)
ਸਾਮੀ	Semitic (adj/u)
ਸੰਬੰਧਿਤ	related to (pp)
ਘਟਨਾ	happening, incidence (f)
ਕੰਢਾ	thorn (m)

Lesson 17

ਸਬਕ ੧੭

Comparison

§ 17.1 Comparison

When expressing comparisons, Punjabi makes use of postpositions or relative-correlative phrases. Comparative statements indicate a feature that is greater or lesser in extent than another. These are created in Punjabi in the following ways:

1. Using postpositions of comparison

ਤੋਂ	than
ਨਾਲੋਂ	than
ਦੇ ਟਾਕਰੇ	in contrast with
ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ	in comparison with
ਦੇ ਬਰਾਬਰ	equal to
ਵਿੱਚੋਂ	among, out of

Adjectives that are used in constructions of this type are frequently modified by markers of degree such as ਜ਼ਿਆਦਾ, ਵੱਧ, ਹੋਰ, and ਘੱਟ.

Examples:

ਪੱਛਮੀ/ਮਾਗਰਿਬੀ ਪੰਜਾਬ ਪੂਰਬੀ/ਮਾਸ਼ਿਰਿਕੀ
ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ।
ਇਹ ਕਾਰ ਉਸ ਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ।
ਰਾਮ ਮਾਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਘੱਟ ਹੁਕਿਆਰ ਹੈ।
ਬਾਕੀ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਹਾਂਡਾ ਸਮਤੀ ਹੈ।
ਮੈਨੂੰ ਫਰਾਂਸਿਸਿਸਕੌ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਮੈਂਟਾ ਬਾਰਬਰਾ
ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸਹਿਰ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਐਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਰਦਾਂ ਬਰਾਬਰ
ਨਹੀਂ।
ਸਾਰੰਗੀ ਤੇ ਰਬਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੰਗੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Western Punjab is bigger than Eastern Punjab.

This car is more expensive than that one.
Ram is less intelligent than Sham.
Compared to other cars, Honda is cheap.
Compared to San Francisco, Santa Barbara is
a very small city.
In Punjab the number of women is not equal
to that of men.
Between *sarangi* and *rabab*, *sarangi* is more
used.

2. The relative-correlative expression ਜਿੰਨਾ . . . ਉੱਨਾ

ਜਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਹੈ, ਮੇਰਾ (ਘਰ) ਉੱਨਾ
(ਵੱਡਾ) ਨਹੀਂ।
ਉਹ ਛੁੱਲ ਇੰਨੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਹਨ।

My house is not as big as yours.

Those flowers are not as fragrant as these.

3. Farsi-derived adjectival forms of comparison

borrowed from Farsi.

ਬਿਹਤਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ...
ਚੋਰੀ ਕਰਨੀ ਬਦਤਰ ਕੰਮ ਹੈ।

The better thing is that...
To steal is a worse thing.

Superlative statements indicate that something has a feature to a greater degree than anything it is being compared to. These are expressed in Punjabi using the words ਸਭ or ਸਾਰੇ, which mean ‘all’ or ‘whole,’ in conjunction with postpositions like ਤੋਂ and ਨਾਲੋਂ.

ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ।
ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ।

That book is the best (of all).
This building is the tallest (of all).

§ 17.2 Reflexives

Reflexives are pronouns that are used to refer back to a noun/pronoun already appearing within a given clause. In the English phrase ‘I see myself,’ ‘myself’ is a reflexive pronoun that refers back to ‘I.’ In Punjabi, ਆਪ and ਭੁਦ (‘self’) serve as the basic reflexive pronouns. As an *emphatic* reflexive pronoun, they take the form of ਆਪਣੇ-ਆਪ or ਭੁਦ-ਬਭੁਦ (‘all by oneself’).

ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਆਪ/ਭੁਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਤੁਸੀਂ ਖਾਣਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਪਕਾਉਂਦੇ ਸੋ?
ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੂੰ ਭੁਦ-ਬਭੁਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

I did this work myself.
Did you use to cook all by yourself?
You have created this difficulty all by
yourself.

1. As a possessive pronoun, the reflexive has the inflecting form ਆਪਣਾ (‘one’s own’). Note that the possessor is the same as the subject or the agent of the action.

ਉਹ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਜਾ ਰਹੀ
ਹੈ।
ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ
ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

That girl is going to school with her friend.
In the class, I show my work to the teacher.

2. The repetition of ਆਪਣਾ indicates respectiveness.

ਅਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਆਪਣਿਆਂ ਕਮਹਿਆਂ ਵਿੱਚ
ਸੌਂਦੇ ਹਾਂ।
ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਈਲਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੋ।

We sleep in our respective rooms.
They read their respective files.
You guys do your respective/own work.

3. ਆਪ is used to include ਆਪੋ/ਆਪਮਾ ਵਿੱਚ (‘among –selves’), and the oblique form ਆਪਣੇ-ਆਪ.

ਬੱਚੇ ਆਪਮਾ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ ਹਨ?
ਮੈਂ ਸੀਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ।

Why do children fight among themselves?
I see myself in the mirror.

Note that, as seen in the examples above, a reflexive pronoun must be preceded by the subject of its clause. It would be incorrect to say,

ਮੈਂ ਮੇਰਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ।

Instead, one must say,

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ।

I eat my food.

4. The reflexive possessive **ਆਪਣਾ** is also used for people or things that one deems as very close to oneself. In this usage it is not a true reflexive and hence, is not required to refer to the subject of the clause.

ਊਹ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ।

That boy is my very own.

ਬੇਤੀ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ।

Agriculture is our life-blood.

§ 17.3 The ablative case and postpositions

The ablative case marks direction and movement from something or someone. The ablative postpositions **ਤੋਂ** and **ਕੋਲੋਂ** (**ਕੋਲ** + **ਤੋਂ**) are used idiomatically with certain verbs, including **ਪੁੱਛਣਾ**, **ਡਰਨਾ**, and **ਘਬਰਾਉਣਾ**.

Examples:

ਮੈਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੋਂ/ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ
ਮਿਠਿਆਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?
ਊਹ ਆਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ।
ਅਮੀਂ ਮਿਰਚਾਂ ਵਾਲਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣੋਂ
ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

I asked [from] that man where the sweet
shop is.
He is afraid of coming.
We are afraid of eating spicy food.

¹ Ablative form = **ਖਾਣੇ** + **ਤੋਂ**

Dialogue
ਗੱਲ-ਬਾਤ

Divali
ਦਿਵਾਲੀ

- ਸ਼ਰਨ: ਨਵਚੀਪ, ਦਿਵਾਲੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਦੱਸੋਗੇ?
- ਨਵਚੀਪ: ਹਾਂ ਜੀ, ਜ਼ਰੂਰ। ਤੁਮੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਕਰੋਗੇ।
- ਸ਼ਰਨ: ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਕਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?
- ਨਵਚੀਪ: ਦਿਵਾਲੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫਲਸ਼ਾਂ (ਖਰੀਡ) ਦੇ ਪੱਕਣ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਆਏ ਦਾਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਸ਼ਰਨ: ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ੂਬੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵੀ ਹੈ?
- ਨਵਚੀਪ: ਦਿਵਾਲੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਧਰਮ-ਕਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਥਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਰਾਮ ਜੀ ਮੀਤਾ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨਾਲ ੧੪ ਸਾਲ ਦਾ ਬਣਘਾਸ ਪੂਰਾ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਿਨ ਅਯੁਧਿਆ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ। ਇਹ ਵਿਸਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ।
- ਸ਼ਰਨ: ਹੋਰ ਕਥਾਵਾਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਨਵਚੀਪ: ਦਿਵਾਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੁਰਗਾ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਲਕਮਭੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਿਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਲ ਦੇ ਵਪਾਰਿਕ ਹਿਮਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਨਵੀਂਆਂ ਵਹੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਸ਼ਰਨ: ਇਸ ਦਿਨ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- ਨਵਚੀਪ: ਲੋਕ ਦਿਵਾਲੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਨੇਰਾ ਪੈਣ ਤੇ ਬੱਚੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਦੀਵੇ ਤੇ ਮੌਮਥੱਤੀਆਂ ਬਾਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪਟਾਕੇ ਤੇ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਸ਼ਰਨ: ਆਹ ਹਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।

Reading: Christians

ਪਾਠ: ਇਸਾਈ



ਬੋਰਿੰਗ ਕਾਲਜ, ਬਟਾਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਾਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦੀ ਸੁਰੂਆਤ ੧੯੩੪ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਮਬੇਟੀਰੀਅਨ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੋਈ। ੧੯੪੯ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆਂ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਤੇ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਹੋਰ ਅਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ, ਇਸਾਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਬੂਲ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਇਸਾਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇਲਚਸਥੀ ਲਈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਏ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨ। ਪਹਿਲੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਮਿਹਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਲਹੌਰ ਦੇ ਫੋਰਮੈਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚਨ ਕਾਲਜ, ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਬੋਰਿੰਗ ਯੂਨੀਅਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਚਨ ਕਾਲਜ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਨਰਮਿੰਗ ਸਕੂਲ, ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ, ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਮਿਹਤ ਦੀ ਪੱਧਰ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਧੂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਰਹਿਣਮਾ, ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਬੋਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ (੧੯੫੮-੧੯੭੫), ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕ ਮਿਲੀਅਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਚਰਚਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਾਈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਆਜੇ ਤੱਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਾਈ ਮਤ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਿਸ ਨੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ?
2. ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸਾਈ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਦੇਣ ਹੈ?
3. ਦੋ ਖਾਸ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਾਈ ਹਮਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ?

Exercise 17.1 Review of the postposition ਨੂੰ. Translate:

1. ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹ ਦੇਵੇਗਾ।
2. ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।
3. ਛਰੀਦ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।
4. ਤੁਮੀਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਨ ਦਿਓ।
5. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਕਾਮ ਹੈ।
6. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਹੈ।
7. ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਹੈ?
8. ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੈ।
9. ਭਾਅ ਜੀ ਨੂੰ ਲਤੀਫ਼ੇ ਪਮੰਦ ਹਨ।
10. ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?

Exercise 17.2 Translate:

1. That store has more books than this one.
2. My brother is taller than me.
3. Karachi is Pakistan's biggest city.
4. The weather in Delhi is hotter than in Chandigarh.
5. Their car is the fastest.
6. When it comes to restaurants, there is no comparison to Sindhi Sweets.
7. Although I eat less than her, nonetheless I am heavier.
8. Gurdas Mann's songs are good, but Alam Lohar's songs are better.
9. Sunday is my favorite day of the week.
10. Out of Punjabi, Japanese, and Arabic, Punjabi is fairly easy to learn.

Exercise 17.3 Translate:

1. Do your own work!
2. He was in his own room.
3. He lives in his brother's room.
4. I was reading my own book.
5. We were talking amongst ourselves.
6. Please tell me your address.
7. You are my own.
8. She was telling us about her country.
9. What does he think of himself?
10. This is not his car, it is my car.

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ***Verbs*

ਸਿਵਾਉਣਾ	to have stitched (vt)
ਘਬਰਾਉਣਾ	to be uneasy, be confused (vi)
ਵਰਤਣਾ	to use (vt)

ਤੁਲਨਾ*Comparison*

ਟਾਕਰਾ	contrast (m)
ਬਰਾਬਰ	equal, matching (adj/u)
ਬਿਹਤਰ	better (adj/u)
(ਤੋਂ) ਵੱਧ	more, additional (adj/u, pp)

ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ*Body Parts*

ਸਰੀਰ, ਜਿਸਮ	body (m)
ਕਮਰ	waist (f)
ਬਾਂਹ, ਬਾਜ਼ੂ	arm (f, m)
ਲੱਤ	leg (f)
ਮੌਛਾ	shoulder (m)

ਹੋਰ ਫਾਈਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ*Other Useful Words*

ਕਾਕਾ	term of address for young man, boy
ਬੀਬਾ	term of address for young woman
ਫਿਰ ਵੀ	nonetheless, still (adv)
ਲਤੀਫ਼ਾ	joke (m)
ਪਛੜਿਆ	backward (adj/i)
ਅਦਾਰਾ	organization (m)
ਰਾਮਾਇਣ	epic tale of the Hindu deity Rama (f)
ਬਣਬਾਸ	exile (m)
ਬਨੇਰਾ	roof boundary (m)
ਉਮੀਦ	hope (f)

Lesson 18
ਸਬਕ ੧੮
Vocative and Locative Cases

§ 18.1 The vocative case

The vocative case may be used when addressing or calling someone or something. It is formed as in the following examples, depending on the number and gender of the noun.

	Masculine I	Masculine II	Feminine I	Feminine II
Singular Direct	ਮੁੰਡਾ	ਦੋਸਤ	ਕੁੜੀ	ਤੈਣ
changes	- ਆ + ਇਆ	+ ਆ	+ ਏ	+ ਏ
Singular Vocative	ਮੁੰਡਿਆ	ਦੋਸਤਾ	ਕੁੜੀਏ	ਤੈਣੇ
Plural Direct	ਮੁੰਡੇ	ਦੋਸਤ	ਕੁੜੀਆਂ	ਤੈਣਾਂ
changes	- ਏ + ਇਓ	+ ਓ	- ਆਂ + ਓ	- ਆਂ + ਓ
Plural Vocative	ਮੁੰਡਿਓ	ਦੋਸਤੇ	ਕੁੜੀਓ	ਤੈਣੋ

A few interjections are associated with the masculine and feminine vocative forms, respectively. These are roughly equivalent to ‘hey’ or ‘O!’

Masculine: ਓਏ (ਵੇ in poetic or literary contexts)

Feminine: ਨੀ/ਨੀਂ

ਓਏ ਮੁੰਡਿਆ!

O boy!

ਓਏ ਮੁੰਡਿਓ

O boys!

ਨੀਂ ਕੁੜੀਏ

O girl!

ਨੀਂ ਕੁੜੀਓ

Hey girls!

Inflecting adjectives (and other inflecting modifiers such as the possessive postposition ਦਾ and possessive pronouns), when preceding nouns in the vocative case, form the vocative case themselves:

ਸੁਹਣੀਏ ਕੁੜੀਏ

beautiful girl!

ਚੰਗਿਆ ਮੁੰਡਿਆ

good boy!

ਲੋਕੋ ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਦਿਓ

people of my country!

§ 18.2 The locative case

The locative case expresses a sense of place and/or time. Strictly speaking, the suffixes –ਦੇ and –ਈ apply to singular and plural noun phrases, respectively. In contemporary Punjabi one finds these forms used in conjunction with a limited number of words. Common examples are as follows:

ਪਿੰਡੀਂ	in the villages
ਬੇਤੀਂ	in the fields
ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ	with one's own hands
ਗੱਲੀਂ	in/through talks
ਬਾਈਂ	in places
ਸ਼ਾਮੀਂ	in the evening
ਰਾਤੀਂ	at night
ਇਨ੍ਹਿਂ/ਉਨ੍ਹਿਂ ਦਿਨੀਂ	in these/those days
ਸਵੇਰੇ	in the morning
ਦਿਨੇ	during the day (while the sun is out)
ਘਰੇ	at home
ਘਰੀਂ	in homes

Examples:

ਪਿੰਡੀਂ ਬਾਈਂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ।	There is very little dirt around/in the villages.
ਉਨ੍ਹਿਂ ਦਿਨੀਂ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਮ ਮੀਲ ਤੁਰਦੇ ਸਾਂ।	In those days we walked ten miles everyday.
ਉਹ ਘਰੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।	They sing hymns at home.
ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਦਿਨੇ ਮੁੜ ਆਈਂ।’	His mother said, “Return during the day.”
ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਖਤ ਲਿਖਿਆ।	She wrote the letter with her own hands.

§ 18.3 Repeated action

Repeated or continuously-performed action is expressed in the following ways:

1. Basic form, used to express frequent or habitual action:

Imperfect participle of main verb + ਰਹਿਣਾ (conjugated appropriately)

ਚੰਗੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।	Good students keep reading all the time.
ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਮਿਹਤ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ।	Eating all the time is not good for health.
ਮੇਰੀ ਭੱਤੀਜੀ ਮੈਨੂੰ ਛੋਣ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।	My niece keeps calling me.

2. Progressive form, used to express cumulative action:

Imperfect participle of main verb + ਜਾਣਾ (conjugated appropriately)

ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕਿਇਆਂ ਘੰਟੇ ਬੀਤਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।	While waiting for you, hours pass by.
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ‘ਬੱਸ’ ਨਾ ਕਰੋ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬੀਜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕੌਲੀ ਭਰਦੇ ਜਾਣਗੇ।	Until you say ‘enough’ Mom will keep on filling your bowl.
ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਘੱਟਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।	Due to my not being home, dust kept gathering on everything.

3. Continuous form, used to express continuous action:

Main verb root + ਈ + ਜਾਣਾ (conjugated appropriately)

ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਰੌਲਾ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।	However much commotion there may have been, my (female) friends kept on working.
ਪੇਟ ਖਰਾਬ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	Although her stomach may feel bad, still she keeps on eating.
ਮੈਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਚੁਆਬ ਆਏ ਜਾਂ ਨਾ।	Whether I get an answer or not, I will keep on writing letters.

§ 18.4 Habits

In addition to expressing repeated action, it is possible to express inclination and repetition of certain tendencies and actions. Positive, neutral, or negative habits and interests can be expressed as follows:

1. Positive or neutral habits:

ਮੈਂਕ is often used to express interest. Examples:

ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੈਂਕ ਹੈ।	S/he likes to read/study.
ਮੇਰੇ ਭੁੰਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਨੇ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਮੈਂਕ ਹੈ।	My nephew likes to play piano.
ਮਾਨੂੰ ਜੁਥਾਨਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੈਂਕ ਹੈ।	We like to learn languages.

2. Negative habits:

Negative habits are most commonly expressed using the word ਆਦਤ (habit). Examples:

ਉਸ ਨੂੰ ਜੂਆ ਖੇਡਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ।	S/he is in the habit of gambling.
ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ।	S/he is in the habit of cursing
ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਾਬ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ।	S/he has acquired the habit of drinking.

§ 18.5 ਕਦੇ

Depending on how it is used, ਕਦੇ can mean ‘at one time’ or ‘ever’ in an affirmative context and ‘never’ in a negative context. When it appears twice as ਕਦੇ-ਕਦੇ it means ‘sometimes’ and indicates infrequent action.

ਉਹ ਕਦੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦੀ ਸੀ।
 ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਸੋ?

ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਦੀ।
 ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦੀ ਹੈ।

She used to write stories at one time.
 Did you ever use to write stories?
 She never used to write stories.
 She writes stories sometimes.

Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

Lohri ਲੋੜ੍ਹੀ

- ਨੇਹਾ: ਪ੍ਰਭ, ਲੋੜ੍ਹੀ ਦੀ ਕੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਭ: ਲੋੜ੍ਹੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦੇ ਅੱਧੀਰ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਨਾਉਣਾ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋੜ੍ਹੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।
- ਨੇਹਾ: ਲੋੜ੍ਹੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ?
- ਪ੍ਰਭ: ਲੋੜ੍ਹੀ ਦਾ ਇੱਕ ਆਮ ਗੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:
- ਆਖੋ ਮੁੰਡਓ ਵੰਝਲੀ
 ਵੰਝਲੀ ਵਾਜ਼ਾਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਕਣਕਾਂ ਜੀਮੀਆਂ,
 ਕਣਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਟੇਰੇ, ਦੋ ਸਾਧੂ ਦੋ ਮੇਰੇ,
 ਸਾਧੂ ਗਿਆ ਘਾਹ ਨੂੰ, ਬਾਬੇ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਨੂੰ,
 ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਮਾਰਿਆ, ਦਿੱਲੀ ਕੋਟ ਸਵਾਰਿਆ
 ਦਿੱਲੀ ਕੋਟ ਨੂੰ ਦੋ ਮੇਰੀਆਂ, ਜੀਉਣ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ
 ਘੋੜੀਆਂ ਗਲ ਤੜੁੱਗੇ, ਜੀਉਣ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੁੱਗੇ
 ਢੱਗਿਆਂ ਗਲ ਪੰਜਾਲੀਆਂ, ਜੀਉਣ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਲੀਆਂ...
- ਨੇਹਾ: ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਗੀਤ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਭ: ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਇਵਜ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਗਫਲੀ, ਰਿਓੜੀਆਂ, ਚਿਰਵੜੇ, ਤੇ ਗੱਚਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਨੇਹਾ: ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਭ: ਸਾਮ ਨੂੰ ਲੋੜ੍ਹੀ ਆਪਣਿਆਂ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਬਾਲਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੂੰਗਫਲੀ, ਰਿਓੜੀਆਂ, ਚਿਰਵੜੇ, ਤੇ ਗੱਚਕ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਵਿਦਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।
- ਨੇਹਾ: ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਖਾਮੀਅਤ ਹੈ?
- ਪ੍ਰਭ: ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੜਕੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਆਈ ਪਹਿਲੀ ਲੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Reading: The Dawn Of The Twenty-First Century and Punjabi Life

ਪਾਠ: ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਸੁਥਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਰਿਵਾਇਤਾਂ, ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ, ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਕਿੱਮੇ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਛੋਲ ਅਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਘੋਲ, ਸਾਹਿਆਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਤੇ ਕਿੱਕਲੀਆਂ, ਸਾਮ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਐਸੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਿਵਾਇਤੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣ ਤੇ ਮੌਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਪੱਥੇ ਜਾਂ ਏ. ਮੀ. ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਮੌਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਟੈਲੀਵਿਜਨ ਨੇ ਇਸ ਅੰਦਰ-ਬੈਠਣ ਦੇ ਲੁਕਾਅ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਲਲ ਜਿਹਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਫੈਲਾਅ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਆਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਿਆਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਹੀ ਰੰਗ ਪਕਿੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ-ਕਹਾਉਂਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੧੯੮੦ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਾਜਮੀ ਮੁਸਕਿਲਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਤੀਸਰੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੌਚ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀਆਂ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਅਜੇ ਗਹਿਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਥਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕ੍ਰਾਇਮ ਰਹੇਗੀ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂ-ਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲਾਂ:

1. ਪੰਜਾਬ ਦਿਆਂ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?
2. ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ?
3. ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਵਾਇਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀ ਭਵਿੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

Exercise 18.1 Translate:

1. ਉਹ ਕਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਂਦਾ।
2. ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਦਾਣੇ ਚੱਬੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
3. ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਲਿਖਦਾ ਸਾਂ।
4. ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਂ।
5. ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ।
6. ਬਰਸਾਤੀ ਹਾਦਸਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
7. ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਬੱਦੇ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।
8. ਬਸੰਤ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਉੱਗਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
9. ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਲੱਭਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।
10. ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਅਸੀਂ ਦੁੱਧ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਚਾਹ ਵੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ।

Exercise 18.2 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜੁਮਾ ਕਰੋ:

1. She used to get up early once, but these days she gets up late.
2. Have you ever heard the story?
3. Shabina keeps on making rice and lentils, even though I don't like it.
4. Every time I ask the teacher questions and she always gets mad.
5. Sometimes, a rainbow is visible behind the clouds after rain.
6. All night snow kept gathering on the ground.
7. The father told his sons to continue working.
8. The kids kept flying orange, green, and purple kites.
9. She kept on cooking saffron-colored rice.
10. His sisters never fight among themselves.

Exercise 18.3 Create a 10-12 sentence dialogue between you and a rickshaw-driver. Explain where you need to go and ascertain if the driver knows the directions. Remember to negotiate a fare!

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ Verbs**

ਊਡੀਕਣਾ	to wait (vi)
ਹਿੱਲਣਾ	to shake (vi)
ਖੜਕਾਉਣਾ	to knock (vt)
ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ	to gather (vi)
ਦਿਸਣਾ	to be visible (vi)
ਮੱਚਣਾ	to be on fire (vi)

ਖਾਣਾ**Food**

ਮੂੰਗਫਲੀ	peanuts (f)
ਚਿਰਵੜਾ	puffed rice (m)
ਰਿਓੜੀ	round sweets made with sesame seeds (f)
ਗੱਚਕ	peanut brittle; chunky sweet made with sesame seeds (f)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ**Adjectives**

ਜਾਮਨੀ	purple (adj/u)
ਕੇਸਰੀ	saffron-colored (adj/u)
ਗਹਿਰਾ	deep (adj/i)
ਰਾਜਸੀ	political (adj/u)
ਮਜ਼ਬੂਰ	forced, compelled (adj/u)

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ Other Useful Words

ਅਸਮਾਨ, ਅਕਾਸ਼	sky (m)
ਤਾਰਾ	star (m)
ਰਸਤਾ, ਰਾਹ	path, passage, road (m)
ਰਸਮ	custom, ritual (f)
ਰਿਵਾਇਤ	tradition, custom (f)
ਯੋਧਾ	warrior (m)
ਛੈਲ	large, barrel-shaped drum (m)
ਗੁੰਡੇ	women's festival during the month of ਸਾਉਣ (July-Aug.) (m pl)
ਮੁਟਿਆਰ	young woman
ਪੀੰਘ	swing (f)
ਕਿੱਕਲੀ	girls' whirling game (f)
ਮਨੋਰੰਜਨ	entertainment (m)
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ/ਹੀ	prince/princess
ਰਫਤਾਰ	speed (f)
ਝੁਕਾਅ	tendency, proclivity (m)
ਖਲਲ	interference, disturbance (m)
ਆਵਾਜਾਈ	traffic (f)
ਫੈਲਾਅ	spread, expansion (m)
ਨਿਆਮਤ	boon, blessing (f)
ਇਵਜ਼ਾਨਾ	compensation (m)
ਲੇਖ-ਜੋਖ	assessment (m)
ਵੰਡਲੀ	bamboo flute (f)
ਵਾਜ = ਅਵਾਜ	sound, voice (f)
ਵੱਜੋਂ	by way of (pp)
ਕੋਟ	fort (m)
ਬਟੇਰਾ	quail (m)

Lesson 19

ਸਬਕ ਪਤ੍ਰ

Causatives

§ 19.1 Causative verbs

Causative verbs describe an action that is initiated by the subject but performed by another person. These verbs convey the sense of getting something done by someone else. Note the meanings of the following three verbs:

ਬਣਨਾ – to be made

ਬਣਾਉਣਾ – to make

ਬਣਵਾਉਣਾ – to have made (by someone)

All three come from the same root, ਬਣ. The second verb ਬਣਾਉਣਾ is the causative form of the verb ਬਣਨਾ. It means to cause something to be made, in other words, ‘to make.’ Similarly, ਬਣਵਾਉਣਾ is the double causative of ਬਣਨਾ and means to cause to make, i.e. to have someone make it.

There are many pairs of verbs in Punjabi where the verb, having a short vowel, is intransitive while its causative, which has a long vowel, is transitive. Some of these pairs, along with the double causatives, are given below.

- Verbs with a root ending in a consonant typically form causatives by adding **-ਆ** to the root, while the double causative is formed by adding **-ਵਾਂ** to the root.

Initial Verb Form (often intransitive)	Causative (add -ਆ) (generally transitive)	Double Causative (add -ਵਾਂ) (transitive)
ਕਰਨਾ to do (t)	ਕਰਾਉਣਾ to make [someone] do (t)	ਕਰਵਾਉਣਾ to have [someone] do
ਚੱਲਣਾ to move (i)	ਚਲਾਉਣਾ to make move (t)	ਚਲਵਾਉਣਾ to have driven
ਬਣਨਾ to be made (i)	ਬਣਾਉਣਾ to make (t)	ਬਣਵਾਉਣਾ to have made
ਸਿੱਖਣਾ to learn (t)	ਸਿਖਾਉਣਾ to teach (t)	ਸਿਖਵਾਉਣਾ to have taught
ਲੱਗਣਾ to be attached (i)	ਲਗਾਉਣਾ (ਲਾਉਣਾ) to attach (t)	ਲਗਵਾਉਣਾ (ਲਵਾਉਣਾ) to have attached
ਸੁਣਨਾ to hear (t)	ਸੁਣਾਉਣਾ to tell (t)	ਸੁਣਵਾਉਣਾ to have told
ਪੜ੍ਹਨਾ to read (t)	ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ to teach (t)	ਪੜ੍ਹਵਾਉਣਾ to have taught
ਮਿਲਨਾ to meet, be met (i)	ਮਿਲਾਉਣਾ to introduce; join; mix (t)	ਮਿਲਵਾਉਣਾ to have introduced

2. Verbs with a root ending in a vowel, or with certain vowel-consonant combinations, are less predictable. Note the following examples:

Initial Verb Form	Causative
ਖਾਣਾ to eat (t)	ਖਾਉਣਾ to feed (t)
ਪੀਣਾ to drink (t)	ਪਿਆਊਣਾ to make drink (t)
ਡੱਲ੍ਹਣਾ to spill (i)	ਡੋਲ੍ਹਣਾ to pour (t)
ਖੁਸ਼ਣਾ to open (i)	ਖੇਲ੍ਹਣਾ to open (t)
ਦੇਣਾ to give (t)	ਦੁਆਊਣਾ, ਦਿਵਾਊਣਾ to make give (t)
ਲੈਣਾ to take (t)	ਲਵਾਊਣਾ to make take (t)
ਸੌਣਾ to sleep (i)	ਸੁਆਊਣਾ to make sleep (t)
ਭੇਜਣਾ to send (t)	ਭਿਜਵਾਊਣਾ to have sent (t)
ਬੈਠਣਾ to sit (i)	ਬਿਠਾਊਣਾ to seat (t)

Examples:

ਚਾਹ ਬਣ ਗਈ।

The tea got made.

ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚਾਹ ਬਣਾਈ।

My brother made tea for me.

ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚਾਹ

My brother had his wife make tea for me.

ਬਣਵਾਈ।

ਅਮੀਂ ਆਪ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

We don't work ourselves, we get others to do the work.

ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਅਮੀਂ ਬੱਸ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਚਲਵਾਵਾਂਗੇ।

From tomorrow, we will have someone else drive the bus.

ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਛਕਵਾਉਣ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਪ ਲਿਖਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਢੋਸਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਿਖਵਾਉਣੀਆਂ ਪਈਆਂ।

To get the story book published, I had to write some stories (myself) and had to have my friends write some, too.

ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

She can have your car repaired.

§ 19.2 The verbs ਮਿਲਨਾ, ਮਿਲਾਉਣਾ, and ਮਿਲਵਾਉਣਾ

ਮਿਲਨਾ (to meet) and its causatives have many alternate meanings and uses.

ਮਿਲਨਾ is used to show receipt of something, or ‘to get’:

ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੁਹਾਡੇ ਮਿਲੇ।	I got many gifts at Christmas.
ਉੱਥੋਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।	You will not get anything from there.
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਤਾਜੀਮ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।	Education is gotten at the university.

ਮਿਲਨਾ and its causatives are often used to introduce people:

ਸੁਰਿੰਦਰ, ਤੁਸੀਂ ਜਗਜੀਤ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋ?	Surinder, have you met Jagjit?
ਆਓ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੇਵਿਡ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈਏ।	Come, let me introduce you to David.
ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਜਰਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲਵਾਏਗਾ।	He will introduce you to Mr. Gujral.
ਮਿਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਓ।	After meeting, you guys should keep in touch.

ਗਲੇ ਮਿਲਨਾ means to embrace; ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ means to shake hands:

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।	Whenever I go there, he embraces me very warmly.
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ, ਤਾਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾਓ।	If both of you are happy, then shake hands.

ਮਿਲਾਉਣਾ can mean to join, combine, mix, or blend.

ਜੇ ‘ਮੈਂ’ ਤੇ ‘ਤੋਂ’ ਨੂੰ ਮਿਲਾਈਏ, ਤਾਂ “ਮੈਥੋਂ” ਬਣਦਾ ਹੈ।	If ‘ਮੈਂ’ and ‘ਤੋਂ’ are combined, then ‘ਮੈਥੋਂ’ is made.
ਸਬਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮਸਾਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾ ਦਿਓ।	Mix the spices well in the vegetables.

§ 19.3 Expressing ‘to begin’ and ‘to allow’

Expressions that include ‘to begin’ and ‘to allow’ can be expressed with the auxiliary verbs ਲੱਗਣਾ and ਦੇਣਾ. However, unlike the auxiliary verb constructions seen earlier, these require the main verb to be in its oblique infinitive form.

1. ‘to begin to ...’ = oblique infinitive + ਲੱਗਣਾ (conjugated appropriately)

ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਆਸੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਦੇ ਹਾਂ।	We begin to study at 8 in the morning.
ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗਿਆ।	Rain began to fall.

2. ‘to allow to...’, ‘to let...’ = oblique infinitive + ਦੇਣਾ (conjugated appropriately)

ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ।	It's late, let me go.
------------------------------	-----------------------

ਉਸ ਨੇ ਬਿੱਲੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਦਿੱਤੀ।

She let the cat eat *roti*.

§ 19.4 Word repetition and echoing

Repetition. Adjectives and adverbs are repeated for emphasis:

ਗਰਮ-ਗਰਮ ਚਾਹ	piping hot tea
ਠੰਢੀ-ਠੰਢੀ ਬੀਅਰ	ice cold beer
ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਚੌਝੀਆਂ-ਚੌਝੀਆਂ ਸੜਕਾਂ	America's wide roads
ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰੋ!	Work fast!

Numbers are repeated to give the sense of allocation or apportionment:

ਅਮੀਂ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੇਬ ਖਾਧੇ।	We ate five apples each.
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ-ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਹਨ।	They have two cars each.

Echoing. Punjabi also pairs words that rhyme or alliterate. In these pairs, the second word is often meaningless and merely serves to echo the sound or semantic connotations of the first. Such pairings indicate generality or 'and so forth along these lines.'

Rhyme:

ਖਾਣਾ-ਸਾਣਾ	foodstuff and so on
ਰੋਟੀ-ਸੋਟੀ	foodstuff and so on
ਚਾਹ-ਸ਼ਾਹ	tea and that sort of thing
ਚਾਜ਼ੀ-ਬਾਜ਼ੀ	happy, in high spirits
ਮੰਨਿਆ-ਪਰਮੰਨਿਆ	renowned, very famous

Alliteration:

ਪੀਣਾ-ਪੂਣਾ	to drink and that sort of thing
ਡੈਲੁਣਾ-ਡੂਸੁਣਾ	to spill and that sort of thing
ਲੈਣਾ-ਲੂਣਾ	to take and so forth
ਠੀਕ-ਠਾਕ	O.K.

Nearness in meaning:

ਚਾਹ-ਪਾਣੀ	refreshments
ਸੁਹਣੀ-ਸੁਣੱਖੀ	beautiful, good looking
ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ	to dine and wine
ਜਾਣਨਾ-ਬੁੱਝਣਾ	to know and recognize
ਨੁਹਿਣਾ-ਧੋਣਾ	to wash up

Examples:

ਮਾਨੂੰ ਖਾਣਾ-ਸਾਣਾ ਕਰਦੇ ਮਿਲੇਗਾ?
 ਚਾਹ-ਸ਼ਾਹ ਲਵੋਗੇ?
 ਇੱਥੇ ਸਭ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ।
 ਆਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੀ-ਬਾਜੀ ਹੋ।
 ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ!
 ਉਹ ਸਰਾਬੀ-ਕਬਾਬੀ ਪੀਣ-ਪੂਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ
 ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
 ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪੈਨਸਿਲ-ਸੈਨਸਿਲ ਹੈਗੀ?

When will we get food?
 Will you have some tea or something?
 Everything is just fine here.
 We hope that you are doing well.
 Don't consume anything from outside.
 Those lunches don't do anything except drink.
 Have you got a pencil or pen?

Dialogue ਗੱਲ-ਬਾਤ

Basant ਬਸੰਤ

ਛਾਤਿਮਾ:
 ਜਾਹਿਦ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਦੀ ਕੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ?
 ਜਾਹਿਦ:
 ਛਾਤਿਮਾ ਜੀ, ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਸਮੇਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਤੇ ਤੋਰੀਏ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਛੁੱਲ ਪੂਰੇ
 ਜੋਬਨ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ਛਾਤਿਮਾ:
 ਇਹ ਛੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਖੇਤ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗਦੇ ਹੋਣਗੇ?
 ਜਾਹਿਦ:
 ਹਾਂ ਜੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੀਲਾ ਹੀ ਪੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ਛਾਤਿਮਾ:
 ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਹੈ?
 ਜਾਹਿਦ:
 ਹਾਂ ਜੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 ਛਾਤਿਮਾ:
 ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?
 ਜਾਹਿਦ:
 ਇਸ ਦਿਨ ਲੋਕ ਪੀਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਚੌਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਹਿਰਾਂ
 ਵਿੱਚ ਮੇਲੇ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਪਤੰਗਾਂ ਉਡਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।
 ਪਤੰਗ ਉਡਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਨ?
 ਜਾਹਿਦ:
 ਹਾਂ, ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਮਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਰ ਦੀ ਬਸੰਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ
 ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਹੀ ਹੈ।

Reading: Rituals and Ceremonies

ਪਾਠ: ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਰਸਮਾਂ



ਨਿਕਾਹ ਦੀ ਰਸਮ

ਬਾਕੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਾਂਝ ਜਨਮ, ਵਿਆਹ, ਤੇ ਮੌਤ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਹਨ। ਲੜਕੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਠਿਆਈ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਹੈ ਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਹੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੜਕੀ ਤੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਘਰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਰਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੜਕੀ ਦੇ ਘਰ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਚੋਭਾਂ ਵੀ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪੜਾਅ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜ-ਧਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਕੀ ਦੇ ਘਰ ਬਰਾਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਦੀ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੁਸਕਿਲ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਅਸਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਦੀ ਲੱਬੀ ਉਮਰ ਤੇ ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ ਲਈ ਅਮੀਮਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਰਸਮਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਜੁਆਨ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਤੇ ਗੁਆਂਢੀ ਤੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਕੀਰਨੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਰੋਦਿਆਂ ਰੋਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਸਮਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਰਥੀ ਸਜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੈਂਡ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਹਿ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਰਸਮਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ-ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ?
2. ਲੜਕੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
3. ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਕੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ?

Exercise 19.1 Translate:

1. ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੀ ਨੇ ਮਨਮੀਤ ਤੋਂ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਵਾਇਆ।
2. ਗੱਲ-ਬਾਤ ਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਵਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਏ।
3. ਤੇਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਦਸਤਾਰ ਬਨ੍ਹਵਾਈ।
4. ਅਸੀਂ ਡੇਮੀਨੋਜ਼ ਤੋਂ ਪੀਤਮਾ ਮੰਗਵਾਇਆ।
5. ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਤੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੇਟਾਰਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਈ।
6. ਲੰਚ ਵੇਲੇ ਰੋਟੀ-ਸ਼ੋਟੀ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?
7. ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਮਕੈਨਿਕ ਤੋਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾਵੇਗਾ।
8. ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੈਟਰ ਕੋਲੋਂ ਇਸਤਿਹਾਰ ਛਪਵਾਏ।
9. ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗਲੇ ਮਿਲੇ।
10. ਤੁਸੀਂ ਨ੍ਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਘਰ 7 ਵਜੇ ਆ ਜਾਓ।

Exercise 19.2 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜੁਮਾ ਕਰੋ:

1. I will have my friend Sharan teach my brother Punjabi.
2. I introduced my sister to my friend Sonia.
3. My father doesn't let me play tennis.
4. Because I cannot tell stories, I will have my friend tell them.
5. He had a new house built for himself.
6. They will have the carpenter make their table.
7. Can you have someone else drive the car? I am tired.
8. Tomorrow I will have my husband cook dinner for me!
9. Dancing and prancing, the kids celebrated Lohri.
10. The waiter put two baskets of bread on each table.

Exercise 19.3 Create a 10-12 sentence dialogue about a shopping excursion to a tailor shop. For example: What would you like to buy or have made? What fabric would you like? What colors?

ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਹੜਾਵਾਂ****Verbs**

ਜੀਮਣਾ	to be born (vi)
ਸਾਡਾਨਾ, ਸਵਾਰਨਾ	to improve (vt)
ਸਿਵਾਉਣਾ	to get stitched (vt)
ਛਪਣਾ	to be printed (vi/t)
ਟੱਪਣਾ	to leap, prance
ਭਰਨਾ	to fill (vt)
ਮਨਾਉਣਾ	to celebrate (vt)
ਵਿਦਾਈ ਦੇਣੀ	to see off, say goodbye (vt)
ਭਿਜਵਾਉਣਾ	to have sent (vt)

ਦਫਨਾਉਣਾ

to bury (vt)

ਜੀਵਨ

Life

ਬਾਬਾ

old man, grandfather; saint (m)

ਸਾਲੀ

wife's sister (f)

ਪੇਕਾ

parental home (m)

ਸਹੁਰਾ; ਸਹੁਰੇ

father-in-law, in-laws (m)

ਮੇਲ-ਜੋਲ

friendship, association (m)

ਮੀਲ-ਪੱਥਰ

milestone (m)

ਬਰਾਤ

wedding party (f)

ਸੁਹਾਗ (ਦਾ ਗੀਤ)

nuptial song (m)

ਕੀਰਨਾ

wail, cry of mourning (m)

ਬੁਢਘਾ

old age (m)

ਅਰਥੀ

bier, hearse (f)

ਸਮਕਾਰ

cremation (m)

ਹੋਰ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸ਼ਬਦ

Other Useful Words

ਸਾਧੂ

holy man (m)

ਖਾਸੀਅਤ

quality, characteristic (f)

ਧੂਮ-ਧਾਮ

pomp and show (m)

ਮਹਾਰਤ

expertise, skill (f)

ਹੁਨਰ

skill (m)

ਰਾਜੀ

willing, consenting; healthy (adj/u)

ਵਿਖਾਵ

show, display (m)

ਪੜਾਅ

halt, stage (m)

ਅਮੀਸ

blessing (f)

ਨਿਰਭਰ

dependent (adj/u)

ਚੱਪ-ਚਾਪ

silently, secretly (adj/u)

ਬੇਕੱਕ

without doubt (adv)

ਇੱਕ-ਚੂਜੇ

one-another (adv)

ਸਰ੍ਹੋਂ, ਤੌਰੀਆ

types of mustard plant (f, m)

ਗਲ, ਗਲਾ

throat (m)

ਲਹੀਂਗਾ

skirt (m)

ਚੋਭ

jab (f)

Lesson 20

ਸਥਾਨ ੨੦

Passive Voice and Complex Verbal Moods

§ 20.1 Passive voice

The passive voice is used when action happens to the subject of a clause. Normally, most phrases occur with the verb in the active voice, where the subject is the doer of the action. In the example below, the subject ('person') does an action ('eats') to an object ('bread'):

ਬੰਦਾ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

Person eats bread.

In the following example of a passive voice construction, the subject (bread) passively undergoes an action (eaten). The actual doer of the action is left unstated:

ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Bread is eaten.

Passive voice verb constructions in Punjabi follow the formula:

Perfect participle of main verb + ਜਾਣਾ (conjugated appropriately)

If agents (doers of the action) are needed, ਦੁਆਰਾ or ਜ਼ਰੀਏ ('by') is used to mark them.

ਸਾਡੇ ਸਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕੈਫੇ ਖੋਲ੍ਹਾ ਗਿਆ। A new café was opened in our city.

ਇੱਥੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। Letters are written here.

ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਚੋਰ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। Thieves are locked up in prison by the police.

Unlike in English, the passive is rarely used in Punjabi. Impersonal passives are expressed using the 3rd person plural with no marked subject. For example, instead of saying (as might be said in English),

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ . . . It is said that . . .

...in Punjabi, one would more commonly say,

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ . . . They say that . . .

§ 20.2 Complex verbal moods

Punjabi is capable of expressing a subtle range of differences in verbal mood through recombination of the basic participles with auxiliary verbs. Oftentimes these more subtle constructions, although common in speech and nuanced writing, differ very little in meaning from their simpler, more direct counterparts. In many cases, the exact translation of such constructions must be understood in context.

1. Potential forms. These build upon the subjunctive's sense of potentiality or 'may be.'

Recall that the subjunctive conveys what 'may' happen in the future.

ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਪੜ੍ਹੇ।

He may study math.

The potential imperfect conveys what 'may be' happening, in the present.

Imperfect participle of main verb + subjunctive of ਹੋਣਾ

ਉਤ ਹਿਸਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

He may be studying math.

The potential perfect conveys what 'may have' happened in the past.

Perfect participle of main verb + subjunctive of ਹੋਣਾ

ਉਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।

He may have studied math.

2. Presumptive forms. These build upon the use of the future's sense of 'must be.'

Recall that the future of ਹੋਣਾ can convey what is presumed to be.

ਉਹ ਹਰਪੀਤ ਹੋਵੇਗਾ।

He must be Harpreet.

The presumptive imperfect conveys what 'must be' happening, at present.

Imperfect participle of main verb + future of ਹੋਣਾ

ਉਹ ਹਿਸਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

He must be studying math.

The presumptive perfect conveys what 'must have' happened, in the past.

Perfect participle of main verb + future of ਹੋਣਾ

ਉਸ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

He must have studied math.
(He will have studied math.)

3. Several forms emphasize that an action happens habitually or 'all the time.'

The present habitual—as already learned—is often used to describe an action that is happening at present. It is distinguished from the progressive in that the latter specifies to an action actively in progress at a given time. However, in certain contexts, use of the present habitual overlaps with the present progressive. Compare:

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਾਰ ਇਸ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	Everyday, a car drives down this street.
ਹੁਣ ਕਾਰ ਇਸ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।	Now a car is driving down this street.
ਹੁਣ ਕਾਰ ਇਸ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	Now a car is driving/drives down this street.

This is because the imperfect merely indicates that an action is not complete, and not necessarily that it is performed habitually. If one wants to *emphasize* the habitually occurring nature of the action, the following form can be used.

Imperfect of main verb + imperfect of ਹੋਣਾ + present auxiliary of ਹੋਣਾ

ਉਹ ਹਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	He is always studying math.
---------------------------	-----------------------------

Similarly, the past habitual is often translated with 'used to' in order to distinguish a regularly occurring action from one that happened just once (i.e. the perfect) or one that was in actively in progress at a given time (i.e. the past progressive).

ਉਹ ਹਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਮੀ।	He used to study math.
---------------------	------------------------

However, many times a translation without 'used to' is equally appropriate.

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਹਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਮੀ।	Last year he studied math.
-------------------------------	----------------------------

If one wants only to emphasize the habitually occurring nature of the action, the following form can be used.

Imperfect participle of main verb + imperfect participle of ਹੋਣਾ + past auxiliary of ਹੋਣਾ

ਉਹ ਹਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਮੀ।	He would study math (all the time). or He was (usually) studying math, or He used to (always) study math.
---------------------------	---

The same types of idea can be expressed with another construction.

Main verb root + ਇਆ (invariable) + imperfect participle of ਕਰਨਾ

ਉਹ ਰਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ।	He studied math.
ਉਹ ਹਿਮਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ (ਮੀ)।	He used to study math.

ਅਮੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਬੀਜੀ ਨੂੰ ਛੋਨ
ਕੀਤਾ। As soon as we arrived, we called our mother.

3. To denote 'for' (a time), with ਤੋਂ

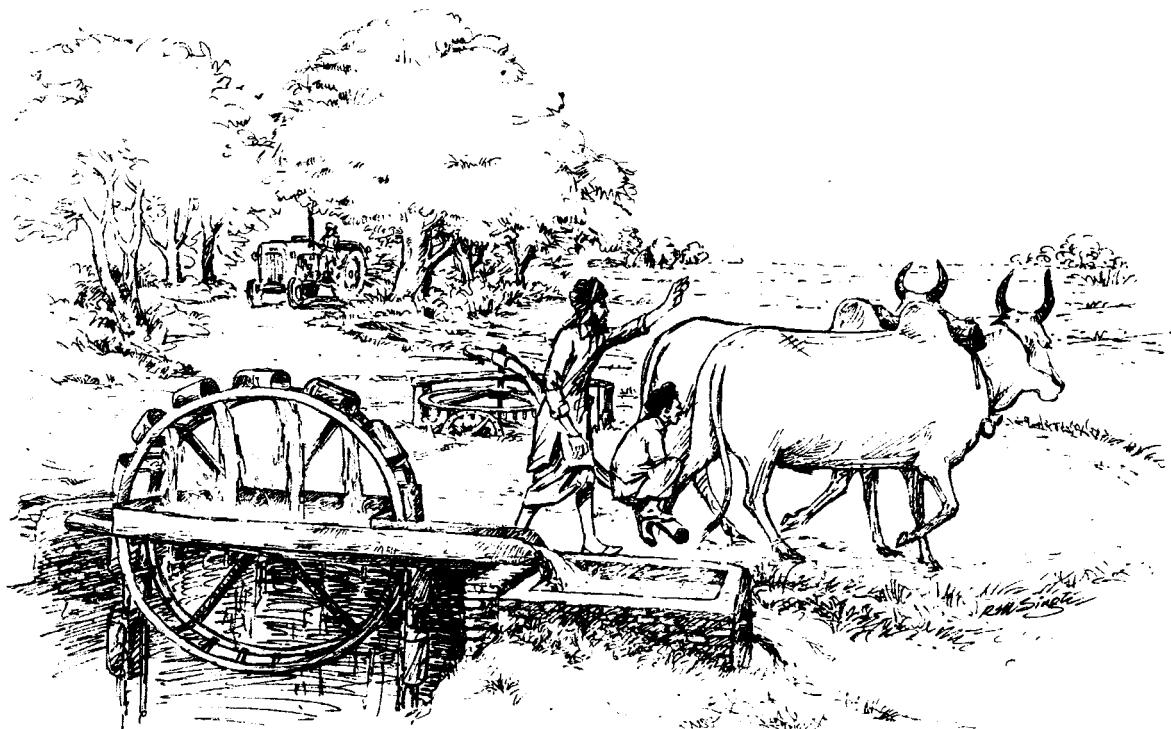
Note that the auxiliary forms of ਹੋਣਾ are generally omitted in this construction, however, to specify an action in the past one may use the past auxiliary.

More examples:

ਗੁਰਦਿੱਤ ਜੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ।
Gurdit may be staying in Hyderabad.
She may have gone home.

Reading: The Green Revolution

ਪਾਠ: ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ



ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੌਨ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਖੂਹ ਤੇ ਹਲਟ ਦੀ ਕਾਢ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ। ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ੧੯੬੯੨ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੌਰਾਨ, ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਉਪਜ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਜ਼ਮਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਮਰੂਪ, ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੇ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਘਾਟ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਜ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਜੁਰਬੇ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਤੇ ਅਸਰ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਹਿਸ਼ਾਬ ਵਰਤੋਂ, ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਵਧੇਰੇ ਕਰਜ਼ਾ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਜੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

Examples using ਜਾਣਾ:

ਗਿੱਬ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ ਗਿਆ ਸੀ।
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਬੱਚੇ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਖੇਡਣ ਜਾਣਗੇ।
ਮੈਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਖਰੀਦਣ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ।

Gibb had gone to play the drum.
The students go to school to study.
The children will go to the park to play.
I used to go to the bazaar to buy vegetables.

Examples with ਆਉਣਾ:

ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿੱਖਣ ਆਈ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਏ ਹਾਂ।
ਮਕੌਨਿਕ ਕਾਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਆਵੇਗਾ।
ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ।

She has come to learn Punjabi.
We have come to meet you.
The mechanic will come to repair the car.
I used to come here to see books.

§ 20.4 The present adverbial participle

Adverbial participles are essentially verbs that have been turned into adverbs, that is, words that describe how an action is done. Most common is the present adverbial participle, which is formed by adding **-ਦਿਆਂ** to the root of a verb.¹ It is used in the following ways:

1. To denote ‘while’

ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਮਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਾਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ।	While reading a book, I do not listen to music. While traveling in the bus, we fell asleep.
--	--

The present adverbial participle is often doubled for emphasis in this process.

ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਿਆਂ-ਪੀਂਦਿਆਂ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸਾਰੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ।	All the while drinking water, she told me with a gesture.
---	--

2. To denote ‘as soon as’ with the emphatic particle ਹੀ or ਸਾਰ

ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਸਾਰ ਆਪਣੇ ਬੀਜੀ ਨੂੰ ਛੋਨ ਕੀਤਾ।	As soon as I enter the room, I say <i>Sat Sri Akal</i> to them. As soon as we arrived, we called our mother.
--	--

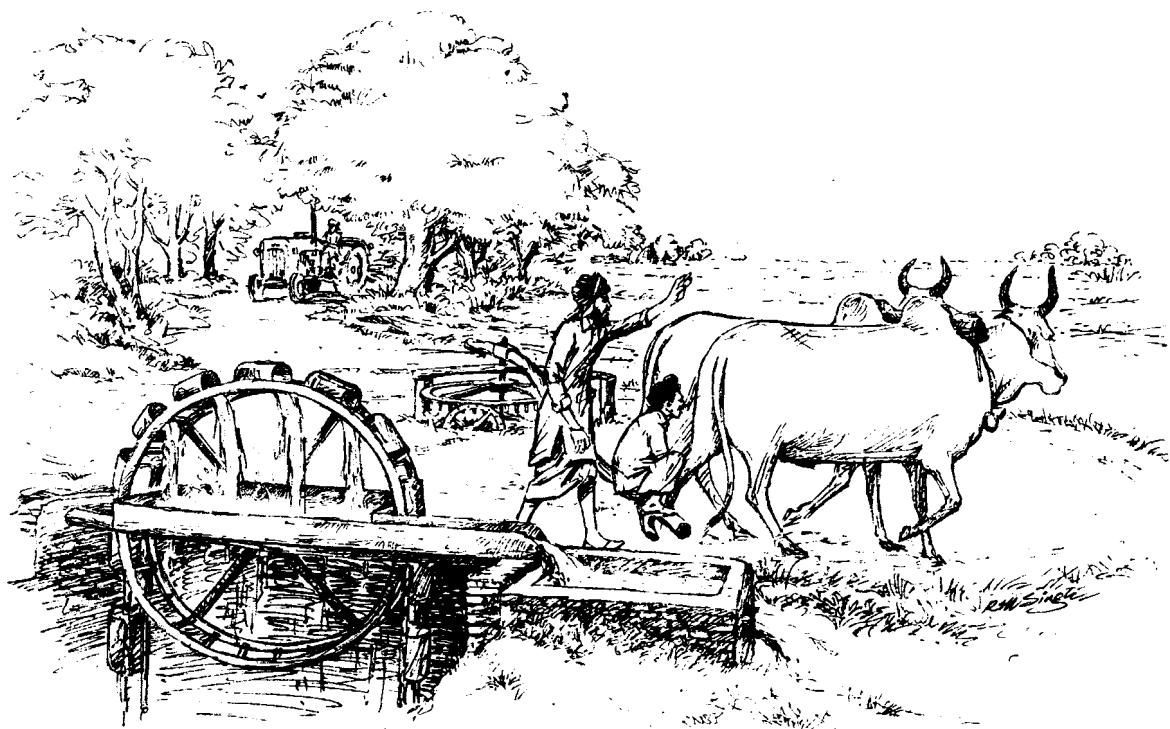
3. To denote ‘for’ (a time), with ਨੂੰ

ਸੰਗੀਤ ਸਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਿੱਖਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।	S/he has been teaching music for six weeks. We have been learning Punjabi for one year.
--	--

¹ One may also form a *past* adverbial participle, by adding **-ਇਆਂ** to the root of a verb. As its usage is rare, it is of negligible importance at this stage of learning.

Reading: The Green Revolution

ਪਾਠ: ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ



ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੇ ਜਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਲੂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਖੂਹ ਤੇ ਹਲਟ ਦੀ ਕਾਢ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ। ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ੧੯੬੯੨ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੌਰਾਨ, ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਉਪਜ ਵਾਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸਮਾਂ ਅਜ਼ਮਾਈਆਂ ਗਈਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ, ਕਣਕ ਅਤੇ ਛੋਨੇ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੇ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਘਾਟ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦਹਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਜ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਚਖਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਜ਼ਰਬੇ ਦੇ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੀਝੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਤੇ ਅਸਰ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਹਿਮਾਬ ਵਰਤੋਂ, ਅਤੇ ਕਿਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਵਧੇਰੇ ਕਰਜ਼ਾ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੜਕਿਲਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

Exercise 20.1 Translate:

1. ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ’।
2. ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।
3. ਪਾਸ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹ ਸਬਕ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।
4. ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਿੱਥੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਫਤਰ ਜਾਂ ਘਰ?
5. ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
6. ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਹੈ।
7. ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਬੈਲ-ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।
8. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਆਬਿਕ ਦਿੱਤਾ, ‘ਮਾਰੀ ਸ਼ਾਮ ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰੀ ਹੈ’।
9. ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
10. ਹੱਸਦਿਆਂ-ਹੱਸਦਿਆਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

Exercise 20.2 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜੁਮਾ ਕਰੋ:

1. In India, Hindi is spoken.
2. These clothes were made in Banaras.
3. The thieves will be caught.
4. We were not told about this.
5. The Taj Mahal was built by Shah Jahan.
6. I have been told that you know several Indian languages well.
7. I cannot eat such spicy food. (Such spicy food will not be eaten by me).
8. This letter can be sent by air mail.
9. I want to drive my friend Irfan's car at night, but he won't allow it.
10. This necklace was given to me by my husband.

Exercise 20.3 Write a review of a film in Punjabi. Summarize the plot and analyze the storyline, the acting, and music. What were the strengths and weaknesses of the film? Would you recommend this film to someone else?**Exercise 20.4** Translate the following passage into English:

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਜ੍ਰਾਬਾਨਾਂ ਵੀ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ, ਹਿੰਦੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਰਥੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਗੰਜ-ਏ-ਸੱਕਰ ਤੋਂ ਨਜ਼ਮ ਹੁਮੈਨ ਤੀਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕਦੀਮ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਅਦਬ (ਸਾਹਿਤ) ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਛਬਿਤ ਜਮਾਨ ਵਰਗੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਵਲਿਸਟ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੰਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਅਫਜ਼ਲ ਅਹਿਮਨ ਰੰਧਾਵਾ ਵਰਗੇ ਨਾਮੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਮੁੰਨਾ ਕੋਹ ਲਹੌਰ” ਵੀ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜ੍ਰਾਬਾਨ ਉਰਦੂ ਹੈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ 60% ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਲਹੌਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ, ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲਿਪੀਆਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਲਿਪੀਆਂ ਦਾ ਕੋਮਾਂ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਤਾਲੁਕ ਵੀਂਹਵੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ੧੯੪੭ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੀਕ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਲਹੀਂਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫਾਰਮੀ ਤੇ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜ੍ਰਾਬਾਨ ਉੱਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ।

ਸਬਦਾਵਲੀ**Vocabulary****ਕਿਰਿਆਵਾਂ****Verbs**

ਚੁਣਨਾ	to choose (vt)
ਅਜਮਾਉਣਾ	to try, test, experiment (vt)
ਵਧਾਉਣਾ	to increase (vt)

ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਪਸੂ**Crops and Livestock**

ਅਨਾਜ, ਅੰਨ	grains, cereals (m)
ਦਾਣਾ	seed, piece of grain (m)
ਕਣਕ	wheat (f)
ਬਾਜਰਾ	millet (m)
ਜੱਥੋ	barley (m)
ਮੱਕੀ	corn, maize (f)
ਘਾਹ	grass (m)
ਪਸੂ	livestock (m)
ਡੰਗਰ	cattle (m)
ਛੱਗਾ, ਬੈਲ, ਬਲਦ	ox (m)
ਪੰਜਾਈ	yoke (f)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ**Adjectives**

ਮਸਾਲੇਦਾਰ	spicy (adj/u)
ਵਪਾਰਿਕ	commercial (adj/u)
ਵਾਪਿਸ਼ੀ	return (adj/u)
ਮੁੱਢਲਾ	elementary, initial (adj/i)
ਕਦੀਮ	ancient, old (adj/u)
ਸਮਕਾਲੀ	contemporary (adj/u)
ਵੱਖਰਾ	separate, separated (adj/i); same as ਵੱਖ

ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ**Green Revolution**

ਇਨਕਲਾਬ	revolution, transformation (m)
ਖੇਤੀ, ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ	agriculture, farming (f)
ਹਲਟ	Persian wheel (m)
ਮਿਸਾਲ	example (f)
ਨਹਿਰ	canal (f)
ਮਜ਼ਦੂਰ	laborer (m)
ਵਿਗਿਆਨ	science (m)
ਤਜ਼ਰਬਾ	experience (m)

ਸਥਾਪਤ	founded (adj/u)
- ਕਰਨਾ	to found, establish (vt)
ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ	important, significant (adj/u)
ਉਪਜ	production, yield, output (f)
ਫਲਸਰੂਪ	consequently, as a result (of), in the wake (of) (adj/u)
ਪੈਦਾਵਾਰ	production, yield, output (f)
ਘਾਟ	lack, deficiency (f)
ਸਫ਼ਲਤਾ	success (f)
ਆਰਥਿਕਤਾ	economy, state of economy (f)
ਪਹਿਲੂ	aspect (m)
ਟੀਕਾ-ਟਿਪਣੀ	criticism (f)
ਕੀਝੇਮਾਰ	pesticide (adj/u)
ਵਾਯੂਮੰਡਲ	environment, atmosphere (m)
ਵਸੀਲਾ	resource, means, medium (m)
ਬੇਹਿਸਾਬ	limitless, endless; too much (adj/u)
ਕਰਜ਼ਾ	debt (m)
ਹਕੀਕਤ	reality, truth (f)
ਗਰੀਬੀ	poverty (f)
ਮਿਆਰ	standard, level (m)

ਹੋਰ ਡਾਇਦੇਮੰਦ ਸਥਦ *Other Useful Words*

ਸੰਬੰਧ	relation, association (m)
ਮਿਛਾਰਿਸ਼	recommendation (f)
ਮਾੜ੍ਹੀ	a women's garment (f)
ਹਮੇਲ	necklace (f)
ਹਨੇਰਾ	darkness (m)
ਗੁਜ਼ਰਨਾ	to pass, elapse (vi)
ਧਿਆਨ	attention (m)
ਪੁਲਿਸ	police (f)
ਮਹਿਮਾਨ	guest (m)
ਮੁਸ਼ਕਿਲ	difficulty (f); difficult (adj/u)
ਵਹੀ	account book (f)
ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ	the script for Punjabi, adapted from Arabic, used in West Punjab (f)
ਦੇਵਨਾਗਰੀ	the script used for writing Hindi (f)
ਕਹਾਣੀਕਾਰ	story writer (m)
ਤਾਲੁਕ	relation, relationship (m)
ਤਬਦੀਲੀ	change, transformation (f)
ਪ੍ਰਭਾਵ	effect, influence (m)

Part Two

LANGUAGE THROUGH LITERATURE

Poetry

Lesson 21
ਸਥਕ ੨੧
ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ ਸ਼ਰਵਤ

ਪੰਜਾਬ

ਮੁਹਣਿਆਂ ਦੇਮਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਮ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!
ਜਿਵੇਂ ਛੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਛੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!
ਰਲ ਮਿਲ ਬਾਗਿੰਦਾਂ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਣ, ਕੜੀਆਂ ਨਾਗਰ ਵੇਲਾਂ।
ਜੋਸ਼ ਜੁਆਨੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਲਿਸ਼ਕਣ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ।
ਪਹਿਨਣ ਹੀਰੇ ਮੌਤੀ, ਮੁੱਖ ਮਹਿਤਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
ਮੁਹਣਿਆਂ ਦੇਮਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਮ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਜੁੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤ੍ਰੀਵਣ ਅੰਦਰ, ਚਰਖੇ ਬੈਠ ਪੁਕਾਵਣ।
ਨਾਜੁਕ ਬਾਂਹ ਉਲਾਰ ਪਿਆਰੀ, ਤੰਦ ਚਰਖੜੇ ਪਾਵਣ।
ਸੀਨੇ ਅੱਗਾਂ ਲਾਵਣ, ਹੋਠ ਉੱਨਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
ਮੁਹਣਿਆਂ ਦੇਮਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਮ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਮੌਜ ਲਾਈ ਦਿਹਿਆਵਾਂ ਸੁਹਣੀ, ਬਾਗ ਜਮੀਨਾਂ ਫਲਦੇ
'ਸ਼ਰਵਤ' ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਤੀ ਉੱਤੇ ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਪਏ ਚੱਲਦੇ,
ਸਤਲੁਜ ਰਾਵੀ ਸਿਹਲਮ, ਅਟਕ ਚਨਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
ਮੁਹਣਿਆਂ ਦੇਮਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਮ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਜੋਗਣਾ (1932) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਕਵੀ ਪੰਜਾਬ ਲਈ 'ਦੇਸ' ਲਫਜ਼ ਕਿਉਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੋ।
2. ਕਵੀ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ (popular) ਪੰਜਾਬੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੁਗਲਾਂ (pastimes and activities) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ?
3. ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਮ ਲਿਖਣੀ ਪਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਕਿਉਂ?

ਔਥੇ ਲਫਜ਼

ਊਨਾਬ	jujube (m), i.e. maroon-colored
ਊਲਾਰਨਾ	to raise (vt)
ਅਟਕ	Attock, the Indus River (m)
ਸਈਚਿ	friends! (voc.)
ਗੁਲਾਬ	rose (m)
ਘੁਕਾਉਣਾ, ਘੁਕਾਵਣਾ	to make whirl (vt)
ਚਰਖਾ	spinning wheel (m)
ਝੁਟਣਾ	to swing (vi)
ਠਾਠਾਂ	waves (f pl)
ਤੰਦ	thread (f)
ਤੰਡਵਣ	spinning session/group of women (m)
ਨਾਜ਼ਕ	delicate (adj/u)
ਫਲਨਾ	to bear fruit (vi)
ਮਹਿਤਾਬ	moon (m)
ਲਿਸ਼ਕਣਾ	to sparkle (vi)
ਵੇਲ	creeper plant (f); ਨਾਗਰਵੇਲ = the betel plant

Lesson 22
ਸਥਕ ੨੨
ਭਾਈ ਵੀਰ ਮੰਘ

ਬਨਫਸੇ ਦਾ ਛੱਲ

ਮੇਰੀ ਛਿਪੀ ਰਹੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਨੀਵਾਂ ਉੱਗਿਆ
ਕੋਈ ਲੱਗੇ ਨ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ ਮੈਂ ਪਰਥਤ ਲੁੱਕਿਆ

ਮੈਂ ਲਿਆ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਰੰਗ ਜੁ ਸ਼ੋਖ ਨ ਵੰਨ ਦਾ,
ਹਾਂ ਧੂਰੋਂ ਗਰੀਬੀ ਮੰਗ ਮੈਂ ਆਇਆ ਜਗਤ ਤੇ।

ਮੈਂ ਪੀਆਂ ਅਰਸ ਦੀ ਤ੍ਰੇਲ ਪਲਾਂ ਮੈਂ ਕਿਰਨ ਖਾ,
ਮੇਰਾ ਨਾਲ ਚਾਂਦਨੀ ਖੇਲ ਰਾਤਿ ਰਲ ਖੇਲੀਏ।

ਮੈਂ ਮਮਤ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਮਗਨ ਗੀਧ ਆਪਣੀ
ਹਾਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਤੌਰੇ ਨਾਜ਼ ਭੀ ਮਿਲਣੈ ਸੰਗਦਾ।

ਆ ਸ਼ੋਖੀ ਕਰਕੇ ਪੈਣ ਜਦੋਂ ਗਲ ਲੱਗਦੀ
ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਹਿਲਾਵਾਂ ਧੋਣ 'ਵਾਜ਼ ਨ ਕੱਢਦਾ।

ਹੋ, ਫਿਰ ਬੀ ਟੁੱਟਾਂ ਹਾਇ ਵਿਛੋੜਨ ਵਾਲਿਓ!
ਮੇਰੀ ਤਿੰਨੀ ਇਹ ਭੁਮਬੋਇ ਕਿਵੇਂ ਨ ਛਿੱਪਦੀ।

ਮੇਰੀ ਛਿਪੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚਾਹ ਤੇ ਛਿਪ ਫੁਰ ਜਾਣ ਦੀ
ਹੈ, ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾਂਹ ਮੈਂ ਤਰਲੇ ਲੈ ਰਿਹਾ।

ਲਹਿਰ ਹੁਲਾਰੇ (1948) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਇਕ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?
2. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰੇ ਬਣਾਓ: ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਅਰਸਾ, ਤ੍ਰੈਲ, ਚਾਂਦਨੀ, ਵਿਛੋੜਾ
3. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।

ਔਖੇ ਲਫਜ਼

ਅਰਸ	heaven, sky (m)
ਸੋਖ, ਸੋਖੀ	playful, lively (adj/i)
ਗੁਲਜ਼ਾਰ	garden (m); bloom (adj/u)
ਚਾਂਦਨੀ	moonlight (f)
ਟਪਾਰ	evil eye (f)
ਤਰਲਾ	desperate endeavor (m)
ਤ੍ਰੈਲ	dew (f)
ਧੌਣ	neck (f)
ਬਨਫਸਾ	violet (m)
ਭੌਰਾ	black-bee (m)
ਵੰਨ	color; appearance (m)

Lesson 23
ਮਥੁਰਾ ੨੩
ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਿਕ

ਪੰਜਾਬ

(੧) ਬਣਤਰ

ਪੰਜਾਬ! ਕਰਾਂ ਕੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੇਰੀ, ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਤੇਰੇ,
ਜਲ-ਪੋਣ ਤੇਰਾ, ਹਰਿਐਲ ਤੇਰੀ, ਦਰਿਆ, ਪਰਬਤ, ਮੈਦਾਨ ਤੇਰੇ।
ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛੜ੍ਹ ਤੇਰਾ, ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਛੜ੍ਹ ਹਿਮਾਲਾ ਦਾ
ਮੇਢੇ ਤੇ ਚਾਦਰ ਬਰਛਾਂ ਦੀ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਖੜਗ ਅਟਕ ਦਾ ਹੈ,
ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬਰਛੀ ਜਮਨਾ ਦੀ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਖੜਗ ਅਟਕ ਦਾ ਹੈ,
ਪਿਛਵਾੜੇ ਬੰਧ ਚੱਟਾਨਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਤੋੜ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਅਰਜੀ ਬਰਕਤ ਤੂੰ ਵਾਂਝ ਉਤਰ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਾਂਦੀ ਹੈ,
ਚਾਂਦੀ ਢੱਲ ਕੇ ਵਿਛਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੌਨਾ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(੨) ਬਰਕਤਾਂ

ਸਿਰ ਮਾਇਬਾਨ ਹੈ ਅੰਬਾਂ ਦਾ, ਮਸਲੰਦ ਮਖਮਲੀ ਘਾਵਾਂ ਦੀ,
ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਦੌਲਤ ਤੇਰਿਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ।
ਘਰ ਤੇਰੇ ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਨੇ, ਦੁੱਧ ਘਉ ਦੀ ਲਹਿਰ ਲਗਾਈ ਹੈ,
ਬਾਹਰ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਗਾਂ ਨੇ, ਖਲਕਤ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੈ।
ਰੈਣਕ ਤੇਰੀ ਦੀਆਂ ਸਿਸ਼ਮਾਂ ਨੇ, ਜੱਰਾ ਜੱਰਾ ਚਮਕਾਇਆ ਹੈ,
ਯੁਰਪ ਅਮਰੀਕਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਤੇਰਾ ਦਰਸਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਸ਼ਿਮਲਾ, ਡਲਹੌਜੀ, ਮਰੀ ਤੇਰੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇਰਾ, ਗੁਲਮਰਗ ਤੇਰਾ,
ਦਿੱਲੀ ਤੇਰੀ, ਲਹੌਰ ਤੇਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੋਹੇ ਸੂਰਗ ਤੇਰਾ।

(੩) ਸਮਾਵਤ

ਕਿਸ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ? ਕਿਸ ਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਨਿਸਾਨ ਤੇਰਾ?
ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਨਹੀਂ? ਕਿਸ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਅਹਿਸਾਨ ਤੇਰਾ?
ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਰਾਲ ਨਾ ਟਪਕੀ ਹੈ, ਸ਼ੋਕਤ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਤੇਰੀ ਤੇ?
ਲੱਖਾਂ ਮਖੀਰ ਪਏ ਪਲਦੇ ਨੇ, ਤੇਰਿਆਂ ਛੁੱਲਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਤੇ।
ਤੂੰ ਤਲਕਤ ਤਾਉਸ ਕਰੋੜਾਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਣਸਾ ਦਿੱਤਾ,
ਕੋਹ-ਈ-ਨੂਰ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਤੂੰ, ਦਿਲ ਆਪਣਾ ਚੀਰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ।
ਹਰ ਮੁੜਕਿਲ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਨਿਗਾਹ ਜਮਾਨੇ ਦੀ,
ਸਿਰ ਝੁਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਸਤੀ ਦਾ, ਪੀ ਪੀ ਤੇਰੇ ਮੈਖਾਨੇ ਦੀ।

(8) ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ਼ਾਨ

ਤੇਰੀ ਤਹਿਜੀਬ ਬਦੀਮੀ ਹੈ, ਇਕਬਾਲ ਤੇਰਾ ਲਾਮਾਨੀ ਹੈ,
 ਤਕਨਿਲਾ ਤੇਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੁੰਧਲੀ ਜਿਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।
 ਭੁਦਰਤ ਪੰਘੁੜਾ ਘੜਿਆ ਮੀ ਤੈਨੂ ਰਿਸੀਆਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ,
 ਸੂਫ਼ੀਆਂ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਦਾ, ਬਲਬੀਰਾਂ, ਸਤੀਆਂ ਨਾਰਾਂ ਦਾ,
 ਸਚਿਆਈਓਂ ਸਦਕਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਜਦ ਬੋਲਿਆ ਮਾਰੁ ਨਾਦ ਕੋਈ,
 ਤਦ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਤਬਰੇਜ਼ ਕੋਈ, ਪੂਰਨ ਕੋਈ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੋਈ।
 ਲਵ, ਕੁਝ ਦੇ ਤੀਰ ਰਹੇ ਵਰੁੰਦੇ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਘਮਸਾਨ ਰਹੇ,
 ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿਹੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਦੇਂਦੇ ਜਾਨ ਰਹੇ।
 ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਬਾਬਾ ਛਰੀਦ, ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਾਲੇ ਤੂੰ,
 ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਲਈ, ਕਈ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ ਤੂੰ।

(4) ਸਾਹਮ

ਮਿਦਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਮਜ਼ਕ-ਲਹਿਰ ਕੀ ਕੀ ਤਾਰੀ ਤਰਦੀ ਨ ਰਹੀ?
 ਰਾਂਝਾ ਕੰਨ ਪੜਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੋਹਣੀ ਛੁੱਬ ਛੁੱਬ ਮਰਦੀ ਰਹੀ?
 ਝੱਖੜ ਬੇਅੰਤ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਆ ਕੇ ਮਿਟ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ,
 ਛਰਜੀਦ ਤੇਰੇ ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਚਰਖੜੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਤੇਰੇ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।
 ਜਾਗੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਜਗਾਉਣ ਲਈ, ਸੁੱਤੇ ਸੌਂ ਗਏ ਸੁਲਤਾਨ ਕਈ,
 ਤੂੰ ਸੈਦ ਵੀ ਹੈਂ, ਸੱਯਾਦ ਵੀ ਹੈਂ, ਸੀਰੀਂ ਵੀ ਹੈਂ, ਛਰਿਹਾਦ ਵੀ ਹੈਂ।
 ਢਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤੂੰ ਮੌਮ ਵੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਲੋੜ ਪਿਆਂ ਛੋਲਾਦ ਵੀ ਹੈਂ।
 ਤੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਾਨੀ ਹੈਂ।
 ਹਰ ਔਕੜ ਪਿਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਅਗਵਾਨੀ ਹੈਂ।

(6) ਸੁਭਾਅ

ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿੱਘਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਗਰਮੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਲਾ ਹੈ,
 ਨਾ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਦਿਖਲਾਵਾ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਦਰ ਕਾਲਾ ਕਾਲਾ ਹੈ।
 ਜੋਬਨ ਦੀ ਝਲਕ ਜਲਾਲੀ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮਟਕ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ,
 ਹਿੱਕਾਂ ਦੀ ਹਿਮਤ ਆਲੀ ਹੈ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਲਾਲੀ ਹੈ।
 ਕਿਆ ਚੂੜੇ ਬੀੜੇ ਫਬਦੇ ਨੇ, ਜੋਬਨ-ਮੱਤੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ,
 ਜਦ ਪਾਉਣ ਮਧਾਣੀ ਚਾਟੀ ਵਿੱਚ, ਤਦ ਸੋਰ ਉੱਠਣ ਪੁਮਕਾਰਾਂ ਦੇ।
 ਕੋਈ ਤੁੰਬਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਕੱਤਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੀਂਹਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਛੜਦੀ ਹੈ,
 ਕੋਈ ਮੀਉਂਦੀ ਕੋਈ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੇਲਾਂ ਬੂਟੇ ਕਢਦੀ ਹੈ।
 ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਪੀਂਘਾਂ ਨੂੰ, ਕੁੱਦ ਕੁੱਦ ਕੇ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ,
 ਟੁੰਬਦਾ ਹੈ ਜੋਸ਼ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਛੱਡਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਫੜਦੀ ਹੈ।
 ਜਦ ਰਾਤ ਚਾਨਣੀ ਖਿੜਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਗ ਇਲਾਹੀ ਛਿੜਦਾ ਹੈ,
 ਗਿੱਧੇ ਨੂੰ ਲੋੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋਬਨ ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਭਿੜਦਾ ਹੈ।
 ਵੰਝਲੀ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਹੁਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਤੂੰਬਾ ਸਿਰ ਧੁਣਿਆਂਦਾ ਹੈ।
 ਮਿਰਜ਼ਾ ਪਿਆ ਕੂਕਾਂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵਾਰਿਸ ਹੀਰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 ਖੁਹਾਂ ਤੇ ਟਿਚ ਟਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲ ਪਦੇ ਯਸਦੇ ਨੇ,
 ਭੈਂਤੇ ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਛੁਕਦੇ ਨੇ, ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਨੇ।

ਤੇਰੀ ਮਾਖਿਓਂ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਦੀ, ਜੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਫ਼ਤ ਨਾ ਰੱਜਦਾ ਹੈ,
ਉਰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਦਿਆਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੁਰ-ਤਾਲ ਤੇਰਾ ਹੀ ਵੱਜਦਾ ਹੈ।

(੭) ਸੱਧਰ

ਵੱਸੇ ਰਸੇ, ਘਰ ਬਾਹਰ ਤੇਰਾ, ਜੀਵੇ ਜਾਗੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇਰਾ,
ਮਸ਼ਨਿਦ, ਮੰਦਿਰ, ਦਰਬਾਰ ਤੇਰਾ, ਮੀਆਂ, ਲਾਲਾ, ਸਰਦਾਰ ਤੇਰਾ।
ਦੁਨੀਆਂ ਮਾਰੀ ਹੀ ਸੁਹਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਰੰਗ ਨਿਆਰਾ ਹੈ,
ਤੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੁੱਲਾ ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।
ਤੇਰੇ ਜ਼ੱਰੇ ਜ਼ੱਰੇ ਅੰਦਰ, ਅਪਣੱਤ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੱਸਦੀ ਹੈ,
ਤੇਰੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ, ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੱਸਦੀ ਹੈ।
ਦਰਗਾਹੀਂ ਸੱਦੇ ਆ ਗਏ ਨੇ, ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਸਫਰ ਦਾ ਹੈ,
ਪਰ ਤੇਰੇ ਬੂਹਿਓਂ ਹਿੱਲਣ ਨੂੰ ‘ਚਾਤ੍ਰੂਕ’ ਦਾ ਜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੰਦਨਵਾੜੀ(1931) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਚਾਤ੍ਰੀਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ?
2. ਕਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹੱਦਾਂ (boundaries) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ?
3. ਸਰਫ਼ ਅਤੇ ਚਾਤ੍ਰੀਕ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

ਐਥੇ ਲਡਨ

ਅਹਿਸਾਨ	favor, kindness (m)
ਅਗਵਾਨੀ	leadership (f)
ਅਪਣੱਤ	intimacy (f)
ਅਰਜੀ	celestial (adj/u)
ਆਗੂ	leader, forerunner (m)
ਆਜ਼ਾਈ	freedom, independence (f)
ਆਬਾਦ	inhabited (adj/u)
ਆਲੀਸ਼ਾਨ	grand, majestic (adj/u)
ਐਕੜ	difficulty (f)
ਇਮਕ	love (m)
ਇਕਬਾਲ	confession; dignity (m)
ਇਲਾਹੀ	divine (adj/u)
ਸਖਾਵਤ	generosity (f)
ਸਚਿਆਈ	truth (f)
ਸਤੀ	chaste (adj/u)
ਸਦਕਾ	because of, for (pp)
ਸੱਦਾ	call (m)
ਸੱਧਰ	longing, yearning (f)
ਸੱਯਾਦ	hunter (m)
ਸੂਰਗ	heaven, paradise (m)
ਸਾਇਬਾਨ	canopy (m)
ਸਾਹਸ	courage (m)
ਸਿਉਣਾ	to sew (vt)
ਸਿਦਕ	patience, faith (m)
ਸਿਰ	head (m)
ਸੁਭਾਅ	nature, character (m)
ਸੇਕ	heat, warmth (m)
ਸੈਦ	prey (m)
ਸੋਨਾ	gold (m)
ਸ਼ਹੀਦ	martyr (m)

ਸ਼ਾਹੀ	princely, imperial (adj/u)
ਸ਼ੀਰੀਂ	Shirin, the heroine of a love legend
ਸੋਕਤ	power, influence, status (f)
ਹਾਜੀ	ploughman (m)
ਹਿੱਕ	chest (f)
ਹਿੰਮਤ	bravery (f)
ਕੱਤਣਾ	to spin (vt)
ਕਦੀਮੀ	ancient (adj/u)
ਕੰਨ	ear (m)
ਕੁਰਬਾਨੀ	sacrifice (f)
ਕੁੱਲਾ	hut, home (m)
ਕੂਕ	cry, call (f)
ਖਲਕਤ	mankind; large crowd (f)
ਖੜਗ	sword (f)
ਖਿੜਨਾ	to flower, bloom (vi)
ਖੂਹ	well (m)
ਗਿੱਠ	hand-span (f)
ਗੋਦੀ, ਗੋਦ	lap (f)
ਘਮਸਾਨ	fierce (adj/u)
ਘੜਨਾ	to manufacture, sculpt (vt)
ਆ, ਆਊ	wound, cut (m)
ਘਉ	clarified butter (m)
ਘੁਮਕਾਰ	buzzing sound (f)
ਚੱਟਾਨ	large boulder, cliff (f)
ਚੱਪਾ	unit of measurement = 'breadth of 4 fingers' (m)
ਚਰਖੜੀ	a medieval pulley-based torture device, stretcher (f)
ਚਾਟੀ	earthen vessel for churning milk (f)
ਚਾਦਰ	sheet (f)
ਚਾਂਦੀ	silver (f)
ਚਾਨਣ	light, radiance; dawn (m)
ਚਾਨਣੀ	moonlight (f)
ਚਿਹਰਾ	face (m)
ਚਿੰਤਾ	worry, anxiety (f)
ਚੀਰ	slit, tear, fissure (m)
ਛੜਨਾ	to hull, husk (vt)
ਛਾਹ ਵੇਲਾ	morning meal (m)
ਛਿੜਨਾ	to begin, start (vi)
ਜਗਾਉਣਾ	to wake, rouse from sleep (vt)
ਜਮਾਨਾ	age, period (m)
ਜੱਰਾ	particle, speck (m)
ਜਲ-ਪੈਣ	water and wind (m-f)
ਜਲਾਲੀ	glowing, majestic (adj/u)

ਜਾਨ	life (f)
ਜਿਗਰਾ	courage (m)
ਜੀਅ	inclination, mood (m)
ਜੁਆਲਾ	fire (f)
ਜੋਸ	enthusiasm, gusto (m)
ਜੋਗ	pair (of oxen), yoke (f)
ਜੋਬਨ-ਮੱਤਾ	proud of ones youth (adj/i)
ਯੱਖੜ	storm (m)
ਯਲਕ	glimpse, glimmer (f)
ਯੂਮਣਾ	to swing (vi)
ਟਪਕਣਾ	to drip, trickle (vi)
ਟਿਚ	snap, clicking sound (f)
ਟੁਬਣਾ	to nudge, goad, poke (vt)
ਛਲਨਾ	to melt (vi)
ਛੁਕਣਾ	to approach (vi)
ਛੇਰ/ੀ	heap, pile (m/f)
ਤਹਿਜ਼ੀਬ	civilization (f)
ਤਖਤ ਤਾਊਸ	peacock throne (m)
ਤਲੀ	palm; sole (f)
ਤਾਰੀ	swim, dip (f)
ਤਾਲ	rhythm, meter (f)
ਤੀਰ	arrow (m)
ਤੁਬਣਾ	to card (vt)
ਤੁੰਬਾ	string instrument (m)
ਦਰਮਨ	seeing, meeting, audience with (m)
ਦਰਗਾਹੀ	divine (adj/u)
ਦਿਖਲਾਵਾ	pretension (m)
ਦਿਲ	heart (m)
ਦੀਵਾ	lamp (m)
ਦੌਲਤ	wealth (f)
ਧਮਣਾ	to go in (vi)
ਧਰ	earth (f)
ਪੁੰਪਲਾ	foggy, misty (adj/i)
ਨੱਸਣਾ	to flee (vi)
ਨਾਦ	sound (m)
ਨਿਆਰਾ	different, peculiar (adj/i)
ਨਿਸਾਨ	mark, sign, indication (m)
ਨਿਗਾਹ	sight, view (f)
ਨਿੱਘਾ	warm, cozy (adj/i)
ਨਿਰਾਲਾ	unique, extraordinary (adj/i)
ਨੈਣ	eyes (m pl)
ਪੰਘੜਾ	crib (m)

ਪਰੋਣਾ	to string, thread (vt)
ਪੜਵਾਉਣਾ	to have something torn (vt)
ਪਾਣਾ	chill, frost (m)
ਪਿਛਵਾੜਾ	backside, rear (m)
ਪੀਹਣਾ	to grind (vt)
ਫਬਣਾ	to fit well, suit, match (vi)
ਫਰਜ਼ੀਦ	son (m)
ਫਰਿਹਾਦ	the hero of a love legend
ਫੌਲਾਦ	steel (m)
ਬਣਤਰ	construction, design (f)
ਬੰਧ	stoppage, closure (m)
ਬਰਕਤ	blessing, bounty (f)
ਬਰਛੀ	spear (f)
ਬਾਹਰ	outside/fields (m)
ਬਾਨੀ	founder (m)
ਬਾਲਨਾ	to burn (vt)
ਬਿਰਹਾ	pangs of separation (m)
ਬੀੜਾ	button (m)
ਬੁਲਾਉਣਾ	to extinguish (vt)
ਬੇਅੰਤ	endless (adj/u)
ਭਗਤ	devotee; holy man (m)
ਭੱਤਾ	morning meal brought to the fields (m)
ਭਿੜਨਾ	to collide, clash (vt)
ਮਸਤੀ	ecstasy (f)
ਮਸਲੰਦ	carpet (f)
ਮਹੀਂ	water buffalo (f)
ਮਖਮਲੀ	velvety, smooth (adj/u)
ਮਖੀਰ	honey (m)
ਮਟਕ	enticing movement (f)
ਮਣਮਾ	to sacrifice (vi)
ਮਧਾਣੀ	churning stick (f)
ਮਾਖਿਓਂ	honey (m)
ਮਾਰੂ	fatal (adj/u)
ਮਿਟਣਾ	to be erased, rubbed off (vi)
ਮੀਆਂ	epithet for a Muslim (m)
ਮੂੰਹ	mouth (m)
ਮੈਖਾਨਾ	bar, liquor shop (m)
ਮੋਮ	wax (f)
ਰਸਣਾ	to get on well (vi)
ਰਹਿਮਤ	grace, benevolence (f)
ਰੱਜਣਾ	to be satisfied, satiated (vi)
ਰਣ	battlefield (m)

ਰਾਗ	a set of musical notes used in Indian classical music (m)
ਰਾਣ	saliva, drool (f)
ਰਿਸ਼ਮ	ray, beam (of light) (f)
ਰਿਸੀ	sage (m)
ਰੁਝੁਨਾ	to be washed away by current (vi)
ਰੂੰ	cotton wool (m)
ਰੋਸਨ	lighted, luminous (adj/u)
ਰੌਣਕ	hustle and bustle (f)
ਲਹਿਰ	wave (f)
ਲਾਸਾਨੀ	unmatched, peerless (adj/u)
ਲਾਲਾ	epithet for Hindu (businessman) (m)
ਲੋੜ੍ਹਾ	full-blast (m)
ਵੱਸਣਾ	to reside, live (vi)
ਵਹਿਣ	course of river, flow (m)
ਵਰੁਨਾ	to fall (vi)
ਵਿਛਣ	to be spread, laid out (vi)
ਵੈਰੀ	enemy (m)

Lesson 24

ਮਥੁਰ 28

ਮੋਹਨ ਮਿੰਘ



ਅੰਬੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ

ਇੱਕ ਬੂਟਾ ਅੰਬੀ¹ ਦਾ,
ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੱਗਾ ਨੀ।
ਜਿਸ ਥੱਲੇ ਬਹਿਣਾ ਨੀ,
ਸੂਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਨੀ,
ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨੀ,
ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਨੀ।
ਪਰ ਮਾਹੀ ਬਾਝੋਂ ਨੀ,
ਪਰ ਦੇਮੀ ਬਾਝੋਂ ਨੀ,
ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵੱਛਦਾ ਏ,
ਤੇ ਖੱਟਾ ਲੱਗਦਾ ਏ।

ਇਸ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ ਜੇ,

ਮੈਂ ਚਰਖੀ ਡਾਉਨੀ ਆਂ,
ਤੇ ਜੀਆ ਪਰਚਾਵਣ ਨੂੰ,
ਦੋ ਤੰਦਾਂ ਪਾਉਨੀ ਆਂ,
ਕੋਇਲ ਦੀਆਂ ਭੂਕਾਂ ਨੀ
ਮਾਰਨ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੀ,
ਪੀੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਭੰਨਾਂ ਮੈਂ
ਚਰਖੀ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ਨੀ।

ਫਿਰ ਡਰਦੀ ਭਾਬੇ ਤੋਂ
ਲੈ ਬਹਾਂ ਕਮੀਦਾ ਜੇ—
ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਡੱਬੀ ਦਾ
ਦਿਲ ਕਿਧਰੇ ਜੁੜ ਜਾਵੇ,
ਤੇ ਸੂਈ ਕਮੀਦੇ ਦੀ,
ਪੇਟੇ ਵਿੱਚ ਪੁੜ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਉੱਠ ਕੇ ਪੀੜ੍ਹੇ ਤੋਂ,
ਮੈਂ ਭੂੰਢੇ ਬਹਿ ਜਾਵਾਂ,
ਚੀਚੀ ਧਰ ਠੋੜੀ 'ਤੇ,
NamdhariElibrary@gmail.com

¹A large mango tree with small size fruit. Such trees were commonly found in the courtyards of Punjabi homes and families sat under them during hot summer days.

ਵਹਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਜਾਵਾਂ—
ਸੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੀ,
ਮੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੀ,

ਖੀਰਾਂ ਤੇ ਪੂੜੇ ਨੀ,
ਮਾਵਣ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਨੀ,
ਸੁਹਣੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਨੀ,
ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੜੀਆਂ ਨੀ,
ਜਾਂ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵਣ,
ਲੋੜਾ ਹੀ ਪਾ ਜਾਵਣ।

ਉਹ ਕਿਹਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ?
ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
ਜਿਸ ਸੁੱਭ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀ,
ਘਰ ਮੇਰਾ ਲਾੜਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨ੍ਹਾਤੀ ਧੋਤੀ ਨੀ,
ਮੈਂ ਵਾਲ ਵਧਾਏ ਨੀ,
ਮੈਂ ਕੱਜਲਾ ਪਾਇਆ ਨੀ,
ਮੈਂ ਗਹਿਣੇ ਲਾਏ ਨੀ,
ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਥੋੜੀ ਮੈਂ,
ਹੀਰੇ ਲਿਸਕਾਏ ਨੀ,
ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਮੈਂ,
ਕਈ ਫੰਧ ਬਣਾਏ ਨੀ।
ਜਾਂ ਹਾਰ ਮਿੰਗਾਰਾਂ ਤੋਂ,
ਮੈਂ ਵਿਹਲੀ ਹੋਈ ਨੀ।
ਆ ਅੰਬੀ ਥੱਲੇ ਮੈਂ,
ਫਿਰ ਪੂਣੀ ਛੋਹੀ ਨੀ।

ਉਹ ਚੰਦ ਪਿਆਰਾ ਵੀ,
ਆ ਬੈਠਾ ਸਾਹਵੇਂ ਨੀ,
ਅੰਬੀ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਨੀ।

ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦਾ,
ਸੁਹਣਾ ਵਣਸਾਰਾ ਨੀ।
ਕਿੱਸੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ,
ਲਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੀ,
ਘਮਕਾਰ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ,
ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨੀ,
ਵੈਰੀ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੀ,
ਸੇਹਣੇ ਦੀਆਂ ਠੱਲ੍ਹਾਂ ਨੀ,
ਉਹ ਦੌਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀ।

ਮੈਂ ਭਰਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨੀ।
ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨੂੰ—
ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੜ-ਖੜ ਨੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਸੂਕਰ ਨੇ,
ਵੰਡਾਂ ਦੀ ਛਣ ਛਣ ਨੇ,
ਚਰਖੀ ਦੀ ਘੂਕਰ ਨੇ,
ਟੱਪਿਆਂ ਦੀ ਲੋਰੀ ਨੇ
ਕੋਇਲ ਦੀ ਕੂਕਰ ਨੇ,
ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ,
ਤੇ ਘੂਕ ਸੁਆ ਦਿੱਤਾ।

ਤੱਕ ਸੁੱਤਾ ਮਾਹੀ ਨੀ,
ਚਰਖੀ ਦੀ ਚਰਮਖ ਤੋਂ
ਮੈਂ ਕਾਲਖ ਲਾਹੀ ਨੀ।
ਜਾ ਸੁੱਤੇ ਸੁਹਣੇ ਦੇ,
ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਾਈ ਨੀ।
ਮੈਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇ ਹੱਮੀ ਨੀ,
ਮੈਂ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਨੀ,
ਮੈਂ ਦੋਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਨੀ,
ਮੈਂ ਚੋਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਨੀ,
ਉਹ ਉੱਠ ਖੜੋਇਆ ਨੀ,
ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨੀ,
ਉਹ ਬਿਟ ਬਿਟ ਤੱਕੇ ਨੀ,
ਮੈਂ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਾਂ ਨੀ,
ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੁੱਛੇ ਨੀ,
ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਾ ਦੱਸਾਂ ਨੀ।

ਤੱਕ ਸੀਜ਼ਾ ਚਰਖੀ ਦਾ,
ਉਸ ਘੂਰੀ ਪਾਈ ਨੀ,
ਮੈਂ ਚੁੰਗੀ ਲਾਈ ਨੀ,
ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਾ ਨੀ,
ਮੈਂ ਦਿਆਂ ਨਾ ਡਾਹੀ ਨੀ,
ਉਹ ਮਾਣ ਜਵਾਨੀ ਦਾ,
ਮੈਂ ਹਠ ਜਨਾਨੀ ਦਾ,
ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਨੀ,
ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਨੀ,
ਮੰਜੀ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਨੀ,
ਅੰਬੀ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਨੀ।
ਨੱਸਦੇ ਵੀ ਜਾਈਏ ਨੀ,
ਹੱਸਦੇ ਵੀ ਜਾਈਏ ਨੀ,
ਉਹਦੀ ਚਾਦਰ ਖੜਕੇ ਨੀ,
ਮੇਰੀ ਕੋਠੀ ਧੜਕੇ ਨੀ,

NamdhariLibrary@gmail.com

ਉਹਦੀ ਚੁੱਤੀ ਚੀਕੇ ਨੀ,
ਮੇਰੀ ਛਾਂਝਰ ਛਣਕੇ ਨੀ,
ਉਹਦੀ ਪਗੜੀ ਢਹਿ ਪਈ ਨੀ,
ਮੇਰੀ ਚੁੰਨੀ ਲਹਿ ਗਈ ਨੀ,
ਜਾਂ ਹਫ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੀ,
ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਨੀ।

ਉਹ ਕਿਹਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ?
ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
ਜਿਸ ਮੁੱਡ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀ,
ਘਰ ਮੇਰਾ ਲਾਲਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਖਾਣ ਹਵਾਵਾਂ ਨੀ,
ਅੱਜ ਸਾੜਨ ਛਾਵਾਂ ਨੀ,
ਤਰਖਾਣ ਸਦਾਵਾਂ ਨੀ,
ਅੰਬੀ ਕਟਵਾਵਾਂ ਨੀ,
ਤੋਬਾ ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਨੀ,
ਹਾੜਾ ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਨੀ,
ਜੇ ਅੰਬੀ ਕੱਟਾਂਗੀ,
ਚੜ੍ਹ ਕਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ,
ਰਾਹ ਢੋਲੇ ਦਾ ਤੱਕਾਂਗੀ?

ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ(1936) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲਾਂ:

1. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?
2. ਅੰਬੀ ਦਾ ਥੂਟਾ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ? ਔਰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
3. ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਰਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜੁਮਾ ਕਰੋ।

ਅੰਬੀ ਲਾਫ਼ਜ਼

ਅੰਬੀ	small mango (f)
ਅੜੀ	stubbornness (f)
ਸਦਾਉਣਾ	to cause to call (vt)
ਸਾਉਣ, ਸਾਵਣ	the monsoon month (July-August) (m)
ਸਾਹਵੇਂ, ਸਾਮ੍ਰਾਏਂ	in front of (pp)
ਸਾਗਰ	ocean (m)
ਸਾੜਨਾ	to burn (vt)
ਸੁਆਉਣਾ	to make sleep (vt)
ਸੁੱਖ	comfort (m)
ਸੁਈ	needle (f)
ਸੂਕਰ	hissing sound (f)
ਹਠ	stubbornness, inflexibility (m)
ਹਛਣਾ	to be breathless (vi)
ਹੱਲਾ	attack (m)
ਹਵਾ, ਵਾ	wind (f)
ਹਾਰ-ਫਿੰਗਾਰ	make-up (m)
ਹਾੜਾ	exclamation (m)
ਹੀਰਾ	tooth (metaphorical), diamond (m)
ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ	to respond in concurrence (vt)
ਕਮੀਦਾ	embroidery, needlework (m)
ਕੱਜਲ	collyrium, mascara (m)
ਕਰਮ	action, deed (m)
ਕਾਲਖ	black dust (f)
ਕਿਹਾ, ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ	what sort of?
ਕਿਧਰੇ	somewhere; perchance (adv)
ਕੋਇਲ	Indian cuckoo (f)
ਕੋਠੀ	heart (metaphorical), foundation (f)
ਖੱਟਾ	sour (adj/i)
ਖੜ-ਖੜ	the sound of leaves rustling (f)
ਖੀਰ	rice pudding (f)
ਗਹਿਣਾ	jewel (m)
ਗਿਰਦੇ	around (adv)

ਪੁਮਕਾਰ	buzzing sound as that of a fast-running machine (f)
ਘੂਕ	whirling sound (f)
ਘੂਕਰ	whirling sound (f)
ਘੂਰੀ	angry stare (f)
ਚੰਦ	moon; ‘husband’ (m)
ਚਰਮਖ	the leather pieces holding the spindle in a spinning wheel (f)
ਚੀਕਣਾ	to shriek (vi)
ਚੀਚੀ	pinky finger (f)
ਚੁੰਗੀ ਲਾਉਣੀ	to run with long strides (vt)
ਚੁੰਨੀ	scarf, woman’s head covering (f)
ਚੇਤਾ	memory (m)
ਛਣਕਣਾ	to jingle, tinkle (vi)
ਛੱਲ	wave (f)
ਛਾਵੈ	locative of ਛਾਂ, shade (f); ‘in the shade’
ਛੂਹਣਾ	to touch (vt)
ਜੀਆ	mind/heart (m)
ਝੜੀ	continuous rain for several days (f)
ਝਾੜਚ	anklet (f)
ਟੱਪਾ	line of verse (m)
ਠੱਥੁ	resistance (f)
ਠੋੜੀ	chin (f)
ਢੌਲਾ	epithet for a beloved (m)
ਤਰਲਾ	request (m)
ਤਾੜੀ ਲਾਉਣੀ	to clap (vt)
ਤੋਬਾ	promise never to do something bad or forbidden (f)
ਦਿਹਾੜਾ	day (m)
ਦੂਹਰਾ	double (adj/i)
ਧੜਕਣਾ	to beat, knock (vi)
ਪਗੜੀ	turban (f)
ਪਰਚਾਉਣਾ	to please (vt)
ਪਰਦੇਸ	foreign land (m)
ਪ੍ਰੀਤ	love (f)
ਪਿਆਰਾ	dear (adj/i)
ਪੀੜ੍ਹਾ	small stringed chair (m)
ਪੁੜਨ	to prick (vt)
ਪੂਣੀ	roving of cotton or wool (f)
ਪੂੜਾ	deep fried sweet fritter (m)
ਪੋਟਾ	the tip of a finger or toe (m)
ਫੰਧ	snare, trap (m)
ਫੂਕਣਾ	to burn (vt)
ਬੱਦਲ	cloud (m)
ਬੰਦੂਕ	gun (f)

ਬਾਝੋ	without (adv)
ਬਿਟ-ਬਿਟ ਤੱਕਣਾ	to gaze intently (vt)
ਬਿੰਦੀ	dot (f)
ਭੱਜਣਾ	to run, scram, scoot (vi)
ਭੰਨਣਾ	to break, smash (vt)
ਭਾਗਾਂ ਵਾਯਾ	fortunate (adj/i)
ਭਾਬੇ	mother, mother-in-law (f)
ਭੁਵੇ	on the ground (adv)
ਮੰਜਾ	cot (m)
ਮਲਨਾ	to rub, scrub (vt)
ਮਾਹੀ	epithet for male beloved (m)
ਮਾਣ	respect, honor (m)
ਲਹਿਣਾ	to come off, to descend (vi)
ਲਾਮ	war (f)
ਲਾੜਾ	bridegroom (m)
ਲਿਸਕਾਊਣ	to polish, shine (vt)
ਵਹਿਣਾ	to flow (vi)
ਵੰਕ	bangle (f)
ਵੱਚਣਾ	to cut (vt)
ਵਣਜਾਰਾ	trader (m)
ਵਧਾਊਣਾ	to increase, enlarge; <i>here</i> , to comb (vt)
ਵਿਹਲਾ	unoccupied (adj/i)

Lesson 25

ਮਥਕ ੨੫

ਮੋਹਨ ਮਿੰਘ

ਕੁੜੀ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੀ

ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਪੰਡ ਘਾਹ ਦੀ,
ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੀ,
ਛੋਲੇ ਖਾਂਦੀ, ਆਈ ਕੁੜੀ ਪੇਠੋਹਾਰ² ਦੀ।

ਮਾਵੇ ਸਾਵੇ ਘਾਹ ਦੇ ਥੱਬੇ,
ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਝਾਕਣ ਨੀਲੇ ਪੀਲੇ,
ਛੁੱਲ ਪਟਾਕੀ ਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ
ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ, ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ,
ਲਮਕ ਲਮਕ ਕੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਈਆਂ
ਖੁੰਘਟ ਵਾਂਝੂੰ
ਐਸਾ ਜਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁਣਿਆ,
ਝਲਕ ਨਾ ਪਈ ਨੁਹਾਰ ਦੀ।

ਥਿਗੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁੱਥਣ ਕੁੰਜ ਕੇ,
ਫੜ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ,
ਠਿੱਲ੍ਹੇ ਪਈ ਵਿੱਚ ਸੁਆਂ, ਕੁੜੀ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ,
ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਪਾਣੀ,
ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਾਣੀ,
ਲਾਹਿ ਗਿਆ ਪਾਣੀ।
ਅੰਬੀਂ ਲੁਕੀ ਕੋਇਲ ਵਾਂਝੂੰ
'ਵੀਰਾ ਜੀਂਦਾਂ ਰਹੋ' ਆਖ ਕੇ
ਛੱਡ ਗਈ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ, ਕੁੜੀ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਰੇਤੇ ਉੜੇ, ਪੰਛੀ ਵਾਂਕਰ,
ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੰਜ਼ੀਰੀ ਟੁੱਕਦੀ,
ਛੱਕੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਕੁੜੀ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੀ।
ਲੰਬਾ ਪਤਲਾ ਬੁੱਤ ਉਸ ਦਾ,
ਬਿੱਛਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਿੱਛ ਹੋ ਗਿਆ,
ਨਾ ਉਸ ਤੱਕਿਆ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਨੂੰ,
ਨਾ ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਮੂੰਹ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰ,
ਪਰ ਹਾਲੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਮੈਨੂੰ,
ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਹ ਪਿਆਰ ਦੀ।

² The Pothohar Plateau lies in the northwestern corner of the Punjab, bound by the Himalayas on the north and the Jhelum river on the east.

ਹੁਣ ਵੀ ਜਦ ਛਿਕਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ,
 ਗਮਾਂ ਢੁੱਖਾਂ ਹੰਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ,
 ਚੜ੍ਹਦਾ ਆਵੇ, ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ, ਗਲ ਗਲ ਤਾਣੀ,
 ਸਿਰ ਸਿਰ ਤਾਣੀ,
 ਝੱਗ ਵਗਾਂਦਾ, ਪੈਰ ਉਖੜਾਂਦਾ—
 ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਪੰਡ ਘਾਹ ਦੀ,
 ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੀ,
 ਛੋਲੇ ਖਾਂਦੀ
 'ਵੀਰਾ ਜੀਦਾਂ ਰਹੇ' ਬੁਲਾਂਦੀ
 ਆ ਕੇ ਫੜ ਲਏ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ,
 ਗਮ-ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੇਰੀ ਬਾਂਹ,
 ਤੇ ਧੂਹਦੀ ਧੂਹਦੀ ਲਾ ਜਾਏ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰ,
 ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਕਸੰਭਵਾ (1939) ਵਿੱਚੋਂ

ਪੋਠੋਹਾਰ

ਪੋਠੋਹਾਰ ਦਰਿਆ ਜਿਹਲਮ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੱਧ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਜ਼ਿਲਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮੀਰਪੁਰ ਤੇ ਕੋਟਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਬਾਰੇ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਪਾਤਸਾਹਣੀ” (ਮਬਕ ੩੮) ਵੇਖੋ।

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਪੋਠੋਹਾਰ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?
2. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ (prose) ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
3. ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਕਿਹੜੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੋ।

ਅੱਖੇ ਲਛਨ

ਉਖੜਾਉਣਾ	to cause to be unsettled or uprooted (vt)
ਸਾਵਾ	green (adj/i)
ਸੁਆਂ	a river in Dhan-Poṭhohar (m)
ਸੁੱਖਣ	ladies' trousers (f)
ਹੀਝੂ	tear (of eye) (m)
ਹਾਲੇ	until now
ਕੁੰਜਣਾ	to tuck in (vt)
ਗਮ	sadness (m)
ਗਿੱਟਾ	ankle (m)
ਗੋਡਾ	knee (m)
ਘੁੰਘਟ	veil (m)
ਘੇਰਨਾ	to surround (vt)
ਜੰਜੀਰੀ	small chain, anklet (f)
ਜਾਲ	net (m)
ਛੱਗ	foam (f)
ਛਲਕ	glance (f)
ਛਾਕਣਾ	to look, gaze (vt)
ਛੋਲੇ ਖਾਣਾ	to sway around (vt)
ਟੁੱਕਣਾ	to cut, bite (vt)
ਠਿੱਠੁਣਾ	to swim, wade (vi)
ਛੱਕੀ	small forest (f)
ਤਣੀ	twine (f)
ਤਾਣੀ	up to, at the level of (pp)
ਬੱਬਾ	bundle (m)
ਬਿਗੜੀ	patch of cloth (f)
ਦੁੱਖ	sorrow (m)

ਪੂਹਣਾ	to pull, drag (vt)
ਨੁਹਾਰ	appearance (f)
ਪਟਾਕੀ	blue flowers of a weed (f)
ਪੰਡ	heap (f)
ਪਾਰ	across (adv)
ਪੈਰ	foot (m)
ਪੈਲ	peacock's dance (f)
ਫਿਕਰ	worry (m)
ਬਿੱਛ	tree (m)
ਬੁਣਨਾ	to weave (vt)
ਬੂਤ	image, idol; figure (m)
ਰੇਤਾ, ਰੇਤ	sand (m/f)
ਲੱਕ	waist (m)
ਲਮਕਣਾ	to hang, dangle (vi)
ਵਗਾਊਣਾ	to make flow or spill (vt)

Lesson 26

ਮਬਕ ਰ੬

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ!

ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲ!
ਤੇ ਅੱਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੋਲ!
ਇੱਕ ਰੋਈ ਸੀ ਧੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤੂੰ ਲਿਖ ਲਿਖ ਮਾਰੇ ਵੈਣ
ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਧੀਆਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ:
ਵੇਦ ਦਰਦਮੰਦਾਂ ਦਿਆ ਦਰਦੀਆ! ਉੱਠ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ
ਅੱਜ ਬੇਲੇ ਲਾਕਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਤੇ ਲਹੂ ਦੀ ਭਰੀ ਚਨਾਬ
ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜ਼ਹਿਰ ਰਲਾ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਧਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਲਾ
ਇਸ ਜ਼ਰਸੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਫੁੱਟਿਆ ਜ਼ਹਿਰ
ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਛੁੱਟ ਛੁੱਟ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਹਿਰ
ਵਿਹੁ ਵਲਿੱਸੀ ਵਾ ਫਿਰ ਵਣ ਵਣ ਵੱਗੀ ਜਾ
ਉਨ੍ਹੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਾਂਮ ਦੀ ਵੰਝਲੀ ਦਿੱਤੀ ਨਾਗ ਬਣਾ
ਪਹਿਲਾ ਡੰਗ ਮਦਾਰੀਆਂ ਮੰਤ੍ਰ ਗਏ ਗੁਆਚ
ਦੂਜੇ ਡੰਗ ਦੀ ਲੱਗ ਗਈ ਜਣੇ-ਖਣੇ ਨੂੰ ਲਾਗ
ਨਾਗਾਂ ਕੀਲੇ ਲੋਕ-ਮੂੰਹ ਬੱਸ ਫਿਰ ਡੰਗ ਹੀ ਡੰਗ
ਪਲੋਂ-ਪਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੀਲੇ ਪੈ ਗਏ ਅੰਗ।
ਗਲਿਓਂ ਟੁੱਟੇ ਗੀਤ ਫਿਰ ਤੁੱਕਲਿਓਂ ਟੁੱਟੀ ਤੰਦ
ਤ੍ਰਿਜਣੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਸਹੋਲੀਆਂ ਚਰੱਖੜੇ ਘੂਕਰ ਬੰਦ
ਸਾਣੇ ਸੇਜ ਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਲੁੱਡਣ ਦਿੱਤੀਆਂ ਰੋੜ੍ਹ
ਸਾਣੇ ਡਾਲੀਆਂ ਪੀਂਘ ਅੱਜ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਤੋੜ
ਜਿੱਥੇ ਵੱਜਦੀ ਸੀ ਫੂਕ ਪਿਆਰ ਦੀ ਵੇ ਉਹ ਵੰਝਲੀ ਗਈ ਗੁਆਚ
ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਸਭ ਵੀਰ ਅੱਜ ਭੁੱਲ ਗਏ ਉਹਦੀ ਜਾਚ
ਪਰਜੀ ਤੇ ਲਹੂ ਵੰਸਿਆ ਕਬਰਾਂ ਪਈਆਂ ਚੋਣ
ਪ੍ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀਆਂ ਅੱਜ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾਰਾਂ ਰੋਣ
ਅੱਜ ਸੱਭੇ ਕੈਂਦੇ ਬਣ ਗਏ ਹੁਮਨ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਚੋਰ
ਅੱਜ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਈਏ ਲੱਭ ਕੇ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਇੱਕ ਹੋਰ
ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲ!
ਤੇ ਅੱਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੋਲ!

ਲੁਗਿਆਂ ਵਾਟਾਂ (1947) ਵਿੱਚੋਂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਜ਼ਮ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਕਬੂਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਾਵਲ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਫਿਲਮ, ਪਿੰਜਰ, ਵਿੱਚ ਵਡਾਲੀ ਬਦਰਜ਼ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਗਾਇਆ ਹੈ। ਪਕਿਮਤਾਨ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਮੀਕਾਲ ਹਸਨ ਬੈਂਡ, ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਐਲਬਮ, ਸੰਪੂਰਨ, ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਸਤਰਾਂ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਨਮੂਨੇ ਸੁਣਨ ਲਈ, ਜਾਓ: <http://apnaorg.com/audio/amrita-2/>; ਤੇ Times Music CD (Amrita Pritam recited by Gulzar)

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂ-ਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਵਿਸਾ ਕਿਹੜੀ ਤਾਰੀਖੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਤਾਲੁਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਦਸ ਫਿਕਰੇ ਲਿਖੋ।
2. ਸ਼ਾਇਰਾ ਆਪਣੇ ਦੁਖੜੇ ਵਾਰਿਸ਼ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਹੈ?
3. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਅੰਗੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।

ਅੱਖੇ ਲਛਨ

ਅੰਗ	part, branch, limb (m)
ਸਣੇ	along with (adv)
ਸੇਜ	nuptial bed (f)
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ	princess (f)
ਕਹਿਰ	wrath, rage (m)
ਕਬਰ	grave (f)
ਕੀਲਣਾ	to charm (vt)
ਗੁਆਚ	lost (adj/u)
ਚੌਣਾ	to leak, drip (vi)
ਚੋਰ	thief (m)
ਜ਼ਹਿਰ	poison (m)
ਜਣਾ-ਖਣਾ	anyone (m)
ਜਾਚ	method, skill (f)
ਡੰਗ	sting (m)
ਡਾਲੀ	branch (f)
ਤੁੱਕਲਾ	spindle (m)
ਦਰਦਮੰਦ	sympathetic (adj/u)
ਦਰਦੀ	sympathizer (adj/u)
ਨਾਗ	cobra (m)
ਪਲੋ-ਪਲੀ	moment by moment (adv)
ਪਿੱਪਲ	large shady tree in the fig family, <i>Ficus religiosa</i> (m)
ਛੁੱਟਣਾ	to be broken; to sprout (vi)
ਫੈਲਣਾ	to rummage, search through (vt)
ਬੇਲਾ	forest of high grass (m)
ਮੰਤ੍ਰ	mantra, mystic formula (m)

ਮਦਾਰੀ	itinerant performer, juggler (m)
ਰਲਾ	mixture (m)
ਰੋੜ੍ਹ	swift current (m)
ਲਹੂ	blood (m)
ਲਾਸ	dead body, corpse (f)
ਲਾਗ	infection (f)
ਲੁੱਡਣ	the boatman in <i>Hir</i>
ਲੂੰ	small body hair, pore (m)
ਵਣ	forest (m)
ਵਰਕਾ	folio, page (of paper) (m)
ਵਾਂਸ, ਬਾਂਸ	bamboo (m)
ਵਿਹੁ, ਵਿਸ	poison, venom (f)
ਵੈਣ	lament (m)

Lesson 27

ਮਥੜ ੨੭

ਆਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਦੇਸਾਂ ਵਾਲਿਓ

ਦੇਸਾਂ ਵਾਲਿਓ ਅਪਣੇ ਦੇਸ ਅੰਦਰ
ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਵਾਂਝ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦੇ।
ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਓ ਅਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ
ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਵਾਂਝ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ।

ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ‘ਚ ਮਾਂ ਮੇਰੀ
ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੂਕ ਬਣ ਕੇ।
ਇਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਹੋਏ ਨੀਰ ਮੇਰੇ
ਇੱਥੇ ਆਸ ਤੜ੍ਹਫੀ ਮੇਰੀ ਕੂਕ ਬਣ ਕੇ
ਕਿਸੇ ਬਣ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਝੂ
ਧੁੱਪਾਂ ਛਾਵਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਡੋਲਦਾ ਹਾਂ
ਅਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕਬਰ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹਾਂ
ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਟੋਲਦਾ ਹਾਂ।

ਦਿਲਾਂ ਵਾਲਿਓ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਏ
ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਹੜ੍ਹ ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ‘ਚ ਖੇਡਦੇ ਸਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋ ਲਈਏ।
ਦੁੱਖਾਂ ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਹਾਲਜੇ ਫੋਲ ਕੇ ਤੇ
ਦੁੱਖੀ ਕਰ ਲਈਏ ਦੁੱਖੀ ਹੋ ਲਈਏ।
ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੇ
ਕਦੀ ਅਸੀਂ ਨਿਮਾਣੇ ਸਾਂ ਫੱਲ ਯਾਰੋ।
ਇਸ ਆਲੂਣਿਓਂ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਬੋਟ ਅਸੀਂ
ਕੋਈ ਚੁੱਕੇ ਨਾ ਕੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਯਾਰੋ।

ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ ਵਾਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ
ਅਸੀਂ ਬੇਘਰ, ਅਸੀਂ ਪਰਦੇਸੀ
ਤੁਸੀਂ ਹੱਮ ਕੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੀਤਾ
ਅਸੀਂ ਰੋ ਕੇ ਅੱਖ ਪਰਚਾ ਲੀਤੀ
ਤਾਰੇ ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਮਕੇ
ਜਿਹਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਮੀ ਉਹ ਆਸ ਪੁੱਗੀ
ਜੀਵੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰਾ, ਜੀਉਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ
ਅਸੀਂ ਆਏ ਦੁਆਵਾਂ ਇਹ ਦੇ ਚੱਲੇ
ਚਾਰੇ ਕੰਨੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਵੇਖੋ ਪ੍ਰਾਤੀ
ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੁੱਝ ਲੈ ਚੱਲੇ।

ਅੱਧਾ ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਇੱਥੇ ਤੜਫਦਾ ਏ
 ਅੱਧਾ ਦਿਲ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਰੁਲ ਯਾਰੋ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵਾਂ ਚ ਧੜਕਦੇ ਸਾਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਵਾਂ ਲਈ ਅਜੀਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।
 ਅਜੀਂ ਟੋਕ ਇਨਸਾਨ ਤੇ ਕੀ ਬਣਦੇ
 ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਏ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ।

(1951 ‘ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ‘ਤੇ ਲਿਖੀ)

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫਰਨਾਮਾ (1963) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਸ਼ਾਇਰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?
2. ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ 'ਦੇਸ਼ ਵਾਲਾ' ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਤੇ ਮਹੱਤਵ ਹੈ?
3. ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਪਰਦੇਸੀ' ਕਿਉਂ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਰਾਹੀਂ ਮੁਤਾਬਿਕ 'ਪਰਦੇਸੀ' ਤੇ 'ਪਰਾਹੁਣਾ' ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ?

ਓਥੇ ਲਫਜ਼

ਅਣਜਾਣ	innocent, ignorant (adj/u)
ਆਲੂਣਾ	nest (m)
ਹੱਡੀ	bone (f)
ਹੜ੍ਹ	flood (m)
ਹੂਬ	cry of pain or distress (f)
ਕੱਖ	straw, stalk (m)
ਕੰਨੀ	border, edge (f)
ਤੜਫਣਾ	to suffer pains of separation or longing (vi)
ਦਰਦ	pain (m)
ਦੁਆਉਣਾ	to cause to give (vt)
ਪੁੱਪ	sunlight (f)
ਨਿਮਾਣਾ	humble, modest, lowly (adj/i)
ਨੀਰ	water (m)
ਪਰਾਹੁਣਾ	guest; son-in-law, husband (m)
ਪੁੱਗਣਾ	to complete, fulfill (vt)
ਬੰਨ੍ਹ	dam, dyke (m)
ਭਾਰ	weight, load (m)
ਮੁੱਲ	price, worth (m)
ਯਾਰ	friend, pal (m)
ਰੁੱਖ	tree (m)
ਚੁਲਨਾ	to be neglected, trampled (vi)

Lesson 28

ਮਥਕ ੨੮

ਮਿਵ ਬਟਾਕਵੀ

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਸਿਦ੍ਧਾ ਨਾਮ ਮੁਹੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।
ਮਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਸੁਹਣੀ ਛੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।

ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀ
ਸੀਰਤ ਦੀ ਉਹ ਮਰੀਅਮ ਲੱਗਦੀ
ਹੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੁੱਲ ਲੜਦੇ ਨੇ
ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਜ਼ਲ ਹੈ ਲੱਗਦੀ
ਲੰਮ-ਮੁਲੰਮੀ ਸਰੂ ਕੱਦ ਦੀ
ਉਮਰ ਆਜੇ ਹੈ ਮਰ ਕੇ ਅੱਗ ਦੀ
ਪਰ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ।
ਗੁੰਮਿਆਂ ਜਨਮ ਜਨਮ ਹਨ ਹੋਏ
ਪਰ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਇਉਂ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਇਉਂ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਹੁਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ

ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ
ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਇਹ ਕੀ ਛਲ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਹੀ ਭਟਕਣ
ਮੋਚ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨ ਬੜੀ ਹੈ
ਨਜ਼ਰ ਮੇਰੀ ਹਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ
ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਫੌਲ ਰਹੀ ਹੈ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਟੋਲ ਰਹੀ ਹੈ
ਸੰਝ ਢਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਜਦ
ਮੋੜਾਂ ‘ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਉੱਗਦੀ ਹੈ
ਵਿਹਲ, ਬਕਾਵਟ, ਬੇਚੈਨੀ ਜਦ
ਚੌਰਾਹਿਆਂ ‘ਤੇ ਆ ਜੁੜਦੀ ਹੈ
ਚੌਲੇ ਲਿੱਪੀ ਤਨਹਾਈ ਵਿੱਚ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਬੁੜ ਖਾਂਦੀ ਹੈ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਬੁੜ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਛਿੰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਚੁੜੇ ਜਸਨ ਨੇ ਭੀੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਚੁੜੀ ਮਹਿਕ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿੱਚੋਂ

ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਵੇਗੀ
ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਵਾਂਗਾ
ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਵੇਗੀ
ਪਰ ਇਸ ਰੌਲੇ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ
ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਦੇਂਦਾ
ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨਾ ਵਿੰਹਦਾ

ਪਰ ਥੋਰੇ ਕਿਉਂ ਟਪਲਾ ਲੱਗਦਾ
ਪਰ ਥੋਰੇ ਕਿਉਂ ਝਉਲਾ ਪੈਂਦਾ
ਹਰ ਦਿਨ ਹਰ ਇਕ ਭੀੜ ਜੁੜੀ 'ਚੋਂ
ਬੁੱਤ ਉਦ੍ਧਾ ਜਿਉਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਂਦਾ
ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ
ਗੁੰਮ ਗਈ ਮੈਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ
ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
ਉਸ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਘੁਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਉਸ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਖੁਰਦਾ ਜਾਂਦਾ।
ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਹੁੰ ਹੈ
ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸਹੁੰ ਹੈ
ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਸਹੁੰ ਹੈ
ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜੱਗ ਦੀ ਸਹੁੰ ਹੈ
ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੁੰ ਹੈ
ਜੇ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹੇਦੀ ਸੁਣਦੀ ਹੋਵੇ
ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਂ ਉਹ ਮਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ
ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ
ਵਡਾ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾਵੇ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਜੀਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ
ਗੀਤ ਕੋਈ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜਿਦ੍ਹਾ ਨਾਮ ਮੁਹੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।
ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਸੁਹਣੀ ਛੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।

ਆਰਤੀ(1971) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲਾਂ:

1. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਰਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
2. ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ: ਦਸ ਕੁ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਇਸਤਿਹਾਰ ਲਿਖੋ।
3. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਤਰਜੂਮਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।

ਔਖੇ ਲਾਫ਼ਜ਼

ਸਰੂ	fir, cypress (m)
ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦਾ	simple, plain (adj/i)
ਸੀਰਤ	character, nature (f)
ਕੱਦ	height (m)
ਕਿਹੀ, ਕੇਹੀ	what sort of (f)
ਖੁਸ਼ਬੂ, ਖੁਸ਼ਬੂ	fragrance (f)
ਖੁਰਨਾ	to dissolve (vi)
ਖੋਰੇ, ਖਬਰੇ	'I wonder,' 'maybe'
ਗਜ਼ਲ	poem (f)
ਗੁੰਮ	missing, lost (adj/u)
ਘੁਲਨਾ	to dissolve, melt (vi)
ਚੌਰਾਹਾ	square, intersection (m)
ਛਲ	illusion, trick (m)
ਛਿਣ	moment (m)
ਜੱਗ	world (m)
ਐਲਾ	dim or indistinct recognition (m)
ਟਪਲਾ	misunderstanding (m)
ਤਨਹਾਈ	loneliness (f)
ਬਕਾਵਟ	weariness
ਬੁੜ	lack, want, dearth (f)
ਦਾਗ	stain, blemish, mark (m)
ਪਹਿਚਾਣ, ਪਛਾਣ	recognition (f)
ਪਰੀ	fairy (f)
ਫੱਥਤ	adornment, beauty (f)
ਫੈਲਨਾ, ਫੌਲਨਾ	to rummage, search through (vt)
ਬੇਚੈਨੀ	restlessness (f)
ਭਟਕਣ	uneasiness (f)
ਮਰੀਆਮ	Mary (mother of Jesus)
ਮੇੜ	turn, street corner (m)
ਰੈਲਾ	clamor, commotion (m)
ਲੰਮ-ਸੁਲੰਮਾ	handsomely tall (adj/i)
ਲਿੱਪਣਾ	to plaster, coat, smear (vt)

ਵੱਡਾ

ਵਿਹਣਾ

fidelity, faithfulness (f)

to look at (vt)

Lesson 29

ਮਬਕ ੨੯

ਅਹਿਮਦ ਸਲੀਮ

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ

ਪਰਤੀ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਹ ਢੁੱਲੇ ਦੀ ਬਾਰ
ਜੰਮਿਆ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸੂਰਮਾ ਕਰਦਾ ਕੌਲ ਕਰਾਰ

ਭਗਤ ਮਿੰਘ ਦਾ ਦੇਸ ਤੇ ਮੁਲਖ ਇਹ ਖਰਲਾਂ ਦਾ
ਲਹੂ ਬਾਲ ਕੇ ਲੱਭਦੀ ਖਲਕਤ ਇੱਥੇ ਰਾਹ

ਪਰਤੀ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਬੜੀ ਅਮੀਰ
ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਜੀਅ ਪਰ ਫਿਰੇ ਪਈ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕਫ਼ਨੀਰ

ਖੂਹ ਗਿੜਦੇ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਆਂ, ਹੋਠੀਂ ਨੱਚੇ ਤੇਹ
ਸਿੱਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜੋਬਨਾਂ, ਭੁੱਖੀਂ ਲੋਕ ਮਰੇ

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬੋਂ ਉੱਠਿਆਂ, ਵੱਤ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਰ
ਵਰਕਾ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਪਰਤਿਆਂ, ਤਾਰੀਖ ਨੇ ਹੋਰ

ਜਿਉਂ ਤੂੰਬਾ ਉੱਡਦਾ ਰੂੰ ਦਾ, ਉੱਡੇ ਇੰਜ ਸਰੀਰ
ਤੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਅਮਨ ਦੀ ਚੁਨੀ ਲੀਰ ਕਤੀਰ

ਜਿੰਦੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਈ ਨੀਂ, ਬੂਹੇ ਬੂਹੇ ਧੂੜ
ਮਾਏ ਲਕਾਵਾਂ ਕਿੰਜ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕੂੜ

ਪੁੱਤਰ ਤੇਰੇ ਛੇੜਦੇ ਦੂਰ ਪਾਰ ਨਿੱਤ ਲਾਮ
ਪੀਣ ਬਿਗਾਨੇ ਮਿਰਾਂ ਦੇ ਭਰ ਭਰ ਸੂਹੇ ਜਾਮ

ਤੇਰੀ ਮਿੱਟੀਓਂ ਉੱਠਦੇ ਨਿੱਤ ਦਿਹਾੜੀ ਠੱਗ
ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਢੂਕ ਕੇ ਸੇਕਣ ਬਹਿੰਦੇ ਅੱਗ

ਤੇਰੀ ਚੁਨੀ ਮਾੜਦੇ ਵੱਤ ਵੇਂਦ੍ਰੇ ਨਦੀਆਂ ਚੀਰ
ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵੰਝ ਘੇਰਦੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਮੀਰ ਸਮੀਰ

ਮਾਹਿਬਾਂ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਦੀ, ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ
ਵੰਜ ਕੇ ਜੋਬਨ ਲੁੱਟਦੇ, ਲੁੱਟ ਖੜਦੇ ਮੁਸਕਾਨ

ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਨੇ ਸੂਰਮਾ ਰਾਂਝਣ ਯਾਰ ਤਬੀਬ
ਬੱਧੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਟੁੱਕੀ ਉਹਦੀ ਜੀਭ

ਮੰਗਲ ਮੰਗਲ ਬੋਲਦਾ ਇੱਕੋ ਹੱਕ ਦਾ ਬੋਲ
ਓੜਕ ਲੋਕਾਂ ਜਿੱਤਣਾ, ਲੋਕ ਰਾਜ ਦਾ ਘੋਲ

ਤੇਰੀ ਅਣਖ ਦਾ ਲਹੂ ਵੱਤ, ਡੁੱਲਿਆ ਰਾਹਵਾਂ ‘ਤੇ
ਤੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਮਾਏ ਨੀ ਬੋਲੀ ਨਿੱਤ ਪਵੇ

ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਦੀ ਅੰਬੜੀਏ, ਮਾਲਾ ਜਪਦੇ ਜੋ
ਰੋ ਰੋ ਤੈਥੋਂ ਪੁੱਛਦੇ, ਨਿੰ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਓਹ

ਮਾਏ ਨੀ ਲੋਰੀ ਗਾਊਂਦੀਏ, ਕਿਉਂ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਮੌਤ
ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ‘ਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੁਣ ਕਦ ਜਗਮੀ ਜੋਤ

ਮਹਿਕਣ ਦੇਵੇਂ ਧਰਤੀਆਂ, ਵਿੱਛੜੇ ਸੱਜਣਾਂ ਹਾਰ
ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਤੰਦ ਜੋੜ ਦੇ, ਨੀਲੀ ਦੇ ਅਸਵਾਰ

ਵਿਛੜੇ ਮੇਲ ਵਿਖਾਈਏ, ਅੱਜ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰ
ਅਹਿਮਦ ਬਾਲ ਰੰਝੇਟੜੇ ਹੀਰ ਤੱਤੀ ਦਿਲਗੀਰ

ਕੁੰਜਾਂ ਮੋਈਆਂ (1989) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਝਾਇਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸ ਫਿਕਰੇ ਲਿਖੋ।
2. ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ?
3. ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀਂ ਵਾਂਝ ਅਹਿਮਦ ਸਲੀਮ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੁਖੜਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੋ।

ਅੱਖੇ ਲਫ਼ਜ਼

ਚੜ੍ਹਕ	end (m); in the end (adv)
ਅਸਵਾਰ	rider (m)
ਅਣਖ	self-respect, sense of honor (f)
ਅੰਬੜੀ	mother, mommy (f)
ਅਮਨ	peace, order, tranquility (m)
ਅਮੀਰ	rich (adj/u)
ਸੰਗਲ	chain (m)
ਸੂਰਮਾ	epithet for a brave warrior (m)
ਸੇਕਣਾ	to heat (vt)
ਹਾਰ	garland, necklace (m)
ਕਛਨੀਰ	shroud (f)
ਕਰਾਰ = ਇਕਰਾਰ	agreement (m)
ਕੂੜ	falsehood (m)
ਕੈਦ	imprisonment (f); imprisoned (adj/u)
ਕੌਲ	vow, promise (m)
ਖਰਲ	the tribe which rebelled against the British in 1857
ਖਲਕਤ	throng; mankind (f)
ਗਿੜਨਾ	to rotate (vi)
ਘੋਲ	conflict, struggle (m)
ਛੇੜਨਾ	to fiddle with; to start (a war, etc.) (vt)
ਜਪਣਾ	to recite, repeat (vi)
ਜਾਮ	cup, goblet (m)
ਜਾਲਿਮ	cruel, merciless (adj/u)
ਜਿੰਦੜੀ	life (f)
ਜੋਤ	light (f)
ਐਲੀ	lap; shirt spread to receive something (f)
ਠੱਗ	cheat, thug (m)
ਤੱਤਾ	hot; impatient; unlucky (adj/i)
ਤਬੀਬ	physician (m)
ਤ੍ਰੂਹ	thirst (f)
ਤੂੰਬਾ	ball of cotton (m)
ਦਿਲਗੀਰ	gloomy, depressed (adj/u)

ਦੱਲਾ	a folk hero
ਪੂੜ	dust (f)
ਨਫਰਤ	hatred (f)
ਨਿੱਤ	daily (adv)
ਪਰਤਣਾ	to return (vi)
ਪੁੱਤਰ, ਪੁੱਤ	son (m)
ਬਸਤੀ	colony, ward (f)
ਬੱਧਾ	tied, obliged (adj/i)
ਬਾਰ	interfluvial wasteland in West Punjab (f)
ਬਿਗਾਨਾ	strange, foreign (adj/i)
ਮਹਿਕਣਾ	to emit fragrance (vi)
ਮਾਲਾ	garland, rosary (f)
ਮੁਸਕਾਨ	smile (f)
ਮੁਲਖ	country (m)
ਲੀਰ ਕਤੀਰ	cut to shreds (adj/u)
ਲੁੱਟਣਾ	to rob, loot (vt)
ਵੰਜਣਾ	to be squandered, wasted (vi)
ਵੰਡ	bamboo pole (m)
ਵੱਤ	again
ਵਿੱਛੜਨਾ	to be separated, to depart (vi)

Lesson 30

ਮਬਕ ੩੦

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਗੀਤ

ਓਦੋਂ ਵਾਰਿਸ ਸਾਹ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਸੀ
ਹੁਣ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਵਾਰੀ ਏ
ਉਹ ਜਾਬਮ ਪੁਰਾਣੇ ਭੁੱਲ ਵੀ ਗਏ
ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਫੇਰ ਤਿਆਰੀ ਏ

ਮਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਖ ਫਰੀਦ ਬਿਨਾਂ
ਆਮਿਓਂ ਵੀ ਫਿੱਕਾ ਲੱਗਦਾ ਏ
ਮਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਬਿਨਾਂ
ਦੋਮੇਲ ਹੀ ਨਿੱਕਾ ਲੱਗਦਾ ਏ

ਜੋ ਵੀ ਜਗਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਹੈ
ਮਾਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਜੋਤ ਪਿਆਰੀ ਏ

ਅਸਮਾਨ ਸਿਦ੍ਧੇ ਲਈ ਬਾਲ ਸਿਹਾ
ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਚਿਰਾਗ ਧਰੇ
ਤਾਰੇ ਜਿਸ ਖਾਤਿਰ ਮੌਤੀ ਸਨ
ਤੇ ਪਵਨ ਚਵਰ ਸੰਨ ਰਾਤ ਕਰੇ

ਉਮ ਸਾਇਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ
ਇਹ ਲੀਕ ਜਿਹੀ ਕਿਸ ਮਾਰੀ ਏ

ਜੋ ਅਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਨ ਕਰੇ
ਉਹ ਛਾਂ ਵੱਲੋਂ ਥੁੜ ਜਾਵੇਗਾ
ਧੁੱਪਾਂ ਬੇਗਾਨੀਆਂ ਸਹਿ ਸਹਿ ਕੇ
ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪੇ ਮੁੜ ਆਵੇਗਾ

ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪੇਗਾ ‘ਵਾਜ਼ ਜਿਵੇਂ
ਉਦ੍ਧੀ ਠੰਢੜੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮਾਰੀ ਏ

ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਦਾਂ ਇਨਮਾਫ਼ ਨਾ ਮੰਗ
ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਹੱਕ ਲਈ ਛੇੜ ਨ ਜੰਗ
ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਕਰ
ਐਵੇਂ ਨਾ ਕੱਟ ਅਪਣੇ ਹੀ ਅੰਗ

ਇਉਂ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਤੋਹੀਨ ਨ ਕਰ
ਇਹ ਛੋਟੀ ਬਹੁਤ ਉਡਾਰੀ ਏ

ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ
ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ
ਜੋ ਛਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ
ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ

ਤੇਰੀ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ
ਉਦ੍ਧੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਕੈਣ ਇਨਕਾਰੀ ਏ

ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਸਕਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਇਹਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਸਾਣ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਨੁਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਲਿਖਣਾ ਏ
ਇਹਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਕੁੱਝ ਸਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਕੇਵਲ
ਸ਼ਮਕੀਰ ਹੀ ਇੱਕ ਲਿਖਾਰੀ ਏ

ਪਰ ਤੁਰਿਆ ਪੈਂਡਾ ਕਿਉਂ ਤੁਰਨਾ
ਅੱਗੇ ਦੀ ਵਾਟ ਜੋ ਭਾਰੀ ਏ

ਹਨੁਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁਲਘਦੀ ਵਰਣਮਾਲਾ (1992) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

- ‘ਓਦੋਂ ਵਾਰਿਸ ਸਾਹ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਵਾਰੀ ਏ’ ਸਤਰ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਕੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?
- ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਛਿਕਰੇ ਬਣਾਓ: ਵੰਡਣਾ, ਦੋਮੇਲ, ਤੌਹੀਨ, ਉਡਾਰੀ, ਵਾਟ
- “ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਦਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਮੰਗ, ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਹੱਕ ਲਈ ਛੇੜ ਨ ਜੰਗ”। ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ, ਕਵੀ ਕਿਸ ‘ਇਨਸਾਫ਼’ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ‘ਹੱਕ’ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਐਥੇ ਲਫਜ਼

ਉਡਾਰੀ	flight (f)
ਅਮਿਓਂ	nectar (m)
ਇਨਸਾਫ਼	justice (m)
ਇਨਕਾਰੀ	denying, disavowing (adj/u)
ਸਾਂਭਣਾ	to take care of (vt)
ਸਮਸੀਰ	sword (f)
ਹੱਕ	right (m)
ਕੇਵਲ	only (adv)
ਖੰਭ	wing, feather (m)
ਚਵਰ, ਚੌਰ	ceremonial whisk (m)
ਜ਼ਬਮ	wound (m)
ਜਗਣਾ	to be lit (vi)
ਤੇਗ	sword (f)
ਤੌਹੀਨ	insult (f)
ਦੂਸ਼ਮਣ	enemy (m)
ਦੋਮੇਲ	horizon (m)
ਧਾਰ	sharp edge (f)
ਨੂੰਰਾ = ਹਨੂੰਰਾ	darkness (m)
ਪਵਨ	wind (f)
ਪੈਂਡਾ	path (m)
ਬਹਾਨਾ	excuse (m)
ਲਾਟ	flame (f)
ਲੀਕ	line, streak (f)
ਵੰਡਣਾ	to divide (vt)
ਵਾਟ	distance, journey (f)

Lesson 31
ਮਥੁਰ ੩੧
ਫੈਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਫੈਜ਼

ਗੀਤ

ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦੱਸਾਂ, ਵੇ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ।
ਕਾਗ ਉਡਾਵਾਂ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਵਾਂ, ਵਗਦੀ ਵਾਅ ਦੇ ਤਰਲੇ ਪਾਵਾਂ।
ਜਦ ਕੋਈ ਯਾਦ ਪਵੇ ਤੇ ਰੋਵਾਂ, ਜਦ ਤੇਰਾ ਜਿਕਰ ਕਰਾਂ ਤੇ ਹੱਸਾਂ।
ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦੱਸਾਂ, ਵੇ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ।

ਰਾਜ ਨਾ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਘੁਲਦੀ ਜਾਵਾਂ, ਦਰਦ ਨਾ ਦੱਸਾਂ ਮੁੱਕਦੀ ਜਾਵਾਂ।
ਕਿਸ ਨੂੰ ਇਲ ਦੇ ਦਾੜਾ ਵਿਖਾਵਾਂ, ਕਿਸ ਘਰ ਅੱਗੇ ਝੋਲੀ ਢਾਵਾਂ।
ਕਿਸ ਦਾ ਦਾਮਨ ਖੱਸਾਂ, ਵੇ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ।
ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦੱਸਾਂ, ਵੇ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ।

ਸ਼ਾਮ ਉਡੀਕਾਂ ਸੱਜਣ ਉਡੀਕਾਂ, ਆਖੇਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਡੀਕਾਂ।
ਖਾਟ ਗਵਾਂਛੀ ਦੀਵੇ ਬਲਦੇ, ਰੱਬਾ ਸਾਡਾ ਚਾਨਣ ਘੱਲਦੇ।
ਸਾਡਾ ਚਾਨਣ ਘੱਲਦੇ, ਜੱਗ ਵੱਸਦਾ ਏ ਮੈਂ ਵੀ ਵੱਸਾਂ।
ਵੇ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਤੇਰੀਆਂ, ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦੱਸਾਂ।

(1990)

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਸ਼ਾਇਰ ਕਿਹੜੀਆਂ “ਦੱਸਾਂ” ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? “ਪਰਦੇਸੀਆ” ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?
2. ਇਸ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।

ਐਥੇ ਲਫ਼ਜ਼

ਕਾਗ	crow (m)
ਖਾਟ	house (m)
ਜ਼ਿਕਰ	mention, reference (m)
ਦੱਸ	information, intimation (f)
ਦਾਮਨ	hem (m)
ਮੁੱਕਣਾ	to end, finish (vi)
ਰਾਜ਼	secret (m)
ਰਾਜ਼ ਖੋਲ੍ਹਣਾ	to reveal a secret (vt)

Lesson 32

ਮਥਰ ੩੨

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ

ਚਿੱਟਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠਾ ਕਾਂ
ਮਾਨੂੰ ਆਇਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪਛਾਣੇਗਾ ਵੀ ਨਾ
ਵਿਹਿੜਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉੱਡਦੇ ਵਰੋਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਂ
ਦੂਰ ਸੁੱਟੇਗੀ ਉਡਾ, ਕੋਈ ਜਾਣੇਗਾ ਵੀ ਨਾ
ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਵਿਖਾਵਾਂਗੇ ਦਿਲ
ਜਦੋਂ ਜਾਗੀ ਨਾ ਵਹਿੜਾਂ ਤੋਂ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਮਾਂ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਲੀ ਹੱਥ, ਭਰੀ ਅੱਖ ਮਾਡੀ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਖੱਟੀ
ਜੱਗ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵੀ ਸਾਰਾ, ਬਾਜੀ ਮਾਤ ਪੈ ਗਈ
ਲੈ ਕੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਧੁੱਪ ਆਮੀਂ ਗਹੇ ਚਾਰੇ ਚੱਕ
ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਦਿਨ ਉੱਤੋਂ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ
ਸਾਰੇ ਮੱਚਿਆ ਤੁਢਾਨ, ਚੁੱਪ ਹੋਈ ਸਿੰਦ ਜਾਨ
ਲੰਬੀ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਸਾਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਕੱਟੀ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾਂ ਸਿਖਾਇਆ ਉਹ ਗਏ ਰਾਹ ਮੁੱਕ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾਂ ਸਿਖਾਇਆ ਉਹ ਗਏ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ
ਹਰ ਪੈਰ, ਹਰ ਸਾਹ, ਜਿਹੜੇ ਰਹੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ
ਉਹ ਚੇਤਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਗਏ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕ
ਸਾਰੇ ਅਲਖ ਜਗਾਈ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਰ ਵੀ ਨਾ ਪਾਈ
ਰੂਹ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਨਾ ਟੁੱਕ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ॥

ਅੜਾਂ(1995) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ‘ਚਿੱਟੇ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠੇ ਕਾਂ’ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ?
2. ‘ਦੇਸ਼’ ਤੇ ‘ਪਰਦੇਸ਼’ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘੜਦੇ ਹਨ?
3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਛਜਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ:

ਚਿੱਟਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ, ਉਡਦੇ ਵਰੋਫ਼ਿਆ, ਖਾਲੀ ਹੱਥ, ਭਰੀ ਅੱਖ,
ਅਣਜਾਣ, ਲੰਘਣਾ, ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਮੁੱਕਣਾ, ਸੁੱਕਣਾ, ਫੁੱਕਣਾ

ਐਥੇ ਲਛਜ

ਉਘੜਨਾ	to become clear, distinct, legible or prominent (vi)
ਅੰਗ-ਸੰਗ	present with, part and parcel of (adv)
ਅਲਖ	call for alms (f)
ਸੁੱਕਣਾ	to dry (vi)
ਕਾਂ	crow (m)
ਖੱਟੀ	gain (f)
ਸ਼ੈਰ	alms (f)
ਗਾਹੁਣਾ	to travel around (vt)
ਚਾਰੇ ਚੱਕ	four corners of the world (m)
ਚੁੱਪ	silence, hush (f)
ਮਿੰਦ-ਜਾਨ	heart and soul (f)
ਤੂਢਾਨ	storm (m)
ਪਛਾਣਨਾ	to recognize (vt)
ਬਾਜ਼ੀ	game (f)
ਮਾਤ	defeat (f)

Prose

Lesson 33
ਮਥੁਰਾ ੩੩
ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ਼ ਕਪੂਰ

ਸੋਭਾ ਮੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਖਤ

17 ਮਈ, 1965

ਪਿਆਰਿਚਿ,

ਤੁਧੁ ਆਪ ਵਿਛੋਝਿਆ ਆਪ ਮਿਲਾਇਆ,

ਪਰ ਅਜੇ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੋਣਾ, ਤਦੇ ਇੱਡੀ ਦੇਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਮੇਰੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਕਿ ਮੁੱਦਤਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਨੇ
ਮੈਂ ਖਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿਨਾਂ, ਟੇਪ ਤੇ ਰੀਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਸੁਣ ਲੈਨਾਂ।
ਕੁੱਝ ਤਮੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਅੰਬਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਲੱਖੇ? ਚੰਗਾ, ਕਦੇ ਪੁੱਜਾਂਗਾ ਸਹੀ!

ਸਰਦਾਰਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਨਾਮ ਕਹਿਣਾ। ਮਭ ਮਿਤਰਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ। ਕਲੀਆਂ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ। ਨਵੀਂਆਂ
ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮਭ ਤਮਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ। ਰਾਹ ਆਂਵਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਰਾਹ ਜਾਂਵਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ। ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ
ਪਿਆਰ, ਛਿਜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ, ਝਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰੋਦਿਆਂ ਤੇ
ਭਰੋਂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ।

ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ,

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ,
ਪ੍ਰਿਥਵੀ

ਐਥੇ ਲਾਵਜ਼

ਅੰਬਾਕੜਾ	inferior quality or dried-up mango (m)
ਕਲੀ	bud, blossom; paint (quicklime) (f)
ਤਸੱਲੀ	satisfaction, solace (f)
ਨਾਲਾਇਕੀ	incompetence (f)
ਪ੍ਰਣਾਮ	greetings (ceremonial) (m)
ਛਿਜ਼ਾ	weather (f)
ਮੁੱਦਤ	long time, duration (f)
ਵਿਛੋੜਨਾ	to separate (vt)

Lesson 34

ਮਥੁਰ ੩੪

ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ

ਜਿੱਤ

ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੀ ਇਹ ਪੱਕੀ ਰਾਏ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਪਏ।

ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਮਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਣਾ ਏਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਤਾਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਾਜ਼ ਤੇ ਵਰੀ ਦੇ ਕ੍ਰੀਮਤੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਟਰੰਕ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਗੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਦੁਪੱਟਿਆਂ, ਖੀਨਸ਼ਾਬ ਤੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਸੂਟਾਂ ਤੇ ਬਨਾਰਸੀ ਲਹਿੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁੰਨ-ਤੁੰਨ ਕੇ ਜਦ ਤਿੰਨ ਟਰੰਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਲਹਿਣਾਂ ਮਿਰਾਸਣ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕੱਪੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਫੋਲ-ਫੋਲ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਵੇਖ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਖਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤੀਂ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਪੁੱਤਰ ਆਏ, ਅੱਜੂ-ਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗਵਾਹ ਮਿਥ, ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੁਆਂ ਖਾਂਦੇ ਟਰੰਕ ਮਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ। ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰੋਲਾ ਰੱਪ ਹੈ, ਠੰਢ-ਠੰਢੀਰ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੱਲ ਉਲਟ ਹੋ ਗਈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉੱਜੜ-ਪੁੱਜੜ ਕੇ ਇਧਰ ਆ ਗਏ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਅਲਾਟ ਹੋ ਗਈ। ਚੌਕੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਮਾਂ ਤੇ ਚਾਚੀਆਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਕ੍ਰੀਮਤੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਉਂਕੇ ਜਿਹੇ ਭਰਨ ਲੱਗਦੀਆਂ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਖਤ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਮਿਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੌਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਜੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਬੱਲੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ਖਤ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜੁਆਬ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ।

ਕਦੀ-ਕਦੀ ਬਾਪੂ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕੁੱਤੇ ਮਿਰਮੀਆਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬੇਇਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਕਦੀ ਉਹ ਆਖਦੇ, ਉਹ ਵੀਜ਼ਾ ਲੁਆ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਟਰੰਕ ਕਢਵਾ ਕੇ ਲਿਆਉਣਗੇ। ਅੱਜੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਪਟਵਾਰੀ ਫਿਆਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਖਤ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਜੁਆਬ ਆਇਆ ਕਿ ਫਲਾਂ-ਫਲਾਂ “ਅੱਜੂ ਕੇ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।” ਤੇ ਅੱਜੀਰ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਆਪ ਕੀ ਮਿਰਾਸਣ ਲਹਿਣਾਂ ਔਰ ਉਸ ਕਾ ਬੜਾ ਲੜਕਾ ਅਨਾਇਤ ਉੱਲਾ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਏ ਹੈਂ।” ਹੁਣ ਬਾਪੂ ਜੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਮਨ। ਬੱਸ ਦਾਦੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਲਹਿਣਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜ ਲੈਂਦੀ। ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਗਿਣਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਟਰੰਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਚੁੱਪ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਮੁੜਿਆ-ਤੁੜਿਆ ਜਿਹਾ ਕਾਰਡ ਡਾਕੀਆ ਦੇ ਗਿਆ। ਕਾਰਡ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਫੋਂਥੇ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਨੀਲੀ ਮਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਖਤ ਤੇ ਕੋਈ ਤਾਰੀਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜੂ ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਜੀਅ ਦੀ ਸਿਹਤਯਾਈ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਅਨਾਇਤ ਉੱਲਾ ਦਾ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਜਾਣਾ ਦੌਮਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਉਹ ਦੇ ਮਿਰ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਪਟਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਖਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ ਟਰੰਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਖਤ ਲਹਿਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਪੁੱਤਰ ਅੱਜੂ ਰੱਖੇ ਦਾ ਸੀ।

ਕੋਈ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਅੱਜੂ ਰੱਖੇ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਤ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਈ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਏਂ ਤੇ ਉਹ ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸੱਤ ਤਾਰੀਖ ਆਪਣੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਏਧਰ ਆ ਰਿਹਾ ਏ।

ਹੁਣ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਬਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਖਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੀਰਜ਼ਾਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦੱਸੇਗਾ, ਬਾਤ ਪਾਏਗਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਉਹ ਖਤ ਸਾਰੀ ਬਿਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਖਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ। ਖਤ ਦੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਕੰਡੇ ਵਾਂਝ ਰੜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖਿਰ ਸਾਡੀ ਅਮਾਨਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅੱਠ ਤਾਰੀਖ ਸਵੇਰੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਅੱਜੂ ਰੱਖਾ, ਸਾਡਾ ਮੀਰਜ਼ਾਦਾ, ਡਿਊਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਝੱਕਦਾ ਜਿਹਾ ਖੜ੍ਹਾ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਜੱਕੋ-ਤੱਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੱਚਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਉਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਏ। ਸਾਮੁਣੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਆ ਫੜੇ। ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਤਾਂ ਪਰਲ-ਪਰਲ ਉਸ ਦੇ

ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਮਾੜਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੱਟੈ-ਵੱਟ, ਕੋਝਿਆਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਪੁਆਂਖਿਆ ਜਿਹਾ, ਸਮਤੀ ਜਿਹੀ ਪਾਪਲੀਨ ਦਾ ਨੀਲਾ ਜਿਹਾ ਛੱਗਾ ਤੇ ਉਸੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਤਹਿਮਤ। ਏਨੀ ਠੰਢ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਕਬੰਧ ਜਾਂ ਲੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਖੇਮੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੰਢ ਉਸ ਨੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਲਮਕਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਸਭ ਦਾ ਦਿਲ ਭੈੜਾ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਮੰਡੀਓਂ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਲੇਹਰ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਇਆ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਣ ਡੱਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ।

ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਖਾ ਉਹ ਵਿਤ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੀੜੀ ਉੱਤੇ ਆਣ ਬੈਠਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਸੱਲਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਤਗੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੱਡੇ ਲਿਆ-ਲਿਆ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾਮਾਨ ਭਰ ਭਰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਕਮਬੇ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਪ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਗਰੀਬ ਤੇ ਕੰਮੀ-ਕਮੀਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਤਮਾਸਾ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। “ਸੱਚ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਸਾਰ ਤੇ ਬੈਠਕ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗਾਰਡਰ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਲਾਹ ਕੇ ਨਵੇਂ ਉੱਸਰ ਰਹੇ ਜਿਬਾਹਖਾਨੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਾਏ।”

ਇੱਕ-ਦਮਾਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਜਿਵੇਂ ਲਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਹਉਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਜਿਹੀ ਛਾ ਗਈ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਰਮੋਈ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਤਾਂ ਮਾਂ ਟਰੰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁੱਖਣੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਛੋਟੀ ਚਾਚੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਇਮਾਨ ਤਕ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਚਾਚੀ ਵੀ ਲੁਸਟੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਲੈਂਦੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਾਦੀ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਪਰੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿ ਗਈ ਸੀ।

“ਫਿਰ ਅੱਲੂ ਰੱਖਿਆ ਸਾਡੇ ਟਰੰਕ ਨਹੀਓ ਲਿਆਂਦੇ?” ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡੱਕ-ਡੱਕ ਕੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਵੀ ਲੌਛੇ-ਵੇਲੇ ਦੀ ਚਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਹੋਰਾ ਸੀ।

“ਮੋਤੀਆਂ-ਵਾਲਿਓ,” ਪੱਗ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ ਅੱਥਰੂ ਪੂੰਛ ਕੇ ਉਹ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ, “ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਲੁੱਟ ਘੱਤਾ ਤਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਮਿਰਾਮੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮੀਆਂ-ਕਮੀਣ ਨੂੰ ਮੱਦ ਕੇ ਥਾਣੇ ਬਹਾ ਲਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਦੇ ਗਏ ਨੇ। ਅਮੀਂ ਬੜੇ ਤਰਲੇ ਲਏ ਭਈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੇ ਕੇ ਗਏ। ਪਰ ਉਹ ਮੰਨਣ ਕਿੱਥੇ। ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕਹਿਰ ਟੱਟਾ ਭਈ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ। ਨੁੱਡੇ, ਧੱਕੇ, ਬੈਂਤ...!” ਅੱਲੂ ਰੱਖਾ ਜਿਵੇਂ ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਤ੍ਰੂਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਠੀ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

“ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਖੇ ਭਈ ਸਾਨੂੰ ਉੱਤੋਂ ਹੁਕਮ ਚੜ੍ਹਿਆ ਏ।” ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਦੱਸਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। “ਆ ਲੱਗਾ ਘਰ-ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸੀ ਲੈਣ। ਸਾਡੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵੱਡ-ਵੱਡ ਕੇ ਨਿਕਲੇ ਭਈ ਇਹ ਤਾਂ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵਖਤਾਂ ਨਾਲ ਲੱਕ-ਲੱਕ ਟੋਏ ਪੁੱਟ ਕੇ ਵਿੱਚ ਟਰੰਕ ਧਰ ਕੇ ਉੱਤੋਂ ਲੇਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਟੀਆਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਥਾਂ ਲੱਭ ਲਈ। ਤਿੰਨੇ ਟਰੰਕ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚੁਕਾ ਕੇ ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੇ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਸੂਲਪੁਰ ਦਾ ਨਵਾਬ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਭੇਜ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਲੁਟਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਬੈਠਕੇ ਬੈਠਾ ਪੀਵੀ ਜਾਏ।” ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਅੱਲੂ ਰੱਖਾ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਖੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਏ। ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਏ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਾਡੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਆਖੇ, ਤੁਮਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੁੱਟੇ ਨੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਏ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਨੂੰ ਤੰਬੀਹ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਖੇ, ਜੇ ਤੁਮਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਟਰੰਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਨੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਲਾ...। ਬੇਬੇ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗੀ ਮੁੜ ਕੇ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।” ਉਹ ਪੱਗ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੱਥਰੂ ਪੂੰਛ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲੱਖ ਗਏ ਸਨ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਹਉਕਾ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਰਾਸਣ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ। ਮਾਂ ਨਿਮੋਝੂਣੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਉੱਠ ਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਣ ਜਾ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹਾਲੀਂ ਉਨ੍ਹੇ ਆਪਣੀ ਰੀਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਹੀ। ਏਨੇ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਨੇ ਅੱਲੂ ਰੱਖੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਘੱਲੀ ਸੀ। ਪਿਛੀ-ਮੱਕਰ, ਮੇਵੀਆਂ ਤੇ ਆਲੂ-ਵੜੀਆਂ ਦੀ ਭਾਜੀ ਨਾਲ ਛਲਕੇ।

“ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਨਾਹਗੀਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਛੁਹਣ ਦੇਂਦੇ।”

“ਹੈਂ!” ਬਾਪੂ ਜੀ ਇੱਕ-ਦਮ ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਉੱਛਲ ਜਿਹੇ ਪਏ ਸਨ।

“ਆਹ ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਮਾਰ ਵਗੇ ਜੇ ਝੂਠ ਬੋਲਾਂ ਤੇ!” ਅੱਲੂ ਰੱਖੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਤੋਲਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸਹੁ ਖਾਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ਏ, ਸਾਡਾ ਤੇ ਜਿਉਣਾ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਤਿੰਨ ਵੇਰਾਂ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਪੇਰੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਜਾਣਾ, ਇੱਕ-ਦੋ ਭੇਡਾਂ ਗ੍ਰੀਮ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ। ਗੰਨੇ, ਸਾਗ, ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦੇਂਦੇ। ਮੇਰਾ ਨਿੱਕਾ ਛੁਹਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੰਨਾ ਭੰਨ ਬੈਠਾ। ਵੱਟ ਉੱਤੇ ਪਟਕਾ-ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ। ਕਮਲੀ ਬੇਬੇ ਕੰਮੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਾਗ ਲੈਣ ਤੁਰ ਪਈ। ਉਹ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਈ ਤਾਂ ਹੁਭਕੀਂ-ਹੁਭਕੀਂ ਰੋਈ ਜਾਏ, ਗੱਲ ਕੋਈ ਦੱਸੇ ਨਾ। ਅਮੀਂ ਤਾਂ ਰੋਂਦੇ ਆਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਸਰਦਾਰ ਇਧਰ ਆ ਗਏ, ਸਾਡਾ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ।

ਰੋਟੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਦੇ ਸੰਖ ਵਿੱਚ ਅੜ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਹੁਣ ਉਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ। “ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਤੋਂ ਘਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੋਤਰਨ ਦੇਂਦੇ।” ਅੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਾ ਫਿਰ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਅੱਛਾ!,” ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। “ਤੇ ਹੁਣ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਓ?” ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕਰਨਾ ਕੀ ਏ! ਅਮੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ, ਰਾਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਾਂ, ਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਕਮੀ ਸੀ, ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਦੀ।” ਉਸ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ ਸੀ। “ਹੁਣ ਤਾਂ ਚੁਨ-ਕਟੀ ਆ ਸਰਦਾਰ ਜੀ। ਉਧੋਂ ਨੈਤਾ ਦੁਆ ਦੇ ਗਿਆ। ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਈ ਆਖੀ ਜਾਏ, ਆਖੇ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵਾਅ ਵੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਦਾ। ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਨਾਲ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭੇਡਾਂ ਜਾ ਵੜੀਆਂ ਅਲਾਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੈਂਡੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੱਠੀ ਕੁਹੜੀ ਮਾਰੀ ਮੌਰਾਂ ਵਿੱਚ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕੁਵੱਲੀ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ ਜਾਂ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਝੋਰਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ। ਦੁਆ ਦੇ ਗਿਆ ਉਹ ਵੀ!” ਅੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖੇ ਦਾ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ। “ਦੋ ਛੁਹਰੀਆਂ ਨੇ ਵਿਆਹੁਣ ਯੋਗ ਉਮ ਦੀਆਂ। ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਉਹੀ ਮੰਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁੱਜਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਅੱਸੂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਏ।” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਢੂੰਘੀ ਸੋਚੇ ਢੁੱਬ ਗਿਆ ਸੀ। “ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਝੋਰਾ ਏ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਪਈ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਆਨਤ ਹੋ ਗਈ।” ਅੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਫਿਰ ਰੋਣ-ਹਾਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਨਮਰੀਆਂ (2002) ਵਿੱਚੋਂ

Exercise 34.1 Fill in each blank with a suitable word (in its appropriate form) from the glossary for “ਜਿੱਤ.” Then translate the sentences.

1. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਪੈਂਤੀ _____ ਹਨ।
2. ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮੀ ਆਪਣਿਆਂ _____ ਦੀ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।
3. ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚੋਰੀ ਦਾ _____ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ।
4. ਕਾਜ਼ੀ ਮਾਹਿਬ ਨੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੇ _____ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ।
5. ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ _____ ਲਿਧਿਆਣੇ, ਅੰਬਾਲੇ, ਅਤੇ ਕੁਰਕਸ਼ੇਤਰ ਦਿਆਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਸਨ।
6. _____ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਦਮ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।
7. ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ-ਮਾਈ ਵੇਲੇ _____ ਲੈਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਘੱਟ ਹੈ।
8. _____ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
9. ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀ _____ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਗੈਰ ਨਾ ਜਾਣਾ।
10. ਪੱਛੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦੇ ਲਈ ਉੱਡਣਾ _____ ਹੈ।

Exercise 34.2 Translate:

1. We all looked at the spectacle in (with) amazement.
2. Before planting seeds the gardener hoes the garden.
3. When I came into the room the child was sobbing in the corner.
4. The police are making an inquiry into the case.
5. After the accident I sued the person who hit me with his car.
6. ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਹਿਮਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।
7. ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮਿਆਂਕ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।
8. ਤਾਲੇ ਦੀ ਚਾਬੀ ਗੁੰਮ ਹੋਈ।
9. ਮੈਨੂੰ ਝੋਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਸੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਖੁੰਝ ਗਈ ਹਾਂ।
10. ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਸਹੀ ਹੈ।

ਐਥੇ ਲਾਫ਼ਜ਼

ਅਮੰਭਵ	impossible (adj/u)
ਅੱਖਰ	letter (of alphabet) (m)
ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਆੰਮ੍ਰਿਤ	end (m); in the end (adv)
ਅਮਾਨਤ	property entrusted to somebody else (f)
ਇੱਕ-ਦਮ	immediately (adv)
ਇਲਜ਼ਾਮ	blame, charge (m)
ਸਹੀ	correct, right (adj/u)
ਸਹੁੰ	oath, vow (f)
ਸਾਗ	greens (usually mustard or spinach) (m)
ਹੁਬਕਣਾ	to sob, snivel (vi)
ਕੰਮੀ-ਕਮੀਣ	menial worker (m)
ਕਾਲਖ	blackness, soot (f)
ਕੁਹਾੜੀ	hatchet (f)

ਕੁਝੋਲਾ	ill-advised (adj/i)
ਕੋਠੜੀ	small room, cell (f)
ਕੋਲਾ	coal (m)
ਖਿਆਨਤ	breach of trust (f)
ਖੀਨਖਾਬ	a gold-threaded material (f)
ਖੁਸ਼ਖਤ	calligraphy (adj/u)
ਖੇਮੀ	cotton blanket (f)
ਖੇਤਰਨਾ	to scratch, scrape; to hoe (vt)
ਗੱਚ ਭਰ ਆਉਣਾ	to feel lump in the throat, get emotional (vi)
ਗੰਢ	bundle-pack (f)
ਗੰਨਾ	sugarcane (m)
ਗਵਾਹ	witness (m)
ਗੁਮਲਖਾਨਾ	bathroom (m)
ਚੌਕਾ	cooking place, kitchen (m)
ਛੂਹਰ/ਛੂਹਰੀ	boy/girl
ਜੱਕੋ-ਤੱਕਾ	hesitation, reluctance (m)
ਜਨਮਾਨ	client, patron (m)
ਜ਼ਿਬਾਹਖਾਨਾ	slaughterhouse (m)
ਐਰਾ	grief, regret (m)
ਠੁੱਡਾ	hit with the front part of foot (m)
ਡੱਕਣਾ	to stop (vt)
ਡਾਕੀਆ	postman (m)
ਫਿਉਝੀ	porch, gateway, foyer (f)
ਤਹਿਮਤ	sheet-like garment covering the lower body (f)
ਤੰਬੀਹ	inquiry, interrogation (f)
ਤਲਾਜ਼ੀ	search (f)
ਤ੍ਰੂਹਿਣਾ	to be frightened (vi)
ਤੁੱਖਣੀ	prodding (f)
ਤੁੰਨਣਾ	to stuff, fill (vt)
ਬਾਣੇਦਾਰ	chief of police station (m)
ਦਗਾ	betrayal (m)
ਦਾਜ	dowry (m)
ਪੱਕਾ	push, shove (m)
ਧੂਆਂਖਿਆ	smoked (adj/i)
ਨਿਹੋਰਾ	complaint (m)
ਪਸਾਰ	expanse, spread (m)
ਪਟਕਾ ਮਾਰਨਾ	to strike or throw down with a thud (vt)
ਪਟਵਾਰੀ	village taxman, land revenue official (m)
ਪਨਾਹਗੀਰ	refugee (m)
ਪਰਤ, ਪਰਤਣਾ	to return (vi)
ਪਾਪਲੀਨ	poplin (f)
ਪੁੱਠਾ	reverse (adj/m)

ਪੈਟੀ	plot of farm land, landed property (f)
ਬੰਨ੍ਹਾ	to tie, bind (vt)
ਬੈਂਤ	cane (m)
ਭਾਜੀ	vegetable dish (f)
ਭੇਡ	sheep (f)
ਮਖਮਲ	velvet (f)
ਮੜ੍ਹਨ	to mount, frame (vt)
ਮਾਮੂਲੀ	ordinary, everyday (adj/u)
ਮਿਥਣਾ	to assume, suppose (vt)
ਮਿਰਾਮੀ/ਮਿਰਾਮਣ	a musician or genealogist (m/f)
ਮੀਰਜ਼ਾਦਾ	a musician or genealogist (m/f)
ਮੁਮੱਲਕਾ	having or pertaining to Muslims (adj/i)
ਮੁਕੱਦਮਾ	lawsuit (m)
ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ	to sue (vt)
ਮੁਜ਼ਾਰਾ	agricultural tenant (m)
ਮੌਰ	shoulder blade (m)
ਯਕੀਨ	belief (m)
ਰਾਏ	opinion, view (f)
ਰਿਜ਼ਕ	sustenance, food (m)
ਲੱਥਾ	<i>past participle</i> of ਲਹਿਣਾ, cast off, let down
ਲੂਸਣਾ	to burn slowly (vi)
ਲੇਹਰ	shriek, squeal (f)
ਲੇਪਣਾ	to spread, daub (vt)
ਲੋਈ	woolen wrap (f)
ਲੋਚਾ ਵੇਲਾ	afternoon (m)
ਵਖਤ	trouble, hardship (m)
ਵਰੀ	dresses and jewelry given to bride (f)

Lesson 35

ਸਥਕ ੩੫

ਮੋਹਨ ਭੰਡਾਰੀ

ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਹੈ

ਮਾਡੀ ਬੀਠੀ ਦੇ ਲਗ-ਭਗ ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਘਰਾਂ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ: “ਮੋਹਣਾ ਹੰਕਾਰਿਆ” ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ‘ਚ ਮੈਥੋਂ ਸਿਵਾ ਹੁਣ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਲੋਕੀਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾਉਣ ਲਈ ਤੜਫ਼ਦੇ ਤੇ ਵਿਲੂੰ ਵਿਲੂੰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਗੇ।”

ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ, “ਦਮਵੀਂ ਕਾਹਦੀ ਕਰ ਲਈ, ਇਸ ਮੁਡੇ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਹੀ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੁਣ ਰੱਬ ਨੂੰ ਟੱਪ ਦੱਸਦੈ। ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਬੋਰੀ ਜਿਹੀ ਦੀ ਪਟਲੂਨ (ਕਟਰਾਈ) ਮਿਲ ਗਈ। ਉਹ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਵਾਹ ਕੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀਹੀਆਂ ‘ਚ ਗੇੜੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦੈ। ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਖੇਤੀਂ ਟੱਕਰ ਗਿਆ, ਇਕੱਲਾ, ਤਾਂ ਨਾਨਕੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ ਇਸ ਦੇ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਚੂ ਖਾਂ ਸਮਝਦੈ। ਨਾਲੇ ਵੇਖ ਲਾਂਗੇ ਇਹ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਨੂੰ, ਸਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਮੂਹਰੇ ਆਏਗਾ।”

ਲੋਕ ਭੂਮਰ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਰੇ ਮਹੱਲੇ ‘ਚ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਭ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਬੀਠੀ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟ-ਮੁਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਉੱਗਲਾਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਨਵੀਆਂ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਹਿਰਾਸੀਆਂ-ਹਿਰਾਸੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਵਿਟਰ-ਵਿਟਰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਹੋਰ ਉਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀਆਂ। ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਸੌ ਪੜਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਮੌਚਦੀਆਂ।

ਅਮਲੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਂਦਾ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖ ਮੈਂ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਲੋਕੀਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾਉਂਦੇ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਕੁੜੀਆਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਸਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀਆਂ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਰੇ, ਟਿੱਚਰਾਂ ਤੇ ਤੁਕਾਂ ਜੋੜ-ਜੋੜ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ, ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਲਿਖ “ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਦੀ ਹਾਂ ਖੂਨ ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾ ਸਮਝਣਾ। ਮਰ ਗਈ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੀ ਨਾ ਸਮਝਣਾ।” ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਸਿੰਟ ਉਡੀਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਧੀ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਲਿਖਵਾਉਣ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ, “ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਦੇਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਕਰਨਾ ਇਤਥਾਰ ਲੋਕੇ, ਇਹ ਰੱਮੀ ਦਾ ਸੱਪ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ।”

ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੀ, “ਇਉਂ ਲਿਖ ਦੇ, ਬਈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਵੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੀ ਆਵੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ ਦੇਵੇ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਮੈਂ ਬੱਕ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਵਾਰਿਸ ਜਾਹ ਦੇ ਬੈਂਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਬੀਰ ਦੇ ਦੋਹਰਿਆਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ‘ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ? ਹੋਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਟੋਟਕਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੀ, “ਵੇ ਮੋਹਣਿਆਂ! ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਛੂੰ ਟੋਟਕੜੇ ਤਾਂ ਘੜਨੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਤੂ ਆਪੇ ਲਿਖਦੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਐ। ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਰਾਮ ਸਤ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖ ਦੇਣੀਂ।” ਮੈਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੀ ਨਾ ਲਿਖਾਂ?

ਬੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਰੋਣੇ ਰੋਂਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੂੰਹ ਭੁਪੱਤੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਫੌਜ ‘ਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਤੰਗ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਹੀਨੇ ‘ਚ ਦੋ-ਦੋ ਤਾਰੀਖਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਲੰਬੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸੀ। ਸਹੁਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਬੂਹਾ ਮੱਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਮਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਰਾਜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਲੋਦੇ ਲਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਛਾਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਘਰ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਿਨ-ਬਿਦਿਨ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਮਾਰ-ਮਾਰਾ ਦਿਨ ਮੌਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ, ਇਹ ਲੋਕ ਵੀ ਕਦੀ ਰਾਜੀ ਖੁਮੀ ਹੋਣਗੇ? ਖੁਮੀਆਂ ਮਨਾਉਣਗੇ। ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਸੁਹਣੀਆਂ-ਸੁਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਵਾਉਣਗੇ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾ ਕਰਨ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ। ਸਦਾ ਖੁਸ਼। ਮੌਚਦਾ-ਮੌਚਦਾ ਮੈਂ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ ਦੀ ਫਿਲਾਮਡੀ ‘ਚ ਜਾ ਵੱਦਦਾ। ‘ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ’। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵਚਨ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁੰਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੈਂ ਪਿੰਡੋਂ ਭੱਜ ਜਾਵਾਂ, ਚੂਰ...ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉੱਥੇ ਨਾ ਮੈਥੋਂ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਵਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਕਪੂਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਮੇਘਾ, ਮੇਲੋ ਦੀ ਧੀ ਸ਼ਰਬਤੀ ਤੇ ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਘੋਟਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ‘ਚ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸਾਰੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾ ਲਿਆ ਕਰਨ ਲੋਕ, ਚਿੱਠੀਆਂ।

ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਮ-ਕਿਮ ਦੇ ਸਾਮ੍ਰਾਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਭੇਦ ਉਹ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਫਿਰਨ। ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਮੌਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।

“ਮੋਹਣ ਮਿੰਘਾ, ਤੇਤੋਂ ਕਦੇ ਅਮੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੁਕਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। ਹਰ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਝ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਆਂ। ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਫੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ। ਹੋਰ ਸਾਲਾ ਕੀ ਐ ਇੱਥੇ, ਬਸ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਜ਼ਰਾ। ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਸੁਣ ਵੀ ਲੈਂਦਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ।”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ‘‘ਮੋਹਣ ਮਿੰਘਾ’ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ-ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਵੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ, ਹਰ ਘਟਨਾ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬੇਰ ਦਾ ਹੀ ਜੀਅ ਹੋਵਾਂ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਜਿਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਆਖਿਰ ਦੋ ਲਫ਼ਜ਼ ਲਿਖਣ ਪਿੱਛੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨਾ ਕਿਉਂ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਕਿਉਂ ਜੁਆਬ ਦੇਂਦਾ ਸਾਂ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ?

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰੀ ਝਿਜਕ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਹਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਲਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ “ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿਉ” ਕਹਿ ਕੇ ਲਾਰਾ ਲਾ ਛਲਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਮੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਕਿਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸਾਂ।

ਅਜੇ ਪਰਮੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਮਾਗਰ ਛੋੜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਹਰ ਕੌਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਆਈ। ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਵਾਉਣ ਲਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਢੁਰ ਪਿਆ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਮੇਰੀ ਖਾਤਿਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਕਾੜ੍ਹਨੀ ਚੋਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਭਰ ਲਿਆਈ। ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਪੀ ਲੈ ਪੁੱਤ, ਕਿਹੜਾ ਆਪਾਂ ਮੁੱਲ ਲਿਆਂਦੇ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਦੋ ਲਵੇਰੀਆਂ ਬਦੂਆਂ ਨੇ ਘਰ। ਬੇਸ਼ਕ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰ ਵੇਲੇ ਕੁਦੇਲੇ ਲੋੜ ਪੈ ਜਵੇ ਜੇ ਕਦੇ। ਅਮੀਂ ਪੁੱਤ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਬਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਬੋਲ ਜ਼ਰਾ ਚੰਗੇ ਲਿਖ ਦੇਈਂ। ਆਹ ਲੈ ਫੜ ਕਾਰਡ।” ਉਸ ਨੇ ਕਾਂਸੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪੋਸਟ-ਕਾਰਡ ਮੈਨੂੰ ਢੜਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੁੱਟ ਭਰ ਲੈ ਪੁੱਤ ਬਹਿ ਕੇ।” ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵੱਲ ਇਸਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਮੈਂ ਸੰਗਦਿਆਂ-ਸੰਗਦਿਆਂ ਗਲਾਸ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਿਆ। ਪਰ ਇੱਕ-ਦਮ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ। ਗਰਮ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜੀਭ, ਗਰਮ-ਗਰਮ ਗਲਾਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਢੂਕ ਦਿੱਤੇ।

ਮੈਨੂੰ ਬੁੜੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ। ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਅਜੇ ਵੀ ਜਲ੍ਹ-ਜਲ੍ਹ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬੁੜੀ ਵੀ ਡਰ ਜਿਹੀ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਦੁੱਧ ਫੈਂਟ-ਫੈਂਟ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਸਾਰੇ ਪੀ ਗਿਆ।

ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਲੇ ਓਹਲਿਉਂ ਕਿਮੇ ਦੀ ਹਾਈ-ਹਾਈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰਤਾਰੇ ਸੀ। ਹਰ ਕੌਰ ਦੀ ਨੂੰਹ। ਜਿਸ ਪਰਮੋਂ ਪੁੱਤ ਜਾਮਿਆਂ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਈ ਉਹ ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦਰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਿਕਿਆ।

ਬੁੜੀ ਨੇ ਹਉਕਾ ਭਰਕੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤ ਮੋਹਣਿਆ, ਜ਼ਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀਂ ਚਿੱਠੀ, ਜਿਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੰਡਾ ਫੌਜ ‘ਚੋਂ ਨਾਂ ਕਟਵਾ ਆਵੇ। ਅਮੀਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਆਂ, ਪੁੱਤ...!” ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫਿਰ ਭਰ ਆਈਆਂ।

ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀ ਬੜਾ ਖਰਾਬ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਿਖੀ। ਉਸ ਦੀ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੁੱਛੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਸੁਆਲੀ ਨਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੁੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

“ਲਿਖ ਪੁੱਤ...! ਬਈ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪੁ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਜਾ ਆਇਆ। ਇਸ ਪੰਦਰਾਂ ਦੀ ਫਿਰ ਪੇਸ਼ੀ ਪੈ ਗਈ।”

“ਹੋਰ?” ਮੈਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਦੀਪੋ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਅਜੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ। ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਵੀ ਗੌਰ ਕਰੇ ਉਧਰੋਂ, ਥਹੁ ਪਤਾ ਕੱਢੇ।”

“ਬੁਰੀ ਮੱਛ ਐਤਕਾਂ ਤੂਆ ਗਈ। ਨਾਲੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਬਾਹਮਣੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹੈ। ਪੂਛ ਵੱਡਣੀ ਪਈ ਤੇ ਮੱਛ ਦੀ ਕਦਰ ਵੀ ਅੱਖੀ ਰਹਿ ਗਈ ਏ।” ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਾਲੇ ਬਲਦ ਦਾ ਕੰਨ੍ਹ ਮਤਾਜ਼ਿਆ ਗਿਆ ਐਤਕੀਂ। ਜੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਬਾਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਚਦੇ। ਪਰ ਵੇਚਦੇ ਵੀ ਕਿੱਦਾਂ ਨਾ, ਹਾਲਾ ਜੁ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਖੇਤੀਆਂ ਤਾਂ ਜਾਏ ਖਾਣੀਆਂ ਐਤਕੀਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਮਾਰ ਲਈਆਂ। ਕਾਲਜੇ ‘ਚ ਰੁੱਗ ਭਰਦੈ ਗੋਡੇ-ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ‘ਚ।” ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਥੋੜੀ ਗਈ।

ਇਹ ਬਾਰੂ ਕੌਣ ਹੋਇਆ? ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅਪਣਾ ਵੱਛਾ ਸੀ ਪੁੱਤ, ਘਰ ਦਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਚੰਦਰੇ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਧ ਛੱਡਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੁੰਡਾ ਕਹੀਂਦਾ ਵੇਚਣਾ ਨਹੀਂ। ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਵਹਿੜਕਾ ਨਿਕਲ੍ਹੁ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਪ੍ਰਿੰਗਰਾਲਾਂ ਤੇ ਨੱਬਾਂ ਆਜੇ ਬਹੂ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ‘ਚ ਜਿਉਂ ਦੀਆਂ ਤਿਉਂ ਪਈਆਂ ਨੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਾਉਣੀਆਂ ਵੀ ਨਮੀਬ ਨਾ ਹੋਈਆਂ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਿਕ ਗਿਆ, ਤੇਰੇ ਚਾਚੇ ਨੇ ਟੁੱਕ ਦੀ ਬੁਰਕਾ ਨਾ ਖਾਈ। ਥਮੁਲੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ।”

“ਹੋਰ ਕੀ ਲਿਖਾਂ ਚਾਚੀ?” ਮੈਂ ਕੁਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ। “ਹੋਰ ਲਿਖ ਦੇ ਪੁੱਤ, ਬਈ ਕਰਤਾਰੋ ਦੇ ਘਰ ਕਾਕਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜਰ ਗਿਆ, ਕਰਤਾਰੋ ਮੰਜੇ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਪਈ ਐ। ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਨਾਂ ਕਟਵਾ ਆਵੇ। ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਮਝੇ।”

ਮੈਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਗੋਭਲਾ ਜਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਪੋਤਾ, ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਬਾਪ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ, ਚੌੜਾ ਮੱਥਾ ਤੇ ਭਰਵਾਂ ਚੇਹਰਾ। ਮੂੰਹ ਜਿਵੇਂ ਹੱਸੂ-ਹੱਸੂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦੀਵੇ-ਚਾਨਣੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਇਉਂ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਮੇਂ ਸਾਮਰਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ, ਫੌਜ ‘ਚੋਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹਰ ਕੌਰੇ, ਤੇਰੇ ਘਰ ਤੇਰਾ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਐਂ। ਜਦੋਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਗੱਭਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੁਨੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ-ਹੋ ਵੇਖੂ। ਰੱਖ ਸੁੱਖ ਰੱਖੋ। ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਦੇਵੇ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਭਾਗ ਖੋਟੇ...।” ਬੁੜੀ ਆਪੇ ਬੁੜਖੜਾਈ।

“ਭਾਬੀ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਬੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਚਾਚੀ। ਇਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ। ਨਾਲੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ ਸਾਡਾ ਭਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੀ ਏਨੀ ਭੁ ਸੀ।” ਮੈਂ ਦਿਲਾਮਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਚਾਚੀ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੱਛੀਆਂ।

“ਅਹੋ ਚਾਚੀ।” ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੁਸਕਿਲ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਿਆ।

“ਚੰਗਾ ਪੁੱਤ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦੇ ਮੈਨੂੰ। ਕੋਈ ਭੁੱਲੀ-ਚੁੱਕੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਇਗੀ ਨਾਲੇ।” ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ‘ਚ ਤਰਲਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਬੱਸ ਚਾਚੀ?” ਮੈਂ ਐਡਰੈਸ ਲਿਖਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬੱਸ ਪੁੱਤ... ਲਿਖ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਹੈ।”

ਬੁੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਕਲਮ ਡਿਗ ਪਈ।

ਬਰਫ ਲਤਾਵੇ ਰੁੱਖ (1994) ਵਿੱਚੋਂ

Exercise 35.1 Fill in each blank with a suitable word (in its appropriate form) from the glossary for “ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਹੈ।” Then translate the sentences.

1. ਰੋਟੀ ਦੀ ਇੱਕ _____ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਬੋਲਿਆ, “ਕਿੰਨਾ ਸੁਆਦ ਹੈ!”
2. ਸਾਧੂ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠ _____ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ।
3. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ _____ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਕਾਹਣੀ ਨਾਲ ਭੱਜ ਰਹੇ ਸਨ।
4. ਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਸਾਮੁੱਣੇ ਹਿਰਨੀ _____ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।
5. ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੌਨੇ _____ ਭੇਜਦੇ ਹਨ।
6. ਢੁਥੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਟੱਬਰ ਨੇ _____ ਦਿੱਤਾ।
7. ਜਦੋਂ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੇ ਡੇਵਿਡ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ _____ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ।
8. _____ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ।
9. ਲਾੜੇ-ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਲਈ _____ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
10. ਉਹ _____ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

Exercise 35.2 Translate:

1. The farmer got milk from the lactating buffaloes.
2. In the winter doctors give vaccinations for the flu.
3. She got annoyed and turned her face away from me.
4. The mother has faith in her son that he will pass his exam.
5. Due to sitting on the floor so long my feet went numb.
6. ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ ਸੀ।
7. ਕੰਗਾਲ ਟੱਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।
8. ਕੁਧੱਤੇ ਲੋਕ ਹਰ ਗੱਲ ਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
9. ਉਸ ਦਾ ਗੋਭਲਾ ਜਿਹਾ ਮੁੰਡਾ ਕੁੜੀਆਂ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦੇ।
10. ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਜਨਾਨੀ ਚਰਖੇ ਤੇ ਰੂੰ ਕੱਤਣ ਲੱਗੀ।

ਐਥੇ ਲਫ਼ਜ਼

ਉਹਲਾ	cover (m)
ਇਸ਼ਾਰਾ	sign, signal, gesture (m)
ਇਤਥਾਰ	trust, faith (m)
ਸਹੁਰਾ	father-in-law's family, father-in-law (m)
ਸਫ਼ਾ	clean (adj/i); page (m)
ਸਮਾਧੀ	meditation, contemplation (f)
ਸਾਮਰਤਾ (ਸਾਮੁੱਣੇ)	in front of (pp)
ਸੁਨ	numb (adj/u)
ਹਉਕਾ	sigh (m)
ਹੱਸੂ-ਹੱਸੂ	smiling, happy (adj/u)
ਹਿਮਾਇਤੀ	supporter (m)
ਹਿਰਾਸਿਆ/ਹਿਰਾਸੀ	afraid, confused (adj/m/f)
ਕੰਗਾਲ	poor, destitute (adj/u)

ਕੰਨ੍ਹ	part of ox's neck where yoke falls (m)
ਕਬੀਲਦਾਰ	family man (m)
ਕਾਂਸੀ	bronze (f)
ਕਾੜੂਨੀ	earthen vessel (f)
ਕੁਪੱਤਾ	quarrelsome (adj/i)
ਕੁਰਲਾਉਣਾ	to cry, wail (vi)
ਖੱਦਰ	coarse, home-spun cotton cloth (m)
ਖੋਟਾ	fake, false (adj/i)
ਗੋਭਲਾ	chubby (adj/i)
ਗੌਰ	attention, deliberation, deep thought (m)
ਘੁੰਘਰਾਲ	string of bells, around neck of animals (f)
ਝਗੜਾ	quarrel (m)
ਛਿਜਕ	hesitation, reluctance, shyness (f)
ਛਿਜਕਣਾ	to be hesitant, bashful (vi)
ਟਾਲ-ਮਟੈਲ	dilly-dallying, excuses (f)
ਟਿੱਚਰ	joke, jest (f)
ਟੁੱਕ	bread (m)
ਟੋਟਕਾ	witticism, anecdote (m)
ਤਾਰੀਖ	date (f)
ਤੂਅ	(of cattle) abortion, premature delivery (f)
ਬਹੁ	assessment (m)
ਬੰਸ੍ਹ, ਬਮ੍ਲਾ	pillar, support (m)
ਦਿਲਾਸਾ	consolation (m)
ਦੁਹਰਾ	rhymed couplet (m)
ਨੱਬ	nose-rope for animals (f)
ਨਾਢੂਖਾਨ	proud, arrogant, swaggering (adj/u)
ਨਾਂ ਕਟਵਾ ਕੇ	having taken discharge (adv)
ਪੱਟੀ	bandage, strip (f)
ਪਰਨਾ	length of cloth used as towel (m)
ਪਿੱਤਲ	brass (m)
ਪੀੜ੍ਹਾ, ਪੀੜ੍ਹੀ	low chair, stool (m, f)
ਪੂੰਡਣਾ	to wipe, rub out, clean (vt)
ਫੈਂਟਣਾ	to mix or cool by pouring from one vessel to another (vt)
ਛੌਜੀ	soldier (m)
ਬੀਹੀ/ਵੀਹੀ	street (f)
ਬੁੱਢੀ/ਬੁੜੀ	old woman (f)
ਬੁਰਕੀ	bite, mouthful (f)
ਬੁੜਬੁੜਾਉਣਾ	to mumble, mutter (vi)
ਬੈਂਤ	a meter of verse (m)
ਭਾਗ	part, portion; luck (m)
ਭੂਮਰਨਾ	to create problems (vi)
ਮੱਥਾ ਠਣਕਣਾ	to suspect

ਮੁਤਾੜਨਾ	(for a bullock) to get hurt from yoke on the neck (vi)
ਰਾਮ ਸਤ	a greeting (f)
ਲਵੇਰੀ	lactating cow, buffalo, or goat (f)
ਲਾਰਾ	false promise, false hope (m)
ਲੈਦਾ	vaccination (m)
ਵਿਟਰਨਾ	to be annoyed (vi)

Lesson 36

ਮਬਕ ੩੯

ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ

ਨਿੱਕੀ

ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲਿਆ।

“ਹੈਲੋ... ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਆਹ ਕਿਵੇਂ ਜੀਅ ਕਰ ਆਇਆ ਅੱਜ ਇਧਰ ਨੂੰ?” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਜਗਦੇਵ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।
“ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਕਿਵੇਂ, ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ?”

“ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ। ਤੂੰ ਸੁਣਾ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਲੰਘਦੇ ਹਨ।” ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਬੂਟ ਲਾਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਬਸ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਦੀ, ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਚੱਕਰ ਮਾਰਿਆ ਫਿਰ?”

“ਐਧਰ ਆਇਆ ਸੀ ਸੋਫ਼ ਵੇਅ ਤੋਂ ਲੱਜੀ ਲੈਣ, ਸੋਚਿਆ ਤੈਨੂੰ ਹੈਲੋ ਕਹਿ ਜਾਵਾਂ, ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਕੀ ਗੱਲ ਇਕੱਲਾ ਈਹੀ ਹੈਂ ਘਰੇ, ਕੋਈ ਖੜਕਾ-ਦੜਕਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ?”

“ਮਾਰੇ ਈਹੀ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਕਲਨ ਈਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੇ ਤੂੰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ।” ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸੋਛਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ।

“ਕੱਲ੍ਹੁ ਹਰਨਾਮ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਮਿਆ ਤੂੰ?” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਪਾਰਟੀ-ਪੂਰਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਫਿਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤੂੰ ਐਧਰ ਵੇਖ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵਿਖਾਵਾਂ।” ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ‘ਚ ਫੜੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅੰਖਬਾਰ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਰੱਖਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਆਹ ਵੇਖ ਦਿਲਾਵਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ, ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਈ ਹੈ ਸਹਿਰ ‘ਚੋਂ।’

“ਅੱਛਾ, ਕਮਾਲ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਤਾਂ ਬਈ,” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਛੱਪੀ ਵੱਡੀ ਛੋਟੋ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆਂ ਕਿਹਾ। “ਕਿਹੜੀ ਕਲਾਸ ‘ਚੋਂ ਆਈ ਹੈ ਫਸਟ?’

“ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਸੁਹਣੀ ਕਰ ਕੇ ਆਈ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ। ਬਿਉਟੀ ਕੁਈਨ।”

“ਹੈ... ਰਹਿਣ ਦੇ... ਗੋਰੀਆਂ ‘ਚੋਂ ਵੀ?’” ਬਲਵੰਤ ਦਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਈਹੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

“ਗੋਰੀਆਂ ਕਾਝੀਆਂ ਸਭ ਮਾਤ ਪਾ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ।” ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਭਾਂਪ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਬਲਵੰਤ ਅੱਗੋਂ ਕੁੱਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਛੋਟੋ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਛੋਟੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਸੀ।

“ਸੁਹਣੀ ਹੈ ਛੋਟੇ,” ਬਲਵੰਤ ਹੌਲੀ ਸਿਹੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਪਰ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵੇਖ-ਚਾਖ ਕੇ ਫਸਟ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਮਮੂਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਇਹ। ਤੂੰ ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ ਕਦੇ ਬਿਉਟੀ ਮੁਕਾਬਲੇ?”

ਬਲਵੰਤ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਨਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਉੱਜ ਦੇਖ ਲਾ ਯਾਰ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਕਿੱਥੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਆ ਗਏ। ਕਿੱਥੇ ਅਗਲਾ ਆਪਣੀ ਧੀ ਵੱਲ ਕਿਮੇ ਨੂੰ ਅੱਖ ਚੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਮਲਖ ਸਾਮੁਣੇ ਨੰਗੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਰੇਡਾਂ! ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ ਭਾਈ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ।”

“ਤੇਰੇ ਮਿਆਲ ‘ਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ ਦੇ ਜੁਆਕ ਸੁਣਦੇ ਹੈ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ?’” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਕੁੱਝ ਔਖਿਆਈ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਜਗਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ, ਬੰਟੀ, ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਖਤੀ ਕਾਰਨ ਘੱਗੰਦੇ ਨੇਮ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਮਸਾਂ ਸਮਝਾ ਬੁੱਝਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ। ਜਗਦੇਵ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿਮੇ ਕੋਲ ਭਾਡ ਨਹੀਂ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਹੁਣ ਜਗਦੇਵ ਅੰਖਬਾਰ ਚੁੱਕੀ ਘੱਗੰਦੇ-ਘਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦਿਲਾਵਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ‘ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹੁ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਅ ਕੇ ਕਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਆਲ ਆਇਆ ਦਿਲਾਵਰ ਅਤੇ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਘਰਾਂ ‘ਚੋਂ ਦੂਰੋਂ ਨੇਡਿਓਂ ਸਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਅੰਖਬਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੋਫ਼ੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਚੰਗਾ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘਾ ਮੈਂ ਚੱਲਦਾਂ, ਫਿਰ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਹੈਲੋ ਹੀ ਕਹਿਣ ਆਇਆ ਸਾਂ।” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਜਗਦੇਵ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਮੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਕੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਹੀ ਨਿੱਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨੱਕ 'ਚੋਂ ਨਲੀ ਨਹੀਂ ਮੀ ਸੁਕਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਨਿੱਕੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਟੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨੱਕ ਤਿੱਖਾ। ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਕੌਣ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਦੇ ਬਚਪਣ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੀ ਭੁੱਲੀ।

ਨਿੱਕੀ ਦੋ ਕੁ ਮਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਮੇਲੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕਪਾਹ ਚਗਦੀ ਸੀ। ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਟਾਹਲੀ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਸੁਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੇਲੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਪਾਹ ਢੇਰੀ ਕਰਨ ਆਈ, ਤਾਂ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਖਾਨਿਓਂ ਗਈ। "ਹਾਏ ਨੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ!" ਉਹ ਡੋਰ-ਭੋਰੀ ਹੋਈ ਕਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੱਸ ਕੇ ਵੇਖੇ ਕਦੇ ਔਸ ਪਸੇ। ਨਾਲ ਦੇ ਖੇਤ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ' ਬਲਵੰਤ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:

"ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਭਾਬੀ ਤੁਮਰੀ ਗਾਂ ਵਾਂਝ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ? ਮਾਨੂੰ ਦੱਸ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਐਂਤੁਂ।"

"ਵੇਂ ਬੰਤ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਇੱਥੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਚਲੀ ਗਈ। ਵੀਰ ਬਣ ਕੇ ਵੇਖ ਇੱਥੋਂ ਕਿਤੇ ਹੈਰੀ ਹੈ ਤਾਂ।"

"ਹੈਂ, ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਕੋਈ।"

"ਹਾੜ੍ਹੇ ਹਾੜ੍ਹੇ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਆਂ, ਵੀਰ ਬਣ ਕੇ ਭਾਲ ਕੁੜੀ ਨੂੰ।"

"ਓ ਅੱਛਾ, ਭਾਬੀ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਖੇਤ ਵਾਲੀ ਬੇਰੀ ਹੈ ਨਾ ਮੋਟੇ ਤਣੇ ਵਾਲੀ, ਉੱਥੇ ਗਿਦੜੀ ਦਾ ਘੁਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਗਿਦੜੀ ਲੈ ਗਈ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ। ਚੱਲ ਉੱਥੋਂ ਵੇਖ ਚੱਲ ਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੋਖੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ...।"

"ਵੇਂ ਜਾਹ ਦਫ਼ਾ ਹੈ ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ' ਚਲਕੀਆਂ ਕਰਦੈ ਅੱਗੋਂ, ਆਖੇ ਸਾਡੇ ਖੇਤ 'ਚ ਆ ਜਾ...।"

"ਨਾ ਭਾਬੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਹੁੰ, ਜੇ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ... ਚੱਲ ਜਾਹ ਤੂੰ ਕੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਆ ਮੈਂ ਇਧਰ ਵੇਖਦਾਂ।"

ਮੇਲੇ ਡਰਦੀ-ਡਰਦੀ ਬੇਰੀ ਦੇ ਚੁਜੇ ਪਸੇ ਗਈ। ਅੱਗੇ ਕਾਵਾਂ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਨਿੱਕੀ ਗੁੜ ਦੀ ਡਲੀ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਹੋਂ ਦੀ ਜਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗੁੜ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਿੱਕੀ ਆਪੇ ਰੀ ਬੋਲ ਪਈ:

"ਬੇਥੇ ਬੰਤ ਤਾਤੇ ਨੇ, ਹੈ ਨਾ, ਗੁੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਨਾਲੇ, ਹੈ ਨਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਸੀ... ਚੁੱਪਾ।"

ਮੇਲੇ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਪਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਬੰਤ ਦੰਦੀਆਂ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

"ਖੜ੍ਹ ਜਾ ਦੋਜਕੀਆ...ਕਿੰਨਾ ਭਜਾਇਆ ਮੈਨੂੰ, ਆਹ ਕਪਾਹ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਲੱਗਦਾ ਚੁਗੇਗਾ ਆ ਕੇ।" ਬਲਵੰਤ ਹਮਦਾ-ਹਮਦਾ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਅੰਗੂਠਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਪਤ੍ਰੇ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੇਲੇ ਦਾ ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਉੱਤੋਂ-ਉੱਤੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਲੇ ਲਈ ਇਹ ਹਾਦਮਾ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਯਾਦ ਬਣ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਦਿਲ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ। ਬਲਵੰਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲਜ ਚੋਂ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿੰਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਦੇ ਬਿਉਟੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ 'ਸਾਡੀਆਂ' ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀਆਂ ਸਨ। ਨਿੱਕੀ ਦਾ ਅਸਰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੀਆਂ ਬਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਵੇਗਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ੁਆਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਨਿੱਕੀ ਦੀ ਉਸਰ ਕੋਈ ਅਠਾਰਾਂ ਉੱਨੀ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਲਾਵਰ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਈਨਸ਼ੋਰੈਮ ਵੇਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੰਗਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਬਲਵੰਤ ਦਿਲਾਵਰ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜ਼ੰਮੇ। ਉਹ ਦੋ ਕੁ ਮਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਨੈਲ, ਕੈਲਗਰੀ ਤੋਂ ਫਿਰਦਾ-ਫਿਰਦਾਉਂਦਾ ਵਾਪਸ ਵੈਨਕੂਵਰ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਪਤਨੀ ਕਿਸੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਲੱਗ ਗਈ ਪਰ ਬਲਵੰਤ ਆਪ ਅਕਸਰ ਅਨਿਧਿਲਾਇਮੈਂਟ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਬੰਤ ਨਾਲੋਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਬਲਵੰਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਛਰਕ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਚਾਲੀਆਂ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲਣੀ-ਚਾਲਣੀ ਅਤੇ ਆਦਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਪੁਣੇ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਪੇਚਵੀਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਸੁਖਰੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਧ-ਚਿੱਟੀ ਦਾਹੜੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇਲੂ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇਂਦਾ। ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਇੱਤੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਿਲਾਵਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਝ ਅਜੇ ਵੀ ਢੂਧੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਉਣ ਜਾਣ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਲ ਹੀ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦਿਲਾਵਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ, ਨਿੱਕੀ ਅਕਸਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਜ਼ੰਮੇ-ਪਲੇ ਜਾਂ ਜਵਾਨ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਇਲਚਸਥੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮਮੇਂ ਬਲਵੰਤ ਦਿਲਾਵਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਲਾਵਰ ਬਹੁਤ ਅਣਖੀਲਾ ਅਤੇ ਗੁਮੈਲ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ। ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਦੀ ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਹੋਈ ਚਰਚਾ ਸਹਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਦਿਲਾਵਰ ਨਿੱਕੀ ਦੀਆਂ ਆਜੇਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ...। ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਟਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਜਗਦੇਵ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਾਂਝ ਘਰੋਂ ਨੱਮ ਗਈ! ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਪਲ ਹੀ ਦਿਲਾਵਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਛੈਮਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਬੈਲ ਹੋਣ ਤੇ ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। “ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ! ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆ ਗਏ? ਆ ਜਾਓ ਅੰਦਰ।” ਮੇਲੋਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ।

“ਕੀ ਲਿਆਵਾਂ, ਜੂਸ ਕਿ ਚਾਹ ਧਰ ਦਿਆਂ?”

“ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ...”

“ਨਿੱਕੀ, ਨਿੱਕੀ, ਥੱਲੇ ਆਈਂ ਇੱਕ ਮੰਤ,” ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੱਟ ਕੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਟੇਬਲ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪਏ ਕੱਪ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗ ਪਈ।

“ਕਮਿੰਗ ਮਾਮਿ!” ਉਪਰੋਂ ਕਮਰੇ ਚੌਂ ਨਿੱਕੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਮੌਚਿਆ ਬਾਹਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹੇਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੋਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ‘ਚ ਆ ਗਈ। ਨਿੱਕੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਮੇਕ-ਅਪ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਕਰਟ ਪਹਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ, ਅਤੇ ਬੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਤਣਾਓ ਸੀ। ਸੋਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਲਵੰਤ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਈ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਐਨੀ ਸੁਹਣੀ ਅਤੇ ਸੁਡੋਲ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੇਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛਸਟ ਆ ਗਈ।” ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਮਨ ‘ਚ ਅਚੇਤ ਹੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਨਿੱਕੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਗਰੀ ਦੋਸਤ ਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵਰਗੀ।

“ਨਿੱਕੀ ਇਹ ਤੇਰਾ ਉਹ ਅੰਕਲ ਐ ਜਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤ ਚੌਂ...,” ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਸੁਣ ਕੇ ਨਿੱਕੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਝ ਖਿੜ ਗਿਆ।

“ਓ ਹਾਇ ਅੰਕਲ!” ਨਿੱਕੀ ਟਪੂਸੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸੋਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਬਲਵੰਤ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਬਲਵੰਤ ਅਚੰਭਤ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਬਦ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇਣ ਲਈ ਹੱਥ ਚੁੱਕਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਪੇਲਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਨਿੱਕੀ ਨੇ ਕਨੇਡੀਅਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਦਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਲੰਬੇ ਕੇਮਾਂ ਵਾਲਾ ਮਿਰ ਬਲਵੰਤ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਸੇ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਲਾਂ ‘ਚੌਂ ਉੱਠਦੀ ਮਹਿਕ ਨਾਲ ਬਲਵੰਤ ਦਾ ਮਨ ਸਰੂਰਿਆ ਗਿਆ। ਨਿੱਕੀ ਮਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਜਰੇ ਖਿੜੇ ਗੁਲਾਬ ਵਾਂਝ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਕੋਮਲ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬਚਪਣ ਦੀ ਕਪਾਹ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅੰਕਲ ਨਾਲ ਸੁਖਵਾਂ ਜਿਹਾ ਲਗਾਉ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਦਿਲਾਵਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ,” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਮੇਲੋਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਹ ਆਹ ਸਟੋਰ ਤੱਕ ਗਏ ਹਨ। ਆਉਣ ਈ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗੁੱਸੇ ਜਿਹੇ ‘ਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੌਸ ਦਾ ਛੋਨ ਆ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਆਉਣੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੂਡ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਚੱਲ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਿਠਿਆਈ ਹੀ ਲੈ ਆਵਾਂ।” ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਬਲਵੰਤ ਕੋਲ ਘਰ ਦਿਆਂ ਵਾਂਝ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਮੁਰਖ ਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਮੌਚਿਆ ਉਹ ਕੀ ਅੰਦਰੋਂ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਦੀ ਤਮਵੀਰ ਵਾਲੀ ਪਈ ਅਖਬਾਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਨਿੱਕੀ ਬੇਟਾ ਤੇਰੀ ਇਹ ਛੋਟੇ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਛੱਪੀ ਹੈ।”

“ਬੈਂਕਮ ਅੰਕਲ।” ਨਿੱਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਸੋਫ਼ੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖੜੋਤੀ।

“ਇਹ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਿਹੇ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ‘ਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਟੀਚਰਾਂ ਮਗਰ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ‘ਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ,” ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ। ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਖੁਸ਼ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

“ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਚਲੋ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ ਭਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ।” ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਵਰ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਮੇਲੋਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਤੇ ਵੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਉਟੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਜੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੇ, ਪਰ ਨਿੱਕੀ ਦੀ ਨਿਰਛਲ-ਜਿਹੀ ਛੋਹ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਕੀ ਕੁੱਝ ਅਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ (1990) ਵਿਚੋਂ

Exercise 36.1 Fill in each blank with a suitable word (in its appropriate form) from the glossary for “ਨਿੱਕੀ.” Then translate the sentences.

1. ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭੈਣ ਜੀ _____ ਮੰਗੀਤ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. _____ ਚੁਗਣੋਂ ਬਾਅਦ ਔਰਤਾਂ ਇਹ ਨੂੰ ਤੂਬ ਕੇ ਕੱਤਦੀਆਂ ਹਨ।
3. _____ ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਵੰਡ ਕੇ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।
4. _____ ਦਾ ਰੁੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੋਮੀ ਰੁੱਖ ਹੈ।
5. ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਨੂੰ _____ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।
6. ਬਿੱਲਾ ਚੂਰੇ ਨੂੰ _____ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।
7. ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆ ਨਾਲ ਇੰਨਾ _____ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।
8. ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ _____ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ _____ ਘਰੋਂ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
9. _____ ਫਰਸ਼ ਸੀਜ਼ੇ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।
10. _____ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਘੰਟੇ _____ ਗਏ।

Exercise 36.2 Translate:

1. The hotels in Islamabad have very clean rooms.
2. At the fair an astrologer guessed my fortune.
3. What occurred was my fault alone.
4. The company will suffer a loss of three lakh rupees.
5. The Darbar Sahib is one of the wonders of the world.
6. ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਕਿਆ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਡਾਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ।
7. ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਲਵਈ ਸੁਰ ਸੀ।
8. ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ।
9. ਬਹਾਰ ਵਿੱਚ ਖਰਗੋਸ ਆਪਣਿਆਂ ਪੁਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣਗੇ।
10. ਚੋਰ ਦੀ ਚਲਾਕੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ।

ਅੱਖੇ ਲਫ਼ਜ਼

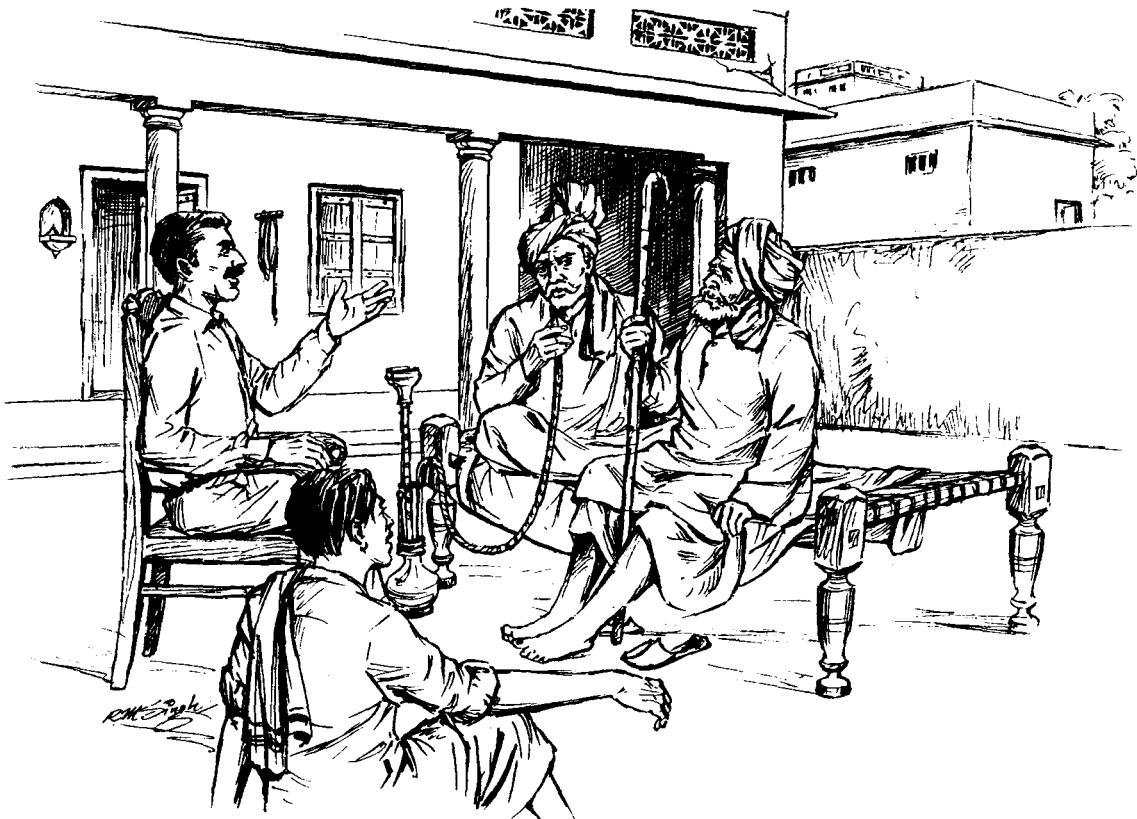
ਅਚੰਭਤ	surprised (adj/u)
ਅਦਾ	style of expression; graceful movement (f)
ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ	to estimate, guess (vt)
ਇਰਦ-ਗਿਰਦ	surrounding, all around (adv)
ਸਥਤੀ	hardness, strictness (f)
ਸੱਜਰਾ	new, recent (adj/i)
ਸਰਸਰੀ	hurried, cursory (adj/u)
ਸਰੂਰ	exhilaration, mild intoxication (m)
ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ	consultation (m)
ਸੁਖਾਵਾਂ	soothing (adj/I)
ਸੁਖਰਾ	clean, neat (adj/i)
ਹਰਜ	loss, waste (m)
ਹਾਦਸਾ	accident, mishap (m)

ਹਾੜ੍ਹੇ	'Lord have mercy!'
ਕਪਾਹ	cotton (f)
ਕਮਾਲ	wonder, marvel (m)
ਗਿੱਦੜ/ਤੀ	jackal (m/f)
ਗੁੜ	jaggery, raw sugar (m)
ਘਰੇਲੂ	domestic (adj/u)
ਘੁਰਨਾ	den, lair (m)
ਚੱਕਰ	revolution, circular movement (m)
ਚਰਚਾ	rumor, gossip (f)
ਚਲਾਕੀ	cleverness (f)
ਚੁਗਣਾ	to pick (vt)
ਜੁਆਕ	child (m)
ਜੋਤਸੀ	astrologer, palm-reader (m)
ਟਪੂਸੀ	small seated jump, scoot (f)
ਟਾਹਲੀ	tree similar to rosewood (f)
ਡੌਰ-ਭੌਰ	aghast, dumbfounded (adj/u)
ਤੱਕਣਾ	to look (vi)
ਤਣਾ	trunk (m)
ਦਫ਼ਾ ਹੋਣਾ	to go away (vi)
ਨਈ	running nose (f)
ਨੀਛ ਲਾਉਣੀ	to stare, gaze intently (vt)
ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ	reaction, response (m)
ਪਲਨਾ	to be reared, nourished (vi)
ਪੋਚਵਾਂ	smooth, polished (adj/i)
ਪੋਲਾ	hollow; tender, delicate (adj/i)
ਬੇਬੇ	mother, grandmother (f)
ਬੇਰੀ	berry or jujube tree (f)
ਭਜਾਉਣਾ	to make someone run around (vt)
ਭਾਂਪਣਾ	to guess, divine (vt)
ਭਾਫ਼	steam; pent-up feelings (f)
ਮਸਲਾ	problem, issue (m)
ਮਗਰ	behind, back, on the back (adv)
ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ	to smile (vi)
ਮੁਰਖ	foolish, stupid (adj/u); idiot (m)
ਲਹਿਜਾ	accent; attitude (m)
ਲਗਾਉ	attachment, fondness, bond (m)
ਵਧਾਈਆਂ	congratulations, blessings (f pl)
ਵਾਪਰਨਾ	to happen, occur (vi)

Lesson 37

ਮਥੁਰਾ ੩੭

ਅਛਜਲ ਅਹਿਮਨ ਰੰਧਾਵਾ



ਮੁਨਾ ਕੋਹ ਲਹੌਰ

“ਮਾਧ ਪਕੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਆ ਜੰਤ ਦਾ ਮਸਾਂ ਹੀ ਛਿੱਡ ਭਰਦਾ ਤੇ ਚੋਰ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਬੁੱਲੇ ਲੁਟਦਾ। ਤੇ ਇੰਜ ਸਾਧ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮਸਤ, ਚੋਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਤੇ ਵੇਲਾ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਸੀ।”

“ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੀ ਬੇਢੰਗਾ ਏ!” ਦਾਰੀ ਜੁਲਾਹਾ ਬੋਲ ਪਿਆ, “ਅਗਾਂਹ ਕਹਾਣੀ ਕੀ ਹੋਣੀ ਏ?” ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਬਾਬਾ ਭੋਜ ਵਿੱਚੋਂ ਟੋਕੇ ਜਾਣ ਤੇ ਭੁੜਕ ਡੈਫੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋਇਆ। ਦਾਰੀ ਨੂੰ ਝਈ ਲੈ ਕੇ ਪਿਆ: “ਅਗਾਂਹ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹੋਣਾ ਮੌ ਹੋਣਾ ਏ, ਪਹਿਲੋਂ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਵੇਂ ਬੇਢੰਗਾ ਏ?”

ਦਾਰੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਤੂੰ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏਂ ਭਈ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕਦੇ ਦੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਲਦਾ। ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਏਂ ਭਈ ਚੋਰ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਬੁੱਲੇ ਲੁਟਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਸਾਧ ਪਕੜੇ ਵੇਚਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸਾਧ ਹੀ ਰਿਹਾ?”

ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਮਾਸਟਰ ਦਾਰੀ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨੂੰ ਅੱਪੜਿਆ—“ਬਾਬਾ! ਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚਿੱਖ ਜ਼ਰਾ! ਉਹ ਆਖਦਾ ਏਂ ਕਿ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਚੋਰ ਜੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤਾਏ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਭਰਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਇੱਕ ਨੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ, ਇੱਕ ਨੇ ਸਾਕ ਨੂੰ।”

ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਸੁਣੀ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਲਦਾ ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਮਾਰੇ ਚੋਰ ਦੇ ਘਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਮਸੀਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨੁਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮਸੀਤ ਦਾ ਤੇਲ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਮਲਨਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।”

ਬਾਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਅਜੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ, ਦਾਰੀ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਖੂਹੀ ‘ਚੋਂ ਮੈਂ ਬੋਕਾ ਕੱਢ ਕੇ ਸਕਵੇ ਤੇ ਟੂਟੀਆਂ ਭਰਦਾ ਹਾਂ ਮਸੀਤ ਦੀਆਂ। ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਸਵੇਰੇ ਇੱਕ ਬੋਕਾ ਵੀ ਕੱਚਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਝੁਠਾ। ਤੇ ਜੇ ਕਦੇ

ਮੈਂ ਕੁੱਸੇ 'ਚੋਂ ਤੇਲ ਦਾ ਚੋਆ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਨਾਹ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਾ ਲਵਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੱਬੋਂ ਲਵਾਂ?

ਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ 'ਹੋਰ ਕਿੱਬੋਂ ਲਵਾਂ' ਵਾਲੇ ਟੋਟੇ 'ਤੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਹਾਸਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਬੋਲਿਆ, "ਪੁੱਤਰਾ! ਜੇ ਕਦੇ ਤੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤੇਲ ਮਲ ਕੇ ਨੁਹਿਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੂੰ ਕਦੇ ਮਸੀਤ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋਂ। ਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਤੇਲ ਮਲਨਾ ਏਂ। ਮਰਾਂ ਸਰੀਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਦਸ-ਵੀਹ ਥੱਕੇ ਕੱਢ ਕੇ ਮਕਾਵੇ ਭਰ ਕੇ ਨਹਾ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪ ਈਂਦਾਂ? ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤੌਫ਼ੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਘਰ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਏਂ—ਕੋੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰੰਗਾ। ਕੀਝੇ ਖਾਣਗੇ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ।"

ਖੋਰੇ ਕੋਹੜੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੀਝਿਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਦਾਰੀ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਸਹੁੰ ਬੇਬੇ ਦੀ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਜੇ ਪਿਛਲੀ ਸੁਮੇਰਾਤ ਨੂੰ ਸਵਾ ਰੂਪਏ ਦਾ ਤੇਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਮਮੀਤੇ ਪਾਇਆ ਸੀ।"

"ਹੁਣ ਤੂੰ ਮਸੀਤੋਂ ਤੇਲ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਲਦਾ—ਹੁਣ ਤੇ ਤੂੰ ਬੱਸ ਪੱਠੇ ਵੱਡਦਾਂ ਏਂ ਚੋਰੀ!" ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਖੋਰੇ ਦਾਰੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਫ਼ਾਈ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ।

ਦਾਰੀ ਆਪਣੀ ਵਾਹੀ, "ਲੈ ਭਲਾ ਬਾਬਾ! ਪੱਠੇ ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵੱਡਦਾ ਆਂ? ਇੱਕ ਤੇ ਬੱਕਰੀ ਜਿੱਡੀ ਗਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਬਿੱਲੀ ਜਿੱਡੀ ਵੱਡੀ। ਨਾਲੇ ਪੱਠੇ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਰੋਜ਼ ਵੱਡਦਾ ਹਾਂ? ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਡੰਗ ਤੇ ਮੈਂ ਘਾਹ ਬੇਤਰ ਕੇ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਡੰਗ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਸ਼ੂਮ ਜੱਟ ਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਮੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਸਵੇਰੇ ਜੱਟ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਏਂ ਭਈ ਦਾਰੀ ਲੈ ਗਿਆ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਕੇ ਰਾਤੀਂ। ਉਹ ਵੀ ਹੱਸ ਛੱਡਦਾ ਏਂ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ। ਬਾਬਾ! ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਇਮਾਨ ਨਾਲ, ਜੇ ਦਾਰੀ ਆਪਣੀ ਗਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਠੇ ਨਾ ਵੱਡੇ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਵੱਡੇ? ਪਿੰਡ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪੱਠੇ ਵੱਡ ਕੇ ਧੋਣ ਭਨਵਾ ਲਏ?"

ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਦਾ ਫਿਰ ਹਾਸਾ ਛੁੱਲ੍ਹੁ ਪਿਆ। ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਓਇ ਬੰਦਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ਏਂ ਜਦੋਂ ਕਿਤੋਂ ਨਾ ਲੱਭਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡ ਲਿਆਇਆ ਕਰ। ਪਰ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੋਰੀ ਨਾ ਵੱਡਿਆ ਕਰ। ਐਵੇਂ ਹਰਾਮ ਦੀ ਮੌਤੇ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੀ ਕਿਤੇ। ਓਇ ਚੋਰੀ ਪੱਠੇ ਵੱਡਦਿਆਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਇਆ। ਧੇਲਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ।"

"ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਵੱਡਦਾ, ਜਿਸ ਪੱਠਿਆਂ ਦੇ ਰੁੱਗ ਤੋਂ ਮਾਰ ਹੀ ਘੱਤਣਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਜੇ ਉੱਤੋਂ ਫੜ ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਆਪੇ ਪਚੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।" ਦਾਰੀ ਨੇ ਚਹਿਰਦਿਆਂ ਗੱਲ ਤੋਰੀ, "ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਓ ਬਾਬਾ! ਕਿਸੇ ਜਾਂਗਲੀ ਚੋਰ ਨੇ ਭੈਣ ਦਾ ਛੁੱਗਾ ਜਾ ਭੰਨਿਆ, ਪਰ ਸੰਨ੍ਹ ਤੇ ਹੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਭੈਣ ਤੇ ਭਣਵਈਏ ਭਲਾ ਕੀ ਆਖਣਾ ਸੀ? ਸਗੋਂ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਕੇ ਘੱਲਿਓ ਨੇਂ। ਚੋਰ ਪਿਛਾਂਹ ਪਰਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਚੋਰੀ ਦੀ। ਫੜੇ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਤਾਂ ਦੱਸਿਓ ਸੂ, "ਮੈਨੂੰ ਫੜਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਭੈਣ ਤੇ ਭਣਵਈਆ ਆਏ।" ਬੇਲੋਆਂ ਦੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਤੇ "ਭਈ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?" ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ— "ਹੋਣਾ ਕੀ ਸੀ? ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਤੇ ਭਣਵਈਆ ਢੇਰ ਪਚੀ ਹੋਏ।"

ਬਾਬਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਹੱਸ ਪਏ। ਬਾਬਾ ਭੋਜ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ— "ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ।"

ਉਸਤਾਦ ਖੰਘਦਾ ਖੰਘਦਾ ਪੈਰ ਘਮੀਟ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਮੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹਿਆ।

"ਆ ਉਸਤਾਦ! ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮੰਜੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ— "ਸੁਣਾ ਵੱਲ ਏਂ?"

"ਵੱਲ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਣਾ ਏਂ?" ਦਸ ਕਰਦਮ ਤੁਰਨ ਨਾਲ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਿਛਾਲ ਜਿੱਹੀ 'ਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ— "ਜੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲੂ ਕੇ ਉੱਠ ਹੀ ਬਹੀਏ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਨਹੀਂ ਖਲੋਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਮਰ ਖਪ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਖਲੋ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਤੁਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜੇ ਜਾਨ ਤੇ ਖੇਡ ਕੇ ਘਰੋਂ ਤੇਰੀ ਹਵੇਲੀ ਤੱਕ ਦਸ ਕਰਉਂ ਤੁਰ ਹੀ ਆਈਏ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਹ ਹੀ ਸਫੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੱਖ ਲਾਨੁਤ ਆਖ ਇਸ ਬੁਢੇਪੇ ਨੂੰ।"

ਦਾਰੀ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਗਰਿਆ-ਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਫੀਠਾਂ ਵਾਂਕ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ— "ਉਸਤਾਦ ਸਿਆਣੇ ਆਖ ਗਏ ਨੇ—ਜਵਾਨੀ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਬੁਢਾਪਾ ਬੜਾ ਲਾਨੁਤੀ।" ਸਣੇ ਉਸਤਾਦ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

ਭੋਜ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਸੱਤਰ-ਅੱਮੀ ਦੇ ਪੇਟੇ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਜੀ ਸਨ—ਦੋਵੇਂ ਹਾਣੀ। ਚਾਰ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲੱਗ ਗਏ। ਭੋਜ ਵਾਹੀ-ਜੋਤੀ ਵਿੱਚ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਖੋਤਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰ ਛੋਣ ਵਿੱਚ। ਭੋਜ ਦੀ ਵਾਹੀ-ਜੋਤੀ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਪੋਤਿਆਂ ਸਾਂਭ ਲਈ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਚੱਕ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣਾ, ਆਵੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਪਕਾਉਣਾ ਤੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਵੇਚਦਾ ਉਸ ਦਾ ਭਤੀਜਾ। ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਤਾਂ ਨਾ ਰੰਨ, ਨਾ ਕੰਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਰੰਨ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਟੋਟਾ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਲੀ ਆਖਦੇ ਨੇ। ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਤਾਦ ਨੂੰ ਇਸ ਬਦਨਸੀਬੀ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਉਸਤਾਦ ਆਖਦੇ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਯਾਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਅੱਧਖੜ ਉਸ ਦਾ ਸੱਖਦ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਉਸ ਦਾ ਦਾਰੀ ਜੁਲਹਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਉਹ ਚਾਰੇ ਹੀ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਕ ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਤੀਂ ਇਧਰ ਉਪਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ:

“ਬਾਬਾ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰ ਹੁਣ!” ਦਾਰੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

“ਬੜਾ ਤੁਰੇ ਅਂ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰ!” ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਨੇ ਚਮਕ ਕੇ ਕਿਹਾ “ਇੱਥੋਂ ਤਾਰੀਖ ਭੁਗਤਣ ਤੁਰਦੇ ਲਹੌਰ ਜਾਂਦੇ ਪੂਰੇ ਅੱਜੀ ਕੋਹ! ਪਿੰਡੋਂ ਰੋਟੀ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਨਾਅਰਾ: “ਬੱਧੇ ਭਾਰ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਤੇ ਮੁੰਨਾ ਕੋਹ ਲਹੌਰ! ਤੇ ਪੈਂਡੇ ਠਿੱਲ੍ਹੇ, ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਮੂੰਹ ਹਨੇਰੇ ਜਾ ਵੜਦੇ ਲਹੌਰ . . . ਤੇ ਤਾਰੀਖ ਭੁਗਤ ਕੇ ਸਾ ਦਿਹਾੜੀ ਮੁੜ ਪੈਂਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਤੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਆ ਅੱਪੜਦੇ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉੱਠ ਕੇ ਸੋਤਰਾ ਵੀ ਲਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹੱਮਦੇ ਖੇਡਦੇ . . . ਓਇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਤੁਰਨ ਦੇ ਮਿਹਣੇ ਕੀ ਦੇਣੇ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਕੋਹ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੱਧਾ ਦਿਨ ਸਟੇਮਨ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਗੱਡੀ ਉਡੀਕਦਾ ਏ!”

“ਗੱਡੀਆਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨਕਾਰੇ ਕਰ ਛੱਡੋ!” ਉਸਤਾਦ ਹੂੰਧਿਆ। “ਹੱਡਾਂ-ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਜਵਾਨ! ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਸਨ ਜਾਂਦੇ ਅਜੇ ਗੱਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੀਆਂ, ਜਵਾਨ ਤਾਂ ਮਾਹ-ਮੱਤਿਆ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।”

ਮਾਸਟਰ ਬਹੁਤਾ ਗਾਲੜੀ ਨਹੀਂ ਮੀ, ਪਰ ਬੋਲਣੋਂ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ। “ਗੱਡੀਆਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਨ ਵੀ ਤਾਂ ਸੁਖੀ ਕਰ ਛੱਡੀ ਏ ਬਾਬਿਚਿ! ਸਵੇਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਗੱਡੀ ਤੇ ਲਹੌਰੋਂ ਤਾਰੀਖ ਭੁਗਤ ਕੇ ਸਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵੀ ਪਰਤ ਆਓ। ਜਿਹੜਾ ਪੈਂਡਾ ਤੁਮੀਂ ਛਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਸਓ, ਹੁਣ ਛਿਆਂ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਬੜ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਪੈਰੀਂ ਛਾਲੇ ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਨੇ ਖੁੱਚਾਂ। ਅਮਨ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਰਹ੍ਹੇ।”

ਦਾਰੀ ਨੇ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਂਦਿਆਂ ਤਰਲਾ ਵਾਹਿਆ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂਹੋ!”

“ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ?” ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਬੇ-ਧਿਆਨੀ ਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਇੰਜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗੱਲ ‘ਚੋਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ, ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਕਿਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਦੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਰੋਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਸਰ ਜਾਂਦੀ।

“ਪਕੋੜੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਤੇ ਚੋਰ ਦੀ ਗੱਲ?” ਮਾਸਟਰ ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ।

“ਆਹੋ! ਅੱਛਾ!” ਬਾਬਾ ਭੋਜ ਮੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਦਾਰੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—“ਹੁਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੋਲੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ਸੱਚੀ!”

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਕੰਨ ਚੁੱਕੇ। ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਕਤਰਾਵੀਂ ਬਿਚੜੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਖੁਰਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—“ਸੱਚ ਵੀ ਕਿੰਜ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਏ? ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿਓ, ਗੱਲ ਫਟ ਜਾਂਦੀ ਏ।”

ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਗੱਲ ਤੋਗੀ। “ਪਕੋੜੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵੀ ਗਾਹਕ ਮੀ, ਜਿਹੜਾ ਰੋਜ਼ ਆ ਕੇ ਪਕੋੜੇ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ, ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਿਤਿਓਂ ਬਗੈਰ ਚੱਲਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਨਾ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦਾ, ਨਾ ਗਾਹਕ ਭੁੱਝ ਦੇਂਦਾ। ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਸੋਚਦਾ ਮੁਫ਼ਤੋੜੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਤਾਂ ਹਯਾ ਆਉ ਤੇ ਓੜਕ ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਇਸ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਧਰੋਹ ਤੋਂ ਮੁੜ ਜਾਓ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਫ਼ਤੋੜੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਹਯਾ ਆਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਜਤਾਇਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ ਭਲੇਮਾਣਸ ਹੋਣ ਕਾਰਨ! ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਵਰਾ ਦੋ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।”

ਦਾਰੀ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਆਖਣ ਲੱਗਾ—“ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਦੇਂਦਾ ਅਰਜੀ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ। ਆਪੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਧੱਕੇਮਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗਾਹਕ ਦੀ ਤੇ ਦਮੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਮੜੀ ਵੀ ਲਾਹ ਦੇਂਦੇ ਅਗਲੇ!”

ਟੋਕੇ ਜਾਣ ਤੇ ਬਾਬਾ ਭੋਜ ਦਾਰੀ ਨੂੰ ਟੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ—“ਤੇਰਾ ਪਿਓ ਬਾਣਾ ਓਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਮੀ ਤੇ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਹਾਕਮ ਅੱਗੇ। ਭਲਾ ਪਕੋੜੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰਸਾਈ ਹਾਕਮ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੋਊ?”

“ਅੱਛਾ ਭਲਾ! ਫਿਰ?” ਦਾਰੀ ਬਾਬੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੇ ਮੁਫ਼ਤੋੜਾ ਗਾਹਕ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦੇਂਦਾ ਆਇਆ। ਵੇਖਦਾ ਕੀ ਏ? ਪਕੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੱਠੀ ਤੇ ਕੜਾਹੀ ਮਾੜੀ, ਧੋਤੀ ਮੂਧੀ ਪਈ ਏਂਦੀ ਦੇ ਤੇ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਥੈਠਾ ਏ।”

“ਕੀ ਹੋਇਆ? ਅੱਜ ਪਕੋੜੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇ ਭਲਿਆ?” ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। “ਜੋ ਹੈ ਸੀ ਤੂੰ ਖਾ ਗਿਆ ਏਂ, ਦੋ ਵਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਮੇਰੀ ਰਸਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ਏ। ਹੁਣ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਕੱਢਾਂ ਪਕੋੜੇ?” ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਰੋਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

“ਅੱਛਾ!” ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਸੋਚ ਕੇ ਗਾਹਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਕੱਲ੍ਹੇ ਦੁਕਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਖੋਲ੍ਹੀਂ, ਮੈਂ ਇਸ ਕੁ ਵੇਲੇ ਆਵਾਂਗਾ।”

“ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਇਕਰਾਰ ਤੇ ਗਾਹਕ ਅੱਪੜਿਆ। ਇੱਕ ਪੋਟਲੀ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗ: ‘ਕਦੇ ਪਹਿਲੋਂ ਚੱਮ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੱਠੀ ਕਦੀ ਠੰਢੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾ ਭਲਿਆ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਮੁੱਕ ਜਾਵਣ, ਫਿਰ ਫੂਕ ਮਾਰ ਛੱਡੀਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ!’ ਤੇ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੋਇਆ।”

“ਪੋਟਲੀ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੁਹਰਾਂ, ਟੂਬਾਂ ਤੇ ਹੀਰੇ-ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਕੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਏਨੀ ਦੌਲਤ ਕਦੇ ਖੂਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ।

“ਮੱਤ-ਅੱਠ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਮੀ-ਗਰਾਮੀ ਚੋਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੀ ਡੌੜੀ ਪਿੱਟ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਿਸੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਝੁੱਗਾ ਭੰਨਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਉੱਤੋਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ। ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਂਦਾ। ਸੂਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਚੌਕ ਵਿੱਚ

ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਮੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤਮਾਸਾ ਵੇਖਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਮੀ, ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਕੌਡਿਆਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਮੀ। ਪਕੌਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੂਲੀ ਦੇ ਥੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕਸੀਆਂ ਮੁਸਕਾਂ, ਬੱਧੇ ਖਲੋਤੇ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਪਲ ਭਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਮੋਡਿਆਂ ਖੋਰੇ ਚੋਰ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਜਾਏ,” ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਸੂਲੀ ਦੇ ਥੜ੍ਹੇ ਵੱਲ ਵਹਿਆ। ਜ਼ਰਾ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਹੱਥ ਚੁੱਕਿਆ ਬੋਲਣ ਲਈ। ਪਰ ਉਸੇ ਘੜੀ ਚੋਰ ਦੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਚੋਰ ਨੇ ਖੋਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਮੀ, ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ ‘ਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ‘ਜੇ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਮੁੜ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਸੂਲੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਟੰਗ ਹੀ ਦੇਣਾ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਭਲੇਮਾਣਸ ਕੋਲ ਮੇਰਾ ਮਾਲ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰੱਖੋ। ਜੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਨਾ ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹਵੇ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਏ—ਉਹ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਬੀ ਮਾਲ ‘ਚੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੂਹ ਲਵਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਸਰਾਂ ਬਣਵਾ ਦੇਵੇ।’

“ਤੇ ਚੋਰ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ,” ਬਾਬਾ ਭੋਜ ਖਲੋ ਗਿਆ, ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਖੋਰੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ।

“ਤੇ ਫਿਰ ਲਵਾ” ਦਿੱਤੇ ਖੂਹ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤੇ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਲਈ ਸਰਾਂ? ਮੋਇਆਂ ਦੇ ਥੇਹ ਵਿੱਚ।” ਦਾਰੀ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—“ਖਾ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਏ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ!”

“ਨਹੀਂ ਭਾਈ!” ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਕਿਹਾ, “ਓਦੋਂ ਅਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨ ਦੀ ਰੱਤੀ ਹੈ ਮੀ। ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਬੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦਮ ਖੂਹ ਲਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਇੱਕ ਸਰਾਂ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਲਈ। ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਲਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫਿਰ ਉਸ ਚੋਰ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਆਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ।”

“ਸਦੀਆਂ?” ਮਾਸਟਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਆਹੋ!” ਬਾਬੇ ਭੋਜ ਮਾਸਟਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ—“ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਏ, ਪਰ ਸੱਚੀ ਏ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਜੀਉਂਦੀ ਏ।”

“ਸੱਚ ਕਦੇ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੱਚ ਕਦੇ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ।” ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉੱਠਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੋ ਟੁੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਮੁੰਨਾ ਕੌਹ ਲਹੌਰ (1989) ਵਿੱਚੋਂ

Exercise 37.1 Fill in each blank with a suitable word (in its appropriate form) from the glossary for “ਮੁੰਨਾ ਕੋਹ ਲਹੌਰ.” Then translate the sentences:

1. ਜੇਮਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜ ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ _____ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।
2. ਮਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਖਾਣਾ _____ ਕੇ ਖਾਵੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਦਹਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।
3. _____ ਨੇ ਢੁਕਾਨ ਤੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਰੀਦੀਆਂ।
4. ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮ, ਖੇਡਦੇ ਖੇਡਦੇ, ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਡਿਗ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਉੱਤੇ ਮਰੂਮ _____।
5. ਕਾਫ਼ੀ ਪੀਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ _____ ਨੀਂਦ ਆਈ।

Exercise 37.2 Translate:

1. The way they do work is very inappropriate.
2. She asked for their help at the beginning of her journey/travel.
3. If you all don't listen, you will not get a penny from me.
4. The lamp remained lit the whole night.
5. Can you give me a small piece of the chocolate bar?

ਐਥੇ ਲਛਨ

ਅਸਲ	reality (m); real (adj/u)
ਅੱਧੜ	middle-aged (adj/u)
ਅਰਜੀ	application (f)
ਆਵੀ	potter's kiln (f)
ਇਮਦਾਦ	help (f)
ਇਮਾਨ	faith (m)
ਸਕਾ	real (blood) relative (m)
ਸਕਾਵਾ	water tank, container (m)
ਸੰਗੀ	companion (m)
ਸਗੋ	but rather, on the contrary
ਸੱਟ ਲੱਗਣੀ	to get hurt (vi)
ਸੰਨ੍ਹ	opening (made in a wall by burglars) (f)
ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣੀ	to justify (vt)
ਸਰਾਂ	inn, tavern (f)
ਸਵੂਚਾ	set, sorted (adj/i)
ਸਾਹ-ਸੱਤਿਆ	strength, energy (f)
ਸਿਆਣਨਾ	to recognize, identify (vt)
ਸੂਮ, ਸੂਮ	miser (m)
ਹਯਾ	modesty, shame (f)
ਹੁੰਗਣਾ	to groan, grunt (vi)
ਕੱਸਣਾ	to tighten (vt)
ਕੱਢਣਾ	to take out (vt)

ਕੰਨ ਚੁੱਕਣਾ	to be alert or attentive (vt)
ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣਾ	to avoid (vt)
ਕਰਊ:	a measure of distance equal to 5.5 feet (f)
ਕੁੱਝਾ	small earthen pitcher or pot (m)
ਕੋਹ	measure of distance equal to 2.4 kilometers (m)
ਕੋੜ੍ਹਾ	leper (m)
ਖੰਘਣਾ	to cough (vi)
ਖੱਟਣਾ	to earn, gain (vt)
ਖਿਚੜੀ	mixed (adj/u)
ਖੱਚ; ਖੱਚਾਂ ਚੜ੍ਹਨੀਆਂ	tendon on the back of knee (f); to become tired
ਗਹਿਆ-ਜਾਰੀ	feebleness (f)
ਗਾਲੜੀ	talkative (adj/u)
ਗੁਨਾਹ	fault, crime, sin (m)
ਘੱਤਣਾ	to put, to throw (vt)
ਚਹਿਕਣਾ	to chirp, twitter (vi)
ਚੱਕ	potter's wheel (m)
ਚਮੜੀ	skin, leather (f)
ਚਿੱਥਣਾ	to chew (vt)
ਚੀਰਨਾ	to rip, tear (vt)
ਚੋਆ	drop (m)
ਛਾਲ	blister (m)
ਜਤਾਉਣਾ	to make one notice, remember (vt)
ਜਾਂਗਲੀ	nomadic tribe (m), wild (adj/u)
ਜੀਆ ਜੰਤ	living being, family (m)
ਜੂਲਾਹਾ	weaver (m)
ਜੋਤਰਾ	single shift of ploughing (m)
ਝਈ ਲੈਣਾ	to get upset (vt)
ਝੁੱਗਾ; ਝੁੱਗਾ ਭੇਨਣਾ	house, residence (m); to break-in, burglarize (vt)
ਟੂਬ	ornament (f)
ਟੂਟੀ	water tap (f)
ਟੋਟਾ	piece, segment (m)
ਠਿੱਲ੍ਹਣਾ	to set out, to begin a venture/journey; lit. to swim, wade (vi)
ਡਕਾਰ	burp (m)
ਡੰਗ	day, mealtime (m)
ਡੱਤੀ	public announcement (f)
ਢੋਣਾ	to carry (vt)
ਤਾਟੀਖ ਭੁਗਤਣਾ	to attend or be summoned to court (vi)
ਤੌਫ਼ੀਕ	ability, capacity (f)
ਬੜਾ	platform, floor (m)
ਬਾਣਾ	police station (m)
ਬੋਹ	hillock (m)
ਦਮੜੀ	one quarter <i>paisa</i> (f)

ਦੀਨ	religion (m)
ਦੁਆ	prayer, blessing (f)
ਧਕਾਸ਼ਾਹੀ	aggressive behavior (f)
ਧਰੋਹ	betrayal, deceit (m)
ਧੇਲਾ	<i>lit.</i> half a <i>paisa</i> (m)
ਧੋਣ	neck (f)
ਨਕਾਰਾ	useless (adj/u)
ਨਾਅਰਾ	slogan (m)
ਨਿਛਾਲ	extremely tired, weary (adj/u)
ਨਿੱਬੜਨ	to be completed (vi)
ਪਚੀ	embarrassed, ashamed (adj/u)
ਪੱਠੇ ਵੱਛਣੇ	to cut/chop fodder (vt)
ਪਰਚਾ	first information report (m)
ਪਿਛਾਂਹ	back, backward, behind, in the past (adv)
ਪਿੱਟਣਾ	to express anguish (vi)
ਪੇਟਾ	range, breadth, woof (m)
ਪੋਟਲੀ	small pouch (f)
ਫ਼ਰਿਆਦ	appeal (f)
ਫੂਕ	blow, puff (air blown with mouth) (f)
ਬਦਹਜ਼ਮੀ	indigestion (f)
ਬਦਨਸੀਬੀ	bad luck (f)
ਬਾਲ	child (m)
ਬੱਲੇ ਲੁੱਟਣਾ	to have fun (vt)
ਬੇਢੰਗਾ	inappropriate, inapt (adj/i)
ਬੋਕਾ	leather bucket for drawing water from wells (m)
ਭਣੂਜਾ (ਭਣਵਈਆ)	sister's husband, brother-in-law (m)
ਭਲਮਾਣਸ	good person (m)
ਭੀੜ	crowd (f)
ਭੁੜਕ ਡੰਡੀਓ ਪਾਰ ਹੋਣਾ	to be angry, to rebound (vi)
ਮਸਾਂ	barely, hardly (adv)
ਮੰਡਲੀ	group, meeting, sitting (f)
ਮਰੂਮ	ointment
ਮਿਹਣਾ	taunt (m)
ਮੁਸਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣੀਆਂ	to tie hands at the back, to tie hands and feet (vt)
ਮੁਹਰ	gold coin (f)
ਮੁੱਢ	beginning (m)
ਮੁਛਤੌੜਾ	one who lives at the expense of others, freeloader (m)
ਮੂੰਹ ਹਨੇਰਾ	early morning, dawn (m)
ਮੂਧਾ	inverted, upside down (adj/i)
ਰਸਾਈ	approach, access (f)
ਰੱਤੀ	small amount (f)
ਰੰਨ	woman, wife (pejorative) (f)

ਰਾਸ	supply, investment (f)
ਰੁੱਗ	handful (as of fodder stalks), swath (m)
ਲਾਹਨਤ	curse (f)
ਵੱਛਾ	calf (m)
ਵਾਰੀ-ਜੋਤੀ	farming (f)
ਵਿੱਸਰਨਾ	to forget (vi)

Lesson 38

ਮਬਕ ੩੮

ਸੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ

ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ

ਮੇਰਾ ਦਾਦਕਾ ਪਿੰਡ ਪਾਤਸ਼ਾਹਣ ਹੈ। ਮੇਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਅਮੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਗਹਿਰਾ ਮੇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਂਦਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੀ ਆਂਦਰ ਦਾ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਹੋਵੇ, ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਧੀ-ਪਿਆਣੀ। ਕੋਮਲ-ਭਾਵੀ ਔਰਤ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਸੁਗੰਧਿਤ ਗੋਦ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦਾਦੀ ਵਾਂਝ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗਦੀ। ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਪਤਨਿਆਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਬੀਜ ਇੱਥੇ ਹੀ ਥਿੰਜੇ, ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਫੈਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ‘ਧਨ’ ਅਖਵਾਉਂਦਾ। ਬੀਜੀ ਦੱਮਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰਗੰਜ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਹਿਜ ਹੀ ‘ਧਨ’ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲ, ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਕੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਸੋ ਸ਼ਬਦ ‘ਧਨ’ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਫੈਲ ਗਿਆ, ਕਣ ਕਣ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਧਨ’ ਗੁੰਜ ਉਠਿਆ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਰੱਜਿਆ-ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਧਨੀ ਅਖਵਾਣ ਲੱਗਾ। ਇੱਥੇ ਫਸਲ ਬਹੁਤ ਉੱਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਧਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਹਮਸਫਰ ਵਾਂਝ ਕਾਢੀ ਸਾਰਾ ਪੈਂਡਾ ਤਹਿ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਤੇ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੋਵੇਂ ਇਲਾਕੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਝ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਬੈਠਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਛੱਡਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਕਿਧਰੇ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਕੇ ਪਰੇਡੇ ਹੋ ਖੜ੍ਹੇਂਦੇ। ਦੋਵਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਬਿੱਖਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੀ।

ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਪੇਠੋਹਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਦਾਦਕੇ ਧਨੀ ਦੇ। ਇੱਕ ਪੈਰ ਪੇਠੋਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤੇ ਇੱਕ ਧਨੀ ਵਿੱਚ। ਬਾਹਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ ਘੱਟ ਹੀ ਢਿੱਲੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟਕੋਰ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਸਾਂ ਧਨੀ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ:

ਪੇਠੋਹਾਰੀ ਯਾਰ ਕਿਸ ਕੇ, ਭੱਤ ਖਾ ਕੇ ਖਿਸਕੋ।

ਤੇ ਪੇਠੋਹਾਰੀਏ ਇਹੋ ਵਿਅੰਗ ਕਦੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਮ ਲੈਂਦੇ, ਕਦੇ ਪਿਸ਼ੌਰੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਤੇ ਕਦੇ ਧਨੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ।

ਪਰ ਧਨੀ ਦੇ ਲੋਕ ਪੇਠੋਹਾਰੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਪਮੰਦ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਵਾਨੀ ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੂਰਜ ਵਾਂਝ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਭਖਦੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਲੁਮ ਲੁਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਉ ਵਿੱਚ ਤਲੀ ਲੁੱਚੀ ਵਾਂਝ। ਨਖਰਾ ਨੱਕ ਤੇ ਧਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਮੁੰਡਾ ਮਰੂੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਪਰ ਉਹ ਜਬੇ ਵਾਲੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਕਿ ਸੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕੱਮੀ ਵਿੱਚ ਪੇਪਣੀ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਅੱਧਨੰਗੀਆਂ ਕੱਪੜੇ ਧੋਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਮਜ਼ਾਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਾਫਿਰ ਅੱਖ ਭਰ ਕੇ ਝਾਕ ਜਾਵੇ।

ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਚਟੂਰੀਆਂ। ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਤੰਦ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੁੱਢਾ ਕੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ‘ਤੇ ਦੁਲ ਸੜ ਕੇ ਪੁਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਚੀਆਂ। ਸੂਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਝ ਸਵੱਡੇ, ਮਿੱਠੀਆਂ। ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਭਖੀਆਂ। ਸੂਆਂ ਵਾਂਝ ਹੀ ਝੱਗੋ-ਝੱਗ ਹੋਈਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਭੁਜਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਝ ਭੁੜਕ ਕੇ ਪੈਂਦੀਆਂ।

ਪਰ ਧਨੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਲਿੱਸੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਕਲੀ ਵਾਂਝ ਕੱਜੀ, ਨੂਟੀ, ਸਬਰ ਵਾਲੀ, ਤੇ ਮਿਮਟੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਨਮਿਆਈ, ਬਹੁਤੀ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਘੱਟ ਛੁੱਲ੍ਹਦੀ।

ਧਨ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ, ਦੋ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਧਰੋਂ ਜਿਹਲਮ ਨੇ ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਅਟਕ ਨੇ। ਵਿੱਚ ਸੂਆਂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹਰਣੈਟੇ ਵਾਂਝ ਦੁੱਝੇ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ।

ਪੇਠੋਹਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪਹਾੜੀ ਸੀ— ਕਿਧਰੇ ਕੱਮੀਆਂ, ਕਿਧਰੇ ਕੰਦਰਾਂ, ਕਿਧਰੇ ਗਾੜ੍ਹਾਂ, ਕਿਧਰੇ ਚੋਅ, ਕਿਧਰੇ ਸੂਆਂ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਵਹਿਣ, ਕਿਧਰੇ ਲੇਟੀ ਨਦੀ ਆਫਰੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਧਨੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਚਾਣਾਂ ਤੇ ਨੀਵਾਣਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਪੱਧਰਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਕਾਢੀ ਸੀ। ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ—ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਆਭਾ ਤੇ ਭੁਬਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ ਅਲੋਕਾਰ ਸਨ। ਸੂਰਜ Sri Satguru Jagjit Singh Ji eLibrary

ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਘੋੜਾ ਘਾਹ ਚਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਬਿਨਾਂ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾ ਢੁੱਬਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਪਹਾੜੀ ਸਨ, ਮਰਦ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਗੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕੱਦ-ਕਾਠ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਚੋਖੇ ਝੌਕੀਨ। ਮੁਰਗਿਆਂ ਦੀ ਢੰਡ ਲਾਹੁਣ ਵਾਲੇ। ਪਰ ਧਨੀ ਦੇ ਪਤਲੇ, ਸੁਣੱਖੇ। ਮਿਹਨਤੀ ਉਹ ਵੀ ਚੋਖੇ ਸਨ, ਖਾਂਦੇ ਉਹ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਬੇਡਿਕਰੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਜੋ ਵੀ ਹੱਲਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਾਰ ਪੋਠੋਹਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨੇ ਜ਼ਰਿਆ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਨੇ ਵੰਗਾਰ ਛੱਲੀ ਤੇ ਹਿੱਕ ਨੇ ਜ਼ਬਹ ਖਾਧੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਡਰ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਨਾ ਧਾੜਵੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਾ ਢਾਕੂਆਂ ਤੋਂ। ਜੇ ਡਰਦੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੋਂ।

ਦੂਜਾ ਵਾਰ ਧਨੀ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਿੱਚ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਧਾੜਵੀਆਂ ਅੱਗੇ ਛਾਤੀ ਤਾਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਧਨ-ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਮੌਚੇ ਨਾਲ ਮੌਚੇ ਭਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਧਨ-ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਣ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਧਾਵੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਢੱਠਾ ਤੇ ਮੁੜ ਉੱਮਰਿਆ, ਪੈਰਾਂ ਬੱਲੇ ਰੱਦਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਉਸ ਧੂੜ ਵਾਂਕ ਦੇ, ਜਿਹੜੀ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮਿਰ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਿੱਡੋਣਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਖਿੱਡੋਣਾ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਬਣੀ ਤਿਕੋਨੀ ਸ਼ਕਲ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਆਮੀਂ ਲਿਟਾਉਂਦੇ ਤੇ ਉਹ ਮਿਰ ਤਾਣ ਕੇ ਮੁੜ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਘੁੱਗੂ ਘੋੜੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਨਾਬਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਫਰਸ਼ ਉਪਰ ਲਿਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ—ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਮਾਣ ਨਾਲ, ਇਹੋ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਮੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਕੋਈ ਹਮਲਾਵਰ ਵਾਪਸ ਕਰਦਮ ਚੁੱਕਦਾ, ਲੋਕ ਮਿਰ ਤਾਣ ਕੇ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਦਾਦਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਣ ਕਿਉਂ ਪਿਆ? ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸਣਾ ਅਮੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਖੇ ਕੋਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਿਆ ਮੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗਵਾ ਕੇ, ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹਣ ਦਾ ਪਿੰਡ ਕਾਢੀ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦੇ ਘੁੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ। ਜਿਧਰ ਜਾਓ, ਮੁੱਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਮੀ ਲੈਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਕੁਮਬੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਮੀ। ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਏ ਕਿ ਜਾਂਦੇਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰੇਲ ਬਣੀ ਤਾਂ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਅੱਗੋਂ ਰੇਲ ਲੰਘੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਵਧ ਗਈ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਅਥਵਾ ਕੁਮਬੇ ਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਚੁੜ ਗਏ ਸਨ, ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਪਿੰਡ ਵਪਾਰਕ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀਓਂ ਹਟਵੇਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਉਨੀਂ ਨਾ ਰਹੀ। ਜਾਂਦੋਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਭੋਣਾਂ ਤੱਕ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਬਣੀ ਤਾਂ ਛੁਡਿਆਲ, ਸੁੱਖੇ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਿਆ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਣ ਜਾਣ ਲਈ ਛੁਡਿਆਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਉਤਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਲਵੇ ਨੇ ਧਨ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭੂਗੋਲ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਧਨੀ ਤੇ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇੱਕੋ-ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਪੋਠੋਹਾਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਿੰਡ ਜਿਆਦਾ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਖੇਤ ਹਨ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਢੋਕਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਢੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਕਿਧਰੇ ਇਕੱਲੀ-ਦੁਕੱਲੀ ਢੋਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਜਿਆਦਾ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵੀ। ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗਿੱਣਤੀ ਦੀਆਂ ਢੋਕਾਂ ਹੀ ਇਕੱਲੀਆਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਢੋਕਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਨ ਦੁਆਲੇ ਨਿੱਕੋ-ਨਿੱਕੇ ਤਾਰੇ।

ਪਰ ਧਨੀ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ, ਉੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਢੋਕਾਂ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ। ਪਿੰਡ ਹੀ ਵੱਧ ਘੱਟ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੋਠੋਹਾਰ ਵਿੱਚ ਢੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਗੀਤ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ, ਜੋ ਲੋਕੀ ਲੰਘਦੇ ਜਾਂਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਕਦੇ ਢੋਕ ਮਾਡੀ ਵੱਲ ਅੱਛ ਢੋਲਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਢੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਪਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਰਹਿਮਤੇ ਦੀ ਢੋਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਮੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਇਸ਼ਕ-ਕਥਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੜਕਣ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਰਹਿਮਤੇ ਦੀ ਢੋਕ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੰਦੀ ਉੱਤੇ ਮੀ, ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੰਨੀ ਮੀ। ਇੱਥੇ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਇੱਥੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਆਇਆ ਕਰਦੀਆਂ। ਰਹਿਮਤੇ ਦੀ ਢੋਕ ਵਿੱਚ ਨਾਦਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਮੀ, ਸੁਣਾ-ਸੁਣੁੱਖਾ ਗੱਭਰੂ। ਉਸ ਦੀ ਯਾਰੀ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨਾਲ ਸੀ। ਛੁਪ ਛੁਪ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਢੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਨਾਦਰਾ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਨਾਦਰਾ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮਾ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਧੀ। ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਦਾ ਭੇਦ ਭਾਵ, ਜੋੜੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀ। ਰੇਸ਼ਮਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਹੀ ਗਈ, ਪਰ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਾਦਰਾ ਨੂੰ ਪਤੀ ਕਬੂਲਦੀ ਰਹੀ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਾਦਰਾ ਰੇਸਮਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਰੇਸਮਾ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੱਸ ਜਾਂ ਨਨਾਣ ਚਿਪਕੀ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੇਕੇ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਉਸ ਕੱਮੀ ਉੱਤੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਬੈਠਦੀ ਤੇ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਇਤਨੇ ਜੋਰ ਦੀ ਕੱਪੜੇ ਪਟਕਾਉਂਦੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੁੰਜਦੀ ਹੋਈ, ਛੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਦਰੇ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਆਈਆਂ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਰੇਸਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਪਰਤ ਗਈ। ਬੰਨ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਰੇਸਮਾ ‘ਕੱਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਦਰੇ ਨੂੰ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਨਾਦਰੇ ਨੇ ਦੰਦੀ ਉੱਤੇ ਹੇਠਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਰੇਸਮਾ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁਚ ਇਕੱਲੀ ਸੀ। ਦੰਦੀ ਤੋਂ ਕੱਮੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਗੇੜ ਕਾਢੀ ਲੰਬਾ ਸੀ, ਅੱਧੇ ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਂਡਾ। ਉਹ ਬੇਸਬਰਾ ਹੋ ਉਠਿਆ, ਤੇ ‘ਆਇਆ ਰੇਸਮਾ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੰਦੀ ਤੋਂ ਕੱਮੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪਿਆ, ਮੰਦੇ ਭਾਗੀਂ ਉਹ ਪੱਥਰ ਉੱਤੇ ਜਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਸਾਰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਰੇਸਮਾ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪਟਕਾ ਪਟਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਮਗਰੋਂ ਦੋਵੇਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਚੂਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਲੰਘਦੇ ਲੋਕੀ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਜਾਂਦੇ।

ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਦੰਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵੀ ਹੈ ਕੱਮੀ ਦੇ ਨਾਲ। ਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਦੰਦ-ਕਬਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਨ। ਜੋ ਹੁਣ ਭੁੱਲ-ਭੁਲਾ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਦੰਦੀ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਮੀ ਵਗਦੀ ਹੈ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਕਿ ਇੱਥੇ ਦੰਦੀ ਉੱਤੇ ਜਮਾਲੋਂ ਦਾ ਕਦੇ ਕੰਵਾਰ-ਕੋਠਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਮਾਲੋਂ ਸਿਤਨੀ ਸੁਹਣੀ ਸੀ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਸਿਆਣੀ। ਉਹ ਸਿਸ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਮੰਡਾ ਕੰਮੀਆਂ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਛੋਟੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚੋਂ। ਜਮਾਲੋਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੇ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲਈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਿਸਤਾ ਕਿਧਰੇ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਕੰਵਾਰ-ਕੋਠਾ ਪਵਾ ਦਿਓ।”

ਬੀਜੀ ਦੱਸਦੇ, ਜਿਹੜੀ ਕੜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਾਈ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੇ, ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿਧਰੇ ਵੱਖਰਾ ਕੋਠਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੁਆਰਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੜੀ ਉੱਤੇ ਮਰਦ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮਰਦ ਦੀ ਮੈਲੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਨਾਲ, ਕੜੀ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ।

ਤੇ ਇਹ ਕੰਵਾਰ-ਕੋਠਾ, ਇਸ ਦੰਦੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ, ਦੰਦੀ ਉੱਤੇ ਦੋ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੁਰਦੇ ਵੇਖੇ। ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਜਮਾਲੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਚੂਜਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਮਿਕ ਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ ਬੜਾ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਿਆ। ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਨੇ ਉਹ ਭੰਗੜਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ। ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕੀ ਜਾਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਜਮਾਲੋਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਝੁੱਗੀ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਜਮਾਲੋਂ ਕੱਮੀ ਵਿੱਚ ਡਿਗ ਕੇ ਰੁੜ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਮਿਕ ਨਾਲ ਨੱਠ ਗਈ ਸੀ।

ਦੰਦੀ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਗਰਾਫ਼ੀਏ ਵਿੱਚ ਛੱਕੀ ਤੇ ਕੱਮੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਖਸ਼ ਹੈ। ਛੱਕੀਆਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਾਢੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਛੱਕੀ ਕਾਢੀ ਲੰਬੀ ਤੇ ਵਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਨੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਬਣੀ ਛੱਕੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਭਰੀ। ਛੱਕੀ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਸਿਰਾ ਕੱਮੀ ਨਾਲ ਜਾ ਸੁੜਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਪਰਲਾ ਸਿਰਾ ਪਿੰਡ ਨਾਲ। ਇਹ ਛੱਕੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰੋਜ਼ ਉਤਰਨੀ ਚੜ੍ਹਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਛੱਕੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਹੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਮੀਂ ਸਵੇਰੇ ਰੋਜ਼ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਾਂ। ਇਸ ਖੂਹੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪਾਣੀ ਸੱਚਮੁਚ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਸੁਆਣੀਆਂ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਘੜੇ ਚੁੱਕੀ ਇਉਂ ਛੱਕੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀਆਂ ਹੋਣ।

ਦਾਦੀ ਜੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਈ ਰੇਤ ਦਾ ਕੱਚਾ ਘੜਾ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ੀ ਪਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਰੇਤ ਦੇ ਕੰਚੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕੰਚੇ ਘੜੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਦੇ ਨਾ ਖੋਰਦਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਮਾਈ ਧੰਨੋ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਇਉਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਂਦੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬਰਫ ਦਾ ਢੇਲਾ ਹੋਵੇ। ਰਾਹ ‘ਚ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਵੀ ਨਾ ਟਪਕਦੀ। ਇਹ ਸਭ ਸਕਤੀ, ਧੰਨੋ ਕੋਲ ਸਤ ਸਦਕਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਘੜੇ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ। ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਸਵਾਣੀਆਂ ਇਉਂ ਚੁੱਕਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਘੜੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਉਛਵ ਤੱਕ ਨਾ ਕਰਦੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪਾਲਕੀ ਹੋਵੇ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਛੱਕੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ:

ਵੱਸਣਾ ਔਖਾ ਪਿੰਡ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਉੱਚੀਆਂ ਛੱਕੀਆਂ ਤੇ ਨੀਵਾਂ ਪਾਣੀ

ਇਸ ਛੱਕੀ ਨੂੰ ਵਰ ਵੀ ਮਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਗਰਭਵਤੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਸੱਤ ਨੇ ਛੱਕੀ ਤੋਂ ਦੋ ਘੜੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਰੇ। ਇੱਕ ਉਸ ਦਾ ਜਿਸਮ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਬੋਲ, ਚੂਜਾ ਦੋ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰੇ ਘੜੇ, ਤੀਜਾ ਉੱਚੀ ਛੱਕੀ। ਘੜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਭਰ ਲਏ, ਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਾਹਸ ਕੌਣ ਕਰੇ, ਡਰਦੀ ਕਿਧਰੇ ਪੈਰ ਤਿਲੁਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘਾਤ ਤਾਂ

ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਅੰਦਰਲੇ ਜੀਅ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂੰ? ਉਹ ਢੱਕੀ ਦੇ ਮੁੱਛ ਬੈਠ ਗਈ, ਕੋਈ ਪੀਰ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਲਿੰਮੋਝੁਣਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੇਟੀ, ਕਿਉਂ ਉਦਾਸ ਹੈਂ?”

ਤਾਂ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਡਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। “ਜਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾ, ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।” ਪੀਰ ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। “ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਢੱਕੀ ‘ਤੇ ਘੜੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜੋ ਸੁਆਣੀ ਚੜ੍ਹੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਘੜਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।” ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਘੜੇ ਚੁੱਕੀ ਢੱਕੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਘੜੇ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤਰਦੇ ਹੋਣ।

ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਦੂਜੀ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼, ਢੱਕੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਗਦੀ ਕੱਮੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੱਮੀ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਇਹ ਕੱਮੀ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਕੇ ਭਰੀ-ਭਰੀ ਹੋ ਕੇ ਵਗ ਤੁਰਦੀ, ਕਦੇ ਆਫਰੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਦੇ ਸਿਮਟੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇੱਥੋਂ ਸੁੱਕੀ ਰੇਤ ਹੀ ਬਿਖਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਕੱਮੀ ਸੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਅਮੀਂ ਖੂਹ ਤੇ ਨੁਾਉਣ ਆਏ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਖੂਬ ਪੇਡਦੇ। ਕੱਮੀ ਦੀ ਰੇਤ ਜੋ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਖੋਦੀਏ, ਤਾਂ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੱਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੂਜੀ ਮਿਲਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਪਾਣੀ ਮੈਂ ਖੂਦ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਪਣਾ ਕੱਛਿਆ ਪਾਣੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰ, ਮੈਂ ਕੱਮੀ ਵਿੱਚ ਰੇਤ ਖੋਦ ਕੇ ਪਾਣੀ ਕੱਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੱਚਣ-ਕੁੱਦਣ ਲੱਗਾ।

“ਰੇਤ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?” ਮੈਂ ਭੈਣ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਏ।” ਭੈਣ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁੱਬਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?” ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਗਉ ਮਾਤਾ ਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਿੰਗਾਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਏ।” ਲੋਕ ਸੰਮਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੱਮੀ ਦੀ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਕੱਛਿਆ। ਤੇ ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਢੂੰਘਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਡੰਡਾ ਉਸ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਧਾਣੀ ਵਾਂਕ ਫੇਰਨ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਭੈਣ ਵਰਤਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਇਉਂ ਨਾ ਕਰ। ਜੇ ਇਹ ਡੰਡਾ ਗਉ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਜਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗਉ ਵਿਚਾਰੀ ਮਰ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇਗੀ।” ਭੈਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨਾ ਡਰਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਡੰਡਾ ਫੇਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅੱਜ ਮੈਂ ਮੌਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਅਮੀਂ ਸੁਣਦੇ-ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ, ਉਹ ਸਭ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਿਥਕ ਕਥਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਾਸਤਵਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸੀ। ਸਾਇਦ ਆਦਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬਾਲ-ਮਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਹੋਣਾ। ਉਸ ਲਈ ਮਿਥ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਕਿਤੀਨੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਯੁਗ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਕਿਤਨਾ ਅਲੋਕਿਕ ਹੋਵੇਗਾ— ਮਿਥ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ। ਸਾਰਾ ਸੱਚ ਝੂਠ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਚ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸੀ।

ਭਾਬੀ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੂੰ ਭੈਣ ਨਾਲ ਖੂਬ ਲੜਿਆ ਸੀ। ਭੈਣ ਰੁੱਮੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਬੜਾ ਮਨਾਇਆ, ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਹਾ, “ਨਾ ਮੰਨ, ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੀ ਉਸ ਗਉ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਢਾਂਗਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ,” ਤਾਂ ਭੈਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। “ਨਾ ਵੀਰ, ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਇਹ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੁਸਾਂਗੀ।”

ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਬੰਨੀ ਸੀ। ਬੰਨੀ ਇੱਕ ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੱਪੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਮਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨੀਆਂ ਤੇ ਛੱਪੜਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜਜ਼ੀਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਨੁਾਉਂਦੇ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਂਦੇ, ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਵੀ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਪੀਰ, ਛਕੀਰ, ਖੇਤਰਪਾਲ, ਖੇੜਾ, ਸਤੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਸੁੱਖਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਭੇਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਸਨਾਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮਰਾਦਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪੀਰ ਦੀ ਖਾਨਗਾਹ/ਕਬਰ, ਛੱਪੜ ਜਾਂ ਬੰਨੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰਾਧਾਰੂ ਜੁੰਮੇਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਜਾਂਦੇ।

ਇਸ ਬੰਨੀ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਬੰਨੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਸਾਂ। ਬਰਮਾਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਲੰਬੇ ਵਲੋਵੇਂ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੰਨੀ ਤੇ ਬੀਜੀ ਜਦੋਂ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ। ਬੀਜੀ ਕੱਪੜੇ ਧੋਂਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਪਿਲਾਰ ਦੇਂਦਾ। ਸਵੇਰੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਬੰਨੀ ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਅੰਬਰ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ। ਢੇਰ ਸਾਰਾ ਖਲੋਤਾ ਪਾਣੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਧੜਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਬੁਲਬੁਲਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਂਤ ਤੇ ਸਥਿਰ ਜੋਗੀ ਵਾਂਕ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਬੀਜੀ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਰੁੱਤ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਲੱਗਦੀ। ਦੂਰ ਤੱਕ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਖਿੱਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ; ਸੁਆਣੀਆਂ ਅੱਧ-ਨੰਗੀਆਂ ਤੇ ਅੱਧ-ਕੱਜੀਆਂ

ਪਟੜੀਆਂ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਾਰਦੀਆਂ ਉਹ ਮਨ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਮਾਂ ਨਨਾਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰਾ ਗੁਬਾਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕੱਢ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਤਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਹੋਣੇ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ। ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪਏ ਜਾਂ ਨਨਾਣਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਧੀਕੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ।

“ਨੀ, ਸੱਮ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪੇਪਣੀ ਲੀਰ ਲੀਰ ਹੋ ਜਾਮੀ। ਇਤਨੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਨਾ ਪਟਕਾ।” ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਤੀਵੰਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਆਈ ਗੁਆਂਛਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ, “ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਿਅਘੀ ਤਾਈ ਰੱਖਦੀ ਏ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਸ ਛਾਣੀ ਕਰ ਛੱਡਿਐ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੇਪਣੀ ਸਿਰਫ ਛਾਣੀ ਕਰਦੀ ਪਈ ਅਂ।”

ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਬੰਨੀ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਏ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਬੰਨੀ ਵਿੱਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਰਨਾ ਨਹੀਂ ਮੀ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਬੰਨੀ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਬੁੱਕਾਂ ਨਾਲ ਦਰਿਆ ਨਾਪਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ। ਬੀਜੀ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕ੍ਰਦਮ ਕ੍ਰਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ, ਗਹੇਰਾਈ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਬਾਣੀ ਮੇਰੇ ਗਲ-ਗਲ ਸੀ। ਅਗਲਾ ਕ੍ਰਦਮ ਪੁੱਟਿਆ, ਤਾਂ ਗੋਤਾ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਰ ਲੜਖੜ੍ਹ੍ਹਾ ਗਏ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਕੀਤੇ। ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਬੰਨੀ ਤੇ ਇਤਨਾ ਗਹਿਰਾ ਪਾਣੀ, ਮੈਂ ਡੁੱਬ ਵੀ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਮੱਛੀ ਪੱਥਰ ਚੱਟ ਕੇ ਪਰਤਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਪਰਤਿਆ ਸਾਂ। ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਉਹ ਪਲ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲੇ। ਇੱਕ ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਹਨੇਰੇ ਵੱਲ ਦੀ ਯਾਤਰਾ, ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਉਮਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਤਾਂ ਲੋਚਾਂ ਹੀ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਬੂਹਾ ਜਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀਆਂ। ਸਭ ਬੂਹੇ ਬਾਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ, ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਲਫ਼-ਨੰਗੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ।

ਪਰ ਬੰਨੀ ਦੀ ਥਾਹ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਾ ਲਈ ਸੀ। ਜੇਠ-ਹਾੜ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ, ਬੰਨੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਬੰਨੀ ਵਿੱਚ ਚੂਲੀ ਭਰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ। ਅਮੀਂ ਫਿਰ ਦੁੜ੍ਹਗੇ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ। ਬੰਨੀ ਦੇ ਛੁੱਪੇ ਤੋਂ ਛੁੱਪੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਛੁਪਦੇ। ਸਕੂਲੋਂ ਵਾਪਸ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਡਦੇ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਮੀਂ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਚੇ ਨਾਲ ਇੱਟਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਵੇਖੇ। ਸੱਚੇ ਵਿੱਚ ਗਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਖੁਬਸੂਰਤ-ਜਿਹੀ ਇੱਟ ਘੜ ਲੈਣੀ। ਬੜਾ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਦਾ! ਕੁੱਝ ਸਿਰਜਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਟਾਂ, ਇੱਟਾਂ ਚੋਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਕੰਧਾਂ ਚੋਂ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਨੇ। ਕਿਤਨਾ ਆਲੋਕਿਕ ਕਾਰਜ ਸੀ।

ਇਸ ਬੰਨੂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇੱਕ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀ ‘ਕੰਵਲ-ਛੁੱਲ’ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਕੰਵਲ-ਛੁੱਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਮੂਰਤ ਵਾਂਕ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਉਸ ਛੁੱਲ ਦੀ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਮੇਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਦੀ ਹੈ, ਗਿੱਟੇ ਗਿੱਟੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਉਹ ਕੰਵਲ-ਛੁੱਲ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ, ਫਿਰ ਲੱਕ ਲੱਕ ਫਿਰ ਗਲ ਤੱਕ ਦਾ ਪਾਣੀ। ਪਰ ਛੁੱਲ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕੰਨਿਆਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਕੁੜੀ ਛੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੰਵਲ-ਛੁੱਲ, ਜੋ ਸੱਪ-ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾਲ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ‘ਅੰਬੀ ਦਾ ਬੂਟਾ’ ਦੇ ਪ੍ਰਮੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਸਾਮੁਣੇ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ‘ਕੰਵਲ-ਛੁੱਲ’ ਮੇਰੀ ਦਾਦਕੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ‘ਅੰਬੀ ਦਾ ਬੂਟਾ’ ਨਾਨਕੀ ਕਹਾਣੀ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਦੀ, ਪਿੰਡ ਦਾਦਨਖਾਂ ਵੱਲ ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਧਰੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ, ਕਿਸੇ ਖੁਬਸੂਰਤ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਡਾਚੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੋਈ ਲੰਘਦਾ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਢੁੱਠੋਂ ਹੀ ਮਾਮਟਰ ਜੀ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਢੋਵੇਂ ਕਾਢੀ ਦੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਮੀ ਪੁੰਨੂੰ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਪਿੜ੍ਹਾ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਮੁਣੇ ਪੁੰਨੂੰ ਦੀ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਬਣੀ, ਉਹ ਉਸ ਡਾਚੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਡਾਚੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਮੇਰੇ ਸਾਮੁਣੇ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਆ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੱਗਿਆ, ਉਹ ਕੋਈ ਪੁੰਨੂੰ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਟਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਬੜਾ ਦਰਦ ਭਰਿਆ ਸੀ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾਦਨਖਾਂ ਦਾ ਰਹਿਮਤਾ ਏ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਰਹਿਮਤਾ ਆਪਣਾ ਡੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਉਠਣੀ ਤੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢੀ ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਉਠਣੀ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਬਿੱਫਰ ਬੈਠੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਨਾ ਉੱਠੀ। ਰਹਿਮਤੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਹਾਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਡਿੱਗੀ ਮੀ, ਉਹ ਥਾਂ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ।” ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੁੰਨ੍ਹੂ ਹੋਵੇ, ਸੱਮੀ ਲਈ ਭਟਕਦਾ।

ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜਾਈ ਖੱਚਰਾਂ ਤੇ ਉਠਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਮੀ। ਅਮੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਠਾਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਨਾਨਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਥੋਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਕਦੇ। ਥੋਰੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਫਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕੱਟ ਜਾਂਦਾ।

ਮੇਰਾ ਦਾਦਕਾ ਪਿੰਡ (1992) ਵਿੱਚੋਂ

Exercise 38.1 Fill in each blank with a suitable word (in its appropriate form) from the glossary for “ਪਾਤਸ਼ਾਣੀ.” Then translate the sentences.

1. ਬੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ _____ ਪਾਈ।
2. ਇਹ ਕਮਰਾ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦਾ _____ ਹੈ।
3. ਤੁਹਾਡੇ ਕੱਪੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮੰਜੇ ਤੇ _____ ਕਿਉਂ ਪਏ ਹਨ?
4. ਭੋਲੀ ਨੇ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਘਰ ਬਹੁਤ _____ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ‘ਹੀਟ’ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ!”
5. ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਨੂੰ _____ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹਨ।
6. ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ _____ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਚਾਹ ਬਣਦੀ ਹੈ।
7. _____ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ।
8. ਇੱਥੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰਸਤਾ _____ ਬਹੁਤ ਅੱਖਾ ਹੈ।
9. ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, _____ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

Exercise 38.2 Translate:

1. It is our estimate that they will definitely come home.
2. Geography is a very interesting subject. It tells us so much about our world.
3. Hartford, Connecticut is an important center for insurance companies.
4. Every summer, my mom visits her parents' home.
5. Last week, I was quite busy with the Sikh Diaspora Conference.
6. ਅਮਰੀਕਾ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹਮਲਾਵਰ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।
7. ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਥੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਮੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।
8. ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਿੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੰਦ-ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
9. ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿੱਚ ਸਰਾਬ ਪੀਣੀ ਮਨੁਹਾਂ ਹੈ।
10. ਪੰਜਾਬੀ ‘ਕਲਚਰ’ ਵਿੱਚ ਸੱਸਾਂ ਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਛੱਖ ਛੁੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

Exercise 38.3 Translate:

1. Every time she comes, she slips on the floor in front of my house.
2. I prohibited the kids from jumping around the pool.
3. In my unearthly imagination, sages are sitting on the horns of animals.
4. Who played the role of a young single woman in the film?
5. In a dispirited manner, I gathered all the peppers lying outside.
6. ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਮੇਰੀ ਗਰਭਵਤੀ ਭਾਬੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗੀ।
7. ਪਾਣੀ ਹਾਲੇ ਵੀ ਛੱਤ ਤੋਂ ਚੋਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।
8. ਤੁਹਾਡਾ ਗਲਾਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
9. ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ?
10. ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਵਰਜੋਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਰੁੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?

ਐਥੇ ਲਡਨ

ਊੱਸਰਨਾ	to rise (vi)
ਊੱਕਾ-ਦੂੱਕਾ	here and there
ਊਚਾਣ	high ground, height (f)
ਊਦਾਸ	sad (adj/u)
ਊੱਭਰਨਾ	to rise up, swell (vi)
ਊਠ/ਊਠਣੀ	camel (m/f)
ਅਚਾਨਕ	suddenly (adv)
ਅੰਤਰ	difference (m)
ਅਥਵਾ	or
ਅੱਧਨਗਾ	half-naked (adj/i)
ਅਨੁਮਾਨ	estimate (m)
ਅਲੋਙ-ਨੰਗਾ	stark naked (adj/i)
ਅਲੋਕਾਰ	strange, marvelous (adj/u)
ਅਲੋਕਿਕ	supernatural, unearthly (adj/u)
ਅਵਸਥਾ	stage, age, state (f)
ਆਦਮ	Adam, the first human (m)
ਆਂਦਰ	intestine, gut (f)
ਆਫਰਨਾ	to bloat, swell (vi)
ਆਭਾ	luster, shine (f)
ਆਵਾਜਾਈ	traffic (f)
ਇੱਟ	brick (f)
ਇੰਨ-ਬਿੰਨ	exactly; almost (same or similar) (adv)
ਸੱਸ	mother-in-law (f)
ਸੰਮਕ੍ਰਿਤੀ	culture (f)
ਸਹਿਜੇ	slowly (adv)
ਸੱਚਾ	mould, cast (m)
ਸਤ	spiritual power coming from austerities (m)
ਸਥਿਰ	stable, calm (adj/u)
ਸਮੁੱਚਾ	entire, whole (adj/i)
ਸਮੇਟਣਾ	to collect (vt)
ਸਰੂਪ	form, appearance (m)
ਸਵੱਛ	clean, neat (adj/u)
ਸਾਂਝਾ	shared, common (adj/i)
ਸਿੰਗ	animal's horn (m)
ਸਿਮਟਣਾ	to shrink, contract (vi)
ਸਿਰਜਣਾ	to create (vt)
ਸਿਰਾ	edge (m)
ਸੁੱਖ	vow (f)
ਸੁਚੱਜਾ	deft, skillful (adj/i)
ਸੈਂਕੜਾ	hundred (m)

ਸੌਕੀਨ	fond of; foppish (adj/u)
ਹਟਵਾਂ	separate, removed at a distance (adj/i)
ਹਮਲਾਵਰ	assailant, attacker (m)
ਹਰਣੈਟਾ	young deer (m)
ਹਲਕਾਅ	rabies
ਹਿੱਕ	chest (f)
ਹਿੱਕਣਾ	to drive an animal (vt)
ਹੋਂਦ	existence, reality (f)
ਹੌਲਾ	light (adj/i)
ਕੱਸੀ	irrigation channel, sub-distributary (f)
ਕੱਜਣਾ	to cover (vt)
ਕੰਢਾ	bank, shore, edge (m)
ਕਣ	particle (m)
ਕੱਦ-ਕਾਠ	height and build (m)
ਕੰਦਰ	cavern (f)
ਕੰਨਿਆਂ	young girl, maiden (f)
ਕਬੂਲਣਾ	to accept (vt)
ਕਰੜਾ	tough, difficult (adj/i)
ਕਲਪਨਾ	imagination (f)
ਕੰਵਲ	lotus (m)
ਕੰਵਾਰ-ਕੋਠਾ	house where an unmarried woman lives (m)
ਕਾਮਾ	farm-worker (m)
ਕਾਰਜ	function, action (m)
‘... ਕਿ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾ’	phrase indicating the high intensity of an action
ਕੁੱਟਣਾ	to beat (vt)
ਕੈਮਲ	soft (adj/u)
ਖੱਚਰ	mule (f)
ਖਿਲਾਰਨਾ	to spread (vt)
ਖੇਤਰਪਾਲ	deity that protects fields (m)
ਖੇੜਾ	deity that protects a village (m)
ਖੋਦਣਾ	to dig (vt)
ਖੋਰਨਾ	to dissolve in liquid (vt)
ਗਹਿਰਾਈ	depth (f)
ਗੱਠਣਾ	to knot (vt)
ਗਰਭਵਤੀ	pregnant (adj/u)
ਗਲਵੱਕੜੀ	embrace, hug (f)
ਗਾਰਾ	mortar of mud used as building material (m)
ਗਾਜੂ	rocky area along a stream bed (f)
ਗੁਬਾਰ	suppressed resentment, complaint (m)
ਗੁਜ਼ਾਰਾ	to echo, reverberate (vi)
ਗੋਤਾ ਆਉਣਾ	to be subject to suffocation under water (vi)
ਘਾਤ	death, killing (m)

ਘੁੱਗੂ	earthen toy (m)
ਘੱਟ	sip, draught (m)
ਘੁੰਡ ਕੱਛਣਾ	to draw veil across face (vt)
ਚੱਟਣਾ	to lick (vt)
ਚਟੂਰੀ	glutton (f)
ਚਰਨ	foot, feet (m)
ਚਿਪਕਣਾ	to cling (vi)
ਚੁੱਪ ਸਾਧਣੀ	to become silent (vt)
ਚੁੱਲ੍ਹਾ	stove (m)
ਚੂਰਾ	heap of stones placed where someone died (m)
ਚੂਲੀ	a cupped-palmful (as of liquid) (f)
ਚੌਆ	seasonal stream (m)
ਚੌਖਾ	profuse, ample (adj/i)
ਛਾਣਨੀ	small sieve, strainer (f)
ਜ਼ਜੀਰਾ	island (m)
ਜਬ੍ਹਾ	authority, dominating influence (m)
ਜ਼ਮੀਰ	conscience (f)
ਜਰਨਾ	to bear (vt)
ਜੋੜੀ	pair (f)
ਝੱਗੋ-ਝੱਗ	foamy (adj/u)
ਝੱਲਣਾ	to bear (vt)
ਝਰਮਟ	crowd (m)
ਝੱਲਣਾ	to blow, rage (for a storm) (vi)
ਟਕੋਰ	sarcasm, gibe (f)
ਟਪਕਣਾ	to drip (vi)
ਟਿਕਣਾ	to stay (vi)
ਟੋਆ	dugout, trench (m)
ਤੰਝ ਲਾਹੁਣੀ	to relish, thirst for (vt)
ਤਾਚੀ	female camel (f)
ਤੋਲਾ, ਤੋਲੀ	palanquin (m,f)
ਢੱਠਾ	fallen, demolished (adj/i)
ਢਿੱਲਾ	loose (adj/i)
ਢੇਲਾ	lump, clod (m)
ਢੋਕ	hamlet, small settlement (f)
ਤੰਦ	thread (f)
ਤਨ	body (m)
ਤਲਾਆ	pool (m)
ਤਾਉਣਾ	to torment (vt)
ਤਾਕਤ	might, strength (f)
ਤਾਣਨਾ	to spread, hang (vt)
ਤਿਆਗ	renunciation (m)
ਤਿਕੋਨਾ	triangular, conical (adj/i)

ਤਿੱਖਾ	sharp (adj/i)
ਤਿਲਕਣਾ	to slip (vi)
ਬੱਪੜ	slap (m)
ਬਾਹ	extent, depth (f)
ਬੋਰੀ	trader, merchant (m)
ਦੰਦ-ਕਥਾ	oral account, fable (f)
ਦੰਦੀ	crag (f)
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ	visible (adj/u)
ਦੁੜੇਗੇ ਮਾਰਨੇ	to gallop, dash (vt)
ਧੜਕਣ	heartbeat (f)
ਧਾਰਨਾ	to assume, adopt, put on (vt)
ਧਾਵਾ	attack (m)
ਧਾੜਵੀ	raider, plunderer (m)
ਧੀ-ਧਿਆਣੀ	daughter (f)
ਧੁਖਣਾ	to smolder (vi)
ਨਕਿਆਈ	intoxicated (adj/u)
ਨੱਕੈ-ਨੱਕ	<i>lit.</i> ‘nose to nose,’ full to the brim
ਨੱਠਣਾ	to flee, elope (vi)
ਨਨਾਣ	sister-in-law (f)
ਨਿਡਰ	fearless (adj/u)
ਨਿਭਾਉਣਾ	to fulfill (obligation, duty, etc.) (vt)
ਨਿਮੋਝੂਣਾ	dispirited, demoralized (adj/u,i)
ਨਿਰੋਲ	pure, unadulterated (adj/u)
ਨੂਟਣਾ	to close (eye, palm, etc.) (vt)
ਪੱਕਾ	firm, steady; proper (adj/i)
ਪਟਕਾਉਣਾ	to strike (vt)
ਪਟੜੀ	track (rail); washing stone (f)
ਪਤਾਲ ਨਗਰੀ	nether region, underworld, hell (f)
ਪਰਛਾਵਾਂ	shadow (m)
ਪ੍ਰਮੰਗ	story, account (m)
ਪ੍ਰਗਟ	apparent (adj/u)
ਪ੍ਰਚੱਲਤ	prevalent (adj/u)
ਪੜਾਅ	stage (of journey) (m)
ਪ੍ਰਾਣ	life (breaths) (m pl)
ਪ੍ਰਾਣੀ	living being, person (m)
ਪੇਪਣੀ	type of ladies' shirt (f)
ਪੈਂਡਾ ਕਰਨਾ	to cover a distance (vt)
ਬਸਤਾ	backpack (m)
ਬਚਪਣ	childhood (m)
ਬਦਲਾ	retribution, vengeance (m)
ਬੰਨੀ	small embankment, dyke (f)
ਬਰਾਦਰੀ	brotherhood, ethnic or social community (f)

ਬਿਖਰਾ	scattered (adj/i)
ਬਿੱਫਰਨਾ	to be furious (vi)
ਬੀਜ	seed (m)
ਬੁੱਕ	both hands cupped together as a bowl (m)
ਬੁਲਬੂਲਾ	bubble (m)
ਬੋਲ	load (m)
ਭਖਣਾ	to heat up (vi)
ਭਟਕਣਾ	to wander, stray (vi)
ਭੱਤ	cooked rice (m)
ਭਰੀ-ਭਰੀਨੀ	'filled to the brim'
ਭਾਬੀ	sister-in-law (f)
ਭਾਵ	sentiment (m)
ਭੁੱਜਣਾ	to be roasted, parched (vi)
ਭੂਮਿਕਾ	role; introduction (f)
ਭੇਟ	offering, sacrifice (f)
ਭੇਦ-ਭਾਵ	discrimination (m)
ਮਹਾਂਪੁਰਖ	great/holy man, elevated soul (m)
ਮਹਿਕ	fragrance, smell (f)
ਮਜਾਲ	audacity, nerve (f)
ਮਟਕਾਊਣਾ	to make gestures (usually with eyes) (vi)
ਮੰਦਾ	bad, evil (adj/i)
ਮਧਾਣੀ	churning stick/staff (f)
ਮੰਨਤ	promise of offering on fulfillment of desire (f)
ਮਰੁੰਡਣਾ	to yank, pluck, tweak (vt)
ਮਲੀਨ	dirty, unclean (adj/u)
ਮਾਪਣਾ	to measure (vt)
ਮਿਅੀ, ਮੈਨੀ	to me
ਮੁਟਿਆਰ	young woman (f)
ਮੁੱਢਾ ਕੱਤਣਾ	to finish a round (of weaving)
ਮੁਰਾਦ	wish, desire (f)
ਮੂਰਤ	image, portrait (f)
ਮੋਹ	attachment (m)
ਮੋਹਿਤ	attracted, impressed (adj/u)
ਮੋੜਨਾ	to turn (vt)
ਯਥਾਰਥ	reality, fact (m)
ਯੁਗ	age, period, epoch (m)
ਰਵਾਇਤ	tradition (f)
ਰਾਖਾ	caretaker (m)
ਰੀਲ	craving (f)
ਰੁਸਣਾ	to be annoyed, displeased (vi)
ਰੁੱਝਣਾ	to be busy (vi)
ਰੂਪ	form; beauty (m)

ਰੋਹ	anger, fury (m)
ਰੱਦਣਾ	to trample, destroy (vt)
ਲੜਖੜਾਉਣਾ	to stagger, lurch (vi)
ਲਾਲੀ	glow (f)
ਲੀਰ	rag (f)
ਲੁਸ-ਲੁਸਾ	soft and tender (adj/i)
ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ	hide-and-seek (f)
ਲੇਟਣਾ	to lay down (vt)
ਲੋਚ	desire (f)
ਲੋਰ	emotional drive (m)
ਵਹਾਉਣਾ	to make flow (vt)
ਵਹੁਟੀ	bride, wife (f)
ਵੰਗਾਰ	challenge (f)
ਵਰ	boon (m)
ਵਰਜਣਾ	to prohibit (vt)
ਵਲਨਾ	to wrap, envelop (vt)
ਵਲੇਵਾਂ, ਵਲਾਵਾਂ	turn, loop (m)
ਵਾਸਤਿਵਿਕ; ਵਾਸਤਿਵਿਕਤਾ	actual, real (adj/u); actuality/reality (f)
ਵਾਰ	strike, blow, attack (m)

Lesson 39

ਮਬੜ ੩੯

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਿਦੱਤ ਮਿੰਘ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੱਥਾ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਮਿੱਠੇਵਾਲ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ, ਇਹ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟੇ ਦੀਨੇ ਕਾਂਗੜ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਖੀ ਚੌਪਰੀ, ਮਹਿਰ ਮਿੱਠੇ, ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਜਿਹੇ ਉੱਚੇ ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਅਤੇ ਚੀਲਾਂ ਜਿੱਡੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਜ਼ੋਰੀ ਸੂਕਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਮੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚਾਲੇ, ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੰਬੇ ਹੋਏ ਕੱਚਿਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਟਾਪੂ ਜਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਿੱਠੇ ਸੁਆਦ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਈ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਕੱਚਿਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਜ ਸੱਤ ਕਲੀ ਕੀਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਬਨੇਰੇ, ਪਹਿਨ-ਪੱਚਰ ਕੇ ਜਿੰਦਗੀ ਲੰਘਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੁਰਦੇ ਭਾਗਵਾਨ ਲਾਣਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਨ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਚਵੀਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘਰ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਹੁਣ ਮਧਮ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਆਪੇ ਉੱਗੇ ਬੇਤਰਤੀਥੇ ਕਿੱਕਰਾਂ, ਨਿਮਾਂ, ਤੇ ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹਨ। ਜੰਡ, ਫਲਾਹੀ, ਕਰੀਰ, ਫਰਵਾਂਹ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਟਾਹਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨਦਾਰ ਹੈਮੀਅਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਭੂਮੀ ਦੀ ਚੱਕਬੰਦੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਮੁਰੰਬੇ ਤਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਖੂਹਾਂ ਟੋਭਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉੱਗੇ ਰੁੱਖ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਭੜੀਆਂ (ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਟਾਂ) ਅਤੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦਾ ਕੱਕਾ ਰੇਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਨੀਲ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਤੇ ਹਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਥਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੱਕ ਆ ਕੇ ਚਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ੧੫-੨੦ ਮੀਲ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਹਿਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰੇਲ ਨਹੀਂ ਮੀਲੰਘਦੀ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਇੰਨਾਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਨਤੀ-ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜੂਹ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀਆਂ। ਚਲੋ ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੁਣ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਧੀਆ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬਣ ਗਏ, ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਦਰ ਪਵੇਗੀ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੋਟਰ ਦਾ ਅਛੂਹ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਸੁਖਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੋਟਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁੱਢੇ ਤੇ ਬਾਲ, ‘ਉਹ ਆ ਗਈ,’ ‘ਉਹ ਆ ਗਈ,’ ਕਰਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਨੂੰ ਜਾ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ। ਕਈ ‘ਸਾਉਂ ਤੇ ਸਿਆਣੇ’ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇਸ ਉਠਾਂ ਤੇ ਬਲਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਚਲਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜੂਬੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨਿਆਣੇ ਮੌਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਮੋਟਰ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋਕਾਂ ਵਾਂਕ ਚਿਮਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੋਟਰ ਤੇਜ ਦੌੜਦੀ ਹੈ ਓਦੋਂ ਮੁੱਛ-ਛੁੱਟ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਈ ਪਲਾਕੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਟੰਗ ਬਾਂਹ ਫੇਸ ਮੋਟਰ ਨਾਲ ਜਾ ਲਟਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਫਿਰ ਹੂਟੇ ਲੈਣ ਲਈ ਖਬਰੇ ਕਦੋਂ ਲੱਭੇ!

ਭੁਦਰਤ ਦੀ ਸਿਤਮ-ਜ਼ਰੀਫੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਮਿਉਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਰਨ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਇੱਕ ਸੂਆ (ਰਜਬਾਹਾ) ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਤਿੱਪ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਮੀਬ ਨਹੀਂ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਨਿਕਲੀ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ - ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ - ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਬਹਿੰਦੇ ਰੂਪਈਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਈ ਰਾਜ-ਭਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨਵਾਬ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟਕਮਾਲ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾਂ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਖਟਪਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਸਾਡੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ ਕੋਲ ਰੂਪਏ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਾਂਝ ਨਾ ਪਾਉਣ ਕਰ ਕੇ, ਕਈ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਂਕ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਮੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਹੁਣ ਟਿੱਬਵੈਲੈਂਡ ਦੀ ਲਾਈਨ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦੇ ਅੜੀਅਲ ਖੇਤੇ ਵਾਂਕ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਸਕੂਲ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਓਨੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹਨ ਜਿੰਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ। ਡਾਕ-ਘਰ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਛੱਡੇ ਥੁੰਗੇ ਗੱਡੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਡਾਕਘਰ ਕੰਗਣਵਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਓਂਥੋਂ ਮਿਰਫ ੧੫-੧੬ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ। ਓਂਥੋਂ ਡਾਕੀਆ

ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨੀ ਆਰਡਰ ੨੫ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪੈਂਚਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਉਧਾਰ-ਸੁਧਾਰ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੈ ਲੈਣ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਸਿਆਂ ਤੋਂ 'ਮਿਰਕਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਬੰਦੇ ਦੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਏ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਹੱਲੇ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਾਕੀਆ ਘਰੇ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਥੋਡਾ ਮਨੀ ਆਰਡਰ ਐ, ਦੋ ਗਵਾਹ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੰਗਣਵਾਲੋਂ ਛੁਡਾ ਲਿਆਉਣਾ।' ਮਨੀ ਆਰਡਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕੈਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝੋ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਜਾਮਨੀ ਬਿਨਾ ਛੁੱਟਣਾ ਮੁਸਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ?

ਇਸ 'ਨਮੂਨੇ' ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਢੱਠੇ ਹੋਏ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਧਰਮਸਲਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਚੁਗਾਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਖੂਰ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੇ ਅਮੈਥਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੁੱਕਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਬੋਲਦਾ ਚਾਲਦਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਸਰਬ ਸਧਾਰਨ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਣਾਂ ਤੇ ਕੰਪਾਂ ਨਾਲ ਪਏ ਕਿੱਕਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖੂਚਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵੇਰੇ, ਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਨੇਤਰਹੀਨ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਅੰਗ-ਭੰਗ ਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਲੂਲੇ, ਲੰਗੜੇ, ਕਾਣੇ, ਬੁੱਢੇ-ਬੁੱਢੇ, ਦਮੇ ਦੇ ਖਾਧੇ ਸੱਤ ਅੱਠ ਪੂਰੇ ਨਖਰੇ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਹਵਾ ਦੇ ਰੁਖ ਪੜਤਾਲਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਕ੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਹਾਲੇ ਦਿਨ ਲਾਗੇ ਦੇ ਖੂਚਾਂ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਈ ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਮੁੜੇ-ਮੁੜੇ ਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਬੜੀਆਂ ਵੀ ਆ ਧਮਕਦੇ ਹਨ, 'ਸੁਣਾ ਚੈਨਣ ਮਿੰਹਾਂ, ਕੋਈ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ੀ!' ਇਉਂ ਆਖ ਕੇ ਬੱਦਰ ਦਾ ਪਰਨਾ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆ ਸਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਮਾਗੀ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੀ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਉਹ ਕੁੰਡੇ ਮੇਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਪਣਾ ਹੱਫ਼ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਟੋਭਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਚਿਲਣਵਾਲਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਾਈਆਂ ਮਹੀਨਾਂ ਦਾ ਵੱਗ ਛਿੜਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਡਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਵੀਂ ਵੱਡੀ ਮੱਕੀ ਦੇ ਟਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਰੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਛਿੜੀ ਵਾਲਾ ਟੋਭਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਲੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਛੱਡੀ ਹੈ – ਜਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕੰਢੇ ਲੱਗੀ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਨ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਰ ਪਰੇ ਨਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਢਾਬਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਲਿਆ ਕੇ ਲੋਕ ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਪਾਂ ਲਿਪਦੇ ਹਨ।

ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਛੱਡੀ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਵੱਡੀ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਕਸ ਪਾ ਕੁੰਨ ਖੂਹੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਵੀਂ ਲਾਹੀ ਖੱਲ ਦਾ ਜਾਂਦੇ ਚਮੜਾ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੇ ਟੋਭਿਆਂ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਸਣ ਤੇ ਸਣੁੱਕੜੇ ਦੇ ਗਰਨੇ ਦੱਬ ਕੇ ਸਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੱਚਾ ਗੋਹਾ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਰੂੜੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿੜਿਹਾਂਦ ਛੱਡਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਕਸਮੀਰ ਦੀਆਂ 'ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀਆਂ' ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ਬੋਂ-ਭਿੰਨੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਕ ਉਠਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਬਹਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਟੋਭੇ ਜੋ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦੀ ਡੱਲ ਤੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਝੀਲ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਹੁਲਾਰਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਕੀ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਟਿੱਬਿਆਂ ਨਾਲ ਘਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਦੂਰੋਂ ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੜਪਾ-ਕਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਥੇਹ ਉੱਤੇ ਬਿਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਂਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕਾਛੜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਆ ਵੜਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਖੁਬਸੂਰਤ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਵਰਣ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮਿਰਜਣ ਵਾਲਾ ਛਲਾਂਮੀਮੀ ਇੰਨਜੀਨੀਅਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਵਹੀਰਾਂ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਤੁਮ੍ਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕੋਗੇ- ਭੀੜੀ ਬੀਹੀ, ਨੀਵੀਂ ਬੀਹੀ, ਉੱਚੀ ਬੀਹੀ। ਇਹ ਨਾਂ, ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਈ ਹਕੀਕਤਾਂ ਆਪਣੀ ਗੇਦ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਭੀੜੀ ਬੀਹੀ ਦਾ ਨਾਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਮਮਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਬੁੱਲਾਂ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

'ਅਗੇ ਭੀੜੀਆਂ ਸੁਣੀ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਜਮ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ।'

ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਣ ਦਮਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਆਦਮੀ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਪਾਂ ਨੂੰ ਘਿਸਰੇ ਬਿਨਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ। ਨੀਵੀਂ ਗਲੀ ਤਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਡੋਲ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪੈਰ ਤਿਲਕੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਅਗਲੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਲੱਭੇ। ਉੱਚੀ ਬੀਹੀ ਕੀ ਹੋਈ! ਬਿਲਕੁਲ ਉਠ ਦੀ ਕੁਹਾਣ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ 'ਅਪਾਰ' ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤੁਮ੍ਹੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਹਰ ਸਾਂਝੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਜੋ ਇੱਕ ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ 'ਰਾਜਾਧਾਨੀ' ਦਾ ਰਾਜਾ ਮੀ, ਪਟਵਾਰਖਾਨੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਢਾਹਿ ਜ਼ਿੰਦਾ ਲੋਕਾਲ੍ਹੇ ਛਾਡਾਂ ਕਿਵੇਂ ਗਲੀਪੰਥ ਲਾਗੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਾਈ ਸੁੱਲਖਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗਲੀਪੰਥ ਲਾਗੇ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ਕਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਕਦੇ ਵਾਹਣਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਗੋਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਵਾਂਕ ਜਮਾਤਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਮਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਢੂਰ ਇੱਕ ਟਿੱਬੀ ਉਤੇ ਭੋਰੇ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਗ ਫਟਕੜੀ ਲੱਗੇ ਇਉਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਲੱਭ ਲੈਣੀ ਕੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ ?

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਕਮਾਉ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨ ਮਾਰ ਕੇ ਫਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ। ਉੱਜ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਦੇਮੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਠੇਕਾ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਲਵਈ ਚਾਹ ਦਾ ਗੁੜਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮ ਸ਼ੁਗਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਦਿਲੇ ਲੰਘਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਾਂਧੀ ਨਾਲ ਫੜ੍ਹੇ-ਫੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਪਿਆਉਣ ਤੇ ਖੜਕੇ ਦੜਕੇ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਹਨ। ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਥੰਬੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਪਰੇ ਉੱਦਮੀ ਕਿਸਾਨ ਮਾਇਦ ਹੀ ਹੋਣ। ਸੁਹਣੀਆਂ ਲਹਿ-ਲਹਾਉਂਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿੰਜਦੇ ਗੋਡਦੇ ਤੇ ਸਵਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਖੇਤ ਹਰੇ ਭਰੇ ਰਹਿਣ।

ਆਜਾਦੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਉੱਥੇ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡ ਮੀ ਆਪਣੀ 'ਖਾਸ' ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀ ਸਮਤੀ ਦੇਮੀ ਸ਼ਰਾਬ ਏਥੋਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਨਜ਼ਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਲਾਗਲੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਲਕਾ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੋਤਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਨਲਕਾ ਲਾ ਲਿਆ ਫੇਰ ਤਾਂ 'ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੰਬਾ ਰੱਖ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ।

ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ (1961) ਵਿੱਚੋਂ

ਐਖੇ ਲਫ਼ਜ਼

ਉੱਦਮੀ	enterprising, energetic (adj/u)
ਉਪਾਰ	credit (m)
ਉਨਤੀ	progress (f)
ਅਛੁਹ	untouched (adj/u)
ਅਜੂਬਾ	wonder, marvel (m)
ਜੰਗ-ਭੰਗ	disabled (adj/u)
ਅਲੋਪ	invisible (adj/u)
ਅੜੀਅਲ	stubborn, obstinate (adj/u)
ਸੱਥ	village square or meeting point (f)
ਸੰਘਣਾ	thick, dense (adj/i)
ਸੁਨੇਹਾ	message (m)
ਸਮੋਣਾ	to absorb, subsume (vt)
ਸਾਡਿਹਾਂਦ	stench (f)
ਸਾਉ	gentle, good-natured (adj/u)
ਸਾਧਾਰਨ	ordinary (adj/u)
ਸਿੰਜਣਾ	to irrigate (vt)
ਸਿਤਮ; ਸਿਤਮ ਜ਼ਰੀਫੀ	tyranny, injustice (m); ingenuousness in tyranny (f)
ਸੁਖਾਲਾ	easy (adj/i)
ਸੁਣੁੱਕੜਾ	hemp (m)
ਸੂਆ	canal distributary (m)
ਹੁਲਾਰਨਾ	to swing, sway (vt)
ਹੂਟਾ	swing (m)
ਕਮਾਊ	earning (adj/u)
ਕਰੀਰ	wild caper (f)
ਕਾਛੜ	marsh (f)
ਕਾਣਾ	blind in one eye (m)
ਕਿੱਕਰ	acacia (f)
ਭਹਾਣ	hump (of camel) (f)
ਭਟੀਆ	cottage (f)
ਕੁੰਨ	throng (f)
ਖਟਪਟੀ	quarrel, estrangement (f)
ਖੜਪੈਂਚ	self-appointed headman or leader (m)
ਖਸ਼ਹਾਲੀ	prosperity, affluence (f)
ਖਸ਼ਕਿਸਮਤ	fortunate, lucky (adj/u)
ਖਸ਼ਬੋ-ਭਿੰਨਾ	full of fragrance (adj/i)
ਖੁੰਢ	unhewn tree trunk; <i>fig.</i> old person (m)
ਗਰਨਾ	sheaf (m)
ਗਵਾਹੀ	testimony, evidence (f)
ਗੁੜਾਉਣਾ	to brew (vt)
ਗੋਹਾ	dung, cowdung (m)

ਗੋਡਣਾ	to hoe, weed (vt)
ਘੁਸਿਆਰ	potter (m)
ਐਖਵਾ	scrutinous (adj/i)
ਚੱਕਬੰਦੀ	demarcation of village land (f)
ਚੀਲ	pine tree (f)
ਚੁਗਾਨ	any open space, ground (m)
ਚੁੰਝ, ਚੁੰਝਾਂ ਲੜਾਉਣੀਆਂ	beak (f), to wrangle or argue
ਚੁਬਾਰਾ	room on the first floor (m)
ਚੌਪਰੀ	chief of village or community (m), an honorific
ਜਚਣਾ	to be seemly, suitable (vi)
ਜੰਡ	a tree found in desert regions (m)
ਜਾਮਨੀ (ਜਮਾਨਤ)	bail (f)
ਜੂਹ	uncultivated open land near the village (f)
ਟਾਂਡਾ	stalk of corn or millet (m)
ਟਾਪੂ	island (m)
ਟਿੱਬਾ	mound, dune (m)
ਟੋਭਾ	pond (m)
ਡਾਰ	line or file (of birds or animals) (f)
ਤਿੱਪ	drop (f)
ਥਕੇਵਾਂ	fatigue (m)
ਦਿਮਾਗੀ	mental, intellectual (adj/u)
ਧਰਮਸਾਲਾ	place of worship (f)
ਨਿੰਮ	Neem tree, <i>Azadirachta indica</i> (f)
ਨੇਤਰਹੀਨ	blind (adj/u)
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ	exhibit (f)
ਪਾਂਧੀ	traveler (m)
ਪੈਲੀ	arable field (f)
ਫਲਾਹੀ	a species of tree, <i>Acacia modesta</i> (f)
ਫਰਵਾਂਹ	a species of fir growing in semi-desert plains (m)
ਬਦਕਿਸਮਤ	unlucky (adj/u)
ਬੰਬੀ	tube-well (f)
ਬਿਪਤਾ	calamity, distress (f)
ਬੇਤਰਤੀਬ	disorganized (adj/u)
ਬੇਰ/ਬੇਰੀ	berry, jujube (m/f)
ਭੜੀ	raised boundary line between fields (f)
ਭਾਗਵਾਨ ਲਾਣਾ	fortunate family (m)
ਭੋਰਾ	underground cell, crypt (m)
ਮੁਰੱਬਾ	a square tract of 25 acres (m)
ਮਲਵਈ	belonging or pertaining to the Malwa region (adj/u)
ਮੁਖੀ	chief (m)
ਮੌਣ	the edge of a well (f)
ਰਾਜ-ਭਗਤ	patriot (m)

ਤੂੜੀ	manure (f)
ਲੰਗੜਾ	lame, especially in the foot/leg so as to limp (m)
ਲਿੰਬਣਾ	to plaster (usually with mud) (vt)
ਲੂਲਾ	crippled, disabled (m)
ਵਹੀਰ	group of people on the move (m)
ਵੱਗ	herd of cattle (m)
ਵਾਹਣ	vehicle (m)

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸ਼ਾਲ:

1. ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿੱਤ ਮਿੰਘ ਅਤੇ ਸੋਹਿੰਦਰ ਮਿੰਘ ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ ਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਛਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ?
2. ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਿੱਠੇਵਾਲ ਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ?
3. ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਕੱਟਣਾ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ‘ਪਾਤਸ਼ਾਹਣੀ’ ਜਾਂ ‘ਮਿੱਠੇਵਾਲ’ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰੋਗੇ? ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸੋ।

Lesson 40

ਮਥੁਰਾ 80

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਣਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਪੰਜ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਧੰਨੁ ਸੁ ਕਾਗਦ ਕਲਮ ਧੰਨੁ ਧਨੁ ਭਾਂਡਾ ਧਨੁ ਮਸੁ॥

ਧਨੁ ਲੇਖਾਰੀ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਨਾਮ ਲਿਖਾਇਆ ਸਚੁ॥

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 1291

ਇਹ ਹਨ: ਕਾਗਜ਼, ਕਲਮ, ਸਿਆਹੀ, ਦਵਾਤ ਤੇ ਲਿਖਰੀ (ਕਾਤਿਬ)। ਅਰਥੀ ਵਿੱਚ ‘ਕਿਤਾਬ’ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ‘ਭੁਗਨ’ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ‘ਪੜ੍ਹਨਾ’ ਹੈ। ਬਾਇਬਲ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ’ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਛਿਆਠ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗ੍ਰੰਥ’ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀੜ ਕੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਗ੍ਰੰਥਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਂ ਲਿਖਤ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਮੀਂ ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਥੇ ਜ਼ਰਾ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(1) ਕਾਗਜ਼: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਕਾਗਜ਼ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ! ‘ਪੱਤਰ’ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭੋਜ ਪੱਤਰ, ਤਾੜ-ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਤਮਰ ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਹੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਰਥੀ ਲੋਕ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਰਤਾਮ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਮ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ‘ਕੁਟੀ ਕੁਟੀ ਸਣ ਕਿਰਤਾਮ ਬਣਾਇਆ’। ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਾਗਦ, ਕਾਗਰ ਤੇ ਕਾਗਲ੍ਹ ਵੀ ਵਰਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ 704 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਨੇ ਸਮਰਕੰਦ ਛਤਹਿ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਚੀਨੀ ਸਿਪਾਹੀ ਕੈਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਰੂੰ ਤੇ ਪਾਟੇ ਚੀਥੜਿਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜੁਗਤ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਹੁਨਰ ਯੂਨਾਨ, ਇਟਲੀ, ਸਪੇਨ, ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੁਲਤ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਆਈ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭੁਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ। ਕਾਗਜ਼, ਕਲਮ, ਦਵਾਤ, ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ; ਸਿਆਹੀ ਛਾਰਮੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਲਿਖਤ-ਪੜ੍ਹਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਮਸੌਦੇ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਲਿਖਿਆ ਕਾਗਜ਼ ਹੈ। ‘ਖਤ’ ਵੀ ਅਰਥੀ ਪਦ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਖਿਚਣਾ’ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਧ ਲਈ ਲਾਈਨਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ‘ਖਤ’ ਵੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਚੰਗੀ ਲਿਖਾਈ ਨੂੰ ‘ਝੁਸ਼ਖਤ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ‘ਮਖਤੁੰ’ ਸੱਦੇ ਹਨ।

ਕਾਗਜ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿੱਛਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ ਜਾਂ ਖਾਸ ਕ੍ਰਿਸਮ ਦੇ ਘਾਹ ਦਾ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਨਸਪਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮਾਦਾ ‘ਮੇਲਿਓਲਸ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਰੇਮੇ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਨ ਦੇ ਕੇਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ‘ਪੈਪਰ’ ਸ਼ਬਦ ਪਿਪਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਿਸਰ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਉੱਗੀ ਕਾਹੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਂ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਜਿਆਦਾ ਹੰਦਿਆਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

(2) ਕਲਮ ਅਰਥੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੱਟਣਾ ਜਾਂ ਘੜਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਚੀਜ਼ ਕੱਟ ਘੜ ਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਸੋ ਕਲਮ ਹੈ, ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਕਾਨੇ ਤੋਂ ਬਣਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਕਾਨੀ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨਾ ਖਾਸ ਕ੍ਰਿਸਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸੇਕ ਦੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਤਲਾ ਛਿਲਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਹਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਕਲਮ ਘੜਨਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਹੁਨਰ ਸੀ, ਮੋਟੀ, ਬਾਰੀਕ ਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੀਰ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਆਹੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਲੋਕ ਨਿੱਬ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਚੱਲੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੀਰ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸ਼ ਇਹ ਤੀਰ ਇੱਕ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿੱਬ ਹੀ ਸਨ। ਅੰਗੋਜੀ ‘ਪੈਨ’ ਸ਼ਬਦ ਲਾਤਿਨੀ penna ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਪੰਛੀ ਦਾ ਖੰਭ’ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮੌਕੀਨ ਲਿਖਾਰੀ ਇਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਹਿੰਦ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੈ, ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਖੰਭ ਦੇ ਮੂਹਰਲੇ ਪਾਸੇ

ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਨੋਕ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਕ੍ਰਿਮਮ ਦੇ ਪੈਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਆਹੀ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵੱਖਰੀ ਦਵਾਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਬਾਲ ਪੈਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਆ ਗਈ।

(3) ਮਿਆਹੀ - ਛਾਰਮੀ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਾਲਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਮਾਸ' ਹੈ, ਇਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਮਸੂ ਹੈ। ਇਹ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਚਮਕਦਾਰ ਤੇ ਪੱਕਿਆ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਕੱਜਲ ਵਿੱਚ ਸਰੋਸ ਪਾ ਕੇ ਮਿਆਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਮਾਜੂ ਛਲ ਤੇ ਕਮੀਸ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ, ਤ੍ਰਿਫਲੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਿਆਹੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਮਿਆਣਪ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਣੀ ਬਣਾਈ ਮਿਆਹੀ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਖੁਦ ਹੀ ਚੰਗੀ ਮਿਆਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਬੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਧੂ ਪੱਤਰਿਆਂ ਉੱਤੇ 'ਮਿਆਹੀ ਕੀ ਵਿਧੀ' ਆਮ ਲਿਖੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕੱਜਲ ਵਜਨ ਸਰਮਾਹੀ ੧ ਬੋਲ ਸਰਮਾਹੀ ੨
 ਸਰਮਾਹੀ ਦੁਇ ਗੂੰਦ ਕਿੱਕਰ ਕਾ, ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਲਾਜਵਰਦ
 ਇੱਕ ਰੱਤੀ ਸੁਇਨਾ, ਬਿਜੈਮਾਰ ਕਾ ਪਾਣੀ, ਤਾਂਬੇ ਕਾ ਭਾਂਡਾ
 ਨਿੰਮ ਕੀ ਲਕੜੀ, ਢੂਲ ਕਾ ਕੱਜਲ, ਦਿਨ ਵੀਹ ਘਮਾਉਣੀ।

ਬਿਜੈਮਾਰ ਭੰਗਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਂ ਮਿਆਹੀ ਦੇ ਨਸ਼ਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੀੜ ਉੱਤੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨੁਸਖਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

1 ਸਰਮਾਹੀ ਕਜਲ ਦੀਵੇ ਕਾ ਗੁਲ, 1 ਸਰਮਾਹੀ ਬੋਲਿ
 1 ਸਰਮਾਹੀ ਨੀਲ ਹੱਡਾ ਖਰਾ, 1 ਸਰਮਾਹੀ ਮੰਗੁੜ
 1 ਮਾਜਾ ਭਰ ਸੁਇਨਾ ਕੁੰਦਨ ਪਾਵਣਾ, ਅੱਧ ਸਰਮਾਹੀ ਕੇਮਰ
 3 ਸਰਮਾਹੀ ਮਾਜੂ ਕਾਲੇ ਕਾਹੀ, ਹੱਛੀ ਕਮੀਰ ਤੋਲਾ, ਕਮਤੂਰੀ ਹੱਛੀ, ਇਹ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਕੱਪੜਛਾਣ ਕਰਨੀਆਂ। ਭੰਗਰੇ ਕੇ
 ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭੇਵ ਕੇ ਘੋਟਣੀਆਂ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਭਾਂਡਾ, ਨਿੰਮ ਕੀ ਲਕੜੀ। ਪੰਜ ਸਰਮਾਹੀ ਲਾਖ ਰੰਗ ਕੀ ਲੈਣੀ, 2
 ਸਰਮਾਹੀ ਕੰਕਨਖਾਰ ਹੱਛੀ ਲੈਣੀ, ਸਰਮਾਹੀ ਬਿਜੈਮਾਰ ਲੈਣਾ, 1 ਸਰਮਾਹੀ ਸੁਹਾਗਾ ਲੈਣਾ
 1 ਸਰਮਾਹੀ ਨੀਲਾ ਬੋਥਾ ਲੈਣਾ, ਅੱਧ ਸਰਮਾਹੀ ਫਟਕੜੀ ਲੈਣੀ
 5 ਸਰਮਾਹੀ ਅਨਾਰ ਕੇ ਛਿੱਲੜ ਲੈਣੇ, ਦਿਨ ਤੀਹ ਘੋਟਣੀ।

ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਣੀ ਮਿਆਹੀ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਿਟਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੇਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਦਾ ਚਮਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਰਮਾਤੀ ਅਮਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿੰਮ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਘਮਾਈ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਨੀਲਾ ਬੋਥਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵੀ ਇਹੋ ਸੀ।

ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ 'ਅੱਡਣਮਾਹੀ ਮਿਆਹੀ' ਖਾਸੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੇਵਾਪੰਥੀ ਸਾਧੂ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਚੰਗੀ ਮਿਆਹੀ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋੜਵੰਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁੱਲ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਮੌਕੀਨ ਗੁਪਤ ਮਿਆਹੀਆਂ ਵੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਆਜ਼ਕਾਂ ਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸਨ। ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਦੇ ਨਾਲ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਅੱਗ ਮੂਹਰੇ ਕਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੇਕ ਲਗਣ ਨਾਲ ਅੱਖਰ ਆਪੇ ਉਥੜ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਕਈ ਲਿਖਤਾਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਮਿਆਹ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਸਫੈਦ ਅੱਖਰ ਉਥਾੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਕ੍ਰਿਮਮ ਦੀਆਂ ਮਿਆਹੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਿਰਲੇਖ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਰਖ ਜਾਂ ਲਾਲ ਮਿਆਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸੁਰਖੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਕੁੱਝ ਮਿਰਲੇਖ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਆਕਰਸ਼ਕ ਲੱਗੇ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਦਿਆਂ ਗਲਤੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਵਧ ਘੱਟ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਮਿਆਹੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਟਣਾ ਤਾਂ ਮੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੜਤਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤੇ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਅੱਖਰ ਮੇਟਣ ਨੂੰ 'ਹੜਤਾਲ ਫੇਰਨਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸ਼ਲ ਇਹ ਇੱਕ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਦਵਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲੋਕ ਗਲਤੀ ਦੀ ਮੋਧ ਹਿਤ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਰਗੜਨ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ 'ਹੜਤਾਲ' ਦਾ ਅਰਥ ਕੰਮ ਠੱਪ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਸੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ-

ਅਪਣੇ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਆਪੇ ਰਾਖੇ ਜਮਹਿ ਕੀਓ ਹਟਤਾਰਿ॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 620

(4) ਦਵਾਤ: ਮਿਆਹੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਿੱਕੀ ਕੁੱਜੀ ਨੂੰ 'ਦਵਾਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਜਾਂ ਭਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦਵਾਤ ਅਰਬੀ ਨਾਂ ਹੈ। ਦੇਸੀ ਨਾਂ 'ਮਸਿਧਾਨ' ਮਸਿਧਾਨੀ ਜਾਂ ਮਸਵਾਣੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਮਸਾਜਨੀ' ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ--

ਕਲਮ ਜਲਉ ਸਣੁ ਮਸਵਾਣੀਐ ਕਾਗਦੁ ਭੀ ਜਲਿ ਜਾਉ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 84
ਕਲਉ ਮਸਾਜਨੀ ਜਾਇਸੀ ਲਿਖਿਆ ਭੀ ਨਾਲੇ ਜਾਈ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 84

ਕਾਇਆ ਕਾਗਦੁ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਮਨੁ ਮਸਵਾਣੀ ਧਾਰਿ॥
ਲਲਤਾ ਲੇਖਣਿ ਸਚ ਕੀ ਪਿਆਰੇ ਹਰਿ ਗੁਣ ਲਿਖਹੁ ਵੀਚਾਰਿ॥
ਪਨੁ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾਨਕਾ ਪਿਆਰੇ ਸਾਚੁ ਲਿਖੈ ਉਰ ਧਾਰਿ॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 636

(5) ਲਿਖਣ: ਉਹ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਧੀ-ਪੂਰਬਕ ਮਿਖਲਾਈ ਲੈ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਕਾਤਿਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਖੁਮਨਵੀਸ, ਨਵੀਮਿੰਦਾ ਤੇ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 'ਲਿਖਾਰੀ' ਜਾਂ ਲਿਖਣਹਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-

ਕਾਗਦਿ ਕਲਮ ਨ ਲਿਖਣਹਾਰੁ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 3

ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਆੱਛੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਖਾਰੀ ਹੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਤਿਬ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕ ਸਨ, ਮੁਗਲ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਇਸ਼ ਲੋਕ ਖੁਮਨਵੀਸੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਸਾਡੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਚੰਗੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਾਰ ਲਿਖਣਾ, ਮਿਆਹੀ ਦੀ ਛਿੱਟ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣਾ, ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਬੇਨਿਜਾਨ ਲੀਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਧੁਰ ਤਕ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹਾਸ਼ੀਆਂ ਰਖ ਕੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਆਦਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਸੋ ਕਲਾਤਮਕ ਲਿਖਾਈ ਲਈ ਲੰਬੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਆਮ ਮੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਕੁਦਰਦਾਨ ਅਮੀਰ ਸਰਦਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸਰਪੁਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੇ ਲਿਖੀ ਲਿਖਾਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਹਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਬਹੁਤਾ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗਰਮੁਖੀ ਲੇਪੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ (1953) ਵਿੱਚੋਂ

ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਸੁਆਲ:

1. ਹਿੰਦੁਮਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈ?
2. ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਮਿਆਹੀ ਦੀਆਂ ਕੀ ਮੁਬੰਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ?
3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ:

ਸਿਪਾਹੀ
ਹੰਢਣਸਾਰ
ਸ਼ੌਕੀਨ
ਕਿੱਤਾ
ਮੱਧਮ
ਨੀਤੀਵਾਨ
ਲੋੜਵੰਦ
ਤਾਕ
ਤਰਤੀਬ
ਕਦਰਦਾਨ

ਔਖੇ ਲਫਜ਼

ਅਰਥ-ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਣਾ	expansion or amplification from a (given) meaning (vi)
ਆਕਰਸਕ	attractive (adj/u)
ਸਜਾਵਟ	decoration, adornment (f)
ਸੰਕਲਿਤ	compiled, collected (adj/u)
ਸਰਸਾਹੀ	a small unit or measure of weight (f)
ਸਰਕੜਾ	reed (used in thatching huts) (m)
ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ	patronage, sponsorship (f)
ਸਰੇਸ	glue, starch (f)
ਸਿਪਾਹੀ	soldier (m)
ਸੁਇਨਾ	gold (m)
ਸੁਹਾਗਾ	borax, ash (m)
ਹੰਢਣਸਾਰ	lasting, durable (adj/u)
ਹੱਥ ਲਿਖਤ	manuscript (f); handwritten (adj/u)
ਹੱਛਾ	same as ਅੱਛਾ; good, nice, fine (adj/i)
ਹੜਤਾਲ	a paste made from yellow clay used for erasing; strike (f)
ਹਿਤ	in order to, for the sake of (pp, adv)
ਕਸਤੂਰੀ	musk (f)
ਕਸੀਸ	ferrous sulphate (a compound of iron and sulphur) (m)
ਕੱਜਲ	collyrium, a black powder used as an eye cosmetic (m)
ਕਦਰ; ਕਦਰਦਾਨ	value, worth (f); one who recognizes value, patron (m)
ਕੱਪੜਛਾਣ	sieved through cloth (adj/u)

ਕਾਹੀ	grass, green moss (f)
ਕਾਨਾ	reed (m)
ਕਿੱਤਾ	profession, occupation (m)
ਕੁੱਜੀ	small earthen vase (f; diminutive)
ਕੁੰਦਨ	pure gold (m); pure (adj/u)
ਖਰੜਾ	manuscript, draft (m)
ਖੁਸ਼ਖਤ	fine, neat handwriting; calligraphy (m)
ਖੁਸ਼ਨਵੀਸ	calligrapher, writer (m)
ਗੁਪਤ	secret, concealed (adj/u)
ਘੋਟਣਾ	to pound, rub, grind (vt)
ਚਮਤਕਾਰ	miracle, marvel, wonder (m)
ਚੀਬੜਾ	rag, a tattered piece of cloth (m)
ਢੂਕਿ	because, as, since (conj)
ਛਿੱਟ	drop, splash (f); same as ਛਿੱਟਾ (m)
ਛਿੱਲੜ	peel (f)
ਚੁਗਤ	method, manner, skill (f)
ਤਰੀਬ	arrangement, sequence (f)
ਤਾਕ	adept, skilled, expert (adj/u)
ਤ੍ਰੂਫਲਾ	medicinal mixture of three fruits (m)
ਬੋਬਾ	hollow, empty (adj/i)
ਦਰਮਿਆਨੀ	middle one (adj/i)
ਨਵੀਂਵਿੰਦਾ	writer, scribe (m)
ਨੀਤੀ; ਨੀਤੀਵਾਨ	policy (f); politician (m)
ਨੁਸਖਾ	prescription (m)
ਪੱਤਰ	paper, leaf, sheet (m)
ਭੋਜ ਪੱਤਰ	birch bark (used as paper in ancient times (m)
ਤਾੜ ਪੱਤਰ	palm leaf (m)
ਤਾਮਰ ਪੱਤਰ	copper plate (m)
ਪ੍ਰਚੱਲਤ	current, common (adj/u)
ਪ੍ਰਾਚੀਨ	ancient, old (adj/u)
ਫਟਕੜੀ	alum or potash alum; aluminum potassium sulfate (f)
ਬਿਜੈਸਾਰ	a medicinal plant used in making ink (m); same as ਭੰਗਰਾ
ਭੰਗਰਾ	a medicinal plant used in making ink (m); same as ਬਿਜੈਸਾਰ
ਭਲੀ ਭਾਂਤ	very well, clearly, evidently (adv)
ਭਾਂਡਾ	utensil, container (m)
ਮਸੁ	ink; black ink (f)
ਮਸੌਦਾ	lit. blackened, blotted; the first draft of a document (m)
ਮਖਤੂਤ	written; marked with lines or stripes (adj/u)
ਮੰਤਵ	purpose, motive (m)
ਮੱਧਮ	light, faded (adj/u)
ਮਾਜੂ ਫਲ	gallnut of oak or cypress, oak apple (m)
ਮਾਦਾ	matter, essence (m); female sex (m)

ਮੇਟਣਾ	to erase, to rub off (vt)
ਰੀਸ	emulation, imitation (f)
ਰੇਸ਼ਾ	fiber (m)
ਲਾਜ਼ਮੀ	compulsory, mandatory (adj/u)
ਲਾਜਵਰਦ	amethyst, purple quartz (m)
ਲੋੜਵੰਦ	needy (adj/u)
ਵਸਤੂ	thing, article, commodity (f)
ਵਰਤਮਾਨ	present time, the present (m; adj/u)
ਵਿਧੀ	process, manner, method (f)
ਵੇਰਵਾ	detail (m)

Vernacular Literature

Lesson 41
ਸਥਕ ੪੧
Songs and Sayings

§ 41.1 Traditional songs

In traditional Punjabi society, the singing of songs in the home is dominated by women. There are specific types of song that pertain to particular occasions, such as birth, coming of age, marriage, and death.

The first two examples given below are ਲੰਬੇ ਗਾਉਣ ('long songs') and the third belongs to the genre called ਘੋੜੀਆਂ. These can be heard sung at gatherings of women in the days preceding a wedding.¹

1. ਬਿਰਖਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀ ਨਗਰੀ

ਬਿਰਖਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀ ਨਗਰੀ
ਨਾ ਸੁਹੰਦੀ ਨਗਰੀ
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਹਵੇਲੀਆਂ ਖੜੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
ਤਖਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

ਛੁੱਲਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ
ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ
ਭਾਵੇਂ ਸੱਤਰ ਚੁੰਦੇ ਭਰੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
ਤਖਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

ਚੰਦਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ
ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੜੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
ਤਖਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

ਪੱਤਰਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ
ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
ਤਖਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

ਕੰਤਾਂ ਬਾਲ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਨਾਰਾਂ

¹ These songs can be heard on the album *Sandhara*, released by the North Zone Cultural Centre, Patiala (2003).

ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਨਾਰਾਂ
 ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਹੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
 ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
 ਤਖ਼ਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

ਭਾਈਆਂ ਬਾਝ ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ
 ਨਾ ਸੁਹੰਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ
 ਭਾਵੇਂ ਪੰਧ ਉਡੀਕਣ ਖੜ੍ਹੀਆਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ
 ਸਮਝ ਨਾਦਾਨੇ
 ਤਖ਼ਤੋਂ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਹੀਂ, ਨੀ ਹੀਰੇ

2. ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ

ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ
 ਕੌਣ ਜਿੱਤੇ ਕੌਣ ਹਾਰੇ ਵੇ
 ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਚੰਦ ਕਹੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜੱਗ ਵੇਖੇ
 ਸੂਰਜ ਕਹੇ ਤਪ ਮੇਰਾ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਧਰਤੀ ਤੇ ਅੰਬਰ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ
 ਕੌਣ ਜਿੱਤੇ ਕੌਣ ਹਾਰੇ ਵੇ
 ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਅੰਬਰ ਕਹੇ ਮੈਂ ਜਲ ਥਲ ਕਰ ਦਿਆਂ
 ਧਰਤੀ ਕਹੇ ਪੀ ਜਾਣਾ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਨੀਂਦ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ
 ਕੌਣ ਜਿੱਤੇ ਕੌਣ ਹਾਰੇ ਵੇ
 ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਨੀਂਦ ਕਹੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਛਣ ਵਿਛਾਉਣੇ
 ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਸੋਣ ਨਾ ਦੇਣਾ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਸੀਸੇ ਤੇ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ
 ਕੌਣ ਜਿੱਤੇ ਕੌਣ ਹਾਰੇ ਵੇ
 ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਸੀਸਾ ਕਹੇ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਜੱਗ ਦੇਖੇ
 ਸੁਰਮਾ ਕਹੇ ਰੂਪ ਮੇਰਾ ਵੇ

ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਵੈਦਾਂ ਤੇ ਹੋਣੀ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਝਗੜਾ
 ਕੈਣ ਜਿੱਤੇ ਕੈਣ ਹਾਰੇ ਵੇ
 ਬੀਬਾ ਵੇ
 ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਨਭਜ਼ਾਂ
 ਹੋਣੀ ਕਹੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਵੇ

3. ਵੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਜਾਨੈ ਵੇ

ਵੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਜਾਨੈ ਵੇ
 ਵੇ ਬੀਬਾ ਰਤਾ ਕੁ ਘੋੜਾ ਮੋੜੀਂ

ਮੈਂ ਢੂਰ ਮੁਸਾਫਿਰ ਨੀ ਗੋਰੀਏ
 ਨਾ ਕਰ ਜ਼ੋਰਾ ਜੋਰੀ

ਸਾਨੂੰ ਮਹਿਲ ਚਿਣਾ ਦਿਓ ਵੇ
 ਵੇ ਬੀਬਾ ਵਿੱਚ ਰਖਾ ਦਿਓ ਮੋਰੀ

ਕੀ ਲੈਣਾ ਮਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਗੋਰੀਏ
 ਕਾਮ ਵਾਸਤੇ ਮੋਰੀ

ਵਿੱਚ ਵੱਸਣਾ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੋਹਣਿਆ
 ਹਵਾ ਵਾਸਤੇ ਮੋਰੀ

ਸਾਨੂੰ ਬਾਗ ਲਵਾ ਦਿਓ ਵੇ ਮੋਹਣਿਆ
 ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਦਿਓ ਮਾਲੀ

ਕੀ ਲੈਣਾ ਬਾਗਾਂ ਤੋਂ ਹਾਣਨੇਂ
 ਕਾਮ ਵਾਸਤੇ ਮਾਲੀ

ਛਲ ਖਾਣੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਹਾਣੀਆਂ
 ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਮਾਲੀ

ਸਾਨੂੰ ਸੱਗੀ ਘੜਾ ਦਿਓ ਵੇ
 ਵੇ ਬੀਬਾ ਇੱਕ ਕੰਕਣਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ

ਕਾਹੇ ਸੱਗੀ ਘੜਾ ਦਿਆਂ ਨੀ ਗੋਰੀਏ
 ਕਿਉਂ ਕੰਕਣਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ

ਮਿਰ ਸੱਗੀ ਗੁੰਦਣੀ ਜੀ
 ਵੇ ਪਾਉਣੀ ਹੱਥ ਕੰਕਣਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ

ਸਾਨੂੰ ਬਾਗ ਲਵਾ ਦਿਓ ਵੇ
ਸਾਨੂੰ ਮਹਿਲ ਚਿਣਾ ਦਿਓ ਵੇ

§ 41.2 ‘Folk’ songs

These songs have no specific ritual context or occasion, rather, they are multi-purpose, popular songs. Their melodies have made them readily adaptable to staged and recorded performances, while their simplicity and traditional subject matter earn them the title of ਲੋਕ ਗੀਤ.

1. ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਵੇ ਅਮਾਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋੜਿਆ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਰੁੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਮਾਹੀਆ
ਵੇ ਅਮਾਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋੜਿਆ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਵੇ ਅਮਾਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋੜਿਆ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਆਏ
ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਹਨੇਰੀ
ਅੱਜ ਨਾ ਮੈਬੈਂਦੁੱਸੀ
ਛੋਲਾ, ਸਹੁੰ ਏ ਤੈਂਤੂੰ ਮੇਰੀ
ਛਮਾ-ਛਮ ਮੰਹਿੰ ਪਿਆ ਬਰਮੇ
ਜਵਾਨੀ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸੇ

ਏਸੇ ਰੁੱਤੇ ਸੁਹਣਾ
ਘਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਵਿਛੋੜਿਆ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਵੇ ਅਮਾਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋੜਿਆ
ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਰਾਜਾ ਜਦ ਪਰਦੇਸ ਗਿਓਂ
ਫਿਰ ਉਹ ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲਾ?
ਮੇਰੀ ਰੂਪ ਜਵਾਨੀ ਉੱਤੇ
ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਵੀ ਛੁੱਲਾ
ਜਦੋਂ ਸੀ ਨੈਣ ਮਿਲਾਉਂਦਾ
ਬੜੇ ਸੀ ਤਰਲੇ ਪਾਊਂਦਾ

ਤੋੜ ਗਿਆ ਮੀ ਵੰਡਾਂ
 ਨਾਲੇ ਹੱਥ ਮਚਕੋਝਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਵੇ ਅਮਾਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋਝਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਮੇਰੀ ਸੁਹਣੀ ਦੁਨੀਆ
 ਜਿਉਂ ਭੰਵਰੇ ਬਿਨ ਕਲੀਅਂ
 ਰਾਹਵਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਨੈਣ ਵਿਛਾ ਕੇ
 ਖੜੀ ਰਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲੀਅਂ
 ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਵੇਂ, ਛੋਲਾ?
 ਬੜਾ ਤੜਪਾਵੇਂ, ਛੋਲਾ

ਨਿੱਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ
 ਵੇ ਮਾਹੀਆ ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਤੋੜਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਵੇ ਅਮੀਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋਝਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

ਰੁੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਮਾਹੀਆ
 ਵੇ ਅਮਾਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋੜਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
 ਵੇ ਅਮੀਂ ਤਲੀ ਤੇ ਮਰੋਝਿਆ
 ਬਾਜਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ

2. ਚੁੱਤੀ ਕਸੂਰੀ

ਚੁੱਤੀ ਕਸੂਰੀ, ਪੈਰੀਂ ਨਾ ਪੂਰੀ
 ਹਾਏ ਰੱਬਾ ਵੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪਿਆ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਾਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ

ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਵਾਟਾਂ
 ਬੜਾ ਪੁਆੜਾ ਪੈ ਗਿਆ
 ਯੱਕਾ ਤੇ ਭਾੜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੀਤਾ
 ਮਾਹੀਆ ਪੈਦਲ ਲੈ ਗਿਆ

ਲੈ ਮੇਰਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਛੋਲਾ
 ਸੜਕੇ ਸੜਕੇ ਜਾਂਵਦਾ
 ਕੱਢਿਆ ਪ੍ਰਿਡ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ
 ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਸਰਮਾਂਵਦਾ

ਸੁਹਲ ਪਿੰਨੀਆਂ ਪੈਰ ਫੁੱਲੇ
 ਸਾਬੋਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾਏ ਨਾ
 ਸੱਜਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ
 ਤਰਮ ਸੁਹਣਾ ਖਾਏ ਨਾ

ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ ਛਾਲੇ
 ਮੂੰਹ ਮੇਰਾ ਭੁਮਲਾਂਵਦਾ
 ਮਾਹੀਆ ਤੁਰਦਾ ਜਾਏ ਅੱਗੇਰੇ
 ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਝਾਤੀ ਪਾਂਵਦਾ

ਜੁੱਤੀ ਕਸੂਰੀ, ਪੈਰੀਂ ਨਾ ਪੂਰੀ
 ਹਾਏ ਰੱਬਾ ਵੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪਿਆ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਾ
 ਉਨ੍ਹਿਂ ਰਾਹੀਂ ਵੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ

3. ਲੱਠੇ ਦੀ ਚਾਦਰ

ਲੱਠੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਉੱਤੇ ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ, ਮਾਹੀਆ
 ਆਮ੍ਹੋ-ਸਾਮ੍ਹੁਣੇ,
 ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਰੁੱਸ ਕੇ ਨਾ ਲੰਘ, ਮਾਹੀਆ

ਸਾਡੀ ਕੰਧਾਂ ਦਾ ਮੋਛਾ ਮੋੜਿਆ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇੰਜ ਕਰ ਛੋੜਿਆ

ਮੈਂਡੇ ਗਲੇ ਦਿਆ ਤਵੀਤਾ
 ਛੋਲਾ ਮੰਦਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਓ ਕੀਤਾ

ਸਾਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ
 ਨਾ ਤੂੰ ਪੁੱਛੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਚੱਸੀਆਂ

ਸਾਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਮਾਰੀ ਆਈ ਅੱਖ ਵੇ
 ਮੇਰੇ ਆਟੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵੇ

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਤੇ ਛੋਲਾ ਪਰਬਤ
 ਸਾਡੀ ਖੂਹੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸ਼ਰਬਤ

§ 41.3 Pop songs

Pop songs constitute the music most heard nowadays in urban contexts and at parties like wedding receptions. While they are newly composed and set to modern orchestration, Punjabi pop songs nonetheless often evoke aspects of traditional Punjabi society. The following song extols the rustic charms of rural Punjabi culture like string cots, seasonal foods, greens, leisure time, and homemade liquor.²

ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਹੋਵੇ

ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਹੋਵੇ
ਘਰ ਦੀ ਸਰਾਬ ਹੋਵੇ
ਮੂਲੀ ਨਾਲ ਗੰਢਾ ਹੋਵੇ
ਵਾਣ ਵਾਣਾ ਮੰਜਾ ਹੋਵੇ
ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਜੱਟ
ਬਣਿਆ ਨਵਾਬ ਹੋਵੇ

ਪਹਿਲੀ ਤੌੜ ਵਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ
ਢੂਜਾ ਪੈੱਗ ਲਾਇਆ ਹੋਵੇ
ਗੰਦਲਾਂ ਦਾ ਸਾਗ
ਵੱਡੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ
ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਰਗੜੇ
ਮਮਾਲੇ ਦਾ ਸਵਾਦ ਹੋਵੇ

ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਸਾਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ
ਘਿਉ ਹੀ ਘਿਉ ਪਾਈ ਜਾਵਾਂ
ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਨੂੰ
ਬਿਨਾਂ ਗਿਣੇ ਖਾਈ ਜਾਵਾਂ
ਖੂਹ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੰਨੇ ਚੂਪਾਂ
ਘਰ ਦਾ ਕਮਾਦ ਹੋਵੇ

ਮੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀਪ ਖੇਡਾਂ
ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਨਾਲ
ਆੜੀ ਨੇ ਬਣਾ ਤੇ ਤੇਰਾਂ
ਯੱਕਾ ਪਾ ਕੇ ਰਾਣੀ ਨਾਲ
“ਬੋਲ ਕੇ ਨਾ ਖੇਡ, ਕਾਕਾ,
ਕੰਮ ਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ”

ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ
ਚੰਦ ਮਾਮਾ ਹੱਸੀ ਜਾਵੇ
ਆਖਾਂ ਸੁੱਤੇ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ
ਚੁੜੇ ਵਾਣੀ ਨੱਪੀ ਜਾਵੇ

² Written by Makhan Brar, this song was sung and recorded by Gurdas Mann in 1997.
Sri Satguru Jagjit Singh Ji eLibrary NamdhariElibrary@gmail.com

‘ਮੱਖਣ ਬਰਾੜਾ’ ਖੁੱਲ੍ਹੀ
ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੋਵੇ

ਆਪਣੇ ਗਰਾਈਂ ਕੋਲੋਂ
ਹਾਲ ਪੁੱਛਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ
“ਮਰ ਜਾਣੇ, ‘ਮਾਨਾ,’ ਕਿਉਂ
ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦਾ ਖਿੰਡਦਾ”
ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਵੀ ਕੋਲੋਂ
ਵੱਖ ਨਾ ਚਨਾਬ ਹੋਵੇ

ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਹੋਵੇ
ਘਰ ਦੀ ਝਰਾਬ ਹੋਵੇ
ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ, ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ

§ 41.4 ਟੱਪੇ, ਬੋਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਮਾਹੀਆ

1. **ਟੱਪੇ:** The term **ਟੱਪਾ** refers to a genre of Punjabi songs that consists of one,³ non-rhyming line. In this one line, a **ਟੱਪਾ** offers a glimpse of a certain theme or emotion, giving it a quality like that of a proverb.⁴

ਮੇਰੇ ਮਾਹੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਾ ਆਈ
ਮਰ ਜਾਵੇਂ ਤੂੰ ਡਾਕੀਆ

ਮਾਏ ਲੈ ਦੇ ਨੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਸਾੜ੍ਹੀ
ਮਹੁਰੇ ਮੇਰੇ ਝਹਿਰ ‘ਚ ਬਣੇ

ਕਿਤੇ ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਈਂ ਮਨਾਂ ਮੇਰਿਆ
ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵੇਖ ਕੇ

ਰੂਪ ਕੁਆਰੀ ਦਾ
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੀ ਲਾਲੀ

2. **ਬੋਲੀਆਂ:** A rhyming set of **ਟੱਪੇ** constitutes a **ਬੋਲੀ** (plural- **ਬੋਲੀਆਂ**). **ਬੋਲੀਆਂ** make up the core of the traditional performance art of Malwa, called **ਗਿੱਧਾ**, and are popular with both women and men. In women's **ਗਿੱਧਾ** practice, one or two women at a turn step forward from a circle of their peers to recite a **ਬੋਲੀ** while dancing. Women's **ਬੋਲੀਆਂ** generally consist of just 1-4 linked **ਟੱਪੇ**. They may begin with one of several possible formulaic patterns (in italics) that cannot stand alone, but rather exist to facilitate rhyme. Each **ਬੋਲੀ** ends with a **ਟੱਪਾ** of a metered form called **ਤੌੜਾ** ('break,' in italics), which is repeated several times over by the group of performers.

³ Broken into two phrases.

⁴ For more examples and translations, see Nahar Singh and R. S. Gill, "Folk Songs of Punjab," *Journal of Punjab Studies* 11:2 (2004).

ਮਹਿੰਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦੀ
 ਮਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਬਾਗੀ ਰਹਿੰਦੀ
 ਘੋਟ ਘੋਟ ਮੈਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ
 ਬੱਤੀਆਂ ਬਣ ਬਣ ਲਹਿੰਦੀ
 ਬੋਲ ਸਰੀਕਾਂ ਦੇ
 ਮੈਂ ਨਾ ਬਾਬਲਾ ਸਹਿੰਦੀ⁵

ਬਾਰੀਂ ਬਰਮੀਂ ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀ
 ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਨਾਲਾ
 ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਣੀ
 ਮੈਂ ਗੋਰੀ ਤੂੰ ਕਾਲਾ⁶

Sometimes, the ਬੋਲੀਆਂ take the form of a call-response or ਸੁਆਲ-ਜੁਆਬ where one or two women from a group direct a ਬੋਲੀ at the men who take turns to respond with a ਬੋਲੀ of their own, as seen in the examples below.

ਕੁੜੀਆਂ: ਜੇ ਮੁੰਡਿਆ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਤੌਰ ਵੇਖਣੀ
 ਜੇ ਮੁੰਡਿਆ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਤੌਰ ਵੇਖਣੀ
 ਗੜਵਾ ਲੈ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ
 ਵੇਂ ਲੱਕ ਹਿੱਲੇ ਮਜ਼ਾਮਣ ਜਾਂਦੀ ਦਾ!

ਮੁੰਡੇ: ਜੇ ਕੁੜੀਏ ਤੈਨੂੰ ਗਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
 ਡਿੱਗ ਪੈ ਸਾਡੀ ਚਰਨੀਂ
 ਨੀਂ ਰੀਸ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ
 ਕੀ ਛੱਪੜਾਂ ਨੇ ਕਰਨੀ!

ਕੁੜੀਆਂ: ਨੀਂ ਮੈਂ ਨੱਚਾਂ ਨੱਚਾਂ ਨੱਚਾਂ
 ਨੀਂ ਮੈਂ ਅੱਗ ਵਾਂਝੂੰ ਮੱਚਾਂ
 ਗਿੱਧਾ ਪਾਓ ਕੁੜੀਏ
 ਨੀਂ ਮਿਜ਼ਾਜਾਂ ਪਿਟੀਏ!
 ਮੁੰਡੇ: ਨੀਂ ਤੂੰ ਨੱਚ ਨੱਚ ਨੱਚ
 ਨੀਂ ਤੂੰ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਨੱਚ
 ਡਿੱਗ ਪਵੇ ਨਾ ਗੁਆਢੀਆਂ ਦੀ ਕੰਧ ਕੁੜੀਏ
 ਤੇਰਾ ਗਿੱਧਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕੁੜੀਏ!

ਕੁੜੀਆਂ: ਕਦੇ ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ
 ਕਦੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਕੇ
 ਦੇ ਦੇ ਗੇੜਾ ਨੀਂ ਮੁਟਿਆਰੇ
 ਲੰਬੀ ਬਾਂਹ ਕਰ ਕੇ!

⁵ As appears in Nahar Singh, *Long Burjiani Vala* (Patiala: Punjabi University, 1998), 156.

ਮੁੰਡੇ: ਟੁੱਟੀ ਮੰਜੀ ਵਾਣ ਪੁਰਾਣਾ
 ਵਿੱਚ ਦੀ ਦਿਸਦੇ ਤਾਰੇ
 ਨੀਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਪਿਆ
 ਸਹਿ ਲੈ ਮੇਰੀਏ ਨਾਰੇ!

ਕੁੜੀਆਂ: ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਵੇਖ ਲਓ
 ਜਿਉਂ ਟਾਹਲੀ ਦੇ ਪਾਵੇ
 ਭੰਗੜਾ ਪਾਓ ਮੁੰਡਿਓ
 ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਛਤ ਕਰੀ ਨਾ ਜਾਵੇ!

In the ਗਿੱਧਾ of men, the ਬੋਲੀਆਂ tend to be longer. Their performance entails individual recitation of ਬੋਲੀਆਂ *without* strict rhythm or dance. Only on the repetition of the ਤੌੜਾ by the chorus do percussion and dance movements begin.

Sessions of men's ਬੋਲੀਆਂ begin with at least one invocatory verse, or ਮੰਗਲਾਚਰਨ, such as:

ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਲਈਏ
 ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਬਣਾਇਆ
 ਪੱਟ ਪੱਟ ਦੇ ਫੁੱਲ ਸਜਾ ਕੇ
 ਸੁਹਣਾ ਬਾਗ ਲਗਾਇਆ
 ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਹਿ ਨਾ ਕਰਦਾ
 ਕਰਦਾ ਜੋ ਮਨ ਆਇਆ
 ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਮੁੰਡਿਆ
 ਸਿਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਛਾਇਆ⁷

Men's ਬੋਲੀਆਂ were typically performed at country fairs in the Malwa region, and they often refer to local places and events. The following ਬੋਲੀ begins with a typical formula that makes reference to the town of Jagraon (district Ludhiana), and goes on to mention several other villages located in the area (these are marked with *).

ਆਰੀ ਆਰੀ ਆਰੀ
 ਵਿੱਚ ਜਗਰਾਵਾਂ* ਦੇ
 ਲੱਗਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਾਰੀ
 ਮੁਣਸੀ ਢਾਂਗੋਂ* ਦਾ
 ਡਾਂਗ ਰੱਖਦਾ ਰੰਡਾਸੀ ਵਾਲੀ
 ਕਿਹਰਾ ਗਾਲਬੀਆਂ*
 ਉਹ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਲੜਾਈ ਭਾਰੀ
 ਗੋਖਾ ਕਾਉਂਕਿਆਂ* ਦਾ
 ਜਿਹਨੇ ਕੁੱਟ 'ਤੀ ਪੰਡੋਰੀ* ਸਾਰੀ
 ਧੰਨ ਕੌਰ ਦਉਧਰ* ਦੀ
 ਜਿਹੜੀ ਵੈਲਣ ਹੋ ਗਈ ਭਾਰੀ
 ਅਰਜਣ ਸੂਰਮੇ ਨੇ

⁷ As performed live by the Bay Area, California group, Punjabi Lok Virsa.
 Sri Satguru Jagjit Singh Ji eLibrary NamdhariLibrary@gmail.com

ਪੈਰ ਜੋੜ ਕੇ ਗੰਡਾਸੀ ਮਾਰੀ
 ਪਰਲੋ ਆ ਸਾਂਦੀ
 ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਨਾ ਪੁਲਿਸ ਸਰਕਾਰੀ⁸

3. ਮਾਹੀਆ: ਮਾਹੀਆ is a short, three-part verse form similar to ਟੱਪਾ. In formal structure it looks like a ਟੱਪਾ preceded by an additional phrase. This opening phrase usually has little bearing on the meaning of the remaining stanza, serving rather to create rhyme. ਮਾਹੀਏ are often romantic in tone; the genre takes its name from an epithet for a beloved (ਮਾਹੀ).

Example:

ਛੁੱਲ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਲਿਆ
 ਸੱਚ ਦੱਸ ਵੇ ਸੱਜਣਾ
 ਮੁੱਖ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲਾਂ ਮੌੜ ਲਿਆ⁹

Stanzas of ਮਾਹੀਆ are arranged to form longer songs, as in this example:¹⁰

ਵੇ ਲਹੋਰੋਂ ਰੇੜ੍ਹਾ ਰੇਤ੍ਰਿਆ
 ਘਰ ਆ ਜਾ ਮੱਖਣ ਦਿਆ ਪੇਤ੍ਰਿਆ
 ਪੱਟ ਦਿਆ ਵੇ ਲੱਕਿਆ, ਛੋਲਾ

ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਲੜੇ ਨਹੀਂਓਂ ਲੜਨਾ
 ਅਮੀਂ ਅਦਬ ਉਮ ਦਾ ਕਰਨਾ
 ਵੱਡੀ ਵੇ ਵੱਡੇਰੀ ਏ, ਛੋਲਾ

ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਲੜੇ ਨਹੀਂਓਂ ਲੜਨਾ
 ਅਮੀਂ ਮਾਣ ਓਮ ਦਾ ਕਰਨਾ
 ਧੀ ਵੇ ਧਿਆਣੀ ਏ, ਛੋਲਾ

ਤੇਰਾ ਵੀਰ ਲੜੇ ਨਹੀਂਓਂ ਲੜਨਾ
 ਅਮੀਂ ਲਾਡ ਓਮ ਦਾ ਕਰਨਾ
 ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਦੇਵਰ ਏ, ਛੋਲਾ

ਤੇਰੀ ਭਾਬੀ ਲੜੇ ਅਮੀਂ ਲੜਨਾ
 ਪੀੜ੍ਹਾ ਢਾਹ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ
 ਸਾਡੀ ਵੇ ਸ਼ਰੀਕਣੀ ਏ, ਛੋਲਾ

⁸ Culled from: Nahar Singh, *Kalian Harna Roheyen Phirna* (Patiala: Punjabi University, 1998), 72.

⁹ Nahar Singh, *Long Burjyan Wala* (Patiala: Punjabi University, 1998), 370.

¹⁰ As heard on the album *Sandhara* (North Zone Cultural Center, 2003), side 1, track 6.

§ 41.5 ਅਖਾਣ ਅਤੇ ਬੁਝਾਰਤਾਂ

1. ਅਖਾਣ: Punjabi proverbs known as ਅਖਾਣ are a repository of popular, folk culture.

ਜਿੱਥੇ ਹੋਵੇ ਪਿਆਰ,
ਉੱਥੇ ਨਾ ਕਰੀਏ ਵਪਾਰ
ਜੇ ਕਰੀਏ ਵਪਾਰ ਨਾ ਕਰੀਏ ਉਧਾਰ
ਜੇ ਕਰੀਏ ਉਧਾਰ, ਤਾਂ ਛੱਡੀਏ ਵਿਸਾਰ।

ਮੱਲ ਵੇਚ ਕੇ ਘੋੜੀ ਲਈ,
ਦੁੱਧ ਪੀਣੇ ਗਏ,
ਲਿੱਦ ਸੁੱਟਣੀ ਪਈ।

ਰੁੱਖੀ ਸੁੱਕੀ ਖਾਇ ਕੇ,
ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਪੀਓ,
ਫਰੀਦਾ, ਦੇਖ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ,
ਨਾ ਤਰਮਾਇ ਜੀਓ।

ਉਤੱਮ ਖੇਤੀ,
ਮਾਧੱਮ ਵਪਾਰ।
ਨਖਿੱਧ ਚਾਕਰੀ,
ਭੀਖ ਢੁਆਰ।

ਕੁਦਰਤ ਤੇਰੀ ਕਾਦਰਾ!
ਬੀਜੀ ਸਣ ਤੇ ਉੱਗ ਪਿਆ ਬਾਜਰਾ।

ਸਖੀ ਨਾਲੋਂ ਸੂਮ ਚੰਗਾ,
ਜਿਹੜਾ ਤੁਰਤ ਦਏ ਜਵਾਬ।

ਅਮੀਰ ਦੀ ਮਰ ਗਈ ਕੁੱਤੀ,
ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛੀ।
ਗਰੀਬ ਦੀ ਮਰ ਗਈ ਮਾਂ,
ਉਸਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾ ਲਿਆ ਨਾਂ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦਾਣੇ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੇ ਵੀ ਮਿਆਣੇ।

ਆਏ ਭਾਬੇ ਦੇ ਸੱਕੇ,
ਘਰ ਖੀਰ ਤੇ ਪੂੜੇ ਪੱਕੇ।
ਆਏ ਭਾਈ ਦਾ ਕੋਈ,
ਭਾਬੇ ਸੁੱਜ ਕੇ ਭੜੋਲਾ ਹੋਈ।

ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁੱਤ ਸਪੁੱਤ ਕਰੇਨ।

Where there is affection,
Never get into business together.
If you have to do it, never borrow,
If you have lent, willingly forget it.

Sold the buffalo, bought a horse,
There was no milk to drink,
And had to clean the dung.

Eating your dry and tasteless bread,
Drink cold water.
Seeing the delicacies of others, Farid says,
Do not torment yourself.

Farming is excellent,
Trade is mediocre.
Worthless are employment
And begging at doors.

O Lord! What wondrous power you have!
We sowed jute and the millet sprouted.

A miser is better than a generous one,
Who responds quickly to a request.

A rich person's dog died,
Every one came to condole.
A poor man lost his mother,
No one took notice of that.

Those whose stores are full,
Even their idiots are considered wise.

When mother's relatives visited,
Delicacies were cooked.
When fathers' guest arrived,
Mother was swollen and fell into a fit.

Stories of elders convert children into good
progeny.

2. ਬੁਝਾਰਤਾਂ: Riddles in Punjabi are known as ਬੁਝਾਰਤਾਂ. They are popular amongst children and, sometimes, in classroom settings.

ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਰਾਣੀ
ਦੁੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੀਂਦੀ ਪਾਣੀ

Answer: ਚੌਵਾ

ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੱਤੀ ਦਾਣੇ
ਬੁੱਝਣ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਮਿਆਣੇ

Answer: ਚੰਦ

ਊਠ ਦੀ ਬਹਿਣੀ ਹਿਰਨ ਦੀ ਚਾਲ
ਕੌਣ ਜਾਨਵਰ ਜਿਹਦੀ ਪੂਛਲ ਨਹੀਂ ਨਾਲ

Answer: ਭੁੱਲ

ਹਾਥੀ ਘੋੜਾ ਉਠ ਨਹੀਂ
ਖਾਏ ਨਾ ਦਾਣਾ ਘਾਸ
ਮਦਾ ਹਵਾ ਤੇ ਹੀ ਰਹੇ
ਹੋਏ ਨ ਕਦੀ ਉਦਾਸ

Answer: ਸਾਈਕਲ

§ 41.6 ਕੁੱਵਾਲੀ

ਕੁੱਵਾਲੀ, a devotional genre that began as part of the singing at Sufi shrines, went on to achieve popularity among individuals of all faiths. A driving rhythm and frequent repetition of the refrain (first stanza here) help ਕੁੱਵਾਲੀ performances to create a trance-like mood. Many qawwalis have been written in Punjabi. The following is in praise of Lal Shahbaz Qalandar (d.1262) (also known as ਝੂਲੇ ਲਾਲ), a Sufi saint from Sindh who has many adherents in Punjab.¹¹ As you read the text, pay attention to the vocative forms and suffixes of endearment.

ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ

ਹੋ ਲਾਲ ਮੇਰੀ ਪਤ ਰੱਖੀਓ
ਭਲਾ ਝੂਲੇ ਲਾਲਣ
ਮਿੰਧੜੀ ਦਾ, ਸਹਿਵਨ ਦਾ,
ਸ਼ਸ਼ੀ ਸ਼ਹਬਾਜ਼ ਕਲੰਦਰ
ਦਮਾ-ਦਮ ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ
ਅਲੀ ਦਮ-ਦਮ ਦੇ ਅੰਦਰ

ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰਾ ਬੱਚੜੇ ਦੇਵੇਂ
ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇਂ ਵੀਰ ਮਿਲਾ
ਝੂਲੇ ਲਾਲਣ...

¹¹ The version presented here is based on the performance of Nusrat Fateh Ali Khan, the great *qawwali* singer. [Singhlib.org/Singhlib.html](http://www.singhlib.org/Singhlib.html) (Real World, 1998) amdhariLibrary@gmail.com

ਚਾਰ ਚਿਰਾਗਾ ਤੇਰੇ ਬਲਨ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਪੰਜਵਾਂ ਬਾਲਨ ਆਈ
ਭਲਾ ਝੂਲੇ ਲਾਲਣ...

ਊੱਚੜਾ ਰੌਜ਼ਾ ਪੀਰਾ ਢੇਰਾ
ਹੇਠ ਵਗੇ ਦਰਿਆ
ਭਲਾ ਝੂਲੇ ਲਾਲਣ...

ਘਣਨ-ਘਣਨ ਤੇਰੀ ਨੌਬਤ ਬਾਜੇ
ਨਾਲ ਵੱਜੇ ਘੜਿਆਲ
ਭਲਾ ਝੂਲੇ ਲਾਲਣ..

The next ਕੁੱਵਾਲੀ is in praise of Baba Farid (c.1173-1266), also known as ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ (Sweet Master). His *dargah* (Sufi shrine) is located in Pakpattan, West Punjab, which is around 118 miles from Lahore.

ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ

ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ ਮੇਰਾ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ
ਸਬਰ ਦਾ ਪੀਰ ਸੁਹਣਾ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ
ਹੈ ਬੇਮਿਜਾਲ ਬਾਬਾ ਪੀਰ ਕਮਾਲ ਬਾਬਾ
ਸਾਬੀ ਲੱਜ-ਪਾਲ ਮੇਰਾ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ ਬਾਬਾ
ਮੈਂ ਚਾਕਰ ਸੁਹਣੇ ਬਾਬੇ ਦੀ
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਡਰੀਦੇ
ਝੂੰ ਝੂੰ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦਾ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ
ਮੇਰਾ ਦੀਨ ਇਮਾਨ ਡਰੀਦੇ
ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਮੈਂ ਚਾਕਰ ਸੁਹਣੇ ਬਾਬੇ ਦੀ
ਜਦ ਵੀ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ
ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ ਨੂੰ ਆਣ ਸੁਣਾਇਆ
ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ ਕਮਾ ਕੇ
ਮੈਂ ਤੱਤੜੀ ਨੂੰ ਸੀਨੇ ਲਾਇਆ
ਮੈਂ ਗੈਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ
ਮੇਰਾ ਦੀਨ ਇਮਾਨ ਡਰੀਦੇ
ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ ਮੇਰਾ ਗੰਜ-ਏ-ਸ਼ੱਕਰ
ਮੈਂ ਚਾਕਰ ਸੁਹਣੇ ਬਾਬੇ ਦੀ

ਐਖੇ ਲਫ਼ਜ਼

ਅਖਾਣ	proverb, adage (m)
ਅਦਬ ਕਰਨਾ	to respect, treat with regard (vt)
ਅਨੋਖਾ	strange (adj/i)
ਅੰਬਰ	sky (m)
ਅਲੀ	Ali, the son-in-law of the Prophet Muhammad
ਆਣ	honor, glory (f)
ਆਮ੍ਰੂ-ਸਾਮੁਣੈ	face-to-face, openly (adv)
ਆਰੀ	hacksaw (f)
ਆੜੀ	teammate, friend (m)
ਸਹਿਵਨ	Sehvan Sharif, a famous town in Sindh (Pakistan)
ਸਥੀ	female friend (f)
ਸਥੀ	generous (adj/u)
ਸਤਿਗੁਰ	'the True Guru', God (m)
ਸੱਥ	village assembly point (f)
ਸਲੇਟੀ	grey (adj/u)
ਸਥਰ	patience, tolerance (m)
ਸਾਰ	knowledge, information (f)
ਸਿਖਰ	peak, summit (f)
ਸਿੱਟਾ	ear of grain (m)
ਸਿੰਧੜੀ	Sindh (f)
ਸੀਪ	a card game, 'Sweep' (f)
ਸੁਹਲ	delicate, tender (adj/u)
ਸੁਰਮਾ	collyrium powder, eye-shadow (m)
ਸੱਕ	suspicion (m)
ਸਰਮਾਊਣਾ	to feel shy (vi)
ਸ਼ਰੀਕ	a close relation with clear sense of rivalry (m)
ਹਵੇਲੀ	large house, mansion (f)
ਹਾਣੀ/ਹਾਨਣ	peer of equal age (m/f)
ਹਾਥੀ	elephant (m)
ਹੂਰਾਂ ਪਰੀ	<i>lit.</i> fairy (f)
ਹੋਣੀ	destiny (f)
ਕਸੂਰੀ	pertaining to Qasur (a town in West Punjab) (adj/u)
ਕੰਛਣ	bracelet, bangle (m)
ਕੰਤ	husband (m)
ਕਮਾਦ	sugarcane (m)
ਕਾਸ, ਕਿਸ	oblique form of ਕੀ/what
ਕਾਚੀ	maiden, miss (f)
ਕੁਮਲਾਊਣਾ	to wither, wilt; to be sad (vi)
ਕੁੰਡਾ	mortar for grinding (m)
ਖਿੰਡਣਾ	to scatter, disperse (vi)
ਗੰਡਾਮੀ	axe with long handle (f)

ਗੰਢ	knot (f)
ਗੰਢਾ	onion (m)
ਗੰਦਲ	stalk of mustard (f)
ਗਰਾਈਂ	co-villager (m)
ਗੜਵਾ	small pitcher (m)
ਘਣਨ-ਘਣਨ	sound of beating drums (f)
ਘੜਾਊਣਾ	to sculpt (vt)
ਘੜਿਆਲ	gong (m)
ਖੁੰਗਣੀ	boiled wheat (f)
ਘੋਟਣਾ	to rub, grind (vt)
ਚਾਕਰ	servant (m)
ਚਾਲ	walk, gait, move (f)
ਚਿਣਾਊਣਾ, ਚਿਣਵਾਊਣਾ	to have something laid (vt)
ਚੂਪਣਾ	to suck juice out of a fruit (mango, sugarcane) (vt)
ਛਮਾ-ਛਮ	(for rain to fall) heavily (adv)
ਛਾਇਆ	shade, protection (f)
ਸਹਾਨ	world, universe (m)
ਜੱਗ, ਜਗਤ	world (m)
ਜਲ ਬਲ	flood (m)
ਜੜਨਾ	to inset, inlay (vt)
ਜੌਰਾ-ਜੌਰੀ	forcibly (adv)
ਝਾਤੀ	look, glance (f)
ਟਾਹਣੀ	small branch, twig (f)
ਡੱਡੂ	frog (m)
ਡਾਂਗ	bamboo stick (f)
ਡੱਲ੍ਹਣਾ	to spill over; <i>metaphor</i> , to fall for (vi/vt)
ਡੇਲਣਾ	to sway, shake; <i>metaphor</i> , to go astray, lose faith (vi)
ਢਾਣੀ	group (f)
ਤਪ	heat, warmth (m)
ਤਰਸ ਖਾਣਾ	to take pity on (vt)
ਤਲੀ	palm; sole (f)
ਤਵੀਤ	amulet (m)
ਤੈੜ	a stage in the distillation of country liquor (m)
ਦੰਦ	tooth (m)
ਦੰਦਾ	tooth of a saw (m)
ਦਮ	breath (m)
ਦਮਾ-ਦਮ	sound of kettle drums
ਦਿਉਰ, ਦੇਵਰ	husband's younger brother (m)
ਦੰਬ	tail (f)
ਨੱਪਣਾ	to press (vt)
ਨਬਜ਼	pulse (f)
ਨਵਾਬ	nobleman (m)

ਨਾਦਾਨ	ignorant, unwise (adj/u)
ਨਾਲਾ	rivulet, brook; gutter; drawstring for pants (m)
ਨਿਭਣਾ	to be constant, faithful (vi)
ਨੌਬਤ	large kettle drum; an ensemble of drums (f)
ਪੱਟ	silk; thigh (m)
ਪੰਡੋਰੀ	the name of a village (f)
ਪਿਧ	journey, distance (m)
ਪਰਲੋ	doomsday, calamity (f)
ਪਾਟਣਾ	to be torn (vi)
ਪਿੰਨੀ	calf (lower leg) (f)
ਪੁਆੜਾ	quarrel (m)
ਪੂਛ, ਪੂਛਲ	tail (f)
ਪੇੜਾ	dollop (m)
ਪੈਦਲ	on foot (adv)
ਫੱਲਣਾ	to swell, inflate (vi)
ਬਹਿਣੀ	sitting posture (f)
ਬੱਤੀ	lamp, lantern, light (f)
ਬਰਸਣਾ	to rain (vi)
ਬਾਬਲ	epithet for ‘father’ (used by daughter)
ਬਿਰਖ	tree (m)
ਬੁੱਝਣਾ	to guess, solve (riddle) (vt)
ਬੁਝਾਰਤ	riddle (f)
ਬੇਮਿਸਾਲ	unmatched (adj/u)
ਬੋਲ	utterance, speech, lyric (m)
ਭਾੜਾ	fare, charges (m)
ਮਸਤ	ecstatic, intoxicated (adj/u)
ਮਹਿੰਦੀ	henna (f)
ਮੱਖਣ	butter; ‘dear’ (m)
ਮਚਕੋੜ	twist (f)
ਮਜਾਜਣ	proud or prudish woman (f)
ਮਰੋੜਨਾ	to twist, contort (vt)
ਮਿਜਾਜ	disposition, temperament(m)
ਮੁਕਲਾਵਾ	second visit of bride to in-law’s house (m)
ਮੂਲੀ	radish (f)
ਮੋਛਾ	a log (m)
ਮੋਰੀ	hole, gap (f)
ਯੱਕਾ	horse-driven carriage (m); ace (card) (m)
ਰੱਸੀ	rope (f)
ਰਤਾ ਕੁ	just a little (adj/adv)
ਰਾਖੀ	protection, guard (f)
ਰੇਸ਼ਮੀ	silken (adj/u)
ਰੇੜ੍ਹਾ	hand cart (m)

ਲੱਛਾ	roll of thread (m)
ਲੱਠਾ	a fine, thin cloth (m)
ਲਾਸ	modesty, honor (f)
ਲਾਡ ਕਰਨਾ	to fondle, caress (vt)
ਵਾਣ	string, twine (m)
ਵੈਦ	physician (of Ayurvedic/traditional medicine) (m)
ਵੈਲੀ/ਵੈਲਣ	person of degenerate or lewd character (m/f)

APPENDICES

I. Names of the Gurmukhi letters

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ

The 35 primary letter-forms of the Gurmukhi script have unique names that one often hears in traditional pedagogy. These days, when spelling out words, Punjabi speakers often pronounce only the *sounds* of the letters.

ਊ	ਅ	ਔ	ਸ	ਹ
ਊੜਾ	ਐੜਾ	ਈੜੀ	ਸੱਸਾ	ਹਾਹਾ
ਕ	ਖ	ਗ	ਯ	ਛ
ਕੱਕਾ	ਖੱਖਾ	ਗੱਗਾ	ਯੱਗਾ	ਛੱਕਾ
ਚ	ਛ	ਜ	ਝ	ਵ
ਚੱਚਾ	ਛੱਚਾ	ਜੱਸਾ	ਝੱਸਾ	ਵੰਵਾ
ਟ	ਠ	ਡ	ਚ	ਣ
ਟੈਂਕਾ	ਠੱਠਾ	ਡੱਡਾ	ਚੱਡਾ	ਣਾਣ
ਤ	ਥ	ਦ	ਧ	ਨ
ਤੱਤਾ	ਥੱਥਾ	ਦੱਦਾ	ਧੱਦਾ	ਨੰਨਾ
ਪ	ਫ	ਬ	ਭ	ਮ
ਪੁੱਪ	ਫੁੱਪਾ	ਬੁੱਬਾ	ਭੁੱਬਾ	ਮੰਮਾ
ਯ	ਰ	ਲ	ਵ	ੜ
ਯੱਯਾ	ਰਾਇ	ਲੱਲਾ	ਵੱਵਾ	ੜਾਇ

Vowel markings also have their own individual names:

ਾ	ਕੰਨਾ
ਿ	ਸਿਹਾਰੀ
ੀ	ਬਿਹਾਰੀ
ੁ	ਅੰਕੜ
ੂ	ਦੂਲੈਂਕੜੇ
ੈ	ਲੰ
ੈੈ	ਦੁਲਾਵਾਂ
ੋ	ਹੋੜਾ
ੌ	ਕਨੋੜਾ

II. Shahmukhi: Modified Perso-Arabic Script used for Writing Punjabi

ا	ا	ا	ا
و	و	و	و
ک	ک	گ	گ
چ	چ	ج	ج
ت	ت	ڈ	ڈ
ث	ث	ڈ	ڈ
ز	ز	د	د
ت	ت	،	و
پ	پ	ب	ب
س	س	ل	ل
ر	ر	گ	گ
م	م	ن	ن
ہ	ہ	ہ	ہ

Vowels

ا	آ	دی	ڌي	ڌ	ڌ	ڌے	۾	ڌ	ڌ
ا	آ	ا	اى	ا	او	اے	اى	او	او
ک	ڪ	ڪی	ڪڻي	ڪ	ڪڻ	ڪے	ڪِي	ڪو	ڪو
ک	ڪ	ڪ	ڪي	ڪ	ڪو	ڪے	ڪِي	ڪو	ڪو

Cardinal Numbers

○ ۹ ۲ ۳ ۸ ۴ ۶ ۹ ۷ ۵
• ۱ ۲ ۳ ۵ ۶ ۷ ۸ ۰ ۹

III. Relationships

ਰਿਸ਼ਤੇ

	ਦਾਦਾ/ਦਾਦੀ paternal grandfather/ grandmother	ਨਾਨਾ/ਨਾਨੀ maternal grandfather/ grandmother	
-ਤਾਈ -father's elder brother's wife	ਤਾਈਆ father's elder brother	ਬਾਪ, ਪਿਤਾ, ਅੱਬਾ father	ਮਾਮਾ mother's brother
-ਚਾਚੀ -father's younger brother's wife	ਚਾਚ father's younger brother		-ਮਾਮੀ -mother's brother's wife
ਚਚੇਰਾ ਭਾਈ/ ਚਚੇਰੀ ਭੈਣ cousins			
-ਛੁੱਟੜ -father's sister's husband	ਭੂਆ, ਛੁੱਟੀ father's sister		
S		E	
-ਭਾਈ -brother's wife	ਭਰਾ brother	ਭੈਣ sister	-ਭਣਵਈਆ -sister's husband
ਭਤੀਜਾ/ਭਤੀਜੀ nephew/niece			ਭਣੇਵਾਂ/ਭਣੇਵੀਂ nephew/niece
-ਜੋਠ -husband's elder brother	-ਦਿਉਰ -husband's younger brother	-ਪਤੀ -husband	-ਸਾਲਾ -wife's brother
-ਜਿਠਾਈ -his wife	ਦਿਉਰਾਈ -his wife		-ਸਾਲੇਹਾਰ -his wife
-ਨਨਾਣ, ਨਨਦ -husband's sister			
-ਨਨਾਟਵਈਆ -her husband			
-ਨੌਜਵਾਨ son	ਪੁੱਤਰ son	ਪੀ daughter	-ਸਵਾਈ -daughter's husband
	ਗ੍ਰਾਣਡਾਨਿਜ਼ grandson/ granddaughter	ਗ੍ਰਾਣਡਾਨਿਜ਼ grandson/ granddaughter	

ਸਹੁਰਾ father-in-law

ਸੱਸ mother-in-law

ਦਾਦਕੇ paternal house

ਨਾਨਕੇ maternal house

IV. Calendar and festivals

ਮਾਲ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ

The local calendar being lunar, the dates of traditional festivals vary. The Muslim festivals, ਈਦ-ਉਲ-ਫਿਤਰ and ਈਦ-ਉਲ-ਅਦਾਹ, being connected with the Islamic-lunar calendar, vary throughout the year. The general pattern, however, is as follows.

ਮਹੀਨਾ	Month	ਤਿਉਹਾਰ - Festival
ਚੇਤ	March-April	ਬਮੰਤ ਪੰਚਮੀ, ਹੋਲੀ, ਈਸਟਰ
ਵਿਸਾਖ	April-May	ਵਿਸਾਖੀ, ਰਾਮ ਨੌਮੀ, ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੈਥੰਤੀ
ਜੇਠ	May-June	
ਹਾਝ	June-July	ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ)
ਸਾਉਣ	July-August	ਸਾਂਵੇਂ, ਜਨਮ ਅਸਟਮੀ
ਭਾਦਰੋਂ	August-September	ਗੁੱਗਾ ਨੌਮੀ
ਅੱਸ	September-October	ਪਰਯੂਸ਼ਨਾ
ਕੱਤਕ	October-November	ਦਸਹਿਰਾ, ਦਿਵਾਲੀ, ਜਨਮ ਪੁਰਬ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ)
ਮੱਘਰ	November-December	
ਪੈਹ	December-January	ਵੱਡਾ ਦਿਨ, ਜਨਮ ਪੁਰਬ (ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ)
ਮਾਘ	January-February	ਲੋੜ੍ਹੀ
ਫੱਗਣ	February-March	ਮਿਵਰਾਤਰੀ

V. Colors

ਰੰਗ

ਊਨਾਭੀ	maroon	ਘੁੜੀਆ/ਛਾਖਤਾ	dove-colored
ਅਸਮਾਨੀ	sky blue	ਚਾਂਦੀ-ਰੰਗਾ	silvery
ਅੰਗੂਹੀ	light green	ਚਿੱਟਾ	white
ਸਫੈਦ	white	ਜਾਮਨੀ	purple
ਸੰਤੁਰੀ	orange	ਤੋਤੇ-ਰੰਗਾ	parrot-colored
ਸਬਜ਼	green	ਨੀਲਾ	blue
ਸਲੇਟੀ	grey	ਪੀਲਾ	yellow
ਸੁਨਹਿਰੀ	golden	ਫਿੱਕਾ, ਹਲਕਾ	light
ਸੁਰਖ	red	ਫਿਰੋਜ਼ੀ	light green
ਹਰਾ	green	ਬਸੰਤੀ	yellow
ਕਾਲਾ	black	ਬਦਾਮੀ	almond-colored
ਕੇਮਰੀ	saffron	ਭੂਰਾ, ਬੂਰ	light brown
ਖਾਕੀ	khaki	ਲਾਖਾ	reddish-brown
ਗੁਲਾਬੀ	pink	ਲਾਲ	red
ਗੂੜ੍ਹਾ	strong, dark		

VI. Foods

ਖੁਰਾਕ

ਅੰਗੂਰ	grapes (m)	ਤਰ, ਖੀਰਾ	cucumber (f, m)
ਅਜਵਾਇਣ/ਜਵੈਣ	parsley seed (f)	ਤੇਲ	oil (m)
ਅੰਜੀਰ	fig (f)	ਦਹੀ	yoghurt, curd (m)
ਅਪਰਕ	ginger (m)	ਦਾਲ	pulses, lentils (f)
ਅਨਾਉ	pomegranate (m)	ਦਾਲਚਿਨੀ	cinnamon (f)
ਅੰਬ	mango (m)	ਦੁੱਧ	milk (m)
ਆਟਾ	flour (m)	ਧਨੀਆ	cilantro, coriander (m)
ਆਂਡਾ	egg (m)	ਨਾਨ	baked bread (m)
ਆਲੂ	potato (m)	ਪਨੀਰ	Indian soft cheese (m)
ਆਲੂਬੁਖਾਰਾ, ਆਲੂਚਾ	plum, small plum (m)	ਪਰੌਠਾ	griddle fried bread (m)
ਇਲਾਇਚੀ	cardamom (f)	ਪਾਣੀ	water (m)
ਮੰਤੁਰਾ, ਨਾਰੰਗੀ	tangerine (m, f)	ਪਾਲਕ	spinach (f)
ਸਬਜ਼ੀ	vegetable (f)	ਪਿਆਜ਼, ਗੰਢਾ	onion (m)
ਸ਼ਰਾਬ	liquor (f)	ਪੂਰੀ	deep fried bread (f)
ਸੋਬ	apple (m)	ਛਲਕਾ	puffy skillet bread (m)
ਸੌਫ਼	fennel (f)	ਬੰਦ ਗੋਡੀ	cabbage (f)
ਹਲਵਾ ਕੱਢੂ	pumpkin (m)	ਬਾਜ਼ਰਾ	millet (m)
ਕੱਢੂ	squash, gourd (m)	ਬੇਰ	berry, jujube (m)
ਕਰੋਲਾ	bitter gourd (m)	ਬਤਾਊ, ਬੈਂਗਣ	eggplant (m)
ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ	black pepper (f)	ਭੱਠੀ	roasting oven (f)
ਕੇਲਾ	banana (m)	ਭੱਤਾ	field lunch (m)
ਖਜੂਰ	date (f)	ਭੇਡ/ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਮਾਸ	mutton (m)
ਖੰਡ, ਚੀਨੀ	sugar (f)	ਮਸਰ	red lentils (m)
ਖਰਬੂਜ਼ਾ	cantaloupe (m)	ਮੱਕੀ, ਛੱਲੀ	maize; corncob (f)
ਖੀਰ	rice pudding (f)	ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ	cornmeal bread (f)
ਗੰਨਾ	sugarcane (m)	ਮਟਰ	peas (m pl)
ਗਾਜ਼ਰ	carrot (f)	ਮਾਸ/ਰੋਸਤ	meat (m)
ਗੁੜ	jaggery, raw sugar (m)	ਮਾਂਹ	black lentils (m)
ਗੋਭੀ	cauliflower (f)	ਮਿਠਿਆਈ	sweet(s) (f)
ਘਿਉ	clarified butter (m)	ਮਿਰਚ	chili (f)
ਚਪਾਤੀ	griddle bread (f)	ਮੁਸ਼ਮੀ	sweet-lime (f)
ਚਾਹ	tea (f)	ਮੁਰਗਾ	chicken (m)
ਚੀਕੂ	zapote (a fruit) (m)	ਮੂੰਗਫਲੀ	peanuts (f)
ਚੌਲ	rice (m pl)	ਮੂੰਗੀ	yellow lentils (f)
ਜਾਮਨੂ	purple plum-berry (m)	ਮੂੰਲੀ	radish (f)
ਜੀਰਾ (ਸਫੈਦ)	cumin (m)	ਮੇਥੀ	fenugreek (f)
ਜੀਰਾ (ਕਾਲਾ)	caraway seed (m)	ਰੋਟੀ	bread; food (f)
ਜੈਤੂਨ	olive (m)	ਲਸਣ	garlic (m)
ਟਮਾਟਰ	tomato (m)	ਲੱਮੀ	buttermilk drink (f)
ਤੰਦੂਰ	clay oven (m)	ਲੂਣ, ਨਮਨ	salt (m)

VII. Parts of body

ਜਿਸਮ ਦੇ ਅੰਗ

ਉੱਗਲੀ	finger, toe (f)	ਤਲੀ	palm, sole (f)
ਾਂਖ	eye (f)	ਦੰਦ	tooth (m)
ਅੰਗੂਠਾ	thumb (m)	ਦਾੜ੍ਹੀ	beard (f)
ਅੱਡੀ	heel (f)	ਧੁੰਨੀ	navel (f)
ਸਿਰ	head (m)	ਨਹੂੰ	nails (m)
ਹੱਥ	hand (m)	ਨੱਕ	nose (m)
ਕੰਨ	ear (m)	ਨਾਸ	nostril (f)
ਕੰਨ ਦੀ ਕੁੰਥਲੀ	earlobe (f)	ਪੱਟ	thigh (m)
ਕਲਮਾਂ	sideburns (f pl)	ਪੱਥ	ball of foot (m)
ਕੁੱਛੜ	lap (f)	ਪਲਕ	eyelid (f)
ਕੂਹਣੀ, ਅਰਕ	elbow (f)	ਪਿੱਠ	back (f)
ਥੋਪੜੀ	skull, scalp (f)	ਪਿੰਨੀ	calf (f)
ਗਰਦਨ, ਧੋਣ	neck (f)	ਪੈਰ	foot (m)
ਗਲ, ਗਲਾ	throat (m)	ਬਾਂਹ	arm (')
ਗੱਲ੍ਹੁ	cheek (f)	ਬੁੱਲ੍ਹੁ	lips (m)
ਗਿੱਟਾ	ankle (m)	ਭਰਵੱਟੇ	eyebrows (m pl)
ਗੋਡਾ	knee (m)	ਮੱਥਾ	forehead (m)
ਚਮੜੀ, ਚੰਮ	skin (f/m)	ਮੁੱਛਾਂ	moustache (f pl)
ਛਾਤੀ	chest (f)	ਮੂੰਹ, ਮੁਖੜਾ, ਚਿਹਰਾ	mouth/face (m)
ਜਿਸਮ, ਪਿੰਡਾ, ਸਰੀਰ	body (m)	ਮੋਢਾ	shoulder (m)
ਜੀਭ, ਜੂਬਾਨ	tongue (f)	ਲੱਕ, ਕਮਰ	waist (m/f)
ਝਿੰਮਣੀਆਂ	eyelashes (f pl)	ਲੱਤ	leg (f)
ਠੋੜੀ	chin (f)	ਵਾਲ	hair (m)
ਛਿੱਡ, ਪੇਟ	stomach (m)	ਵੀਣੀ	wrist (f)

VIII. Directions

ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ

ਉੱਤਰ, ਸ਼ੁਮਾਲ	North	ਦਿਸ਼ਾ	direction, side (f)
ਉੱਪਰ, ਉੱਤੇ	up	ਦੂਰ	far
ਅੱਗੇ	in front	ਨੁੱਕਰ	corner (f)
ਇਸ ਪਸੇ/ ਤਰਫ/ਵੱਲੋ	this side	ਪੱਛਮ, ਮਗਰਿਬ	West
ਸੱਜੇ	right	ਪਾਸਾ	side (m)
ਸਿੱਧਾ, ਸਿੱਧੇ	straight	ਪਿੱਛੇ	behind, after
ਕੋਲ, ਨੇੜੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ	near	ਪੂਰਬ, ਮਸ਼ਰਿਕ	East
ਖੱਬੇ	left	ਬੱਤੀਆਂ	traffic lights (f pl)
ਚੁਰਸਤਾ, ਚੁਰਾਹਾ	intersection (m)	ਮੁੜਨਾ, ਮੋੜਨਾ	to turn
ਤਰਫ	side (f)	ਰਸਤਾ	path (m)
ਬੱਲੇ	below, down	ਲਾਗੇ	next to, near
ਚੱਖਣ, ਜਨਥ	South		

IX. Weather

ਮੌਸਮ

ਮਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ	rainbow (f)
ਮੈਕਾ	drought (m)
ਹਨੇਰੀ	storm (f)
ਹਵਾ	wind (f)
ਹੜ੍ਹ	flood (m)
ਕੱਕਰ	frost (m)
ਕੋਹਰਾ	frost (m)
ਖਸ਼ਕੀ	dryness (f)
ਗਰਜ	thunder (f)
ਗਰਮੀ	heat (f)
ਗੜੇ	hail (m)
ਗਿੱਲਾ	wet (adj/i)
ਘਟਾ	low clouds (f pl)
ਘੱਟਾ	dust (m)
ਚਾਂਦਤੀ	moonlight (f)
ਛਾਂ	shade (f)
ਝੜੀ	continuous rain for several days (f)
ਠੰਡ	cold (f)
ਤੁਢਾਨ	storm (m.)
ਧੁੰਪ	fog (f)
ਧੁੱਪ	sunshine (f)
ਨਮੀ	moisture (f)
ਪੱਛੋਂ	dry winds from the West (f)
ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ (ਹਵਾ)	rain-carrying wind from the East (f)
ਬੱਦਲ	cloud (m)
ਬਰਫ	snow, ice (f)
ਬਾਰਸ	rain (f)
ਬੂੰਦਾ-ਬਾਂਦੀ	drizzle (f)
ਮੰਹ	rain (m)
ਲੂ, ਲੋ	dry and hot wind (f)
ਵਾਵਰੋਝਾ	whirlwind, mini cyclone (m)

X. Animals and their sounds

ਜਾਨਵਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ¹

ਜਾਨਵਰ	Animal	ਆਵਾਜ਼
ਉਠ	camel	ਬੁੜਕਣਾ, ਬੁੱਘਣਾ, ਗਰੜਾਉਣਾ, ਰਿੰਗਣਾ
ਸੱਪ	snake	ਸ਼ੂਕਣਾ, ਫੁੱਕਾਰਨਾ
ਸੂਰ	pig	ਖੁਰਲਾਉਣਾ
ਮੌਰ	tiger	ਬੁੱਕਣਾ, ਬੁਭਕਣਾ, ਗੱਮਣਾ
ਹਾਥੀ	elephant	ਚਿੰਘਾੜਨਾ
ਹਿਰਨ	deer	
ਕੁਝੂਰਾ	puppy	ਟੂੰਕਣਾ, ਚੌੰਕਣਾ
ਕਬੂਤਰ	pigeon	ਗੁਟਕਣਾ, ਗੁਟਰ ਹੁੰਕਰਨਾ
ਕਾਂ	crow	ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਨਾ
ਕੁੱਤਾ	dog	ਭੌੰਕਣਾ
ਕੂੰਜ	crane	ਕੁਰਲਾਉਣਾ
ਕੋਇਲ	cuckoo	ਕੂ ਕੂ ਕਰਨਾ
ਖੋਤਾ	donkey	ਹੀਂਗਣਾ
ਗਾਂ	cow	ਅਡਿੰਗਣਾ, ਰਿੰਗਣਾ, ਟੜਾਵਣਾ
ਗਿੱਦੜ	jackal	ਹੁਆਂਕਣਾ
ਪੁੱਗੀ	dove	ਗੁਟਰ ਗੁਟਰ ਕਰਨਾ
ਘੋੜਾ	horse	ਹਿਣਕਣਾ
ਚਿੜੀ	sparrow	ਚੂਹਕਣਾ, ਚਰਲਾਉਣਾ, ਚਚਲਾਉਣਾ
ਛੂਹਾ	mouse	ਟਕ ਟਕ ਕਰਨਾ
ਡੱਡੂ	frog	ਟਰਰਾਉਣਾ, ਟਰਕਣਾ
ਤਿੱਤਰ	partridge	ਕਲਕਣਾ
ਪਰਿੰਦਾ	bird (generic)	ਚੁਰਕਣਾ, ਚੂਕਣਾ
ਬੱਕਰੀ	goat	ਮੁਮਿਆਵਣਾ, ਮਿਆਂਕਣਾ, ਮਿਮਕਣਾ
ਬਟੇਰਾ	quail	ਪਟਾਕਣਾ
ਬਾਂਦਰ	monkey	ਘਰਰਾਉਣਾ
ਬਿੱਲੀ	cat	ਮਿਆਂਕਣਾ, ਮਿਆਉ ਮਿਆਉ ਕਰਨਾ
ਭੇਡ	sheep	ਮੁਮਿਆਵਣਾ, ਮੰਕਣਾ
ਮੱਛ	buffalo	ਅਡਿੰਗਣਾ, ਰਿੰਗਣਾ, ਟੜਾਵਣਾ
ਮੋਰ	peacock	ਝੰਗਾਰਨਾ
ਲੂੰਬੜੀ	fox	ਕਹਿਕਣਾ
ਲੇਲਾ	lamb	ਬਾਂਕਣਾ

¹ Partially culled from: Muhammad Asif Khan and Tanvir Bukhari, *Kanlekhā* (Lahore: Punjabi Adbi Board, no. 94) Satguru Jagjit Singh Ji eLibrary

XI. Well-wishing and sympathy

ਵਧਾਈ ਤੇ ਅਫਸੋਸ

The following are among many ways of expressing congratulations or well-wishing.

ਵਧਾਈ (ਹੋਵੇ)!
ਵਧਾਈਆਂ (ਹੋਣ)!
ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਵਧਾਈਆਂ!
ਲੱਖ ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ!

ਮੁਬਾਰਕ (ਹੋਵੇ)!
ਮੁਬਾਰਕਾਂ (ਹੋਣ)!
ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਾਂ!
ਲੱਖ ਲੱਖ ਮੁਬਾਰਕਾਂ!

ਜਾਲ੍ਹਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਜੋੜੀ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ!
ਜਾਲ੍ਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਬੇਅਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੋ!

ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਣ!
ਵੱਸਦੇ ਰਹੋ, ਪਿਆਰਿਚਿ!
ਤੁਸੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰੋ!
ਰੱਬ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ!
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ!
ਰੱਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬਖਸ਼ੇ!
ਰੱਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਹ-ਅਰੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ੇ!
ਤੁਸੀਂ ਵਧੋ, ਫੁੱਲੋ!

Congratulations! / Good wishes!
Congratulations!
Many many good wishes!
Many many good wishes!

Congratulations!
Congratulations!
Many many good wishes!
Many many good wishes!

God willing, may your union remain sound!
God willing, may you celebrate endless joys!

May your dreams be fulfilled!
May you thrive, dear ones!
May you roll with high times!
May God be merciful on you!
May all your hopes and desires be fulfilled!
May you be blessed with success!
May you be blessed with sound health!
Go forward and blossom!

Well-wishing on specific events follows this formula:

[ਨਵੇਂ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁਬਾਰਕ!
[ਨਵਾਂ ਸਾਲ] ਮੁਬਾਰਕ!
[ਜਨਮ-ਦਿਨ] ਦੀ ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ!

Happy [New Year]!
Happy [New Year]!
Best wishes on [birthday]!

Terms and phrases related to the passing of a person include the following.

ਅੰਤਿਮ ਮੰਸਕਾਰ
ਭੋਗ
ਬਰਸਤੀ, ਵਰ੍ਹੀਣਾ
ਚੱਲ ਵੱਸਣਾ
ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣਾ
ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ
ਸੂਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ
ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਜਾਣਾ

funeral, last rites (m)
conclusion of a service (incl. a funeral) (m)
death anniversary (f)
to pass on
to pass on, to pass away
to be completed (lifespan)
to have a residence in heaven
to leave for the other world

Examples:

ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਚੱਲ ਵੱਸਿਆ।	He passed away suddenly.
ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਪਰਲੋਕ ਮਿਥਾਰ ਗਏ।	He died last month.
ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਜੀ ਸੂਰਗਵਾਮ ਹੋ ਗਏ।	Last year, my aunt passed away.
ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਾਨੀ ਜੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਏ।	After the passing of grandpa, grandma came to the U.S.
ਰਾਮ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।	Ram's father has passed away.

Sympathy is expressed simply:

ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ।	I am very sorry.
----------------	------------------

XII. Punjabi for travelers

ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ

General expressions and communication difficulties

Excuse me.	ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ/ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਿਓ।
May I get past?	ਮੈਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ?
Do you speak English?	ਤੁਸੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋ? / ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
Does anyone here speak English?	ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ? / ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
I speak very little Punjabi.	ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ।
Could you speak a little slowly?	ਬੋਜ਼੍ਹਾ ਹੌਲੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹੋ?
Could you repeat that?	ਫਿਰ ਬੋਲਣਾ?/ ਫਿਰ ਬੋਲਿਓ?
Sorry, I didn't understand that.	ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ।
I understand. I understood.	ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ/ਗਈ।
Do you understand?	ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?
What was that?	ਉਹ ਕੀ ਸੀ?
Could you please write it down?	ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿਓ/ ਦੇਵੋ?
Can you translate this for me?	ਇਸ ਦਾ ਤਰਜੁਮਾ/ਉਲਥਾ/ਅਨੁਵਾਦ/ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ?
What does this mean?	ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?
How do you pronounce this?	ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ?
What do you call this in Punjabi?	ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ?
Can I have . . . ?	ਮੈਨੂੰ . . . ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?
I'd like . . .	ਮੈਂ . . . ਲੈਣਾ ਚਾਹਵਾਂਗਾ/ਗੀ।
Can you show me . . . ?	ਤੁਸੀਂ . . . ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ?
Can you tell me . . . ?	ਤੁਸੀਂ . . . ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ?
Can you help me?	ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ?

What sort of . . . ?**ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ...?**

big / small	ਵੱਡਾ / ਛੋਟਾ
good / bad	ਚੰਗਾ / ਮਾੜਾ
better / worse	...ਤੋਂ ਚੰਗਾ, ਹੋਰ ਚੰਗਾ / ...ਤੋਂ ਮਾੜਾ, ਹੋਰ ਮਾੜਾ
quick / slow	ਤੇਜ਼ / ਹੌਲੀ
hot / lukewarm / cold	ਗਰਮ / ਕੋਸਾ / ਠੰਢਾ
full / empty	ਭਰਿਆ / ਖਾਲੀ
occupied / vacant	ਲੱਗਿਆ / ਖਾਲੀ
easy / difficult	ਸੌਖਾ / ਔਖਾ
heavy / light	ਭਾਰਾ / ਹਲਕਾ
open / shut	ਬੁੱਲਾ / ਬੰਦ
right / wrong	ਠੀਕ, ਸਹੀ / ਗਲਤ
old / new	ਪੁਰਾਣਾ / ਨਵਾਂ

next / last	ਅਗਲਾ / ਪਿਛਲਾ
beautiful / ugly	ਮੂਬਸੂਰਤ / ਬਦਸੂਰਤ
early / late	ਛੇਤੀ, ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ / ਦੇਰ ਨਾਲ
progressive / old-fashioned	ਅਗਹਾਂ-ਵਧੁ / ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੁ
expensive / cheap	ਮਹੰਗਾ, ਕ੍ਰੀਮਤੀ / ਸਮਤਾ
tall / short	ਲੰਬਾ / ਛੋਟਾ

Where to?

Where are you going?

across the road

to the town / around the town

here / there

(towards) the museum/hotel

ਕਿੱਥੇ, ਕਿੱਧਰ?

ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ/ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?

ਮੜਕ ਦੇ ਪਾਰ

ਮ਼ਹਿਰ ਨੂੰ / ਮ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ

ਇੱਥੇ, ਇੱਧਰ / ਉੱਥੇ, ਉੱਧਰ

ਅਜਾਇਬ-ਘਰ/ਹੋਟਲ (ਵੱਲ)

Travel

airplane

ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼

airport

ਏਅਰਪੋਰਟ, ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ

flight

ਫਲਾਈਟ, ਉਡਾਣ

train

ਰੇਲ-ਗੱਡੀ, ਗੱਡੀ

bus stop

ਬੱਸ-ਸਟੈਂਡ, ਬੱਸ-ਅੱਡਾ

first / next / last

ਪਹਿਲੀ / ਅਗਲੀ / ਅੱਖੀਰਲੀ

one-way

ਇੱਕ-ਤਰਫ਼

round-trip

ਦੋ-ਤਰਫ਼

to change

ਬਦਲਨਾ

to confirm

ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ

to cancel

ਕੈਂਸਲ ਕਰਨਾ, ਰੱਦ ਕਰਨਾ

Why have you come to Punjab?

ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹੋ?

I am here on vacation.

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਫਿਰਨ-ਤੁਰਨ ਆਇਆ/ਆਈ ਹਾਂ।

I am here to study.

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਇਆ/ਆਈ ਹਾਂ।

I am just passing through.

ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਥੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ/ਰਹੀ ਹਾਂ।

When is the train/bus to Delhi?

ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਗੱਡੀ/ਬੱਸ ਕਦੋਂ ਜਾਵੇਗੀ/ਚੱਲੇਗੀ?

What bus do I take to Patiala?

ਪਟਿਆਲੇ (ਨੂੰ) ਕਿਹੜੀ ਬੱਸ ਜਾਵੇਗੀ?

How much is a ticket to/for . . . ?

. . . ਨੂੰ/ਲਈ ਟਿਕਟ ਕਿੰਨੇ ਦੀ ਹੈ?

Where can I buy a ticket?

ਮੈਂ ਟਿਕਟ ਕਿੱਥੋਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ?

Do you have change for Rs. 100?

ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸੌ ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਭਾਨ ਹੈ?

How long does the trip take?

ਸਫਰ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ? / ਸਫਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਦਾ ਹੈ?

What would the fare be?

ਕਿਰਾਇਆ ਕਿੰਨਾ ਲੱਗੇਗਾ?

Could I get two tickets for Moga?

ਮੋਗੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਮਿਲਨਗੀਆਂ?

I would like a ticket for the 5pm
bus to Ludhiana.

ਮੈਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲੀ ਪੰਜ ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਦੀ ਟਿਕਟ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Will I have to change buses/trains to Pathankot?	ਪਠਾਨਕੋਟ ਜਾਣ ਲਈ ਬੱਸ/ਗੱਡੀ ਬਦਲਨੀ ਪਵੇਗੀ?
Could you tell me where to get off?	ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਉਤਰਨਾ ਹੈ?
I want to get off at the Fountain Chowk.	ਮੈਂ ਫ੍ਰਾਹਾਂ ਚੌਕ ਤੇ ਉਤਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ।
Please let us off at the hotel.	ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਟਲ ਤੇ ਲਾਹ ਦਿਓ।
Be careful! I have some fragile things in my luggage.	ਧਿਆਨ ਨਾਲ! ਮੇਰੇ ਸਾਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੇ।

Accommodations

Hotels in Punjab use many words and phrases from standard English such as ‘single room,’ ‘double room,’ ‘bath,’ “shower,” ‘A.C.,’ ‘heater,’ ‘TV,’ ‘phone,’ ‘bed,’ ‘room service,’ etc.

noisy / quiet	ਸੋਰ / ਸਾਂਤੀ (ਵਾਲਾ)
dark / bright	ਹਨਰੇ / ਰੌਸ਼ਨੀ (ਵਾਲਾ)
key	ਚਾਬੀ, ਕੁੰਜੀ (f)
fan	ਪੱਖਾ (m)
geyser (hot water heater)	ਗੀਜ਼ਰ (m)
towel	ਤੋਲੀਆ (m)
bed sheet	ਚਾਦਰ (f)
blanket	ਕੰਬਲ (m)
pillow	ਸਿਰਾਣਾ (m)
extra bedding	ਹੋਰ/ਵਾਪੂ ਮੰਜਾ (m)
ice cubes	ਬਰਫ (f)
soap	ਸਾਬਣ (m)
electricity	ਬਿਜਲੀ, ਲਾਈਟ (f)

May I have . . . ?	ਮੈਨੂੰ . . . ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?
Do you have any rooms?	ਕੋਈ ਕਮਰੇ ਨੇ?
Can you recommend a good, inexpensive hotel?	ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ, ਸਮਤਾ ਹੋਟਲ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ?
How much is it per night?	ਇੱਕ ਰਾਤ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਹੈ?
We don't like noise.	ਸਾਨੂੰ ਸੋਰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ।
Is there running water 24 hours?	ਪਾਣੀ ਚੌਵੀ ਪੰਟੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?
May I see the room?	ਮੈਂ ਕਮਰਾ ਵੇਖ ਸਕਦਾ/ਦੀ ਹਾਂ?
Please wake me up at # o' clock?	ਜਦੋਂ # ਵੱਜਣ, ਮੈਨੂੰ ਉਠਾ ਦਿਓ।
. . . doesn't work.	. . . ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ/ਦੀ। / . . . ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ।

XIII. Verbs

ਊ

ਊੱਸਰਨਾ (i)	to come up
ਊਸਾਰਨਾ (t)	to build
ਊੱਖੜਨਾ (i)	to be uprooted
ਊੱਗਣਾ (i)	to grow
ਊਘੜਨਾ (i)	to become clear
ਊਚਾਰਨਾ (t)	to utter, recite
ਊੱਠਣਾ (i)	to rise
ਊੱਡਣਾ (i)	to fly
ਊਡਾਊਣਾ (t)	to fly
ਊਡੀਕਣਾ (i)	to wait
ਊਣਨਾ (t)	to knit, weave
ਊਤਰਨਾ (i)	to descend
ਊਤਾਰਨਾ (t)	to bring down
ਊਬਲਨਾ (i)	to boil
ਊਬਲਨਾ (t)	to boil
ਊੱਭਰਨਾ (i)	to rise
ਊਲਟਣਾ (t)	to reverse
ਊਲਾਰਨਾ (t)	to tilt
ਊਲੀਕਣਾ (t)	to plan; to draw
ਊੰਘਣਾ (i)	to doze off

ਅ

ਅਜਮਾਊਣਾ (t)	to try, test
ਅਟਕਣਾ (i)	to stop
ਆਊਣਾ (i)	to come
ਆਖਣਾ (t)	to say
ਆਫਰਨਾ (i)	to bloat, swell

ਸ

ਸਹਿਣਾ (i)	to bear
ਸਕਣਾ (i)	to be able to
ਸਜਾਊਣਾ (t)	to decorate, adorn
ਸੱਦਣਾ (t)	to invite; call
ਸੰਭਾਲਣਾ (t)	to take care of
ਸਮਝਣਾ (i)	to understand
ਸਮਝਾਊਣਾ (t)	to explain
ਸਮਾਉਣਾ (i)	to be contained
ਸਮੇਟਣਾ (t)	to gather, collect
ਸੜਨਾ (i)	to burn; to decay
ਸੰਭਣਾ (t)	to take care of

ਸਾੜਨਾ (t)	to burn
ਸਿਊਣਾ (t)	to sew
ਸਿੱਖਣਾ (t)	to learn
ਸਿਖਾਉਣਾ (t)	to teach
ਸਿਮਟਣਾ (i)	to shrink, contract
ਸਿਰਜਣਾ (t)	to create, construct
ਸਿਵਾਉਣਾ (t)	to get stitched
ਸੁਆਉਣਾ (t)	to put to sleep
ਸੁਆਰਨਾ, ਸਵਾਰਨਾ (t)	to improve
ਸੁੱਕਣਾ (i)	to dry
ਸੁੰਘਣਾ (t)	to smell, sniff
ਸੁੱਟਣਾ (t)	to throw
ਸੁਣਨਾ (t)	to hear
ਸੁਣਾਉਣਾ (t)	to tell
ਸੇਕਣਾ (t)	to heat
ਸੈਚਣਾ (i)	to think
ਸੌਣਾ (i)	to sleep

ਸ

ਸਰਮਾਉਣਾ (i)	to feel shy
-------------	-------------

ਹ

ਹੱਸਣਾ (i)	to laugh
ਹਟਣਾ (i)	to move away
ਹਰਾਉਣਾ (t)	to defeat
ਹਾਰਨਾ (i)	to lose
ਹਿੱਕਣਾ (t)	to drive an animal
ਹਿਣਕਣਾ (i)	to neigh
ਹਿੱਲਣਾ (i)	to shake
ਹੂੰਗਣਾ (i)	to groan, grunt
ਹੋ ਜਾਣਾ (i)	to happen
ਹੋਣਾ (i)	to be

ਕ

ਕਸਣਾ (t)	to tighten
ਕਹਿਣਾ (t)	to say
ਕੱਜਣਾ (t)	to cover
ਕੱਟਣਾ (t)	to cut
ਕੱਢਣਾ (t)	to take out
ਕੱਤਣਾ (t)	to spin
ਕੰਬਣਾ (i)	to tremble
ਕੁਲਣਾ (t)	to accept

ਕਮਾਉਣਾ (t)	to earn
ਕਰਨਾ (t)	to do
ਕੀਲਣਾ (t)	to charm
ਕੰਸਣਾ (t)	to tuck in
ਕੱਟਣਾ (t)	to beat
ਕੁੱਦਣਾ (i)	to jump
ਕਮਲਾਉਣਾ (i)	to wither, wilt
ਕੂਕਣਾ (i)	to cry out

ਖ

ਖੰਘਣਾ (i)	to cough
ਖੱਟਣਾ (t)	to gain
ਖਰਚਣਾ (t)	to spend
ਖਰੀਦਣਾ (t)	to buy
ਖੜਕਣਾ (i)	to rattle
ਖੜਕਾਉਣਾ (t)	to knock
ਖੜ੍ਹਨਾ (i)	to stand
ਖਾਣਾ (t)	to eat
ਖਿੱਚਣਾ (t)	to pull
ਖਿੱਲਰਨਾ (i)	to spread
ਖਿਲਰਨਾ (t)	to spread
ਖਿੜਨਾ (i)	to bloom
ਖੁਆਉਣਾ (t)	to feed
ਖੁਲ੍ਹਣਾ (i)	to open
ਖੇਡਣਾ (t)	to play
ਖੇਲਣਾ (t)	to play
ਖੋਹਣਾ (t)	to snatch
ਖੋਦਣਾ (t)	to dig
ਖੋਰਨਾ (t)	to dissolve
ਖੋਲ੍ਹਣਾ (t)	to open

ਗ

ਗੱਜਣਾ (i)	to roar
ਗਾਉਣਾ (t)	to sing
ਗਾਹੁਣਾ (t)	to thrash
ਗਿਣਨਾ (t)	to count
ਗਿਰਨਾ (i)	to fall
ਗਿੜਨਾ (i)	to rotate
ਗੁਆਉਣਾ (t)	to lose
ਗੁਆਚਣਾ (i)	to get lost
ਗੁਜਰਨਾ (i)	to pass
ਗੁਨ੍ਹਣਾ (t)	to knead

ਹੀਜਣਾ (i) to echo

ਘ

ਘਬਰਾਉਣਾ (i)	to be uneasy
ਘੱਲਣਾ (t)	to send
ਘੜਨਾ (t)	to shape
ਘੁਕਾਉਣਾ (t)	to whirl around
ਘੁੱਟਣਾ (t)	to press
ਘੁੰਮਣਾ (i)	to rotate; to stroll
ਘੁਲਨਾ (i)	to dissolve, melt
ਘੁਕਰਨਾ (i)	to whir
ਘੇਰਨਾ (t)	to surround
ਘੋਟਣਾ (t)	to grind
ਘੋਲਣਾ (t)	to dissolve

ਚ

ਚਹਿਕਣਾ (i)	to chirp
ਚੱਖਣਾ (t)	to taste
ਚੱਟਣਾ (t)	to lick
ਚੱਬਣਾ (t)	to chew
ਚਮਕਣਾ (i)	to shine, sparkle
ਚਰਨਾ (i)	to graze
ਚੱਲਣਾ (i)	to walk, move
ਚਲਾਉਣਾ (t)	to drive
ਚੜ੍ਹਨਾ (i)	to climb, rise
ਚਾਹੁਣਾ (t)	to want
ਚਿਣਨਾ (t)	to arrange
ਚਿੱਥਣਾ (t)	to chew
ਚਿਪਕਣਾ (i)	to cling
ਚੀਕਣਾ (i)	to shriek
ਚੀਰਨਾ (t)	to rip, tear
ਚੁੱਕਣਾ (i)	to have finished
ਚੁੱਕਣਾ (t)	to lift
ਚੁਗਣਾ (t)	to pick
ਚੁਣਨਾ (t)	to choose
ਚੁੰਮਣਾ (t)	to kiss
ਚੁਰਾਉਣਾ (t)	to steal
ਚੂਪਣਾ (t)	to suck juice out of fruit (mango/sugarcane)
ਚੌਣਾ (i)	to leak, drip

ਛ

ਛਕਣਾ (t) to eat

ਛੁੱਡਣਾ (t)	to leave off
ਛਣਕਣਾ (i)	to jingle
ਛਪਣਾ (i)	to be printed
ਛਪਵਾਉਣਾ (t)	to get printed
ਛੜਨਾ (t)	to hull
ਛਾ ਜਾਣਾ (i)	to predominate
ਛਾਣਨਾ (t)	to sieve
ਛਾਪਣਾ (t)	to print
ਛਿੱਲਣਾ (t)	to peel
ਛਿੱਜਨਾ (i)	to begin
ਛੁਪਣਾ (i)	to hide
ਛੂਹਣਾ (t)	to touch
ਛੋੜਨਾ (t)	to fiddle with

ਜ

ਜਗਣਾ (i)	to be lit
ਜਗਾਉਣਾ (t)	to rouse; to light
ਜਪਣਾ (i)	to repeat
ਜੰਮਣਾ (i)	to be born
ਜਰਨਾ (t)	to bear
ਜਲਨਾ (i)	to burn
ਜੜਨਾ (t)	to inlay
ਜਾਗਣਾ (i)	to awaken
ਜਾਣਨਾ (i)	to know
ਜਾਣਾ (i)	to go
ਜਾਪਣਾ (t)	to seem
ਜਿੱਤਣਾ (i/t)	to win
ਜੀਓਣਾ (i)	to live
ਜੁੜਨਾ (i)	to join
ਜੌੜਨਾ (t)	to join

ਝ

ਝਗੜਨਾ (i)	to quarrel
ਝੱਲਣਾ (t)	to bear
ਝੜਨਾ (i)	to fall off
ਝਾਕਣਾ (i)	to look
ਝਾੜਨਾ (t)	to shake off
ਝਿਜਕਣਾ (i)	to be hesitant, shy
ਝਿੜਕਣਾ (t)	to scold
ਝੁਕਣਾ (i)	to bow
ਝੁਲਸਣਾ (i)	to burn, scorch
ਝੁਟਣਾ (i)	to swing

ਸੁਮਣਾ (i) to swing

ਟ

ਟੱਕਰਨਾ (i/t)	to run into
ਟਕਰਾਉਣਾ (i)	to collide
ਟੰਗਣਾ (t)	to hang
ਟੱਪਣਾ (i)	to jump
ਟਾਲਨਾ (t)	to put off
ਟਿਕਣਾ (i)	to stay
ਟਿਕਾਉਣਾ (t)	to place
ਟੁੱਕਣਾ (t)	to cut, bite
ਟੁੱਟਣਾ (i)	to break
ਟੂਬਣਾ (t)	to nudge
ਟੋਲਣਾ (t)	to search for

ਠ

ਠਹਿਰਨਾ (i)	to stay
ਠਿੱਲ੍ਹਣਾ (i)	to wade; to set out
ਠੋਕਣਾ (t)	to hammer; flog

ਡ

ਡੱਕਣਾ (t)	to stop
ਡਟਣਾ (i)	to stand firm
ਡਰਨਾ (i)	to be afraid
ਡਰਾਉਣਾ (t)	to frighten
ਡਾਹੁਣਾ (t)	to place, set
ਡਾਂਟਣਾ (t)	to rebuke
ਡਿੱਗਣਾ (i)	to fall
ਡੁੱਬਣਾ (i)	to sink
ਡੁਬਾਉਣਾ (t)	to submerge
ਡੁੱਲ੍ਹਣਾ (i)	to spill
ਡੋਲਣਾ (i)	to shake
ਡੋੜਣਾ (t)	to spill

ਢ

ਢਹਿਣਾ (i)	to collapse
ਢਕਣਾ (t)	to cover
ਢਲਨਾ (i)	to fade away
ਢਹੁਣਾ (t)	to demolish
ਢੁਕਣਾ (i)	to approach
ਢੋਣਾ (t)	to carry

ਤ

ਤਹਿ ਕਰਨਾ (t)	to fold
ਤ੍ਰਹਿਣਾ (t)	to be frightened
ਤੱਕਣਾ (i)	to look
ਤਰਨਾ (i)	to swim; float
ਤਲਨਾ (t)	to deep fry
ਤੜਕਣਾ (t)	to shallow fry
ਤੜਫਣਾ (i)	to feel longing
ਤਉਣਾ (t)	to provoke
ਤਿਆਗਣਾ (t)	to abandon
ਤਿਲਕਣਾ (i)	to slip
ਤੁਬਣਾ (t)	to card
ਤੁਰਨਾ (i)	to walk
ਤੋਲਣਾ (t)	to weigh
ਤੈੜਨਾ (t)	to break

ਥ

ਥੱਕਣਾ (i)	to become tired
ਥੁੱਕਣਾ (i)	to spit

ਦ

ਦੱਸਣਾ (t)	to tell
ਦਫਨਾਉਣਾ (t)	to bury (a body)
ਦੱਬਣਾ (t)	to bury
ਦਬਾਉਣਾ (t)	to bury
ਦਿਸਣਾ (i)	to be visible
ਦਿਖਾਉਣਾ (t)	to show
ਦੂਆਉਣਾ, ਦਿਵਾਉਣਾ(t)	to have given
ਦੁਹਰਾਉਣਾ (t)	to repeat
ਦੁਖਣਾ (i)	to ache
ਦੂੜਾਉਣਾ (t)	to chase, race
ਦੇਖਣਾ (t)	to see
ਦੇਣਾ (t)	to give
ਦੈੜਨਾ (i)	to run

ਪ

ਪੱਕਣਾ (t)	to push
ਪੜਕਣਾ (i)	to throb
ਪਾਰਨਾ (t)	to adopt
ਪੁਖਣਾ (i)	to smolder
ਪੋਣਾ (t)	to wash

ਨ

ਨੱਸਣਾ (i)	to flee
ਨੱਚਣਾ (i)	to dance
ਨਚੋੜਨਾ (t)	to squeeze
ਨੱਠਣਾ (i)	to flee
ਨੱਪਣਾ (t)	to press
ਨਬੇੜਨਾ (t)	to finish
ਨੁਉਣਾ (i)	to bathe
ਨਾਪਣਾ (t)	to measure
ਨਿਕਲਨਾ (i)	to emerge
ਨਿਗਲਨਾ (t)	to swallow
ਨਿੱਛ ਮਾਰਨਾ (t)	to sneeze
ਨਿੱਬੜਨਾ (i)	to be complete
ਨਿਭਣਾ (i)	to be faithful
ਨਿਭਾਉਣਾ (t)	to fulfill
ਨਿਵਾਜਣਾ (t)	to honor

ਪ

ਪਹਿਨਣਾ (t)	to wear
ਪਹੁੰਚਣਾ (i)	to reach, arrive
ਪੱਕਣਾ (i)	to ripen
ਪਕੜਨਾ (t)	to hold, grab
ਪਕਾਉਣਾ (t)	to cook
ਪਚਣਾ (i)	to digest
ਪਚਾਉਣਾ (t)	to digest
ਪਛਤਾਉਣਾ (i)	to regret
ਪਛੜਨਾ (i)	to lag behind
ਪਛਾਣਨਾ (t)	to recognize
ਪਟਕਾਉਣਾ (t)	to strike, whack
ਪਰਖਣਾ (t)	to test
ਪਰਚਾਉਣਾ (t)	to please
ਪਰਤਣਾ (i)	to return
ਪਲਨਾ (i)	to be reared
ਪੜ੍ਹਨਾ (t)	to read
ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ (t)	to teach
ਪਾਉਣਾ (t)	to put in/on
ਪਾਟਣਾ (i)	to be torn
ਪਾਲਣਾ (t)	to nurture, raise
ਪਾੜਨਾ (t)	to tear
ਪਿਆਉਣਾ (t)	to make drink
ਪਿੱਟਣਾ (i)	to express anguish
ਪੀਸਣਾ, ਪੀਹਣਾ (t)	to grind

ਪੀਣਾ (t)	to drink
ਪੁੱਛਣਾ (i/t)	to ask
ਪੁੱਜਣਾ (i)	to arrive
ਪੁੱਟਣਾ (t)	to uproot, pull out
ਪੁੜਨਾ (t)	to prick
ਪੂਜਣਾ (t)	to worship
ਪੂੰਝਣਾ (t)	to wipe, rub out
ਪੈਣਾ (i)	to fall

ਫ

ਫਸਣਾ (i)	to be caught
ਫਸਾਉਣਾ (t)	to entrap
ਫੱਕਣਾ (t)	to swallow dry
ਫਟਣਾ (i)	to burst
ਫਬਣਾ (i)	to be fitting, match
ਫਲਨਾ (i)	to bear fruit
ਫੜਨਾ (t)	to grab, hold
ਫਿਰਨਾ (i)	to turn
ਫੁੱਟਣਾ (i)	to sprout
ਫੁਰਮਾਉਣਾ (i)	to order, say
ਫੁੱਲਣਾ (i)	to swell, inflate
ਫੁਕਣਾ (t)	to burn
ਫੇਰਨਾ (t)	to turn
ਫੈਟਣਾ (t)	to beat
ਫੈਲਣਾ (i)	to spread
ਫੈਲਾਉਣਾ (t)	to spread

ਬ

ਬਹਿਣਾ (i)	to sit
ਬਕਣਾ (t)	to babble
ਬਸ਼ਮਣਾ (t)	to bless, bestow
ਬਚਣਾ (i)	to avoid, be saved
ਬਚਾਉਣਾ (t)	to save
ਬਣਨਾ (i)	to be made
ਬਣਾਉਣਾ (t)	to make
ਬਦਲਨਾ (i/t)	to change
ਬੰਨ੍ਹਣਾ (t)	to bind, tie
ਬੰਨ੍ਹਾਉਣਾ (t)	to cause something to be tied
ਬਰਸਣਾ (i)	to rain
ਬਲਨਾ (i)	to burn
ਬਾਲਨਾ (t)	to burn
ਬਿਠਾਉਣਾ (t)	to seat

ਬਿਤਾਉਣਾ (t)	to spend, pass
ਬੀਜਣਾ (t)	to sow
ਬੀਤਣਾ (i)	to pass, elapse
ਬੁੱਝਣਾ (t)	to guess
ਬੁਝਾਉਣਾ (t)	to extinguish
ਬੁਣਨਾ (t)	to knit
ਬੁਲਾਉਣਾ (t)	to call
ਬੁੜਬੁੜਾਉਣਾ (i)	to mumble
ਬੈਠਣਾ (i)	to sit
ਬੋਲਣਾ (i)	to speak

ਭ

ਭਖਣਾ (i)	to heat up
ਭੱਜਣਾ (i)	to run
ਭਟਕਣਾ (i)	to wander, stray
ਭੰਨਣਾ (t)	to break, smash
ਭਰਨਾ (t)	to fill
ਭੰਪਣਾ (t)	to guess
ਭਾਲਨਾ (t)	to search, locate
ਭਿਜਵਾਉਣਾ (t)	to have sent
ਭਿੜਨਾ (i/t)	to collide, clash
ਭੁੱਜਣਾ (i)	to be roasted
ਭੁੰਨਣਾ (t)	to roast
ਭੁੱਲਣਾ (i)	to forget
ਭੂਸਰਨਾ (i)	to cause problems
ਭੇਜਣਾ (t)	to send
ਭੌਕਣਾ (i)	to bark

ਮ

ਮਹਿਕਣਾ (t)	to emit fragrance
ਮੰਗਣਾ (t)	to beg, ask for
ਮੰਗਵਾਉਣਾ (t)	to cause to be brought or fetched
ਮੱਚਣਾ (i)	to be on fire
ਮਚਾਉਣਾ (t)	to cause (fire, noise)
ਮਟਕਾਉਣਾ (i/t)	to be coquettish
ਮੰਨਣਾ (i)	to agree, believe in
ਮਨਾਉਣਾ (t)	to celebrate; to persuade
ਮਰਨਾ (i)	to die
ਮਰਵਾਉਣਾ (t)	to cause to kill
ਮਰੁੰਡਣਾ (t)	to pluck, yank
ਮਰੋੜਨਾ (t)	to twist, contort
ਮਲਨਾ (t)	to rub, scrub

ਮੜਨਾ (t)	to mount, stretch across
ਮਾਣਨਾ (t)	to celebrate, enjoy
ਮਾਪਣਾ (t)	to measure
ਮਾਰਨਾ (t)	to hit, kill
ਮਿਟਣਾ (i)	to fade, rub off
ਮਿਣਨਾ (t)	to measure
ਮਿਥਣਾ (t)	to suppose, assume
ਮਿਲਨਾ (i/t)	to meet
ਮਿਲਾਉਣਾ (t)	to join
ਮੁਸਕਰਾਉਣਾ (i)	to smile
ਮੁੱਕਣਾ (i)	to finish
ਮੁੜਨਾ (i)	to turn
ਮੋੜਨਾ (t)	to turn

ਰ

ਰਹਿਣਾ (i)	to live, reside, stay
ਰੱਖਣਾ (t)	to keep
ਰੰਗਣਾ (t)	to dye
ਰਗੜਨਾ (t)	to rub, grind, mash
ਰੁਟਣਾ (t)	to cram, memorize
ਰਲਨਾ (i)	to mix, mingle
ਰਿੰਨਣਾ (t)	to cook
ਰੁਸ਼ਣਾ (i)	to be displeased
ਰੁੱਝਣਾ (i)	to get busy
ਰੁਲਨਾ (i)	to be neglected
ਰੁੜਨਾ (i)	to be washed away
ਰੈਣਾ (i)	to weep

ਲ

ਲਹਿਣਾ (i)	to come off/down
ਲੱਗਣਾ (i)	to seem, attach
ਲਗਾਉਣਾ (t)	to apply, fix
ਲੰਘਣਾ (i)	to pass through
ਲੱਭਣਾ (t)	to seek, find
ਲਮਕਣਾ (i)	to hang, dangle
ਲੜਨਾ (i)	to fight
ਲਾਉਣਾ (t)	to apply, affix
ਲਾਹੁਣਾ (t)	to unload, take off
ਲਿਆਉਣਾ (i)	to bring
ਲਿਸਕਣਾ (i)	to sparkle
ਲਿਸਕਾਉਣਾ (t)	to polish
ਲਿਖਣਾ (t)	to write

ਲੁਕਣਾ (i)	to hide
ਲੁੱਟਣਾ (t)	to rob
ਲੇਟਣਾ (t)	to lay down
ਲੇਪਣਾ (t)	to spread, daub
ਲੈਣਾ (t)	to take

ਵ

ਵੰਸਣਾ (i)	to reside
ਵਹਿਣਾ (i)	to flow
ਵਗਣਾ (i)	to flow; to blow
ਵੱਜਣਾ (i)	to sound, strike
ਵਜਾਉਣਾ (t)	to sound, play
ਵਟਾਉਣਾ (t)	to exchange
ਵੰਡਣਾ (t)	to divide
ਵੱਛਣਾ (t)	to cut
ਵਧਣਾ (i)	to increase
ਵਧਾਉਣਾ (t)	to increase
ਵਰਜਣਾ (t)	to prohibit
ਵਰਤਣਾ (t)	to use
ਵਰਤਾਉਣਾ (t)	to serve
ਵਰੁਨਾ (i/t)	to fall
ਵਲਨਾ (t)	to wrap, envelop
ਵੜਨਾ (i)	to enter
ਵਾਹੁਣਾ (t)	to plow
ਵਾਪਰਨਾ (t)	to happen, occur
ਵਿਸਰਨਾ (i)	to be forgotten
ਵਿਖਾਉਣਾ (t)	to show
ਵਿਗੜਨਾ (i)	to be spoiled
ਵਿਚਾਰਨਾ (t)	to think
ਵਿਛਣਾ (i)	to be spread out
ਵਿਛੜਨਾ (i)	to be separated
ਵਿਛਾਉਣਾ (t)	to spread
ਵਿਛੋੜਨਾ (t)	to separate
ਵਿਟਰਨਾ (i)	to be annoyed
ਵੇਖਣਾ (t)	to see
ਵੇਚਣਾ (t)	to sell

Glossary

ਉ

ਉਸਤਾਦ/ਉਸਤਾਨੀ	teacher (m/f)
ਉਹ	he, she, it, that, they, those
ਉੱਚਾ	high (adj/i)
ਉਤਸਵ	festival (m)
ਉੱਤਮ	superior (adj/u)
ਉਤਰਾ-ਚੜ੍ਹਾ	ebb and flow, ups and downs (m)
ਉੱਤੇ, ਤੇ	on, up, above (adv)
ਉੱਥੇ	there
ਉੱਪਰ	upon, above
ਉਮਰ	age (f)
ਉਮੀਦ	hope (f)
ਉਰਦੂ	Urdu (m)
ਉਲਟਾ	inverted, reversed (adj/i)
ਉਲਟੀ	vomit (f)
ਉਲਥਾ	translation (m)
ਉੱਠ੍ਹ	owl (m)

ਅ

ਅਸਥਾਨ	place (m)
ਅਸਲ	reality (m)
ਅਮੀਂ	we
ਅਸੂਲ	principle, tenet (m)
ਅਹਿਮੀਅਤ	importance, significance (f)
ਅਖਬਾਰ	newspaper (f)
ਅਧੀਰ	end (m)
ਅੱਗ	fire, flame (f)
ਅਗਲਾ	next (adj/i)
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼	Englishman/woman (m/f)
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ	the English language (f); English (adj/u)
ਅੱਗੇ	before, ahead, in front (pp)
ਅਚਾਰ	pickle (m)
ਅੱਜ	today (m)
ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ	these days, nowadays (m)
ਅਜਾਇਬ-ਘਰ	museum (m)
ਅਜ਼ਾਨ	Islamic call-to-prayer (f)
ਅਤੁੱਟ	plentiful (adj/u)
ਅਤੇ, ਤੇ	and, as well as
ਅੱਖੁੰ	tear (m)

ਅੰਦਰ	inside, in, within (m, adv)
ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ	interchange (f)
ਅੱਧ	half; middle (m)
ਅਧਰਕ	ginger (m)
ਅੱਪਾ	half (adj/i)
ਅੱਪੀ ਰਾਤ	midnight (f)
ਅਨੰਦ	joy, pleasure (m)
ਅਨਾਮ	grain (m)
ਅਨਾਨਾਮ	pineapple (m)
ਅਨੁਸਾਰ	according to, in accordance with
ਅਨੁਵਾਦ	translation (m)
ਅੰਬ	mango (m)
ਅੱਬਾ	dad
ਅਮਰੀਕਣ	American (m, adj/u)
ਅਮਰੀਕਾ	United States, America (m)
ਅੰਮ੍ਰੀ	mom
ਅਮੁੱਲਾ	priceless (adj/i)
ਅਰਥੀ	bier (f)
ਅਰਦਾਸ	Sikh prayer (f)
ਅਰਬੀ	Arabic (f); Arab (adj/u)
ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ	separate, different (adj/u)
ਅਵਤਾਰ	incarnation (m)
ਅਵਾਜ਼	sound, voice (f)
ਆਸ	hope (f)
ਆਸਾਨ (ਆਸਾਨ)	easy (adj/u)
ਆਗਾਜ਼	beginning (m)
ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ	fireworks (f)
ਆਦਤ	habit (f)
ਆਦਮੀ	man (m)
ਆਦਾਬ ਅਰਜ	greetings (ceremonial)
ਆਦਿ	et cetera (etc.) (adv)
ਆਮ	general, ordinary, common (adj/u)
ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ	usually (adv)
ਆਲਿਮ	scholar (m/f)
ਆਲੂ	potato (m)
ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ	all around, on all sides, surrounding
ਆਵਾਜਾਈ	traffic, transport and communication (f)
ਐਸਾ	this kind of (adj/i)
ਐਤਵਾਰ	Sunday (m)
ਐੱਖਾ	difficult (adj/i)
ਐਰਤ	woman (f)

ਥ

ਇਸਟ	deity, spiritual guide (m)
ਇਸਤਿਹਾਰ	advertisement (m)
ਇਸਤੇਮਾਲ	use (m)
ਇਸ ਲਈ	for this reason, therefore
ਇਸਾਰਾ	sign, signal (m)
ਇਹ	he, she, it, this, these
ਇਹੋ ਜਿਹਾ	similar to (adj/i)
ਇਕੱਠਾ	all together (adj/i)
ਇੱਕਤਾ, ਏਕਤਾ	unity, oneness (f)
ਇੱਕ-ਦੂਜਾ	one-another (ph)
ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨਾ	to adopt, follow (vt)
ਇਖਲਾਕੀ	moral, ethical (adj/u)
ਇਜਾਜ਼ਤ	permission (f)
ਇਤਿਹਾਸ	history (m)
ਇੱਥੇ	here
ਇਨਸਾਨ	human being, person (m)
ਇਨਸਾਨੀ	human (adj/u)
ਇਨਕਾਰ	refusal, denial (m)
ਇਮਤਿਹਾਨ	exam, test (m)
ਇਮਾਰਤ	building (f)
ਇਲਾਜ	cure, treatment (m)
ਇਲਾਵਾ	besides, in addition to
ਇਵਜ਼ਾਨਾ	compensation (m)
ਈਸਵੀ	Common Era (C.E.)
ਇਸਾਈ	Christian

ਸ

ਸਸਕਾਰ	cremation (m)
ਸਸਤਾ	inexpensive, cheap (adj/i)
ਸਹੀ	correct, right (adj/u)
ਸਹੇਲੀ	female friend of a female (f)
ਸਕੰਜਵੀ	lemonade (f)
ਸਕਿੰਟ	second (m)
ਸੰਗੀਤ	music (m)
ਸੱਜਣ	friend (m)
ਸਜ-ਧਜ ਕੇ	with pomp and show (adv)
ਸੰਤੁਰੀ	orange (adj/u)
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ	Salutations ['God is truth'] (Sikh)
ਸਤਿਕਾਰ	respect, reverence (m)

ਸਥਾਪਿਤ	installed, established (adj/u)
ਸਦਕੇ	because of, for the sake of; sacrifice
ਸਦਰ	president (used in Pakistan) (m)
ਸਦੀ	century (f)
ਸੰਨ	dated year (m)
ਸੱਪ	snake (m)
ਸਫਰ	travel, journey (m)
ਸਫੈਦ	white (adj/u)
ਸਬਕ	lesson (m)
ਸਬਜ਼ੀ	vegetable(s) (f)
ਸੰਬੰਧ	relation, association (m)
ਸੰਬੰਧਿਤ	related to
ਸਭ	all (adj/u)
ਸਮੱਗਰੀ	ingredients (f)
ਸਮਾਪਤੀ	ending, conclusion (f)
ਸਾਹੁਚਰ	ocean (m)
ਸਰਹੱਦ	border (f)
ਸਰਕਾਰ	government (f)
ਸਰਕਾਰੀ	government, governmental (adj/u)
ਸਰਦੀ	winter (f)
ਸਰਬੱਤ	all (adj/u)
ਸਲਵਾਰ	loose pants (f)
ਸਲਾਮ	Salutations ['peace'] (Christian)
ਸਵਾਰ/ੀ	passenger (m/f)
ਸਵੇਰ, ਸਵੇਰਾ	morning (f/m)
ਸੜਕ	street, road (f)
ਸਾਹਿਤ	literature (m)
ਸਾਹਿਤਕ	literary (adj/u)
ਸਾਕਾਰ	manifest, actual (adj/u)
ਸਾਡਾ	our
ਸਾਢੇ	plus 1/2 (<i>for numbers 3 and higher</i>)
ਸਾਥੀ	friend, companion (m)
ਸਾਧਨ	means (m)
ਸਾਧੂ	holy man (m)
ਸਾਫ਼	clean (adj/u)
ਸਾਮੁੰਡੇ	across from, facing
ਸਾਮਾਨ	baggage, stuff (m)
ਸਾਮੀ	Semitic (adj/u)
ਸਾਰ	'at the time of' (suffix)
ਸਾਰਾ	all, entire, whole (adj/i)
ਸਾਲ	year (m)
ਸਾਲਾਗਿਗੁਆ	anniversary, birthday (f)

ਸਾਲਾਨਾ	annual (adj/u)
ਸਾਂਵੇ	ladies' festival during month of Savan (m pl)
ਸਾੜੀ	a women's garment (f)
ਮਿਉ	apple (m)
ਮਿਆਣਾ	wise (adj/i)
ਮਿਹਤ	health, fitness (f)
ਮਿਹਤਮੰਦ	healthy (adj/u)
ਮਿੰਜਾਈ	irrigation (f)
ਮਿੰਧੀ	pertaining to Sindh (SE Pakistan) (adj/u)
ਮਿਛਤ	praise (f)
ਮਿਛਰ	zero
ਮਿਛਾਰਿਸ	recommendation (f)
ਮਿਰਕੱਢ	prominent, distinguished (adj/u)
ਮਿਰਜਣਹਾਰ	the Creator, God (m)
ਮਿਰਫ	only
ਮਿਲਾਈ	sewing (f)
ਸੁਆਦ, ਸਵਾਦ	taste (m)
ਸੁਆਦਲਾ	tasty (adj/i)
ਸੁਹਣਾ	beautiful, handsome (adj/i)
ਸੁਣੱਖਾ	beautiful, handsome (adj/i)
ਸੁਪਨਾ	dream (m)
ਸੁਬਾ	early morning, dawn (f)
ਸੁਭਾਵਿਕ	natural, normal (adj/u)
ਸੁਵੱਲਾ	benevolent (adj/i)
ਸੂਬਾ	state, province (m)
ਸੋਬ	apple (m)
ਸੋਚ	thought (f)
ਸੋਟਾ	stick, club (m)
ਸੋਮਵਾਰ	Monday (m)
ਸੌਖਾ	easy (adj/i)

ਸ

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ	prince (m)
ਸ਼ਹਿਰ	city (m)
ਸ਼ਨਿੱਚਰਵਾਰ	Saturday (m)
ਸ਼ਰਧਾਲੂ	devotee (m)
ਸ਼ਰਾਬ	alcohol (f)
ਸ਼ਰਾਰਤ	mischief (f)
ਸ਼ਰਾਰਤੀ	naughty, mischievous (adj/u)
ਸ਼ਰੀਫ	noble, honorable (adj/u)
ਸ਼ਾਇਰੀ	poetry (f)

ਸਾਦੀ-ਸੁਦਾ	married (adj/u)
ਸਾਨਦਾਰ	glorious (adj/u)
ਸਾਨੋ-ਸੈਕਤ	pomp and show (f)
ਸਾਮ	evening (f)
ਸੀਮਾ	mirror; glass (m)
ਸੁਕਰ	thanks (m)
ਸੁਕਰਵਾਰ	Friday (m)
ਸੁਕਰੀਆ	'thank you'
ਸੁਰੂ ਕਰਨਾ	to start, begin (vt)
ਸੁਰੂਆਤ	beginning (f)
ਸੋਰ ਮਚਾਉਣਾ	to raise an outcry, to clamor (vt)
ਸੋਰੇ-ਗੁਲ	din, noise (m)
ਸੋਕ	fondness, interest, hobby (m)

ਹ

ਹਸਤੀ	existence, being, life; person (f)
ਹੰਕਾਰ	pride, conceit (m)
ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ	to shake hands (vt)
ਹਨ	are
ਹਨੇਰਾ	darkness (m)
ਹਫਤਾ	week; Saturday (m)
ਹਮਲਾ	attack, invasion (m)
ਹਮੇਸ਼ਾਂ	forever, always
ਹਮੇਲ	necklace (f)
ਹਰ	every, each
ਹਰਾ	green (adj/i)
ਹਰਾਰਤ	heat (f)
ਹਰਿਆਵਲ	greenery (f)
ਹਲਕਾ	light (adj/i)
ਹਲਟ	Persian wheel (m)
ਹਲ ਵਾਹਣ	to plow (vt)
ਹਵਨ	fire sacrifice (m)
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼	airplane (m)
ਹੁਂ	yes; am (ਮੈਂ), are (ਅਸੀਂ)
ਹਾਕਮ	ruler (m)
ਹਾਜ਼ਰ	present (adj/u)
ਹਾਦਸਾ	accident, mishap (m)
ਹਾਲ	state or condition of being (m)
ਹਾਲਤ	state, condition (f)
ਹਾਲਾਂ ਕਿ	even though
ਹਿੱਸਾ	part (m)

ਹਿਸਾਬ	math, account (m)
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ	Indian (adj/u)
ਹਿੰਦੂ	Hindu (m/f)
ਹੁਣਿਆਰ	intelligent, smart, clever (adj/u)
ਹੁਣ	now
ਹੁਣੈ	right now
ਹੁਣੈ-ਹੁਣੈ	recently
ਹੇਠ	below, under
ਹੈ	is
ਹੈਂ	are
ਹੈਰਾਨੀ	surprise (f)
ਹੋ	are
ਹੋਦ	existence, reality (f)
ਹੋਰ	more, additional
ਹੋਲੀ	festival of colors (f)
ਹੋਲੀ	slowly

ਕ

ਕਈ	several (adj/u)
ਕਸਬਾ	small town (m)
ਕਹਾਣੀ	story (f)
ਕਹਿੰਦਾ-ਕਹਾਉਂਦਾ	known (for people) (adj/i)
ਕੱਕਰ	frost (m)
ਕੰਡਾ	thorn (m)
ਕਣਕ	wheat (f)
ਕਥਾ	story, tale (f)
ਕਦਰ	value (f)
ਕਦਰਾਂ-ਕ੍ਰੀਮਤਾਂ	values, norms (f pl)
ਕਦੇ	ever
ਕਦੋਂ	when?
ਕੰਧ	wall (f)
ਕਨੇਡੀਅਨ	Canadian (m/f)
ਕੱਪੜਾ	cloth (m)
ਕਬਜ਼ਾ	possession, seizure (m)
ਕਬੱਡੀ	a tackle sport (f)
ਕਬਰਿਸਤਾਨ	cemetery, graveyard (m)
ਕਬੂਤਰ	pigeon (m)
ਕਬੂਲ	accepted (adj/u)
ਕੰਮ	work, deed (m)
ਕਮਰ	waist (f)
ਕਮਰਾ	room (m)

ਕਮਾਦ	sugarcane (m)
ਕਮੀ	lack, paucity (f)
ਕਮੀਜ਼	shirt (f)
ਕੱਲ੍ਹ	tomorrow; yesterday (m)
ਕਲਮ	pen (f)
ਕਲਾ	art, craft (f)
ਕਲਾਸ	class (school) (f)
ਕਵਿਤਾ	poem, poetry (f)
ਕੜਾ	bracelet (m)
ਕੜਾਹੀ	wok (f)
ਕਾਇਮ	established, existing (adj/u)
ਕਾਸਤ	cultivation, sowing, tillage (f)
ਕਾ.ਗਜ਼	paper (m)
ਕਾਪੀ	notebook (f)
ਕਾਫ਼ੀ	enough, plenty of (adj/u); coffee (f)
ਕਾਮਯਾਬੀ	success (f)
ਕਾਰਨ	due to; cause (m)
ਕਾਲਾ	black (adj/i)
ਕਿ	that
ਕਿਉਂ	why?
ਕਿਉਂਕਿ	because
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ	in what way? how?
ਕਿਸ ਦਾ, ਕਿਹਦਾ	whose?
ਕਿਸਮ	type, kind (f)
ਕਿਸਾਨ	farmer (m)
ਕਿਹੜਾ	which?
ਕਿੱਕਲੀ	girls' whirling game (f)
ਕਿੱਤਾ	occupation, profession (m)
ਕਿਤਾਬ	book (f)
ਕਿੱਥੇ	where?
ਕਿੱਦਾਂ	how?
ਕਿੰਨਾ	how much?
ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ	'please'
ਕਿਰਪਾਨ	small sword (a religious symbol of the Sikhs) (f)
ਕਿਵੇਂ	how?
ਕੀ	what?
ਕੀਮਤ	price, cost (f)
ਕੀਮਤੀ	expensive, valuable (adj/u)
ਕੀਰਤਨ	hymn singing (m)
ਕੀਰਨਾ	lament (m)
ਕੁਸ਼ਤੀ	wrestling (f)
ਕੁੱਝ	something, some

ਭੁਦਰਤੀ	natural, divine (adj/u)
ਭਰਸੀ	chair (f)
ਭੁੜਤਾ	long loose shirt (m)
ਭੁੜੀ	girl (f)
ਕੇਸਰੀ	saffron-colored (adj/u)
ਕੇਂਦਰ	center (m)
ਕੋਇਲ	Asian cuckoo bird (f)
ਕੋਈ	someone, some
ਕੋਮ	dictionary (m)
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਨ	try, attempt (f)
ਕੋਲ	near, by, with; in possession of
ਕੌਣ	who?
ਕੌਮੀ ਸੱਤਾ	communal authority (f)

ਖ

ਖਜ਼ਾਨਾ	treasure, store (m)
ਖਤ	letter (m)
ਖਤਮ	finished (adj/u)
ਖੱਤਰੀ	person of mercantile class (m)
ਖਬਰ	news (f)
ਖਰਾਬ	bad (adj/u)
ਖਲਲ	interference, disturbance (m)
ਖੜ੍ਹਾ	standing (adj/i)
ਖਾਸ	special, particular (adj/u)
ਖਾਸੀਅਤ	quality, characteristic (f)
ਖਾਹਿਸ	desire (f)
ਖਾਣਾ	food (m)
ਖਾਤਿਰ	for the sake of, on account of
ਖਾਨਗਾਹ	Sufi shrine, mausoleum (f)
ਖਾਨਦਾਨ	family lineage (m)
ਖਿਆਲ	idea, opinion (m)
ਖਿਡਾਰੀ	player, sportsman (m)
ਖਿੱਤਾ	region, territory (m)
ਖਿਲਾਫ	against
ਖਸ	happy (adj/u)
ਖਸ਼ਕਿਸਮਤੀ	good fortune (f)
ਖਸ਼ਬੂਦਾਰ	fragrant (adj/u)
ਖਸੀ	joy, happiness (f)
ਖਦਾ ਹਾਫਿਜ਼	lit. ‘may God protect you’; goodbye (Muslim)
ਖੱਲ੍ਹਾ	open (adj/i)
ਖੁਬਸੂਰਤ	beautiful, handsome (adj/u)

ਖੇਤ

field (m)

ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ

agriculture, farming (f)

ਖੋਜ

research (f)

ਗ

ਗਊ, ਗਾ⁺

cow (f)

ਗੰਗਾ

Ganges River (f)

ਗੱਡੀ

train (f)

ਗੰਦਾ

dirty (adj/i)

ਗੱਪ

gossip, idle talk (f)

ਗੱਭਰੂ

young man (m)

ਗੰਭੀਰ

serious (adj/u)

ਗੱਭੇ

in the middle of

ਗ੍ਰੰਥ

book, sacred text (m)

ਗਰਮ

warm, hot (adj/u)

ਗਰਮੀ

heat, summer (f)

ਗਰੀਬ

poor (adj/u)

ਗੱਲ

matter, issue, talk (f)

ਗਲੈ ਮਿਲਨਾ

to hug, embrace (v)

ਗੜ੍ਹਵਾ

small pitcher (m)

ਗਣਤੀ

count, total number (f)

ਗਿੱਧ

clapping; a Punjabi dance form (m)

ਗੀਤ

song (m)

ਗੁਆਂਢੀ

neighbor (m)

ਗੁੱਸਾ

anger (m)

ਗੁੱਸੇ

angry (adj/u)

ਗੁਜਰਾਤੀ

Gujarati (m, adj/u)

ਗੰਝਲਦਾਰ

intricate, complicated, tangled (adj/u)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ

Sikh place of worship (m)

ਗੁਰੂ

teacher, 'guru' (m/f)

ਗੇੜਾ

turn, circuit (m)

ਗੋਡੀ

cauliflower (f)

ਘ

ਘੱਟ

less (adj/u)

ਘੰਟਾ

hour (m)

ਘਰ

home, house (m)

ਘੜੀ

watch, clock; short span of time (f)

ਘੌਲ

wrestling match (m)

ਘੋੜਾ

horse (m)

ਚ

ਚੰਗਾ	good (adj/i)
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	well, in a good way (adv)
ਚੰਬੇਲੀ	jasmine (f)
ਚਮਚਾ	spoon (m)
ਚਰਨ	foot, feet (m)
ਚਾਹ	tea (f)
ਚਾਹੀਦਾ	wanted, required (adj/i)
ਚਾਕਰੀ	service, work (f)
ਚਾਚਾ	father's younger brother, uncle
ਚਾਂਦੀ	silver (f)
ਚਿੱਟਾ	white (adj/i)
ਚਿੱਠੀ	letter (f)
ਚਿੰਤਕ	intellectual, thinker (m)
ਚੀਜ਼	thing (f)
ਚੀਨੀ	sugar (f)
ਚੁੱਪ-ਚਾਪ	silently, secretly (adj/u)
ਚੁਰਾਹਾ	intersection (m)
ਚੋਭ	poke, prod (f)
ਚੌਰ	thief (m)
ਚੌਲ	rice (m)
ਚੌੜਾ	wide (adj/i)

ਛ

ਛੱਤ	ceiling, roof (f)
ਛੱਪੜ	pond (m)
ਛਾਤੀ	chest, breast (f)
ਛਾਲ	jump, leap (f)
ਛੁੱਟੀ	vacation, leave (f)
ਛੇਤੀ	quickly (adv)
ਛੋਟਾ	small (adj/i)
ਛੋਲੇ	chickpeas (m pl)

ਜ

ਜਸਨ	celebration (m)
ਜਹਾਜ਼	ship, plane (m)
ਜਗ੍ਹਾ	place (f)
ਜੱਟ	Jatt, farmer (m)
ਜਨਮ	birth (m)
ਜਨਮ-ਦਿਨ	birthday (m)

ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ	to gather (vi)
ਜ਼ਮੀਨ	earth, ground (f)
ਜਰਖੇਜ਼	fertile (adj/u)
ਜ਼ਰੂਰ	for sure, definitely (adv)
ਜਲਦੀ	quickly, early (adv)
ਜਵਾਬ	answer (f)
ਜਾਣਕਾਰੀ	knowledge, information (f)
ਜਾਤੀ	caste, ethnic community, clan (f)
ਜਾਨਮੀਨ	successor (m)
ਜਾਮਨੀ	purple (adj/u)
ਜਿਆਦਾ	more, many (adj/i)
ਜਿਆਦਾਤਰ	mostly
ਜਿਹਾ	like, '-ish' (pp-adv/adj/i)
ਜਿੱਤ	victory (f)
ਜਿੰਦਗੀ	life (f)
ਜੀਅ	person, being; mood (m)
ਜੀਅ ਕਰਨਾ	to feel like doing (vt)
ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ!	'welcome!'
ਜੁਆਨ, ਜਵਾਨ	young (adj/u); young man (m)
ਜੁਕਾਮ	cold (illness) (m)
ਜੁਗਨੂੰ	firefly (m)
ਜੁਗਰਾਫੀਆ	geography (m)
ਜੁੱਤੀ	shoe(/s) (esp. traditional Punjabi style) (f/ f pl)
ਜੁਬਾਨ/ਬੋਲੀ	language (f)
ਜੁੱਮਾ	Friday (m)
ਜੁੱਮੇਰਾਤ	Thursday (f)
ਜੂਸ	juice (m)
ਜੂਠਾ	used, polluted (food or utensil) (adj/i)
ਜੇਲ	prison, jail (f)
ਜੈਨ	Jain (m, adj/u)
ਜੋਬਨ	youth (m)
ਯੋਰ-ਯੋਰ	vigor, verve (m)

ਲ

ਲੁਕਾਅ tendency, proclivity (m)

ਟ

ਟੱਬਰ	family (m)
ਟਮਾਟਰ	tomato (m)
ਟਾਕਰਾ	contrast (m)
ਟਿਮ-ਟਿਮਾਉਂਦਾ	twinkling, flickering (adj/i)

ਟੱਕੜਾ	piece, portion (m)
ਟੁੱਟਾ	broken (adj/i)
ਟੋਕਰਾ	basket (m)

ਠ

ਠੰਢ	cold, coldness (f)
ਠੰਚਾ	cold (adj/i); cold drink (m)
ਠੀਕ	all right, fine, OK (adj/u)

ਡ

ਡੰਗਰ	cattle (m)
ਡੱਬਾ	box (m)
ਡਰ	fear (m)
ਡੇਢ	1 1/2
ਡੇਰਾ	camp, lodging, monastery (m)

ਛ

ਛੱਗਾ	ox (m)
ਛਾਈ	2 1/2
ਛਾਬਾ	roadside restaurant, diner (m)
ਛੇਰ	heap, pile (m)
ਛੌਲ	large barrel-shaped drum (m)

ਤ

ਤਮਵੀਰ	photograph, painting (f)
ਤਹਿ	layer (f)
ਤੱਕ	up to, until
ਤਕਰੀਬਨ	approximately (adv)
ਤਕਲੀਫ	trouble, hardship (f)
ਤੰਗ	narrow (adj/u)
ਤਗੜਾ	strong (adj/i)
ਤਬਦੀਲੀ	change, transformation (f)
ਤਬਲਾ	pair of drums used in Indian classical music (m)
ਤਰਖਾਣ	carpenter (m)
ਤਰਜੂਮਾ	translation (m)
ਤਰ੍ਹਾਂ	like, in the manner of
ਤਰੀਕਾ	method, way (m)
ਤਲਾਸ	search (f)
ਤਾਇਆ	father's elder brother, uncle

ਤਾਂ	then (emphatic particle)
ਤਾਜ਼	cards (f)
ਤਾਂ ਕਿ	‘so that...’
ਤਾਜ਼ਾ	fr..h (adj/i)
ਤਾਪਮਾਨ	temperature (m)
ਤਾਰਾ	star (m)
ਤਾਰੀਖ	date (f)
ਤਾਰੀਫ	praise (f)
ਤਾਲੀਮ	education, instruction (f)
ਤਿਆਰ	ready (adj/u)
ਤਿਆਰੀ	readiness, preparation (f)
ਤਿਹਾਈ	1/3
ਤਿੱਬਤ	Tibet (m)
ਤੀਰਥ	pilgrimage center (m)
ਤੀਵੰਂ	woman, wife (f)
ਤੁਸੀਂ	you (plural/formal)
ਤੁਹਾਡਾ	gift (m)
ਤੁਹਾਡਾ	your (plural/formal)
ਤੂ	you
ਤੇ, ਉੜੇ	on, up, above
ਤੇ, ਅਤੇ	and
ਤੇਜ਼	fast, swift (adj/u)
ਤੇਰਾ	your
ਤੇਲ	oil (m)
ਤੋਂ	from
ਤੋਤੇ-ਰੰਗਾ	parrot-colored (adj/i)
ਤੋਰੀਆ	mustard (m)

ਥ

ਥਕਾਵਟ	weariness (f)
ਥੱਲੇ	below, under, beneath
ਥਾਂ	place (f)
ਥਾਲ੍/ਥਾਣੀ	plate (m/f)

ਦ

ਦਸਤਾਰ	turban (f)
ਦਹਾਕਾ	decade (m)
ਦਹੀਂ	yoghurt, curd (m)
ਦਫਤਰ	office (m)
ਦਰਖਤ	tree (m)

ਚਰਜਾ	grade, class (m)
ਚਰਜੀ	tailor (m)
ਚਰਦਨਾਕ	sad, sorrowful (adj/u)
ਚਰਵਾਜ਼ਾ	door (m)
ਚਰਿਆ	river (m)
ਚਾਮਲ	entered, admitted (adj/u)
ਚਾਬਲਾ	admission, entry (m)
ਚਾਣਾ	grain (m)
ਚਾਦਾ/ਦਾਦੀ	paternal grandfather/grandmother (m/f)
ਚਾਲ	lentils, pulses (f)
ਦਿਨ	day (m)
ਦਿਲਚਸਪ	interesting (adj/u)
ਦਿਲਚਸਪੀ	interest (f)
ਦਿਲ ਲੱਗਣਾ	to feel content
ਦਿੱਲੀ	Delhi (f)
ਦਿਵਾਲੀ	Hindu festival of lights (f)
ਦੁਆਈ, ਦਵਾਈ	medicine (f)
ਦੂਆਰਾ	through (pp)
ਦੂਕਾਨ	shop, store (f)
ਦੂਖੀ	sad (adj/u)
ਦੂੜ	milk (m)
ਦੂਨੀਆ	world (f)
ਦੂਪਹਿਰ	noon, afternoon (f)
ਦੂਰਘਟਨਾ	accident, tragedy (f)
ਦੂਰ	far (adj/u)
ਦੇਸ਼, ਦੇਸ਼	country (m)
ਦੇਖ-ਭਾਲ	care, maintenance (f)
ਦੇਣ	contribution, giving (f)
ਦੇਰ	lateness, delay (f)
ਦੇਵੀ	goddess, the Mother Goddess (f)
ਦੋਵੇਂ	both
ਦੌਰਾਨ	during
ਦੌੜ	race (f)

ਧ

ਧੰਧਾ	profession (m)
ਧੰਨਵਾਦ	thank you
ਧਨੀਆ	cilantro, coriander (m)
ਧਰਮ	religion, faith, duty (m)
ਧਿਆਨ	attention (m)
ਧੀ	daughter (f)

ਧੁੰਧ

fog (f)

ਯੂਮ-ਧਾਮ

pomp and show (m)

ਧੋਖਾ

deception, deceit (m)

ਧੋਬੀ

washerman (m)

ਨ

ਨਸ਼ਾ

intoxication (m)

ਨਹਿਰ

canal (f)

ਨਕਸ਼ਾ

map, chart (m)

ਨਖਿੱਧ

inferior (adj/u)

ਨਜ਼ਦੀਕ

near (adj/u)

ਨਜ਼ਮ

poem (f)

ਨਜ਼ਰ

glance, vision (f)

ਨਜ਼ਾਰਾ

sight, scene (m)

ਨਜੀਜਾ

outcome, result (m)

ਨਮਸਕਾਰ

greetings (Hindu)

ਨਮਸਤੇ

Salutations (Hindu)

ਨਵਾਂ

new (adj/i)

ਨਾਂ

name (m)

ਨਾਸਤਾ

breakfast (m)

ਨਾਕਾਮ

unsuccessful (adj/u)

ਨਾਟਕ

drama, play (m)

ਨਾਨ

baked bread (m)

ਨਾਨਾ/ਨਾਨੀ

maternal grandfather/mother (m/f)

ਨਾਮੀ

eminent, renowned (adj/u)

ਨਾਰ

woman, wife (f)

ਨਾਰਾਜ਼

angry (adj/u)

ਨਾਲ

with

ਨਾਲ-ਨਾਲ

adjacent to (adj/u)

ਨਾਲੋਂ

than

ਨਿਆਮਤ

boon, blessing (f)

ਨਿਸਾਨਾ

goal (m)

ਨਿੱਕਾ

little (adj/i)

ਨਿੱਕਾਹ

wedding (Muslim) (m)

ਨਿੰਬੂ

lemon (m)

ਨਿਰਭਰ

dependant (adj/u)

ਨੀਂਹ

foundation, base (f)

ਨੀਂਦ

sleep (f)

ਨੀਲਾ

blue (adj/i)

ਨੁਮਾ

in the style of (pp)

ਨੁਮਾਇਸ਼

exhibition, display (f)

ਨੂੰ	to
ਨੂੰਹ	daughter-in-law (f)
ਨੇਤਾ	leader (m)
ਨੇੜੇ	near
ਨੈਤਿਕ	moral, ethical (adj/u)
ਨੌਕਰ/ਨੌਕਰਾਣੀ	servant (m/f)
ਨੌਕਰੀ	job (f)
ਨੌਜਵਾਨ	young (adj); youth (m)

ਪ

ਪਸੰਦ	liking, preference (f)
ਪਹਾੜ/ਪੀ	hill/hillock (m/f)
ਪਹਿਰ	unit of time of about three hours (m)
ਪਹਿਲਵਾਨ	wrestler (m)
ਪਹਿਲਾ	first (adj/i)
ਪਹਿਲਾਂ	before, formerly
ਪਕੋੜਾ	dumpling fried in chickpea batter (m)
ਪੱਖਾ	fan (m)
ਪਗੜੀ, ਪੱਗ	turban (f)
ਪੰਜਾਬੀ/ਪੰਜਾਬਣ	the Punjabi language (f), a Punjabi person (m/f)
ਪੰਜਾਈ	yoke (f)
ਪਟਾਕਾ	firecracker; explosion (m)
ਪੱਤਲੜ	fall (season) (f)
ਪਤਨ	decline, downfall (m)
ਪਤਨੀ	wife (f)
ਪਤਲਾ	thin, slender (adj/i)
ਪਤਾ	information, address (m)
ਪੱਤਾ	leaf (m)
ਪਤੀ	husband (m)
ਪੰਥ	religious community (m)
ਪੱਥਰ	stone (m)
ਪੱਧਰਾ	flat, smooth (adj/i)
ਪਰ	but
ਪਰਮੈਂ	day before yesterday; day after tomorrow (adv, f)
ਪਰਵਾਸੀ	migrant, emigrant (adj/u, m)
ਪਰਿਵਾਰ	family (m)
ਪਰੋਠਾ	griddle-fried flat-bread (m)
ਪਲ	moment, a unit of time (m)
ਪੜਦਾ	curtain (m)
ਪੜਾਅ	stage, halting place (m)
ਪ੍ਰਧਾਨ	president, head (m)

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ	influenced, impressed (adj/u)
ਪਾਈਆ	1/4
ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ	Pakistani (adj/u, m)
ਪਾਣੀ	water (m)
ਪਾਰਮੀ	Zoroastrian (m)
ਪਾਰਟੀ	party (f)
ਪਾਲਣਹਾਰ	nurturer, God (m)
ਪਾਵਨ	sacred, holy (adj/u)
ਪਿਆਰ	love (m)
ਪਿਆਲਾ	cup, goblet (m)
ਪਿਛਲਾ	last, previous (adj/i)
ਪਿੱਛੇ	behind
ਪਿੱਛੋਕੜ	background (m)
ਪਿੰਡ	village (m)
ਪਿਤਾ	father (m)
ਪੰਘ	swing (f)
ਪੀਰ	Monday; Sufi saint (m)
ਪੁਸਤਕ	book (f)
ਪੁਜਾਰੀ	priest, worshipper (m)
ਪੁਰਾਣਾ	old (adj/i)
ਪੁਰਾਤਨ	old, ancient (adj/u)
ਪੁਲਿਸ	police (f)
ਪੂਜਾ	worship, offering (f)
ਪੂਰਬੀ	eastern (adj/u)
ਪੂਰਾ	complete (adj/i)
ਪੇਸ਼ਾ	occupation, profession (m)
ਪੇਕਾ	parental home (m)
ਪੇਟ	belly, stomach (m)
ਪੇਂਡੂ	villager (m); rustic, rural (adj/u)
ਪੈਦਾਇਸ਼	birth (f)
ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ	to be born (vi)
ਪੈਰੋਕਾਰ	follower, devotee (m)
ਪੈਂਣ-ਪਾਣੀ	climate (m)
ਪੈਂਣ	minus 1/4 (adj/i, m)

ਫ

ਫਸਲ	crop (f)
ਫਜ਼ਲ	grace (m)
ਫਰਸ਼	floor (m)
ਫਰਕ	difference (m)
ਫਰਜ਼	duty (m)

ਫਲ	fruit (m)
ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ	fruit seller (m)
ਫਿਕਰ	anxiety, worry (m)
ਫਿਕਰਾ	sentence (m)
ਫਿਰ	then, again
ਫਿਰਕਾ	sect (m)
ਫਿਰ ਤਾਂ	'in that case, then....'
ਫੀਸਦੀ	percent (f)
ਫੁੱਫੜ	husband of father's sister, uncle
ਫੁੱਲ	flower (m)
ਫੈਸਲਾ	decision (m)
ਫੈਲਾਅ	spread, expansion (m)
ਫੌਜ	army (f)
ਫੌਜੀ	soldier (m)

ਬ

ਬੱਸ	enough, 'that's all'; bus (f)
ਬਮੰਤ	spring (f)
ਬਹੁਮੰਨਤੀ	majority opinion (f)
ਬਹੁਤ	much, many (adj/i); very, extremely (adv)
ਬੰਗਾਲੀ	the Bengali language (f), from the state of Bengal (adj/u)
ਬਗੀਚਾ	small garden (m)
ਬਹੈਰ	without, except
ਬੱਚਾ/ਬੱਚੀ	child (m/f)
ਬਜਾਏ	instead of, in place of
ਬਜ਼ਾਰ	market (m)
ਬਜ਼ੁਰਗ	elderly (adj/u); old person (m)
ਬਤਾਊਂ	eggplant (m)
ਬੰਦ	closed (adj/u)
ਬਦਕਿਸਮਤੀ	bad luck (f)
ਬਦਲੇ	instead of
ਬੰਦਾ	person (m)
ਬਨਾਸਪਤੀ	vegetation, flora (f)
ਬਨੇਰਾ	roof boundary (m)
ਬਰਮਾਤ	rain, rainy season (f)
ਬਰਛ	snow, ice (f)
ਬਰਾਤੀ	party of wedding guests (m pl)
ਬਰਾਬਰ	equal, matching (adj/u)
ਬਰਾਬਰੀ	equality (f)
ਬਲਦ	ox (m)
ਬਲੋਚੀ	pertaining to Balochistan (SW Pakistan) (adj/u, m)

ਬੜਾ	very (adv/i)
ਬਾਅਦ	after
ਬਾਂਹ	arm (f)
ਬਾਹਰ	outside
ਬਾਕੀ	remaining (adj/u, m)
ਬਾਗ	garden (m)
ਬਾਜੂ	arm (m)
ਬਾਤ	matter, issue, talk (f)
ਬਾਪ	father (m)
ਬਾਬਤ	about
ਬਾਬਾ	old man, grandfather; saint (m)
ਬਾਰੀ	window (f)
ਬਾਰੇ	about
ਬਾਵਸੂਦ	despite, in spite of
ਬਿਹਤਰ	better (adj/u)
ਬਿਨਾਂ	without, except
ਬਿਲਕੁਲ	entirely, completely (adv)
ਬਿੱਤ	cat (m)
ਬੀਬਾ	young woman (f)
ਬੀਮਾਰ	sick (adj/u)
ਬੁਝਾਰ	fever (m)
ਬੁਢਾਪਾ, ਬੁਢੇਪਾ	old age (m)
ਬੁੱਧ	Buddhist (adj/u)
ਬੁੱਧਵਾਰ	Wednesday (m)
ਬੁਨਿਆਦੀ	fundamental, basic (adj/u)
ਬੁਰਾ	bad (adj/i)
ਬੁਲੰਦ	high (adj/u)
ਬੂਹਾ	door (m)
ਬੂਟਾ	plant, sapling (m)
ਬੂਰਾ	light brown (adj/i)
ਬੇਹੱਦ	limitless (adj)
ਬੇਨਤੀ	request (f)
ਬੇੜੀ	dinghy, boat (f)
ਬੈਲ-ਗੱਡੀ	bullock-cart (f)
ਬੋਧੀ	Buddhist (m/f)
ਬੋਲੀ	language (f)
ਬੋਲੀਆਂ	a type of short verse (f pl)
ਬੋੜ੍ਹ	banyan tree (m)
ਭ	
ਭਗਵਾਨ	God (m)

ਭੰਗੜਾ	a men's folk dance (m)
ਭਜਨ	hymn (m)
ਭਣੂਰਾ	puffy fried bread (m)
ਭਤੀਜਾ/ਭਤੀਜੀ	nephew/niece (paternal) (m/f)
ਭਰਾ, ਭਾਅ	brother (m)
ਭਲਕੇ	tomorrow
ਭਲਾ	good, noble (adj); welfare (m)
ਭਵਿੱਖ	future (m)
ਭਾਈ	brother (m)
ਭਾਈਚਾਰਾ	brotherhood, fraternity (m)
ਭਾਂਡਾ	utensil (m)
ਭਾਬੀ	sister-in-law (f)
ਭਾਰਾ	heavy (adj/i)
ਭਾਵੇਂ	although
ਭਿੰਡੀ	okra (f)
ਭੀਖ	alms (f)
ਭੁੱਖ	hunger (f)
ਭੁੱਖਾ	hungry (adj/i)
ਭੈਣ	father's sister, aunt (f)
ਭੈੜਾ	sister (f)
	bad, wicked (adj/i)

ਮ

ਮਸ਼ਹੂਰ	famous (adj/u)
ਮਸਜਿਦ	mosque (f)
ਮਸ਼ਰਿਕੀ	eastern (adj/u)
ਮਸਾਲਾ	spice (m)
ਮਸਾਲੇਦਾਰ	spicy (adj/u)
ਮਸੀਤ	mosque (f)
ਮਹੱਲਾ	neighborhood (m)
ਮਹਾਨ	great, grand (m)
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ	to feel (emotion, etc.)
ਮਹੰਗਾ	expensive (adj/i)
ਮਹੰਮਾਨ	guest (m)
ਮਹੀਨਾ	month (m)
ਮਕਾਨ	house (m)
ਮੰਗਤਾ	beggar (m)
ਮਗਰਿਬੀ	western (adj/u) (used in Pakistan)
ਮਗਰੋਂ	after
ਮੰਗਲਵਾਰ	Tuesday (m)
ਮੱਛੀ, ਮਛਲੀ	fish (f)

ਮਜਾਜਣ	proud or prudish woman (f)
ਮਜ਼ਦੂਰ	laborer (m)
ਮਜ਼ਬ	religion (m)
ਮਜ਼ਾ	fun (m)
ਮਜ਼ੇਦਾਰ	enjoyable, fun (adj/u)
ਮੱਛ	water buffalo (f)
ਮੰਡੀ	market, trading center (f)
ਮਤ	faith, religion (m)
ਮਦਦ	help (f)
ਮੰਦਿਰ	temple (m)
ਮੱਧਕਾਲੀਨ	medieval (adj/u)
ਮੱਧਮ	middle (adj/u)
ਮਨੋਰੰਜਨ	entertainment (m)
ਮਰਕਜ਼	center (m)
ਮਰਦ	man, gent (m)
ਮਰੀਜ਼	patient, sick person (m)
ਮੜ੍ਹੀ	funeral pyre, cremation site (f)
ਮਾਂ	mom (f)
ਮਾਇਕ	financial (adj/i)
ਮਾਜੀ	mother's sister, aunt (f)
ਮਾਸੂਮ	innocent (adj/u)
ਮਾਤਾ	mother (f)
ਮਾਪ	measurement (m)
ਮਾਪੇ	parents (m pl)
ਮਾਮਾ	mother's brother, uncle
ਮਾਲੂਪੜਾ	sweet fritter (m)
ਮਾਲੀ	gardner (m)
ਮਿਹਨਤ	hard work, labour (f)
ਮਿਹਨਤੀ	hard-working (adj/u)
ਮਿਹਰਬਾਨੀ	kindness, 'thank you' (f)
ਮਿਜਾਜ	disposition, temperament (m)
ਮਿੰਟ	minute (m)
ਮਿੱਟੀ	dirt, soil (f)
ਮਿੱਠਾ	sweet (adj/i)
ਮਿਠਿਆਈ	sweet, candy (f)
ਮਿਥਿਹਾਸ	mythology (m)
ਮਿਰਚ	chili (f)
ਮੀਂਹ	rain (m)
ਮੁਅੱਜਨ	person who calls Islamic call-to-prayer (m)
ਮੁਸਕਿਲ	difficult (adj/u)
ਮੁਸਲਮਾਨ	Muslim (m)
ਮੁਹੱਬਤ	love (f)

ਮਹਾਰਤ	expertise, skill (f)
ਮੁਕਤੀ	liberation (f)
ਮੁਕਾਬਲਾ	comparison, competition (m)
ਮੁਟਿਆਰ	young woman (f)
ਮੁੰਡਾ	boy (m)
ਮੁਤਾਬਿਕ	corresponding, suitable (adj/u); according to (pp)
ਮੁਲਕ	country, land (m)
ਮੂਰਖਤਾ	foolishness (f)
ਮੂਰਤੀ	idol, icon, sculpture (f)
ਮੇਜ਼	table (m)
ਮੇਰਾ	my
ਮੇਲ	association, friendship (m)
ਮੇਲ-ਜੋਲ	friendship, association (m)
ਮੇਲਾ	country fair (m)
ਮੈਂ	I
ਮੈਦਾਨ	plain, field (m)
ਮੈਲਾ	dirty (adj/i)
ਮੋਹਰੇ	ahead of
ਮੋਚੀ	shoemaker, cobbler (m)
ਮੋਤੀ	pearl (m)
ਮੇਰ	peacock (m)
ਮੌਸਮ	weather (m)
ਮੌਜੂਦ	present, available (adj/u)

ਯ

ਯਹੂਦੀ	Jew (m); Jewish (adj/u)
ਯਾਤਰਾ	journey, pilgrimage (f)
ਯਾਦ	memory (f)
ਯਾਨੀ	'meaning...', 'that is to say'
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ	university (f)
ਯੋਧਾ	warrior (m)

ਰ

ਰਸ	juice (m)
ਰਸਤਾ	path, passage (m)
ਰਸਮ	custom, ritual (f)
ਰਸਾਲਾ	magazine, periodical (m)
ਰਸੂਖ	influence, effect (m)
ਰਸੋਈ	kitchen (f)
ਰਹਿਨਮਾ	leader, guide (m)
ਰਹਿਨਮਾਈ	leadership (f)

ਰੰਗ	color (m)
ਰੰਗ-ਬਰੰਗ	colorful (adj/i)
ਰਚਨਾ	creation, composition (f)
ਰੱਦੀ	junk, recyclable waste (f)
ਰਫ਼ਤਾਰ	speed, velocity (f)
ਰੱਬ	God (m)
ਰੱਬ ਰਾਖਾ	God is the protector, goodbye
ਰਾਹ	path (m)
ਰਾਹੀਂ	traveler (m)
ਰਾਹੀਂ	by means of
ਰਾਜ	rule, reign (m)
ਰਾਜਸਥਾਨੀ	Rajasthani (adj/u)
ਰਾਜਸੀ	political (adj/u)
ਰਾਜੀ	willing, consenting; healthy (adj/u)
ਰਾਤ	night (f)
ਰਿਸ਼ਤਾ	relationship, connection (m)
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ	relative (m/f)
ਰਿਕਸ਼ਾ	rickshaw (m)
ਰਿਵਾਇਤ	tradition, custom (f)
ਰੀਤ, ਰੀਤੀ	ritual, custom (f)
ਰੂਤ	season (f)
ਰੂਪਈਆ	rupee (m)
ਰੁਮਾਲ	handkerchief (m)
ਰੋਜ਼	daily (adv)
ਰੋਜ਼ਾ	fast (m)
ਰੋਟੀ	bread; food generally (f)
ਰੌਜ਼ਾ	tomb of a Sufi saint (m)
ਰੌਲਾ	clamor, commotion (m)

ਲ

ਲਈ	for
ਲਸ਼ਕਰ	army, large force (m)
ਲਸਣ	garlic (m)
ਲੱਸੀ	buttermilk drink, lassi (f)
ਲੰਗਰ	free community meal/kitchen (m)
ਲਗਾਤਾਰ	continuously (adv)
ਲੱਡੂ	ball-shaped sweet made from chickpea flour (m)
ਲਤੀਛਾ	joke (m)
ਲਫ਼ਜ਼	word (m)
ਲੰਬਾ	long, tall (adj/i)
ਲੰਬਾਈ	length, height (f)

ਲੜਕਾ	boy (m)
ਲੜਕੀ	girl (f)
ਲਾਇਕ	suitable, worthy, capable (adj/u)
ਲਾਹੂ	implemented (adj/u)
ਲਾਗੇ	near, near by, close by
ਲਾਜਵਾਬ	unrivaled, matchless (adj/u)
ਲਾਲ	red (adj/u)
ਲਿਖਾਰੀ	writer (m)
ਲੇਖਾ-ਸੋਖਾ	assessment (m)
ਲੋਕ	people (m pl)
ਲੋੜ	need (f)
ਲੋੜਵੰਦ	needy (adj/u)

ਵ

ਵਸੋਂ	population (f)
ਵਕਤ	time (m)
ਵਕੀਲ	lawyer (m)
ਵਗੈਰਾ	et cetera
ਵਜੀਫ਼ਾ	scholarship, stipend (m)
ਵਜੋਂ	by way of (pp)
ਵੰਡਲੀ	bamboo flute (f)
ਵੱਡਾ	big (adj/i)
ਵੱਧ	more, additional (adj/u)
ਵਧੀਆ	great, excellent (adj/u)
ਵਧੇਰਾ	greater, more (adj/i)
ਵਪਾਰ	trade, commerce (m)
ਵਪਾਰਿਕ	commercial (adj/u)
ਵਰਗ	square (m)
ਵਰਗਾ	like (pp-adj/i)
ਵਰਤ	fast (m)
ਵਰਤੋਂ	use (f)
ਵਰ੍ਹਾ	year (m)
ਵੱਲ	towards (pp)
ਵਾਮਤੇ	for
ਵਾਕ	sentence (m)
ਵਾਂਝ, ਵਾਂਝੂ	like (pp-adj/u)
ਵਾਣ	string, twine (m)
ਵਾਦੀ	valley (f)
ਵਾਧਾ	increase, growth (m)
ਵਾਪਸ	back (adv)
ਵਾਰ, ਵਾਰੀ	time, turn, occasion (f)

ਵਾਰ	heroic ballad (f)
ਵਾਰਤਾ	story, account (f)
ਵਾਸ਼	hair (m)
ਵਿਆਹ	wedding, marriage (m)
ਵਿਸ਼ਵਾਸ	belief, trust (m)
ਵਿਸ਼ਾ	subject (m)
ਵਿਹੜਾ	courtyard (m)
ਵਿਖਾਵਾ	show, display (m)
ਵਿੱਚ	in
ਵਿਚਕਾਰ	in the middle of, between, among
ਵਿਚਾਰ	thought, idea, opinion (m)
ਵਿਚਾਲੇ	in the middle of
ਵਿਦਵਾਨ	scholar (m)
ਵਿਦਾਈ	farewell, parting (f)
ਵਿਦਿਆਰਥੀ	student (m)
ਵਿਰੁੱਧ	against, opposed to
ਵਿਲੱਖਣ	distinctive (adj/u)
ਵੀ	also, as well
ਵੀਰਵਾਤ	Thursday (m)
ਵੇਲਾ	period of time (m)
ਵੈਸ਼ਨੋ	Vaishnavite, devoted to the Hindu god Vishnu (adj/u)

Select Bibliography

General Studies

- Bhatia, Motia. *An Intensive Course in Punjabi*. Mysore: Central Institute of Indian Languages, 1985.
- Bhardwaj, Mangat Rai. *Colloquial Panjabi*. London: Routledge, 1995.
- Kalra, Surjit Singh, et al. *Teach Yourself Panjabi*. London: Hodder Headline, 1999.
- Mizokami, Tomio. *Punjabi*. Tokyo: Tokyo University of Foreign Studies, 1981.
- Shackle, Christopher. *Teach Yourself Punjabi*. London: English Universities Press, 1972.

Grammars

- Bhatia, Tej K. *Punjabi: A Cognitive-descriptive Grammar*. London: Routledge, 1993.
- Harkirat Singh and Giani Lal Singh, *College Punjabi Viakaran*. Chandigarh: Punjab State University Textbook Board, 1986.
- Gill, H.S. and H.A. Gleason. *A Reference Grammar of Panjabi*. Patiala: Punjabi University, 1969.

Dictionaries

- Joshi, S.S. et al. eds. *Punjabi-English Dictionary*. Patiala: Punjabi University, 1994.
- Harkirat Singh, et al. eds. *Punjabi Shabad-Rup Ate Shabad-Jorh Kosh*. Patiala: Punjabi University, 1988.
- Lamba, R. S. et al. eds. *Punjabi-Persian Dictionary*. Patiala: Punjabi University, 1996.
- Nabha, Kahn Singh. *Encyclopedia of Sikh Literature*. Delhi: National Book Shop, 1990.